XXXIII. R. R.

M 8
7-c
3

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
11 F
3

8-5-C-2

8-7-17

Digitized by Google

Ex libris
Marchionis Aloysii Valenti
Capsa 8 — — 8 — 2 —

Digitized by Google

M. ANTONII MURETI
OPERA
TOMUS II
EPISTOLAS MURETI CONTINENS,

Quae extant in Lipſienſi eiuſdem Editione Anni CIↃ IↃ CC XIV.

Additis praeterea

Epiſtolis Mureti eiuſdem ex collectione Io. Michaelis Bruti edita Lugduni

CIↃ IↃ LXI.

BIBLIOTECA ... ROMA
VITTORIO EMANUELE

VERONAE MDCCXXVII.

Apud Io. Albertum Tumermanum in Vico Artium.

SUPERIORUM PERMISSU.

REVERENDISSIMO PATRI

CAROLO DE LODOLIS

VENETO,

Ordinis Minorum de Oſervantia Sacrae Theologiae Lectori, & pro Sereniſſ. Ven. Rep. a Librorum cenſuris &c.

Io. Albertus Tumermanus

BIBLIOTECA ROMA VITT. EMANUELE

S. P. D.

ET ſi genus hominum plerumque, non ſatis firma memoria ſumus; eorum tamen quae maxime admiramur, eorum etiam enixe recordamur. Quando igitur plurima a te collata in me beneficia, Reverendiſſime Pater, non id praeſtarent, ut memori tui animo eſſem; (eſſem autem tunc omnium hominum ingratiſſimus,) egregie

olim a te Veronae in patria mea perpetrata, memoriam in me tui alerent ſempiternam. Etenim tu iſtic (mirum ſane vel in viro, vel etiam in ſene) vigintiquinque tantum annos natus, & philoſophiam, quam ſcholaſticam dicunt, ordinis tui alumnis tradebas, & civium noſtrorum permultis nobilitate, ingenio, dignitate etiam praeſtantibus, phiſicam, arteſque mathematicas enodabas, eo bonorum omnium amore, ac favore, iis cuiuſcumque generis hominum ſtudiis, quae fortaſſe in hac urbe vel felicioribus adque litteras factis temporibus nemini antea obtigerant. Quae altera diſciplinae tuae pars eo laudabilior, quod erat non officii tui, ſed voluntatis. Florebas iſtic apprime erudita cum Scipione Maffeio amicitia, qui etiam illuſtria tibi quaedam Veronenſis Muſaei antiquorum monumenta debet, in quibus Graecum illud perinſigne de P. Licinio antea Venetiis in aedibus Patris tui ſenis liberaliſſimi

liſſimi una cum aliis tanta diligentia conditum, cuius illuſtratio (utinam illam brevi ab eodem eruditiſſimo Maffeio litteraria Reſpublica accipiat;) ut non ſine tui laude in lucem proditura eſt. Ea conſuetudine, eaque patriae meae in litteris excolendae amantiſſima cupiditate, ac in primis moderatione & modeſtia tua factum eſt, ut interea dum, maiora ordinis tui officia recuſares, gloriaeque quietem tuam, quin labores, & Civitatis huiuſce utilitatem praeponeres. E qua poſt luſtrum in Patriam enixius tandem accitus, difficile dictu eſt quantum omnibus noſtrae Civitatis. Ordinibus reliqueris deſiderium tui: vel ea ſolum, quae noſter Franciſcus Tretius tunc de te non ineleganter cecinit, quaeque infra ſubiicimus, vix, ac ne vix quidem id poterunt explicare. Sed haec ut te admiraremur, vidimus; quae nunc Venetiis & maiora, & praeclariora praeſtas tantum audimus. Ut nempe illic qua publicis officiis,

ciis,

ciis, qua privatis ſtudiis, liberalique Patritiorum iuvenum inſtitutione ita tempus inſumas, quaſi diuturnum id facias quod breviſſimum eſt, ita multa immortalitate digna perficias, quaſi non unus ſed multiplex ſis. Iam elegantiorum linguarum, iam diſertiorum artium diſciplina, omnibuſque Chriſtianae pietatis ſtudiis nobiliſſimam iuventutem ad ſublime egregiumque ſapientiae templum manuducis, ad eam nempe in una geminam facultatem, quae copioſe loquens ſapientia Ciceroni dicitur. Qua quid vel Venetae Reipublicae excogitari poſſit utilius, vel quid de te, qui eam tradis, dici poſſit glorioſius, non ego ſane tantum qui nulla eruditione ſum, ſed eruditorum ſapientiſſimorumque nemo non viderit. Claret quoque Venetiis, ut tu clariſſimus es, optima Bibliotheca tua, quae alteri aedium Ordinis iſtic tui addita, utraque ſane quantamcumque privatam conditionem exſuperat. Ut illic autem unde orſus

ſus

ſus ſum redeam; admiratione dicam ac memoria tui, gratique animi mei ſtimulis factum eſt, ut alterum hunc Marci Antonii Mureti operum tomum, qui eiuſdem Epiſtolae inſcribitur, tibi dicarem. Cuius rei ſi quis aliquam adhuc cauſſam perquirat, ea in promptu eſt, eademque non tam tibi honeſtiſſima, quam mihi convenientiſſima, quod tu non pauca mihi ipſius Mureti ad hanc editionem concinnandam ſubdidiſti. Ut ergo aliqua ex parte debita in te admirationis, gratique animi mei liberem, atque inſigniam nomine aliquo praeclaro, inſigniqne librum hunc meum, eundem tibi maiorum verbis do, dono, dedico, atque etiam, atque etiam precor, ut munuſculum meum hoc aequi bonique facias. Vale vir eruditiſſime, litterarumque amantiſſime. Veronae. Non. Oct.

AD

CAROLUM LODOLIUM

VENETUM MINORITAM VERONA

Poſtquam Philoſophicum Magiſterium quinquennium ibi exercuit, abeuntem

ix. Kal. Aug. A. CIↄ Iↄcc xx.

FRANCISCI TRETII

PHALECII VERSUS.

IStinc docte igitur Lodoli abibis?
Iſtinc tam cito, tam repente nobis,
Luce carior emigrabis, ut mox
Mox deſiderio tui ſeneſcat
Quicunque ad ſophiae beata amanter
Laborat ſtudia? o dolor, graviſque
Iactura? en tenebrae ſuis fugatae

Vi-

Digitized by Google

Viribus redeunt, ſtudent & urbi
Huic ſe offundere. Ne precor, recede:
Ne recede, precor. Nimis moleſtus
Abſceſſus tuus eſt, nimis dolendus
Cunctis:. Mille etenim putanda magni
Fers tecum bona, quae modo dediſſes
Nobis ut dederas prius. Quis illa,
Illa quis dabit? illa quis decenter
Laudabit? vetus, hirta, ineleganſque,
Et cautae novitatis omnis expers
Tradendae Sophiae horride vigebat
Ratio Senior diu verendus
Euclides penitus latens ſilebat
Infeliciter acribus negatus
Scholis, diſcipuliſque. Nulla motus
Facta quaeſtio: nulla praenitentis
Caeli menſio; ſiderumque nulla
Obſervatio. Torpidus vorabat
Situs ſchemata, circinos, & illa
Arma induſtria, quae matheſin ornant.
Dolebat patria illa avens videre
Fauſta tempora, ſummà queis ſophorum
Lux

Lux Fraſtorius, & bonus Pitatus,
Cives totque alii, ſcientiarum,
Artium & decora elegantiorum
Perfecte haec ſtudia impigri fovebant,
Quaſi delicias, ſuoſque amores.
Votis nemo tamen tot annuebat.
Tu ſolus patriam repente noſtram,
Tu ſolatus es, & decus tuorum,
Amor Palladis, Lodoli, & omne
Sophorum placitum recentiorum,
Atque item veterum docens cito artem,
Olim quae hac nitida vigebat urbe;
Qua ſine egregii Platonis aedes
Nullus diſcipulus ſubivit unquam,
Dextra Pieridum adprobatione,
Doctorumque hominum favente plauſu
Nos intra patrios lares reduxti,
Illamque auſpicio bono excitaſti.
Hinc amant iuvenes tua eruditi
Voce, atque adſiduo tuo labore
Metiri liquidi perampla caeli
Regna, & largifluum mare; atque arenas

Ca-

Carentes numero, ſolumque, & aſtra:
Aſtra ſuſpicere, & vias, iterque,
Ipſorum & choreas tacente ductas
Nocte caeruleum notent per axem.
Excelſa hinc ſtudia amica Muſis
Fervent otia nunc in urbe noſtra.
Quare haec te modo certum iter parantem
Complexu retinet, neque hinc te abire
Vult. Sed edita iuſta permanentem
Iubent te Venetas redire ad oras,
Digna ut praemia mox tuos labores
In urbe excipiant tua; ut nitore
Illuſtres patrium novo Lyceum.
I felix igitur: morari haud datur:
I felix, patriam reviſe tandem
Vocatus. Memores benignitatis
Nos tuae uſque, erimus tot & tuarum
Virtutum, eximiae ſcientiaeque
Illius, duce qua omnibus probatus
Creſces perpetuae decore laudis:
Ingrandeſcit uti praealta quercus
Affuſis fluvii educata ab undis

INDEX LIBRI I.

EPISTOLARUM

I	M. Antonius Muretus Dionyſio Lambino	pag. 1
II	Idem eidem	2
III	Lambinus Mureto	3
IV	Muretus Lambino	7
V	Muretus Lambino	8
VI	Muretus Lambino	9
VII	Muretus Lambino	10
VIII	Muretus Lambino	11
IX	Muretus Lambino	12
X	Muretus Lambino	13
XI	Lambinus Mureto	14
XII	Muretus Lambino	16
XIII	Lambinus Mureto	17

LIBER II.

I	Muretus Nicotio	21
II	Nicotius Mureto	24
III	Muretus Manutio	27
IV	Idem eidem	28
V	Idem eidem	30
VI	Idem eidem	31
VII	Idem eidem	31
VIII	Idem eidem	32
IX	Idem eidem	33
X	Idem eidem	34
XI	Idem eidem	35
XII	Idem eidem	36
XIII	Idem eidem	37
XIV	Idem eidem	39
XV	Idem eidem	40
XVI	Idem eidem	41
XVII	Idem eidem	42

XVIII

XVIII Idem eidem 44
XIX Idem eidem 45
XX Idem eidem 46
XXI Idem eidem 47
XXII Muretus P. Sacrato 47
XXIII Eidem Sacrato 48
XXIV Franciſcus Duarenus Mureto 50
XXV Lucas Fruterius Mureto 51
XXVI Muretus Iac. Canano 62
XXVII Idem eidem 64
XXVIII Idem eidem 66
XXIX Idem eidem 67
XXX Horatius Cardanetus Mureto 69
XXXI Muretus Cardaneto 71
XXXII Idem eidem 73
XXXIII Idem eidem 75
XXXIV Idem eidem 77
XXXV Idem eidem 78
XXXVI Idem eidem 79
XXXVII Idem eidem 80
XXXIIX Petrus Io. Perpinianus Mureto 81
XXXIX Muretus Perpiniano 82
XL Perpinianus Mureto 83
XLI Muretus Franciſco Bencio 86
XLII Gulielmus Canterus Mureto 87
XLIII Alexander Iuſtinianus Mureto 89
XLIV Idem eidem 89
XLV Martinus Belliveceius Mureto 90
XLVI Muretus Franc. Turnonio Card. 92
XLVII Idem eidem 94
XLVIII Cornelius Valerius Mureto 95
XLIX Muretus Valerio 98
L Nathan Chytraeus Mureto 98
LI Muretus Agapeto Gideto 100
LII Idem eidem 101
LIII

LIII	Conſtantinus Bargellinus Mureto	103
LIV	Idem eidem	104
LV	Muretus Bargellino	105
LVI	Bargellinus Mureto	107
LVII	Idem eidem	109
LVIII	Muretus Alexandro Ripario	110
LIX	Idem eidem	111
LX	Idem eidem	111
LXI	Idem eidem	112
LXII	Idem eidem	112
LXIII	Idem eidem	113
LXIV	Idem eidem	114
LXV	Idem eidem	114
LXVI	Muretus P. Sacrato	115
LXVII	Muretus Iacobo Cuiacio	118
LXVIII	Io: Caſelius Mureto	120
LXIX	Andreas Duditius Mureto	121
LXX	Petrus Morinus Mureto	123
LXXI	Idem Mureto	124
LXXII	Idem Mureto	125
LXXIII	Giphanius Mureto	127
LXXIV	Idem eidem	129
LXXV	Idem eidem	132
LXXVI	Idem eidem	134
LXXVII	Muretus Giphanio	146
LXXVIII	Giphanius Mureto	137
LXXIX	Io: Zamoſcius Mureto	141
LXXX	Muretus Stefano Regi Poloniae	142
LXXXI	Muretus Io: Zamoſcio	129
LXXXII	Io. Zamoſcius Mureto	144
LXXXIII	Muretus Gerardo ſuo	144
LXXXIV	Muretus Auguſtino Valerio	149
LXXXV	Muretus Io. Ant. Odiſcalco	150
LXXXVI	Hippol. Card. A. Sobrino	152
LXXXVII	Petr. Victor. Lud. Caſtaneo Rupipozaeo	153

LXXXVIII Ludovicus Caſtaneus Rupipozaeus P. Victorio 154
LXXXIX Muretus Herculi Ciofano 155
XC Muretus Ciofano 156
XCI Idem eidem 157
XCII Idem eidem 158
XCIII Muretus Iulio Roſcio 159
XCIV Idem eidem 160
XCV Idem eidem 161
XCVI Gilbertus Mallocius Mureto 162
XVII Muretus Sinibaldo Antonio 163
XCIIX Muretus Franc Bencio 164
XCIX Muretus Iac. Pontano 166
C Idem eidem 167

LIBER III.

I Muretus Iuſto Lipſio ſuo 169
II Idem eidem 170
III Iuſtus Lipſius Mureto 172
IV Muretus Hieronymo Mercuriali 174
V Muretus Hub. Giphanio 175
VI Muretus Giphanio 176
VII Muretus eidem 181
VIII Muretus ad Hippolytum Card. Eſtenſem 182
IX Muretus Bernardino Lauredano 187
X Muretus Torquato Bembo 191
XI Muretus Franciſco Gonzagae 193
XII Muretus Leonardo Mocenico 196
XIII Muretus eidem 200
XIV Muretus eidem 202
XV Muretus eidem 207
XVI Muretus eidem 209
XVII Muretus Adriano Turnebo 213
XIIX Muretus P. Sacrato 216
XIX P. Sacratus Mureto 220
XX P. Manutius Mureto 222

XXI

M. ANTONII MURETI
EPISTOLARUM
LIBER PRIMUS

Qui in Lipſienſi Editione anni
cIɔ Iɔcc xiv. deſideratur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

M. ANTONIUS MURETUS
DIONYSIO LAMBINO
Monſtrolienſi S. D.

EPISTOLA PRIMA.

NAe tu mirificus homo es. Certo ſcio, atque hoc magis, ac magis in dies perſpicio, & pene oculis cerno, te rerum mearum, commodorumque meorum ſtudioſiorem, & cupidiorem eſſe, quam meipſum. Quare peto abs te, ut tibi perſuadeas, te in dies magis, ac magis mihi quodam modo vim afferre, ut te impenſius diligam. Et, tametſi mihi iampridem videbatur meae erga te benevolentiae, meoque in te ſtudio afferre non poſſe incrementum dies: amorem meum tamen in horas augeri ſentio. Sed hunc ſermonem in aliud tempus

reſervemus. Iamiam puerum mittam ad eum, qui ἐπι-ςαθμίᾳ praeſtet, ut cum primum venerit ille (ſcis quem dicam) mihi ſignificet. Velim Cardinalis tuus litteras ad alterum meo nomine det commendatitias. Si quid ſcribet, &, cum ſcripſerit, ſi compertum habueris, aut certe ſubodoratus fueris, quid ſcripſerit, mihi gratiſſimum facies, ſi totam rem ad me reſcribes ſine fuco ac fallaciis more maiorum, aut, ut verius dicam, more tuo. De verſibus, & epiſtola ne dubita. Nihil amplius habeo, quod ſcribam. Card. tuo verbis quam honorificentiſſimis meo nomine ſalutem dicito, & toti eius cohorti. Nam ſingulos enumerare longum foret. Quod me mones, ut obdurem, & permaneam in mea poſteriore ſententia: tu vero memorem mones. Ego compedes, ne aureas quidem libens tulerim. Scribam ad te ἀκριβέςατα, καὶ λεπτομέςατα, quae ego, & is quem ſupra deſignavi, inter nos locuti erimus. Vale, Patavii pridie Nonas Febr. anno CIↃ IↃ LIIX.

M. ANTONIUS MURETUS
DIONYSIO LAMBINO S. D.
II.

De litteris tuis libero te metu: omnes mihi ſunt redditae. Niketus venit. De ſermone quem ultro, citroque habuimus, ȣ̓δὲν μυςηριῶδες. Pauciſſimis verbis confecta tota res eſt. Ita eum a me dimiſi, ut ipſe quoque fateretur, nullam omnino in me haerere culpam. Id adeo ex ipſius ad Cardinalem Ferrarienſem litteris intelligere poteris, quae ad te una cum his in eundem incluſae faſciculum perferentur. Mi Lambine optime & amiciſſime, quaeſo te, quae, quaenam ego tandem verba reperiam, quibus communi hero noſtro, ampliſſimo, atque ornatiſſimo Cardinali Turnonio gratias agam? Adiuva me, ſi quid potes. Nam ego quidem magnitudine beneficiorum ipſius in me obſtupefactus haereo.

haereo. Tantam fuiſſe in illo heroe humanitatem, ut, quod ego nunquam neque petere, neque ſperare auſus eſſem, id ipſe bis iam, primum apud triumuiros gymnaſii Patavini, deinde apud Cardinalem Ferrarienſem ſuapte ſponte fecerit? Itaque, ne vivam, ſi non dies, noctesque cogito, quibus modis & me gratum oſtendere, & conſervare tam prolixam ipſius erga me voluntatem queam. Scribere ad eum vehementer cupio. Sed mehercule tantum me ei debere ſentio, ut verba mihi deſint idonea. Veruntamen conſtitui ſcribere, idque quam primum. Interea mi Lambine, peto abs te, ut cures ne ſuam erga me, voluntatem immutet. Nam deum immortalem teſtor, ſi is me amare deſinet, vitam mihi inſuavem futuram. Meas ad Cardinalem Ferrarienſem litteras, tibi mitto vulgari Italorum ſermone ſcriptas propterea, quod Niketus mihi, ut ita facerem, auctor fuit: una cum eis Niketi ad eum litteras in eundem faſciculum incluſi. Neutras obſignare volui. Volebam enim te utraſque legere. Si tibi videbitur mea intereſſe illas Cardinali tuo & meo recitari, per me facias licet. Uſus ſum modica παῤῥησίᾳ. Sed quid agas? Non poſſum eam meo ingenio vim afferre, ut non libere quod ſentio ſcribam. Poſteaquam utraſque legeris, peto abs te, ut eas annulo tuo obſignes, Florentinumque roges, ut in faſciculum tui Cardinalis coniiciat, & Ferrariam perferendas curet. Scribito ad me quam ſaepiſſime tuo more. Ego ſcribam meo. Vale, Patavii Idib. Febr. anno CIƆ IƆ LIIX.

D. LAMBINUS M. ANTONIO MURETO S. D.

III.

Nihil erat, quod ſcriberem: ſed te imitari volui, atque idipſum ſcribendum eſſe exiſtimavi. Expecto tuam ad lectorem epiſtolam, & verſus. Tum de illo

loco τὸν προτεθέντα νόμον διαθεῖναι καλῶς. Qui eſt fol 68. & de nomine διάτασις, quod iam contentionem latine reddideram, quid ſentias. Nondum venerunt ab illo (tenes quem dicam) litterae. Simul ut venerint, quid in eis ſcriptum fuerit, odorabor. Sagacem me dices fuiſſe. Verum quid ad te? Nunc expeditus, nunc liberatus es. Nullus eſt illi de te querendi relictus locus. Iam vero de Franc. Turnonio Card. is te in ore, is te in oculis. Nunquam hic de litteris ſermo habetur, quin continuo de te mentio fiat & honoris, & amoris plena. Omnes eius familiares & comites tibi omnia laeta & ſecunda exoptant: teque quia ad maiora natum exiſtimant, tendiculis illis, & plagis, quibus captabaris, extricatum eſſe magnopere laetantur. Tuas ad illum acutiſſimas & prudentiſſimas litteras Cardinali meo recitari probavit. Eaſdem paucis quibuſdam (quos noſti) legendas dedi. Negant quicquam maiore conſilio a quoquam fieri, aut ſcribi potuiſſe. Gaudent te tuam libertatem ei homini non commiſiſſe, qui, cum te primum cupide & honorifice arceſſiviſſet, atque ultro appetiviſſet: deinde faſtidioſe propemodum excluſiſſet: idem poſtea mutato iterum conſilio revocaverit. Praeterita igitur omnia tibi ita pulchre & honeſte ceciderunt, ut nihil intervenire poſſit, quod tantam εὐτυχίαν conturbet. De futuris, quae ſunt ταύτην τοῦ μύθου λύσιν conſecutura, dormito (ſi me audis) in utramque aurem. Dii immortales in te omnia naturae bona contulerunt; fortuna te adiuvat, virtus tibi non deeſt, conſilio abundas, ingenio praeſtas: tantum tibi ne ab invidis ac malevolis opprimare, magnopere cavendum eſt, quod hac una ratione facillime aſſequeris, ſi neminem ſciens laeſeris: ſi integre, pie, temperanter vixeris: ſi denique totus teres, atque rotundus fueris ne quid in tua vita criminis, atque adeo ſuſpicionis haerere poſſit. Hoc inſtitutum ſi tenebis, nihil eſt, quod τῶν δυναστῶν τούτων πλοῦτον ἐνδεῆ, καὶ τύχην ἀτυχῆ deſi-

deſideres. Quanquam cui haec ſcribo? nempe ei homini; qui quanti κίβδηλα ταῦτα, καὶ παραχώδη εὐτυχήματα aeſtimet, re declararit. Sed videto primum ut tibi conſtes: deinde ut Turnonii Card. qui te tuae virtutis opinione incenſus unice diligit; cohortatio purgatam crebro tibi perſonet aurem. Nihil ne praeterea eſt, quod ſcribam? nihil, niſi quod miratus ſum; & miror etiam nunc, te, cum ego de Gallo quodam nuper ad te ſcripſiſſem; hoc eſt noſtrate; ita mihi reſcripſiſſe, veſtratem hominem? Amabo te; non tu etiam Gallus es? Quid reſpondebis Lemovicibus civibus tuis ex Italia te revocantibus, ac vindicantibus? Gallum te eſſe negabis? Romanum; aut Venetum, aut Patavinum eſſe dices? Audio; duarum civitatum eſſe iure civili poſſe neminem; & ſtatim, ut quis in aliam civitatem receptus ſit; illius civitatis, cui ſe dicarit, civem eſſe, ſcio. Sed quando civis Romanus; aut Venetus factus es? Quod ſi neque Romanus, neque Venetus, neque alius civitatis civis es, relinquitur, ut aut nullius, aut eius civitatis ſis; quae te ſuſcepit, quae edidit, quae inſtituit, quae denique talem, qualem nunc admirantur exterae nationes, perfecit, ac perpolivit. Dices te nullo tuo merito ab ingratis Gallis eſſe e patriae finibus eiectum, atque expulſum. Non eſt ita, mi Murete. Non enim, ſi poenam legibus iis, contra quas nihil (ut ego quidem arbitror) commiſeras, conſtitutam, voluntario exilio declinare, quam inimicis tuis iugulum praebere maluiſti: non ſi certorum hominum tuae praeſtantiae, & gloriae invidentium conſiliis occultis, & inſidioſis cedere, quam vitam tuam praecipiti, & turbulento iudicio committere, tutius eſſe duxiſti, iccirco exul es. Exules ſunt facinoroſi homines, flagitioſi, ſcelerati, ſicarii, venefici; impuri, impii: Te, quem olim Galli litteris deditis praeſentem attentiſſimis, atque avidiſſimis auribus audierunt: nunc abſentem ſollicitis animis

deſiderant, & calamitate levatum volunt: quem Veneti per quadriennium, modeſtiſſimum, continentiſſimum, integerrimum, religioſiſſimum, innocentiſſimum cognoverunt, quem principes, & pontifices ſecum vivere, ſibique contubernalem eſſe cupiunt; cuius litteris, ſermone, congreſſu delectantur: cuius doctrinam cum ſingulari eloquentia coniunctam admirantur: quem incredibili amore complectuntur, quis exulem appellabit? Dices haec praeclare, & magnifice dici: te interea tamen patria carere. Atqui aliud eſt carere, aliud perpetuo carendum eſſe. Non dico hoc temere. Audivi cum diceret Franciſcus Turnonius Card. ſeſe pro ſua erga te benevolentia, habere in animo, omni ſtudio elaborare, ut tibi pateat in Galliam reditus: idque ut obtineas & cum Rege, & cum Pontifice Maximo Pio IIII. diligenter acturum: utriuſque autem auctoritate in hac cauſſa uſurum, ut tu non ſolum poena, verum etiam culpa, ſi quid forte abs te peccatum eſt, liberatus, in Gallia noſtra reliquam aetatem agere poſſis. Itaque niſi tibi deeſſe voles: niſi patriam tuam tibi ultro dextram porrigentem, complectique cupientem aſpernabere, magnam te video & eius recuperandae, & vivendi cum tuis facultatem eſſe habiturum. Atque hac de re ego, Villarius, & Sandrinus nudiuſtertius accurate locuti ſumus. Quem ſermonem tibi totum perſcriberem, niſi ad congreſſum noſtrum potius reſervandum eſſe exiſtimarem. Fuit enim in te & honorificus & amoris plenus. Cum igitur haec ita ſint (fui enim longior, quam debui, atque adeo, quam volui) velim mihi quamprimum reſpondeas, quamobrem, cum ad me ſcriberes, Gallum hominem veſtratem potius, quam noſtratem dixeris. Vale a. d. X. Kalend. Mart. in Corneliano.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS D. LAMBINO S. D.

IV.

RESpondebo iis potiſſimum tuarum litterarum capitibus, quae mihi videntur maxime reſponſionem flagitare. Veſtratem hominem eo dixeram, quia tu, & ille Belgae eſtis. Nam quod ad Galliam attinet, ego & Gallus ſum, & me quandiu vivam, Gallum profitebor. Sed gaudeo te id quod ſcripſeram, in eam partem accepiſſe, & occaſionem hinc tibi natam eſſe ſcribendi ad me de honorificis, & amicis ſermonibus, quos tu, Villarius, & Sandrinus de me habuiſtis. Ego quidem neque illis, neque tibi gratias agere debeo, ne pro ſalute ipſa, cuius mihi vel pariendae, vel reſtituendae a vobis conſilia capiuntur, vili munere defungi velle videar orationis. Vulgaribus & uſitatis beneficiis gratiarum actio debetur: hoc, quo maius homo ab homine accipere nullum poteſt, *ὡς δαιμόνιόν τι*, ſilentio potius eſt & cogitatione venerandum. Sed quod meam ſuper ea re ſententiam requiris, dicam: *ἐγὼ περὶ μὲν τοῦ ἐπανέρχεσθαι ἐς τὴν πατρίδα οὐδὲν πώποτε, ὡς ἔπος εἰπεῖν ἐφρόντισα, καὶ αὐτὴν τὴν ἐπάνοδον οὐ περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι, τὴν ἐμὴν τύχην παραμυθούμενος τῷ τοῦ κωμικοῦ. Πατρὶς γάρ ἐστι πᾶσ' ἵν' ἂν πράττῃ τις εὖ. Καὶ μὴν οὕτω τὴν ψυχὴν διακείμενος τὴν τοῦ ἐπανέρχεσθαι δύναμιν, ἕν μοι τῶν ἐν τῷ βίῳ ποθεινοτάτων εἶναι νομίζω.* Ac, quod, ſi liceret, nunquam tamen fortaſſe facerem, id non licere, vix ſatis aequo animo fero. Ego autem conſtitutum in animo habebam annos aliquot expectare *πρὶν τοῦ τὰ τοιαῦτα κινεῖν*, atque eniti, ut mea bona exiſtimatio, & fama bonorum mihi ad hanc rem adiumento eſſet. Verumtamen tuo iudicio rem omnem permitto. Interea velim ex te audiat P. Villarius, quantum ego, & mihi conſcius ſim, & profitear me ſibi debere, quamque beatum me futurum putem, ſi mihi aliquando referendae gratiae poteſtas detur.

 Eum

Eum igitur, & Iannoctium, & Laureum, & Torodem meis verbis ſalvere iubeas velim. Vale mi Lambine omnium meorum amicorum amiciſſime. Patavii, a. d. VII. Kal. Mart.

M. ANTONIUS MURETUS D. LAMBINO S. D.

V.

TUas litteras hodie accepi. Meas puto heri a prandio tibi fuiſſe redditas cum iis quas ad Rufillum dabam. Videor mihi tuis omnibus reſpondiſſe ſaltem ad ea capita, quae reſponſione aliqua indigere videbantur: niſi quod non ſatis commemini, ſcripſerim, necne περὶ διατάσεως, quam contentionem interpretaris lib. nono de morib. ad Nicom. quo de nomine, cum me in omnes partes cogitatione converterim, nihil potui reperire melius tuo. Nam de illo loco qui eſt in extremo decimo, ὅν τινα καὶ τὸν προτεθέντα, poteſt ne cuiquam (Perionium ſemper excipio: de quo ita ſentio, nihil poſſe eſſe tam abſurdum, quod non ei interdum & veniat in mentem, & probetur.) Sed poteſt ne cuiquam dubium eſſe, quin ita intelligendus ſit, ut tu cenſes? Quin Argyropylus quoque & Aretinus a te faciunt. Divus Thomas autem more ſuo fecit, ut ex interpretatione neque bona, neque vera, bonam tamen & veram ſententiam eliceret. Itaque eum quoque habes aſtipulatorem. De his hactenus. Litteras Cardinalis Ferrarienſis ad me, & Sandrini ad te, cum tuis accepi. Utraſque remitto eas, quas princeps ille clariſſimus mittit ad me, leges: & lectas remittes, ut eaſdem conſiderem per ocium, & reſcribam. Quicquid conſilii cepero, tu primus eris particeps, & conſcius, quemadmodum amicitia noſtra poſtulat: ex qua equidem maiorem in dies & fructum, & ſuavitatem percipio. Simul atque remiſeris, (quod cras fiet, aut perendie) aggrediar

ad

ad reſcribendum. Simulque de eodem oleo, & opera ſcribam aliquid ad communem herum noſtrum Cardinalem Turnonium. Sed te mihi adiutorem eſſe neceſſe eſt in re levi & puſilla; quam tamen ipſe per me non ſatis commode explicare poſſum: id eſt, in litterarum inſcriptione. Nicketus cum ad Card. Ferr. Gallico ſermone ſcriberet in inſcriptione ſuarum nihil praeter vocem domini iteratam ad nomina illa ſolennia & neceſſaria. Card. Ferr. adiunxit. Eius ne exemplum ſequi debeo: an magnifica illa verba adhibere Italis uſitata REVERENDISS. ILLUSTRISS.? Inepta haec καὶ φορτικὰ eſſe intelligo: ſed tamen ne in his quidem minimis rebus ruſticus videri velim. Vale. Patavii a. d. V. Kal. Martias.

M. ANTONIUS MURETUS D. LAMBINO S. D.

VI.

TUas omnes litteras accepi: hoc primum ſequitur nunc, ut ad eas reſpondeam. Quando vir clariſſ. Card. Turnonius praeciſe, & ſine ulla exceptione iubet, ut dedam Hippolyto Eſtenſi Card. Ferrarienſi, geram ei morem σὺν Θεῷ. Hoc enim tibi perſuaſum habe, mi Lambine, Cardinalis Turnonii voluntatem mihi, quamdiu vivam, inſtar Helicae, aut Cynoſurae cuiuſdam futuram; ad quam totus conſiliorum meorum curſus dirigatur. Quod imperabit ille, ſi modo in mea poteſtate erit ſitum, faciam, quoquo modo potero. Quin etiam ſi mihi ea imperet, quae facultatem habere non videantur; ea tamen efficere conabor non perficiendi ſpe, ſed obtemperandi voluntate. Hoc certum, hoc deliberatum, hoc fixum eſt. Hac de re ego ad eum triduo, aut quatriduo ſcribam: ſimulque ad Cardinalem Ferrarienſem litteras dabo. Hoc ipſo die ſcripſiſſem: verum extra occupationes, quibus diſtrictus ſum,

ita

ita me Deus amet, ut cum ad hos populi primores ſcribendum eſt,nihil mihi venit in mentem, quod ſcribam, niſi diu,multumque meditato. Interea pro me ſpondebis, ac recipies Cardinali tuo, me, quod vult, facturum. Tum tu priſtinam tuam erga me voluntatem retinebis. De obligatione illa altera noli laborare. Mecum erit iſte labor. Fata viam invenient. Atque etiam confido me eis ſatisfacturum, qui videantur de me iure queri poſſe. Mittas ad me velim epiſtolam illam Gallicam, in qua de me fit mentio. Nihil praeterea video in tuis litteris, quod reſponſionem deſideret. Amo te immenſum quantum: teque orarem, ut paria redderes, niſi exploratum haberem te tua ſponte facere. Salutem omnibus meo nomine: ſed in primis P. Villario. Quid ſibi vult autem tam ſubitus, atque inopinatus veſter ex Italia diſceſſus? Iocone, an ſerio iſta ſcripſiſti? Si quid eſt τῶν ἀπορρήτων, taceo: ſin, fac ut ſciam. Vale Patavii. Pridie Kal. Mart.

MURETUS LAMBINO
S. D.
VII.

IAm ſcripſeram ad liberos Valgriſii, cum allatae mihi ſunt tuae litterae. Itaque etſi valde ſperabam, meis precibus nihil opus fore, tamen, quod erant iam ſcriptae litterae, mittendas cenſui: idque feci. Aſſueſieri paulatim aures tuas, quaſique occalleſcere, gaudeo. Manutius heri ad me ſcripſit, ſi quid mutare vellem in notis illis meis ad Terentium, aut ad eas aliquid addere, ut primo quoque tempore facerem. Se de eis denuo propediem excudendis cogitare. Denuncio igitur tibi, ſi quid adiuvare in re me potes, (potes autem plurimum) ut facias. Alliano noſtro, quem talem tibi videri, qualis mihi ſemper viſus eſt, id eſt optimum, ac modeſtiſſimum virum, imprimiſque φιλόφιλον, immortaliter

liter gaudeo . Ei igitur plurimum meo nomine ſalutis imperties . Vale amicorum meorum optime , & integerrime . Id. Mart. Patavio .

MURETUS LAMBINO
S. D.
VIII.

SCiebam , me illud de irritandi verbo alicubi legiſſe : ſed nolebam obſtinate contendere, niſi locum etiam ipſum indicare poſſem. Hodie reperi. Eſt autem in iis, quae notavit Pierius in librum decimum Virgilii , his verbis : *Irritatque virum telis . Impreſſi codices omnes , irritat , geminato r ſcribunt: ſonet ut de nare canina littora . Irrito tamen ab ira eſt .* Haec Pierius. Sed tamen ſcrupulus adhuc aliquis meo in animo inſidet : propter verbum, Prorito. Ne forte ambo ex eodem fonte fluxerint . Tu cogitabis . Sed amabo , quid tibi venit in mentem , ut iuberes , a me concerpi , quae in notis illis tuis Terentianis minus probarem ? Ego vero omnia ita approbo , ut nihil ſupra . Itaque , quae ad meum inſtitutum pertinebunt, iis utar: cetera ad uſum meum aſſervabo, idque ἐν κειμηλίοις. Cucuronis noſtri munuſculum mihi longe iucundiſſimum fuit: idque velim abs te ei omni aſſeveratione affirmari. Profecto quibuſcunque locis putabo teſtimonio meo, ac praedicatione aliquid ipſius nomini celebritatis afferri poſſe, non deero . Ita enim eum in arte illa , cui ſe dedit , excellere video , ut ſit cum iis, qui principes habentur, meo quidem iudicio conferendus . De viginti quattuor illis librorum tuorum exemplis noli laborare. Ego rem, cum tu voles, confecero : idque ad me recipio . In his litteris aliena , ut vides manu uſus ſum : quod recenti a prandio ne ſcriptio mihi non ſatis firmo obeſſet , verebar . Saluta mihi communes amicos , & Vale , Idib. Apr. Patavio .

MU-

MURETUS LAMBINO S. D.

IX.

QUod ad te rarius ſcribo, quam aut tu cuperes, aut amicitia noſtra fert: peto a te, ne id potius negligentiae, quam negociorum, quibus aſſidue premor, multitudini aſcribas: nam illud non puto petendum eſſe, ut ne quid propterea de amore erga te meo imminutum putes. Ego enim ſi quicquam tale ſuſpicarer, mihi crede, iſtuc accurrerem, tibique modis omnibus probare conarer, te mihi ita carum eſſe, ut vix ipſe tibi ſis carior. Quare noli, ſi quid unquam de te bene merui, ſi me mihi carum vivere cupis; ſi me ſalvum vis denique, noli deponere, eam voluntatem, quam erga me iampridem ſuſcepiſti. Ego te eximie amare, ita uti tua eximia virtus promeretur, non deſinam, niſi ipſemet amare me deſinam: quod tuus Ariſtoteles ait eſſe τῶν ἀδυνάτων. Propediem mittam ad te Catullum, Tibullum, & Propertium cum ſcholiis quibuſdam meis: in quibus eſt aliquot locis facta tui mentio. Sed amice magne noli quicquam elimatum, aut elaboratum expectare. Omnia vulgaria ac protrita, & a Decimo Laelio, non a Perſio, legi digna. quae tamen tu, qualiacunque ſunt, quia noſtra ſunt probabis, & non invitus leges. Vale. Illuſtriſſimo Cardinali ſi meo nomine ſalutem dixeris, erit gratiſſimum. Villarium item, Laureum, Torodem, ceteros mihi diligenter ſaluta. Donatum Iannoctium nuper vidi Patavii. Nam haec ſcripſi Venetiis in taberna quadam libraria, cum hodie Patavio veniſſem, hodie Patavium cogitarem. Iterum vale κεφαλή μοι προσφιλεστάτη. Id. Quinctil. cIↃ IↃ LVIII.

MU-

MURETUS LAMBINO
S. D.
X.

PEtrum Paganum, quibus apud te laudibus ornaverim, ſcis: quamque diligenter & accurate tecum egerim, ut eum in amicitiam tuam reciperes, hominemque & probum, & eruditum, & perſtudioſum tui toto pectore complecterere. Eius ego nunc ex aedibus haec ad te ſcribo: teque verbis ipſius rogo, ſi quando erit tibi hac iter, ut eum tibi inviſendum, ſalutandum: etiam, ſi videbitur, domo ipſius aeque atque ſi tua eſſet, tibi utendum putes. Mihi crede, cognoſces hominem tua amicitia dignum. Nunc cum ex ipſo audierim, fore, ut die craſtino Hieronymus Amaltheus, ad ſuos rediens, hac tranſeat: cumque ita ferat itineris ratio, ut Corneliano quoque eum iter facere oporteat: putavi obiectam eſſe mihi occaſionem, qua tibi, qua vobis omnibus, ac imprimis ipſi ampliſſimo atque illuſtriſſimo Cardinali rem gratiſſimam facerem: Hic ille Amaltheus eſt, quem tibi affirmavi, magiſque ac magis affirmo, omnium, qui hodie vivant, Italorum, quos ego quidem noverim, praeſtantiſſimum poetam eſſe: eundemque medicum *οὐ τῶν τυχόντων*, immo, ut ille ait, *πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων*. Velim, patefacias ei aditum ad Cardinalem: nam & ille non vulgari ſe honore a te affectum intelliget, ſi, productus a te poſſit ei *καταφιλεῖν τὰς χεῖρας*: (agnoſcis caſtrenſe verbum) &, niſi me valde fallit animus, Cardinalis ipſe magnam ex eius ſermonibus percipiet voluptatem. Id autem ut facilius fieret, has ad te literas ſcripſi, quae Amaltheo darentur, ut eas ipſe perferret. Sed coenandum eſt. Vale. Taruiſii IV. Kal. Decemb.

DIO-

DIONYSIUS LAMBINUS M. A. MURETO S. D.

XI.

POntifex Veſontionenſis, qui Patavium (ut ſcis) non ita pridem ſe contulit, ut iuris civilis, & philoſophiae, & litterarum humanarum doctoribus operam daret: nudiuſquartus venit in Cornelianum, Franciſci Turnonii Cardinalis ſalutandi, & inviſendi gratia. Erat in eius comitatu theologus quidam notus mihi nomine tantum Gilbertus Coſinus. Is non ita longo, poſtquam in cubiculum Cardinalis cum Pontifice introivit, tempore, me requiſivit, ut videret. Inambulabam tum forte hora diei decima ſub dio, qua denſiſſimis diffuſae ramis arbores locum ab arbitris remotum, ac liberum opacabant. Comes erat nullus, praeter unum libellum, quem mecum tuleram, ut, ſi forte deficeret me, quod inter ambulandum animo agitarem, lectiuncula me oblectarem. Aliquot iam ſpatia confeceram neſcio quid meditans nugarum, totus in illis, cum puer currens nunciat mihi, Pontificem Veſontionenſem veniſſe: quendam eſſe ex eius comitibus, qui me ſalutare, & convenire vellet: Quod ſi in cubiculo meo fuiſſem, ultro ad me venturum fuiſſe. Quibus auditis puerum ad eum praecurrere iubeo, eique renunciare, me in propinquo ſaltu ambulare, & mox affuturum. Ita praemiſſum puerum e veſtigio conſecutus ſum. Coſinus autem, ſimulatque audivit de meo, ubi eſſem, properanti mihi venit ipſe quoque cupide obviam. Cum in congreſſum veniſſemus, poſt illa, quae ἐν τῇ ἀπαντήσει dici ſolent: primum multa ille de me, more hoc inſulſo, in os, & coram: quae ego (noſti enim me πρὸς πᾶσαν κολακίαν δύσκολόν τε, καὶ ἀντίτυπον ὄντα) perinvitus & pene dicam, recalcitrans audivi: deinde non pauca de Genua, Robertello, Fallopio, & ceteris. De te percunctans

tandem,

tandem, & ῥήξας φωνὴν (longum enim erat de aliis dicenti aures tam patientes, & faciles praebere: de te autem ab eo, qui Patavio recens veniret, nihil audire:) Sed Muretus noſter (inquam) quid agit? ut valet? nihil ne novi ſcribit, quod alios delectet, ipſum laudibus aeternis illuſtret? Ille vero, inquit, Patavio dies aliquot abſuit: quam ab cauſam, neſcio: niſi quod Patavii diſſeminatus eſt ab invidis (opinor) hominibus rumor de eo non bellus. Itaque nobiles aliquot adoleſcentes Veneti pudentes, & boni, qui cum eo vivebant, recepiſſe ſe ad ſuos dicuntur. Muretus autem, cum paucis poſt diebus illos conſecutus eſſet, hoc conſilio, ut ſe purgaret: atque aliquantum temporis, dum rumor ille deferueſceret, Venetiis confediſſet: Patavium rediit triſtis ac demiſſus. Diciturque prioribus aedibus, in quibus laxiſſime habitabat, relictis, alias anguſtiores conduxiſſe. Haec cum audiſſem, valdeque ea auditione perturbatus, & propemodum exanimatus obſtupuiſſem, & vix tandem me collegiſſem: quaeſivi, certone ſciret, tuos abs te diſceſſiſſe. Negavit ille ſe certo ſcire. Eorum, quae diceret, rumorem ſibi eſſe nuncium, praeterea neminem. Hoc unum ſe exploratum habere, te Venetias profectum eſſe: ibique dies aliquot conſtitiſſe: deinde Patavium reverſum eſſe: aedes tuas non ea, qua ante, frequentia celebrari. Haec mihi theologus ille. Quae me plane perculerunt, atque afflixerunt: neque extollar, aut recreabor prius, quam ex tuis litteris, quid acciderit novi, cognovero. Quamobrem, ſi me amas, fac ut de toto hoc rumore diligenter ad me ſcribas: ut, ſi verus ſit (quod dii immortales omen avertant) nos ſubveniamus: ſin falſus (quod ſpero & opto) cura, metuque liberemur, & gaudeamus, & tibi gratulemur. Scis quanti te Fr. Turnonius Card. quanti te faciamus. Meminiſti, commendationem noſtram tibi ad amicitiam & gratiam Cardinalis colligendam magno adiumento fuiſſe. Si ea de te audiet,

quae

quae nos rubore perfundant, quid nobis miſerius? Non enim iam nobis erit integrum Horatio obtemperare illa praecipienti & monenti. Qualem commendes etiam atque etiam aſpice, ne mox incutiat. Tenes cetera. Piget me plura hac de re ſcribere. Vehementer ſollicitus ſum: valde hoc nuncio territus. Tu, ut primo quoque tempore mihi metum, in quo nunc verſor, adimas videto. Significavi tibi aliis litteris, me libros de moribus ad Nicom. a me converſos Lutetiam miſiſſe, ut ibi de integro, & quidem emendatiores, quam Venetiis, excudantur: certiorem etiam te feci de theologorum Pariſienſium ſeveritate, ſeu potius (non enim puto haec theologis curae fuiſſe) inimicorum & invidorum tuorum acerbitate, qui nomen tuum e libris meis tolli iuſſerunt. Vale pridie Idus Sext. CIↃ IↃ LIIX. in Corneliano.

MURETUS LAMBINO
S. D.
XII.

PRimum de iis, quae iſtuc allata ſunt metu omni te libero. Ego Patavio pedem non movi: niſi quod nuper negociorum cauſſa Venetias profectus ſum. Mei omnes adhuc mecum ſunt: niſi quod tres, cum febre correpti eſſent, ad ſuos ſe contulerunt: ut ibi melius curarentur. Nae ego, mi Lambine, ſingulari quodam ſum ad invidiam fato. Nam quid mirum eſt, iſtuc perveniſſe falſos quoſdam de me rumuſculos, cum Venetiis, hoc eſt, in ea urbe, in qua, haec quam vana eſſent, oculis videri poterat, eadem illa, quae iſtuc allata eſſe ſcribis, diſſeminata ſint? De libro tuo, nodus eſt ad ſolvendum difficilis. Dabitur enim magna occaſio hominibus quaerendi quid acciderit: ut ſatius fuerit me nunquam initio inſeri, quam nunc evelli. Tu cogitabis. Catulli exemplaria duo, antequam Venetiis diſce-

diſcederem, curavi danda Donato Iannotio: quorum unum, mea cauſſa, ſibi aſſervaret, alterum ad te ferret. Itaque miror, quid factum ſit. Litterae illae tuae ſuperiores ad me non pervenerunt. Poſthac cum ad me voles ſcribere, nihil potius, quam ut ad Cavalcantem mittas. Equidem valde conturbatus ſum: ac parum abeſt, quin cogitem in aliquas ſolas terras, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Eius autem rei mihi ſeſe offert occaſio ſane luculenta. Sunt enim, qui me honeſtiſſimo ſtipendio, in Graeciam conentur abducere. Quid enim faciam, qui neminem laedens omnibus omnium invidorum, ac malevolorum dentibus petor? Vitae me prope ipſius odium capit. Tu bene vale, ne ego deterius etiam valeam, ſi tecum minus belle agatur. Cardinalis ſaltem Turnonius, columen meum, ne me amare deſinat, tu cum Villario, Donato, Laureo, Torode, ceteris, quantum in vobis eſt, praeſtate. Litteras tuas valde expecto. Patavii VI. Kal. Sept. quo ipſo die tuas litteras acceperam, quae tamen a te datae erant Prid. Id. Sextileis.

LAMBINUS MURETO

S. D.

XIII.

POſtridie quam tabellarius Cardinalis Turnonii Venetias ire ſolet, tuas poſtremas litteras accepi. Itaque eis non potui citius, quam hodierno die reſpondere, niſi vellem meas incertis hominibus committere. De rumore illo, ſcito me magno metu, magna cura, magna denique animi moleſtia tuis litteris eſſe liberatum. Dii male faciant iſtis talium

ſermonum, qui ad alterius exiſtimationem laedendam valent, artificibus. Atqui, vide quam ſis incautus: immo vero, quam credulus, & εὐήθης. Is, qui mihi primus hanc fabulam narravit, dicebat ſe eam Patavii e quodam, qui te quotidie inviſere ſolet, &, quo tu familiariſſime uti conſueviſti, accepiſſe: nomen ſe negabat ſcire. Tantum in Mediomatricum finibus natum eſſe dicebat: eumque ſic mihi deſcribebat: brevi collo, capite obſtipo, ruſo capillo, ſparſo ore, caeſys oculis, naribus amplis, atque obtuſis. Huic homini, ſi ſapis, cave quicquam poſthac credas: qui tibi domi tuae blanditur, foris obtrectat: fronte, & vultu amici ſpeciem prae ſe fert, conſilio & voluntate inimicus eſt: verbo & ſermone liberalis, humanus, & officioſus eſt: re, & factis illiberalis, inhumanus, & capitalis eſt: cuius denique blanditiae inſidioſae oratio, infidelis, congreſſus peſtilens, & pernicioſus. Is quidem, quod in eo fuit, te propemodum perculit, atque evertit. Quod niſi tua innocentia, integritas, veritas denique tibi mature ſubveniſſent, periculum erat, ne macula ſempiterna tuo in nomine, tuaque in fama haereret. Nunc autem tot clariſſimorum, & graviſſimorum virorum, quibus tu notiſſimus & cariſſimus es, teſtimonio convictis, atque compreſſis invidorum tuorum obtrectationibus, falſiſque criminationibus, tua vivi quidem vox, oratio, conſuetudo praeſtantibus & principibus in republicas viris erit optabilis & iucunda; mortui vero gloria creſcet, & vigebit memoria hominum ſempiterna. De libro, quid futurum ſit neſcio. Scripſi quidem ad eos, qui Lutetiae negocia mea gerunt, ne patiantur excudi potius, quam tanta iniuria tibi inferatur. Unum vereor, ne quo tempore meae litterae ad eos pervenient, res iam non ſit integra. Quod ſi accidet, quid conſilii capiendum cenſes?

cenſes? aut quo modo, quod erit ab illis inceptum, revocari, & corrigi: quod factum, infectum eſſe poterit? ſcis hoc belli tempore, cum ex Italia longo flexu, longoque circuitu per Rhoetos, & Vindelicos itur in Galliam, litteras Roma vix viceſimo die Lutetiam pervenire: ut omittam ſexcentos caſus, qui in tam longo itinere nec opinato intervenire poſſunt. Omnino res difficilis, ut ſcribis: eoque difficilior, quo minus loci conſilio relictum eſt. De invidis, dubium iſtuc quidem non eſt, quin ab hoc genere acriter oppugneris. Sed quid tum poſtea? num tibi iccirco aut Italia altera tua patria relinquenda eſt: aut in peregrinas terras cogitandum? Quaſi vero locus ullus ſit in orbe terrarum, quem quidem homines incolant ab invidis purus & vacuus. Nam quod ſcribis parum abeſſe, quin ſolas terras cogites, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audias: conſilium tuum laudarem, niſi homo natus eſſes, non fera: aut ſi in ſolitudine homo humanitate politus vitam agere poſſet. Multa nobis in hac vita, Murete, natura commoda: multa incommoda propoſuit. Multa nos ſuavia & iucunda in vita retinent, multa perpeſſu aſpera, atque acerba vitam odioſam, amaram, atque inſuavem reddunt. Sed ſapientis eſt, cum his incommodis, tot huius lucis opportunitates & commoditates compenſantem, & comparantem, vitae dulcedine, dum licet, frui: quae in ea ſunt aliquanto amariora, animi aequitate condire. Dum hominum genus erit, invidia praeſtantiſſimum quenque inſequetur & petet. Quam una ratione facillime placabis, ſi te inertiae, deſidiaeque virtute relicta, dederis: hoc eſt, ſi contemni, & latere, quam in pretio eſſe, & excellere malueris. Quod te facturum non puto. Novi enim tuos ad virtutem, & veram laudem impetus. Quod ſi mutare conſilium velles,

tibi tamen non liceret. Non enim tibi iam integrum eſt, tot ſcriptis, tanquam tuae conſtantiae obſidibus implicato, atque irretito, totas vitae tuae rationes conturbare, novamque ac longe diſſimilem vivendi viam inire. Reliquum igitur eſt, ut quem a puero vitae curſum inſtituiſti, eum conſtantiſſime tenere perſeveres: vitae integritate, innocentia, continentia, pietate, invidorum morſus & criminationes, quoad eius fieri queat, debilites: clarorum, potentiumque virorum amicitia, opibus, auctoritate tuum ocium ſuſtentes, tuas fortunas augeas, tuum caput tegas, tuam vitam munias. Vale, a. d. XV. Kalend. Septemb.

Digitized by Google

M. ANTONII MURETI EPISTOLARUM LIBER II.

Qui primus eſt in Lipſienſi Editione, cuique admiſcentur paſſim, ut in primo noſtro, aliorum quaedam ad Muretum Epiſtolae.

M. ANTONIUS MURETUS IOANNI NICOTIO Vir. Clar. Conſiliario Regio, S. D.

EPISTOLA PRIMA.

MUltae cauſſae ſunt, Ioannes Nicoti, vir clariſſime, propter quas magnorum & illuſtrium virorum epiſtolae expetantur. Sunt quas ſermonis nitor & elegantia, & nativa quaedam pulchritudo, nullo, ut videtur, artificio exculta, nullis pigmentis colorata commendet. Sunt contra, quae & verborum & ſententiarum minime vulgato genere cultum & artificium oſtentent. Nonnullae etiam ita ſcriptae ſunt, ut hiſtoriam quaſi quandam contineant eorum temporum, quibus ii, qui illas ſcripſere, vixerunt. Atque hae, ſive a diſertis, & ingenuarum artium ſcientia expolitis hominibus prodierint, tanto cupidius leguntur; ſive etiam ab iis, qui lepore ac feſtivitate dicendi caruerint, non tamen propterea negliguntur. Hiſtoria enim, ait Plinius, *quoquo modo ſcripta delectat*. Graves quaedam & philoſophicae, officii praecepta tradunt; falſas opiniones evellunt ex animis; quanta in virtute dignitas; quanta in vitiis

BIBLIOTECA NAZ. ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

quod poſtremo loco poſui, auctoritate quiſquam adductus mea res meas cognoſcere cupiat? Mitto iam, quod cum in ceteris tum in hoc praecipue genere ita negligens ſum, ut epiſtolas uno imeptu fuſas, raro admodum bis legere; certe quidem nunquam bis ſcribere, ſed ut primum fluxerunt, liturarum ſaepe ac macularum plenas, ad amicos mittere ſoleam. Itaque multum negotii habui in iis, quas ad te nunc mitto, colligendis. Nam praeter paucas, quas familiares quidam mei ſcripſerant, caeterae ab iis ipſis, ad quos miſſae erant, aut ab iis, in quorum manus mortuis ipſis pervenerant, corrogandae, quaſique oſtiatim conquirendae fuerunt. Quas non ullo ordine aut perſonarum aut temporum, (neque enim res tanti videbatur,) ſed ut quaeque allata erat, & cum eis nonnullis ad me a viris doctrina & auctoritate praeſtanribus ſcriptas, in unum volumen congerendas curavi; ut tuae vel voluntati obſequerer, vel auctoritati obtemperarem. Tantum enim & amicitiae noſtrae, & prudentiae tuae in maximis muneribus publicis obeundis iam pridem ſpectatae tribuo, ut nulla in re tibi aut volenti negare, aut ſuadenti adverſari fas putem. Quare quid a me poſtules, aut quid me facere iubeas, ipſe videris: certe, quidquid poſtulaveris, quod quidem in me ſitum ſit, conſequeris. Hoc autem aequiore animo paſſus ſum exſtare aliquas epiſtolas meas, quod quaedam multis iam abhinc annis editae ſunt pro meis, de quibus ſcribendis ego ne per ſomnium quidem unquam cogitavi. Confixerat eas is ipſe, qui tanquam a me ad ſe miſſas divulgaverat, homo eruditus ille quidem, ſed improbus, & natura nocendi ac maleſaciendi cupidus: cum plurima & maxima officia, quibus a me affectus erat, ſummis iniuriis compenſare vellet. Qua de re olim a me graviter obiurgatus, multis cum lacrymis a me veniam petiit, laqueo digna commiſiſſe ſe faſſus; cum ei ſermoni Hadrianus Turnebus, & Ioannes Auratus praeſentes intereſſent. Sed mittamus haec. A te pro amicitia noſtra

peto, des operam, ne quid iſtic excudatur pro meo, quod meum non ſit. Quid enim futurum eſt, niſi coerceatur iſtorum audacia, qui ſuperioribus menſibus poema quoddam de laudibus Ioannis Auſtriaci, quod ego nunquam legeram, pro meo ediderunt? In quo & mihi & ei, cuius illud poema eſt, impoſita inſignis iniuria eſt. Nunc tua potiſſimum fide, diligentia, auctoritate, voluntate erga me fretus, nihil tale poſthac eventurum eſſe confido. Vale. Romae 9. Kalend. Septemb. CIↃ IↃ LXXIX.

IOANNES NICOTIUS
Libellor. Supplic. in Regia Mag.
MARCO ANTONIO MURETO,
Viro eruditiſſimo, S. P. D.

II.

Reſpondet praecedenti.

REm periculi mei me feciſſe ex te audio, quod ex flagitatione mea, quas ad pleroſque amicos tuos dediſti, litteras tandem in manus hominum venire ſinas. Ego vero, mi Murete id quid periculi ſit, non ſane video: excidiſſe tibi quidem certe ſingularis huius erga litteratos omnes beneficii gratiam facile perſpicio, qui iſtam clavam de manibus me tibi extorſiſſe tam ingenue fateare. Nulla enim mehercule, earum, quas memoras, cauſſa ſatis iuſta, ad premendum tibi unquam fuit. Nam quum iam inde ab adoleſcentulo, unus e noſtris hominibus, Romanam illam amplitudinem ac dignitatem, & quovis ſcribendi, & toto ipſius vitae genere ita ſis conſectatus, ut fato tuo civitate etiam Romana donatus fuiſſe videare, quiſquam, quaeſo, erit qui quum tuas epiſtolas leget, non ex orationis venuſtate (Romana iſta quidem prorſus) & eximiarum atque praeſtantium rerum tractatione, ſingularem & voluptatem & fructum capiat? Quae tu ſumme doctus, ad praeſtantes omni probitate atque eruditione viros ſcripſiſti, quotidieque

que quin ſcribas, efficere plane nequis, non ex earum quidem commentationum genere ſunt, quibus non amplius quodvis, quam familiarium epiſtolarum nomen, merito debeatur. Litteratorum, Marce Antoni, ac ſtudiis doctrinaeque deditorum virorum inter ipſos per litteras conſuetudo, quidpiam egregium atque excellens ſemper habuit, perpetuoque habitura eſt. Id adeo quidem, ut illorum, qui olim extitere, etiam συμπόσια ac δεῖπνα in rebus opera & oleo noſtro dignis eſſe ducamus. Fuit, eritque, quoad quidem mortales terram colent, cuique ſeculo rerum & publicarum & privatarum, tum earum quoque, quas neutrarum expertes facile dixeris, ſua quaedam norma ac ratio, quam, qui id aetatis degunt, multo certe magis e re ſua condiſcant, perceptamque uſurpent, quam quae longe ante actis ſeculis extitit. Memini equidem me, quum in Luſitania Chriſtianiſſimi Regis Legatus eſſem, non tam in rebus Legationis illius commode gerendis antiquis, vel foederibus, quae cum Luſitanorum Regibus, noſtris olim interceſſere, vel Annalibus utriuſque gentis verſandis, quam quorum aetati ferme ſuppares ſumus, adiutum ac ſublevatum fuiſſe. Enimvero, Murete, nonnihil haud ita diſpar in iſto etiam ſcriptorum genere contingit. Nam quum ad conſuetudines hominum inter ſeſe inſtruendas atque ornandas, quae viri omni doctrina eruditi cum ſui ſimilibus per litteras colloquuntur, magnopere conducant; ipſa autem conſuetudinum colendarum ratio ac diſciplina nequaquam in aetates ſolum, verum etiam prope iam in annos ſingulos varia eveniat: non tam aut Ciceronis quidem ipſius, aut aliorum, quos refers, epiſtolis, qui nunc inter homines agunt, quam aut tuis, aut eorum, qui tui ſunt ſimiles, qui profecto perpauci ſunt, adiuvabuntur. Non ſunt denique eiuſmodi tuae epiſtolae, quae ſeclis innumerabilibus manere, ac, ut Scaevola aiebat, caneſcere nequeant. Itaque

tu ne tibi deſis, valde te hortor atque moneo. Meo res omnis plane, quandoquidem ita tibi cavere velle videris, periculo eſto. Etſi vero id me tuto iubere facile ſentio: ea lege tamen ac conditione quodvis periculum abfuturum promitto, ſi, quod nunc agis, id tu multo dehinc etiam prolixius ages, quaeque in iſto genere poſthac ſcribes, diligenter ac ſumma fide ad me proferenda curaveris. Quod autem ſcribis, partum a malevolo, neſcio quo, per ſummam fraudem ſuppoſitum tibi fuiſſe, qui falſo ſe tuum eſſe dictarit, id equidem adeo immerito tibi accidiſſe, ut debeo, magnopere doleo. At hercle, ille mihi haud ſatis inſidioſe eam fraudem adornaſſe videtur. Qui enim ſcripta tua legerit, vix alterius cuiuſquam, quantumvis affabre effictum commentum, pro tuo agnoſcet. Sunt mi Murete, peſtes quaedam hominum, per ſummam nequitiam ac inertiam aliena laude dolentium. Quos tu, cui quidem bene beateque vivendi ratio conſtat, propter magnitudinem & animi & ingenii, modeſte feras oportet. Huiuſmodi ego hominum monſtra a laceſſitis ulciſcenda minime eſſe cenſeo, quibus ipſis invidia, qua miſerrime peruruntur, ſatis ſuperque perenni ſupplicio eſt. Nam monſtro ſane haud abſimile eſt, in obſcuro patriam iacere malle, quam ferre aequo animo, lumen ei a praeſtantiore quopiam praeferri. Haud ſane luminoſior uſquam Gallia noſtra futura erat, quo illum animo fuiſſe intelligo, quam quantum ille ſua face ei praelucere potuiſſet. Non, ut in praediis urbanis, aeque in litterarum morumque ſtudiis, ne altius quis tollat, actio ullo unquam iure prodita apud ullum unquam populum fuit. Quin τȣ̃ ἀγαθȣ̃ παντελῶς μὲν πᾶσιν ἐφίεσθαι ἐξεῖναι, tuus ille, aut ſi certe das, etiam noſter in Νικομαχείοις docet. Nihil plane erat, quod malevolus ille iure queri poſſet, ſi tu, doctrina ſingulari ac ingenio admirabili, in ſublime te efferens, ipſius (qui ne in ſecundis quidem fortaſſe conſiſtit) fe-

neſtellis

neſtellis officiebas: quum ipſi pariter altiſſimis tollendi omnium gentium inſtitutis ac moribus ius eſſet. Ut ille mihi prorſus ignaviter ne dicam nefarie, ſibi proſpexiſſe videatur, qui Patriae in qua ambo & nati, & educati, quo ſummo ornamento es, eriſque dum latinae loquentur litterae, λίαν φθονερῶς damno ſibi eſſe exiſtimarit. Sed illum iam miſſum facio. Tu vero, mi Murete, qua animi magnitudine polles, hanc fraude tibi iniuriam factam magnifice contemne: ac perge porro, quo iamdiu contendis, ad palmam, quam ſanctiſſimi mores, & in omni doctrina exantlati labores tibi mox in manum dabunt. Me tibi vindicem, quoad vivam, ſi quidem me ad eam rem idoneum cenſes, non defuturum, hoc mihi credas vehementer velim. Vale, & me, quod facis, etiam atque etiam ama. Dat. Braiae Comitis Roberti, pridie Kalend. Octobr. CIↃ IↃ LXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS S. D. PAULO MANUTIO.

III.

Reſpondet Manutio ad lib. III. Epiſt. 7. Quid homini non timendum? *Caeterum haec Mureti Epiſtola legitur & in Epiſtolis clarorum pag.* 289.

HEri redeuntem me a Balneis Aponi, quo me partim animi, partim valetudinis cauſſa contuleram, exceperunt litterae tuae: quae, quam mihi gratae fuerint, noli quaerere. Mihi crede, quicquid reliquum erat moleſtiae ἐξ ἐκείνου τοῦ συμπτώματος, ὃ περὶ πρώην ἔμαθες, deterſerunt, omnemque ex eo natam aegritudinem depulerunt. Habebant egregiam ſane atque illuſtrem ſignificationem veteris illius ac perpetui amoris erga me tui: de quo, & ſi mihi nunquam, ut dubitarem, contigit: tamen fit, neſcio quomodo, ut omnis illius expreſſio, quaſique profeſſio pergrata mihi, perque iucunda

da ſit. Ego, mi Manuti, cum de eo, quod mihi contigerat, retuliſſem ad medicos, meque illis omni ex parte indicaſſem, neque quidquam de tota mea ratione ac conſuetudine vivendi reticuiſſem: nihil aliud reperire potui, niſi id, quod ipſe per me facile ſuſpicabar: nocere mihi, quod tam raro exirem domo; quodque, ut me impetus ceperat, ita me, nulla habita ratione temporis, aut ad legendum, aut ad ſcribendum darem. Itaque de eorum conſilio meditor paulo laxius ac ſolutius vivere & ante cibum ambulatiuncula modici ſudoris aliquid excitare; praetereaque cum videbitur, alienis & oculis legere, & manibus ſcribere: quem ad uſum parare cogito amanuenſem quempiam, cui epiſtolas inambulans dictem: niſi ſi quid erit τῶν ἀπορρήτων: quanquam haec quoque interdum, ſed ἐν αἰνίγμασι. Antea enim ſolebam ſtatim a prandio calamum in manum ſumere, & horam unam atque alteram epiſtolarum ſcriptioni dare: quo, reipſa comperi, nihil eſſe pernicioſius. Cavebo igitur, &, ut mones, parcam mihi, cum mea cauſſa, tum mehercules etiam tua. Non enim levem neque contemnendam iacturam faceres, ſi quid mihi contingeret. φίλου γὰρ οὐδὲν κτῆμα τιμιώτερον. Ego vero amicus tibi ſum, & amicus ex animo: quales admodum paucos eſſe, non iniuria querebatur Theognis. De Catullo, exiguam tu quidem mihi diem praefinis: ſed tamen dabitur opera, ut ſatiſfiat tibi. Torquatus Bembus reſpondit, ſe cognoſcendi mei cupidiſſimum eſſe, mihique libenter gratificaturum, quacunque in re poſſet. Quod ſcribam, aliud nihil occurrit. Etiam atque etiam vale mi Manuti A. D. 4. Kalend. April. Patavio.

EIDEM MANUTIO.

IV.

DE Tibullo & Propertio, *Libenter hoc & omne militabitur bellum*, ut ille ait. Ita enim de me meritus

es,

es, itaque aſſidue mereris, nulla ut in re nunquam a tuo ſtudio diſcrepare debeat voluntas mea. Sed quaeſo te, quid tu facere cogitas? an forte eadem opera Catullum cum Commentario meo; Tibullum autem & librum coniungere? Tale enim aliquid mihi venit in mentem ſuſpicari. Hoc ſi eſt, non equidem reprehendo, neque improbo; etiam librum puto vendibiliorem fore: ſed tamen novum, ut puto, multis videbitur. Sin alia quaedam tua ratio eſt, fac ut ſciam. Nam, ſi ego recte conieci, καὶ τῆς σῆς προαιρέσεως ἐπέτυχον, capiam fortaſſe aliquid novi conſilii, quod tibi non diſpliciturum eſſe confidam. Hodie conſtitutum factum erat cum amicis quibuſdam, ut ad Torquarum adiremus una: ſed hoc tempus nubilum, caliginoſum, pluvioſum, vereor ne illis obſtet, quo minus ad me veniant. De loco Plutarchi mihi quoque cogitanti ac ſcribenti, permirum, perque incredibile videbatur. Accuratius igitur cogitabo, & cras, aut ſummam perendie, totam illam rationem minutiſſime, καὶ τῇ ἀκριβολογίᾳ τῇ μεγίστῃ confectam, ad te mittam. Quid amplius? Uxoris tuae fratrem nondum vidi. Hercules quoque tuus ſexto aut ſeptimo abhinc die venit ad me, neque unquam poſtea rediit. Ego autem, quando praeſenti tibi ſtudium in te meum declarare non poſſum, libentiſſime illud, excipiendis, & καθ' ὅσον οἷόν τε, omni genere officii proſequendis tuis declararem. Quare, etſi quid eorum cauſſam paſſim, non video, aut potius nihil poſſe me, prope video: tamen erit mihi pergratum, ſi ita ad eos ſcripſeris, hanc domum aeque ipſis patere, ac tuam, neque quidquam mihi poſſe accidere gratius, quam ſi me ipſi aliquid ſua cauſſa facere iubeant. Ama me, mi Manuti, & valetudinem tuam cura. Prid. Id. April. CIↃ IↃ LVIII. PATAVIO.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 9. Rem tenes.

EIDEM

EIDEM MANUTIO.

V.

DE Torquato (*a*) vehementer amo te: exemiſti enim mihi ſcrupulum ſane moleſtum. Nam ſubverebar, ſi ad illum ſcribens, patris mentionem facerem, quo id ipſe animo accepturus eſſet: ideoque avebam videre epiſtolam tuam; quae me docuit, metum illum inanem fuiſſe. Illi igitur Tibullum, cuius principium mittam ad te cras, aut ſummum perendie. Interea operis, quod agant, non defore, tuarum litterarum ſermo declarat. De Propertio videbimus. Summopere cuperem, ſi commode fieri poſſet, ut Tibulli principium cum Catulli fine eodem filo coniungeretur. Cuius meae cupiditatis quae cauſſa ſit, facile te ſuſpicaturum puto. Eſſet, ut opinor, munus hoc pacto *ὐκ οἶδ᾽ ὅπως εὐπρεπέστερον καὶ μυστικώτερον*. Nihil tamen niſi tuo commodo velim. Quod tot verſus deletos miraris, dicam tibi, quid factum ſit. E libris, quos ad me miſiſti, neuter erat, qui non in primo illo folio tam multa ad marginem adſcripta haberet, ut verendum eſſet, ne librarii fallerentur. Concerpſi igitur unum e meis, ſed tam multa in eo menda reperi, ut coactus ſim mutare conſilium. Quod autem numerus verſuum non congruebat, eo factum eſt, ut aliquot delendi fuerint. Nam quod ita cecidit, ut a pentametro inciperet pagina, non conſilio factum eſt, ſed caſu. Poteſt autem facile corrigi. Characteres tui Graeci ſane luculenti; ac dolerem Gallorum noſtrorum vicem, quos a te caeteris omnibus rebus iam pridem victos, typorum quoque Graecorum elegantia ſuperatum iri video, niſi plus te, quam plerosque illorum, amarem. Edendi autem Syriani conſilium, cui tandem diſpliciturum, diſpliciturum vero? immo cui, qui quidem homo ſit,

non

(*a*) *Bembo cuius mentio clara & ſupra Epiſt. 3, cuique dedicavit poſtea Tibullum ſuum, infra lib: III. Epiſt. 11.*

non ſummopere placiturum putas? Germanum illum iterum tibi commendo, bonus vir eſt, & litteratus: & bene apud eum beneficium collocabis. Sed ego captus dulcedine quadam ad te ſcribendi, non ſentio tempus effluere. Vale. Hercules Podacatharus miratur te ad binas litteras ſuas nihil reſpondere: neque non tamen facile ſuſpicatur, id quod eſt, te non libenter ſcribere, niſi urget neceſſitas, cum manu tua nunc quidem ſcribere neceſſe habeas. Salvebis ab eo, & a Molinio noſtro. De epiſtolis tuis noli laborare, brevi eas habiturus es. Iterum vale. Prid. Non. Maii. Patavio Anno CIↃ IↃ LVIII.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 21. Graecos typos.

EIDEM MANUTIO.
VI.

SI Pegaſi ſint iſti tui operarii, tamen fieri nullo modo poteſt, ut uno die chartas quinque deſcripſerint, quas heri te accepiſſe oportet: at tuae hodiernae literae ſignificant opus eis deeſſe. Itaque quid cogitem, neſcio. Chartas quinque, cum iſtic eſſem, apud te reliqui; alteras quinque nudius tertius miſi: tu, ut omnia iam confecta eſſe ſignifices, cras tria folia impreſſa miſſurum eſſe te dicis. Iterum tibi dico: quid cogitem, neſcio. Nam, ſive illa ad te perlata ſunt: deeſſe illis, quod agant, non poteſt; ſive non ſunt, verendum eſt, ne eodem modo aut intercipiatur, aut pereat, ſi quid amplius miſero. Itaque nihil amplius mittam, dum, quid illis factum ſit, cognovero. Vale 10. Kal. Maii. Patavio.

Reſpondet Manutius lib. III. Ep. 17. Tu vide *: cum qua ep. & ſequentes* 18. Sedata iam tempeſtas, *coniungenda eſt.*

EIDEM MANUTIO.
VII.

MIror, quid acciderit, quod a te nihil hoc triduo litterarum: praeſertim cum adhuc ad binas meas

nihil

nihil reſponderis; quarum alteras accepiſti cum indice eorum, quae in Catullo peccaverunt librarii; alteras (*b*) cum tertio folio Tibulli. Utinam ne vera ſint ea, quae mihi veniunt in mentem. Nam, vere ut dicam, ſummus amor erga te meus interdum vereri me cogit de firmitate valetudinis tuae. Quaeſo te, eripe mihi hanc moleſtiam: & ſi apud te eſt ut volumus, ad intermiſſum ſcribendi inſtitutum redi. Ego cum primum a te litteras accepero, mittam ad te & Tibulli reliquum, & ſcholia. Vale. III. Mai. Patavio.

EIDEM MANUTIO.
VIII.

EGo vero te nihil de me tam improbe ſuſpicatum, certo ſcio: teque omnia ſcripſiſſe ἀπλέστατα καὶ ἀφελέστατα, perſuaſiſſimum habeo. Sed quod ea de re ſcripſi, iocatus ſum, non tam in te, quam in me ipſum. Sed quando tu ita vis, omittentur ſane haec nomina. Catulli quod reliquum eſt, ad te mitto. Caetera urgeo. In iis, quae accepi, non admodum multa librariorum menda ſunt: nonnulla tamen, ſed levis momenti, in Ode Sapphonis tria aut quattuor, quae ſane excidiſſe nollem. At haec relinquamus. Cogito, cui Tibullum, cui Propertium, ex more dicare debeam; neque ſatis explicare me poſſum. Nam ex iis, qui mihi veniunt in mentem, alii σεμνότεροι ſunt, alii κενώτεροι. Adoleſcentes homines vellem, ingenio eleganti & non alieno ab his litteris, &, totum φιλοδόξους magis, quam φιλοχρημάτους. Omnino Venetiis (*c*) exeundem eſt. Nam iſta littora ſunt, fruſtra ares, fruſtra ſeras. Tu, ſi potes, conſilio me adiuva, Nam mehercule ſinihil aliud oſtendatur, potius

(*b*) Harum initium: *Epiſtolam meam*. Eae vero ſunt lib. III. *Ep.* 7.

(*c*) *Dedicaverat Catullum ſuum Bernardino Lauredano, Patricio Veneto, (quare lib. II. Ep. 10.) aucupans aliquod praemium: ſed ſpe fruſtratum fuiſſe, declarant nimirum, quae hic ſequuntur.*

potius amiculo cuipiam meae ſortis hoc manuſculum deferam, qui me amet, qui mihi bene cupiat, qui mihi ſaltem gratias agat, quam cuiquam ex iſtis ſplendidis, qui omnia ſibi ultro deberi puant. Quaeſo te, quando ego neque deſugio, neque deſugiam unquam, quidquid tu voles laboris, ſuſcipe hanc cogitationem cauſſa mea, & quid facere debeam, mone. Novi te, ut in caeteris, ita in his quoque rebus acutiſſimum, ſagaciſſimum. Ubi tu τῇ ἀρίςῃ γνώμῃ, ut ſoles, conſilium dederis, quicunque erit eventus, aequiſſimo animo feram. Vale. A. D. V. Kal. Maii. Patavio.

Reſpondet Manutius lib.III. Ep.9. Quid? tu me putas.

EIDEM MANUTIO.
IX.

Reſpondet Manutio ad lib. III. Ep.21. Graecos typos.

De Propertio quietus eſto. *Libenter hoc & omne militabitur Bellum, in tuae ſpem gratiae.* Neque quod dixeram, (*d*) eo dixeram: ſed tu aliorſum accepiſti (*e*) tantum enim loquebar περὶ τῆς προσφωνήσεως. Accipio tamen, quod das, fore, ut tui iſti Pegaſi (*f*) minus incitate volent. Mitto ad te epiſtolam ad Bembum, (*g*) αὐτοσχεδιασμένην. Mihi crede, ſemel ſcripſi, ſemel relegi: ſed eo fidentius quod ad te mittitur, tanquam Ariſtarchum, quidquid minus placuerit, ὀβελίσοντα. Per me quidem non interpoles modo eam licet, verum etiam de integro cudas. Tanto melior erit, ſi tua erit; ac ne ſic quidem mea eſſe deſinet. Nam in hoc quidem genere τὰ τῶν φίλων. Quid amplius? Reliqua Tibulli cras mittam, ac fortaſſis etiam ſcholiorum partem, ut guſtum

(*d*) Supra Epiſt. 5. verbis: *De Propertio videbimus*.
(*e*) verbis: *Video, te Propertium negligere*: quae habes in Epiſtolis Manutiio lib. III. Ep. 21.
(*f*) explicari haec poſſunt ex initio epiſt. 6. huius libri.
(*g*) eam quaere infra lib. II. Ep. 11.

ſtum aliquem futuri operis capias. Tabellarii urgent. Vale. Molinius te ſalutat. Poſtrid.Non.Maii. Patavio.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 20. Mihi vero, ita vivam: *quam & hic invenies lib. II. Ep.* 21.

EIDEM MANUTIO.

X.

CUm Venetiis diſcederem, reliqui apud Sixtum Medicem, optimum & humaniſſimum virum, cuius, ut ſcis, hoſpitio uſus eram, libros aliquos tuos, itemque volumen unum mearum variarum lectionum: quae omnia puto iam pridem ad te perlata eſſe. De Dionyſio inieci iam mentionem Cardinali: cum ipſe me de te, tuiſque rebus perhumaniter interrogaſſet. Tu, ſi me audis, videbis, ut ne res in longum differatur. Nolim enim contingere, ut alius quiſpiam occuparet. De ſene illo impuro quid vis tibi reſpondeam? denuo confirmaſſe ſe dicitur. Omnino tamen ſi homo bulla, eo magis ſenex. Sed o incertam conditionem noſtram. Ille exſuccus, exanguis, exhauſtus, ſenio confectus, & ipſe orbis ſenium, qui iam iamque animam efflaturus videbatur, vivit tamen: vivit imo vero; ſed nolo caeterea, quae leviter immutata, pulchre, ut opinor, quadrarent. At Gallorum Rex, integra aetate, firma valetudine, maximis viribus, florentiſſimis rebus ſuis, inopina morte perculſus eſt. Quo quidem caſu valde deciſae ſunt ſpes noſtrae, magnaque hic & animorum & vultuum facta mutatio. Sed omittamus haec. Cum hic ſunt ſtudioſi nominis tui, & ſcriptorum tuorum admiratores maximi: tum M. P. Medicus ὁ τῶν τυχόντων, homo & graecarum & latinarum litterarum ſcientia excultus, & philoſophus, &, ſi quaeris, mehercules etiam poeta valde bonus, ita te amat, ut nihil ardentius fieri poſſe videatur. Eſt autem natura comparatum, ut, quos amamus, ab iis etiam nos amari velimus. Cupit

igitur

igitur ad amicitiam tuam mea opera pervenire: & ea re ſcripſit ad te epiſtolam, quam ad te cum his litteris mitto. Videor facturus iniuriam humanitati tuae, ſi te orem, ut ad ipſius litteras reſpondeas. Puto enim ſponte facturum. Sed tamen, quia & ego hominem valde amo, & ipſe te magnopere obſervat, mecumque diligentiſſime egit, ut id a te peterem, peto & quaeſo. Quid iam? quid aliud? Nihil, niſi ut valetudinem tuam cures, & me ames, & Aldum noſtrum ſalutes meo nomine; quem ego, medius fidius, in oculis fero. Vale. A. D. 14. Kal. Sext. Ferrar.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 27. Vix credas.

EIDEM MANUTIO.
XI.

HEri ad te ſcripſiſſem, ſed volui gratificari Lazaro Mocenio adoleſcenti optimo, ingenioſiſſimo, ſtudioſiſſimo, quod & ipſe incenſus erat cupiditate cognoſcendi tui, & eum ego cupiebam a te cognoſci, de quo me tam ſaepe praedicantem audiiſſes. Hic enim eſt unus propemodum, de quo ego mihi omnia ſumma polliceri audeo: neque metuo, ne me ſpes fallat. Quaeſo te, complectere eum mea cauſſa quam poteris humaniſſime: dignus eſt enim omni benevolentia atque amore. Ingenium ſummum, induſtria mirifica, mores optimi atque incorruptiſſimi. Denique quicquid dici de illa aetate honorifice poteſt, id me de eo dixiſſe & merito dixiſſe tibi perſuadeto. Accipies ab eo, quod supereſt Tibulli, & ſcholia mea in primum librum: de quibus cupio audire iudicium tuum. Quid eſt, quod hodie ad me Molinius ſcripſit, mira quaedam eſſe, quae tu mihi, cum iſtic veniſſem, dicturus eſſes? Si me amas, quicquid eſt, ſcribe. Ego enim, niſi quid aliud acciderit nondum me iſtuc venturum puto. Vale. 15. Kal. Iun. Patavio.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 22. Vehementer mihi.

EIDEM MANUTIO,

XII.

Reſpondet Manutio ad lib. III. Epiſt. 16. Paululum nunc quidem.

EGo vero Herculi quidem optimo atque honeſtiſſimo adoleſcenti ſua & tua cauſſa; tibi vero, tua & mea ex animo gratulor. Nam & ipſius ſtudiis & valetudini tuae praeclare conſuletur, & ego epiſtolas a te accipiam non crebriores tantum & longiores, verum etiam, ita me Hercules amet, nitidiores & alacriores. Vel illa, quam hodie accepi, quam feſtiva eſt quam hilaris quam tua. Itaque Molinius exultat quotidie addi aliquid ad laborem ſuum: (*b*) ſoletque mihi ſaepe in ſermonibus dicere, ingenium tuum ſibi agrorum Siculorum ſimile videri: e quibus.

Aeſtiva quantum decerpunt luce capellae.
Tantum foecundus gelida ros nocte reponit.

Heri miſi ad te reliquam partem ſcholiorum in Tibullum. Nam in quartum librum cur hoc tempore nihil ſcribam, magna cauſſa eſt. Propertium urgeo, cuius principium paucis diebus ad te mittam: id eſt, cum Tibulli, quod ab operis deſcriptum eſt, accepero. Columbinum tuum miſi qui ad me accerſeret: ſed is negavit ſe domi eſſe. Cras ſi non modo columbinis, ſed aquilinis etiam feratur alis, non effugiet colloquium meum. Vale, mi Manuti, κἀμὲ, ὥσπερ εἴωθας, ἀντιφιλῶν διατέλει. 7. Kal. Iunii. Mira illa, de quibus mihi Molinius ſcripſeeat, ſi potes, ſcribe, aut aperte, aut συμβολικῶς.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 24. Molinio dixeram.

EIDEM

(*b*) *Molinio enim, qui hanc in rem detulerat operam ſuam, deſcribendae dabantur Manutianae, ut edituro eas Manutio nemini poſſent Intelliges libri III.* Epiſt. 6.

EIDEM MANUTIO.
XIII

Reſpondet Manutio ad modo memoratam : Molinio dixeram .

SI nihil eſt aliud, praeter occultam quandam coitionem factam a duobus civibus, amicis noſtris, ad deiciendum eum, qui ſucceſſit in Polyphemi (*i*) locum: cauſſa nulla eſt, cur id tantopere celatum velis. Nam hic quidem res omnium ſermone celebrata eſt. De Ferrarienſi; neque nihil eſt, quod audiſti, neque tamen mihi adhuc, quid facere debeam, conſtitutum eſt. Omnino (*k*) cuperem aliquam μεταβολήν. Non quin placeat magis in dies Patavium: ſed quid intelligam; ſcio te quoque intelligere. Neque vero ita multum laborarem; Sigonione an mihi etiam; ſi quaeris; mihi quidem magis arrideret ea conditio, qua nunc eſt Sigonius: idque cum aliis de cauſſis, tum quia tecum eſſem. Spes eſt, aliquid ſuper hac re ante Octobrem a III. viris conſtitutum iri. Neque ſane facere aliter poſſunt, niſi paulatim Patavinam ſcholam exinaniri velint. Expectabimus igitur, &c, ſi res ſuccedet ut volumus, gaudebimus: ſin, humaniter feremus, & proſpiciemus rationibus noſtris. Propertium urgebo, ut iubes. Scholia in Tibullum, cum inibi erit, ut excudantur, velim ad me paulo diligentius inſpicienda mittas. In carminibus, quibus celebratur hortorum Deus, iambica quaedam ſunt, quae ab omnibus tribuuntur Tibullo. Unum etiam eiuſdem argumenti epigramma reperio in antiquo Tibulli libro. Hanc igitur appendiculam adiiciemus, ſi voles. Quartus liber tam multa habet quae non intelligam, ut in aliud tempus differre ſatius putem. Valde me pupugit,

(*i*) *Polyphemi nomine Franciſcum Robortellum deſignari haud vana ſuſpicio eſt. Declaravi rem pluribus in praefatione ad Manutianas q. 1.*

(*k*) *Ad haec verba notavi aliquid dicto loco q. 2.*

quod ſcripſiſti de Simiolo Pariſienſi: nunquam putaſſem ſub tanta ſimplicitatis ſpecie latere tantam perfidiam. Mihi paucis diebus ad illum alterum neceſſario ſcribendum eſt: egoque ſi tibi ita videbitur, libenter faciam, ut inſeram litteris meis, teſtimonium meum iudicii de eo tui. Tu maximo animo contemne iſta omnia, ut facis, & ad valetudinem tuam vel conſervandam, vel confirmandam omne ſtudium confer. Vale. 4. Non. Iun. Patavio.

Reſpondet Manutius lib. III. Epiſt. 10. Remitto ſcholia.

EIDEM MANUTIO.
XIV.

Cum conſtituiſſem hodie ad te ſcribere, heſterno die non ſcripſi quod (ἀπηχθάνετο εἰπεῖν) ſtomachum mihi moverant verſus, quos ad me miſeras; de quibus tamen valde amo te. Defunctus enim, ut ſemper, amici officium es, cum ea, quae ad me tantopere pertinerent, mihi non ignota eſſe voluiſti. Sed impurum ego illum ſi vivo; etſi rectius tu: qui tetra haec & impura animalia, ut deſpiciam, mones. Coram igitur colloquemur. De Dulcio, eum enim ſignificari puto, conſilium tuum ſequar. Ad te ſcribere aliquid te dignum, mihi hoc crede, geſtit animus: & eſt ὑπόθεσις praeclara, aut innumerabiles potius ὑποθέσεις. Sed ita pridem verſus facere deſtiti, ut valde metuam, ne nihil ſuccedat. Tentabo tamen, etſi nunc, propter hoc conſilium de migratione, animo non ſum valde apto ad poeticas hilaritates. Erat & ad Patrum τὸν ξηρόκρεων (l) (finge aliquod eiuſmodi nomen aut latinum aut vernaculum, ita quem dicam intelli-

(l) ξηρὸς, ſiccus, *Ital.* ſecco κρέας, caro. *Opinor indicari* Petrum Carneſecum, *quem Thuanus lib.* XXXIX. *f.* 779: *ſcribit a Pio V. Pontifice Anno* 1566. *damnatum ad ignem, quod cum ſectariis coluiſſet amicitiam. Multa eius mentio in Epiſtolis M. A. Flaminii a Camerario editis, ubi* Carneſeca *vocatur*.

telliges,) ode una iam pridem ſcripta: de qua, quid faciam, neſcio. Nam neque cum homine in eam ſuſpicionem adducto, niſi prius de illius innocentia conſtiterit, quidquam mihi eſſe negotii volo: & perire eam, etſi nihil eſt, nollem. Ad haec exſpecto, quid ſentias. Nunc eſt quod te magnopere oratum velim. In iis litteris, quas ante hos XV. dies ad Petrum Morinum dederam, narrabam deferri mihi conditionem opimam & honorificam inprimis: neque, quaenam eſſet, exprimebam; aiebam autem, me eam neque accipere, neque plane repudiare audere, niſi bene penitus perſpecto eius, qui me ad ſe vocat, animo. Nunc cuperem, (ac vide quam improbus ſim, qui te quoque mea cauſſa improbum fieri velim,) cuperem *(m)* igitur, epiſtolam ad me bene longam eo argumento ſcriberes, ut laudares conſilium meum, qui & lucro praeſenti, quod, ut ſcis, offerebatur, & tranquillitati ſtudiorum meorum, & aliis eiuſmodi rebus, huius familiaritatem, ἢ θεραπείαν, ἢ ἄλλο ὅτίποτε ὀνομαζόμενον μάλις ἂν δέχοιτο, antepoſuerim. Erit tibi campus ampliſſimus amplificandi conditionem illam, quam repudio, & tamen ex contentione oſtendendi, quanto ſit haec honeſtior ac ſplendidior, dicendi de hominis ipſius laudibus; etiam de iis, qui cum eo ſunt, ſi quis eorum tibi nominatim appellandus ac celebrandus videbitur: idque cum ad meas rationes accommodatiſſimum fuerit, tum tibi fortaſſis non inutile ad gratiam ipſius recolligendam, & ad medicinam faciendam animo nonnihil, ut ſcis, exulcerato. Vellem etiam certo praediceres fore, ut magnos aliquando ex eo induſtriae meae perciperem fructus. Puderet eum ſortaſſe olim, facere te ψευδόμαντιν. Eam autem epiſtolam ad ipſum finem tuarum imprimi vallem. Hoc a te vehementer peto. Ea lege tamen, ſi tibi quoque hoc e re utriuſque noſtrum ſcre videtur. Cras caetera. Vale mi optime & optatiſſime

(m) gratificatur huic cupiditati Manutius lib. III. Epiſt. 25. Cum antea.

me Manuti. Epiſtolae tuae nullae praeterea ſunt, quas quidem edi oporteat. Sunt enim in aliis pleraque omnia τῶν ἀποῤῥήτων. Iterum vale. Hodierna elegantiſſima eſt, ſed, ut videtur, non divulganda. Nicolaum tuum, aut noſtrum potius, ἀντασπάζομαι.

EIDEM MANUTIO.
XV.

Reſpondere videtur Epiſtolae Manutii: Conſtituit animum, *quae infra eſt libri III.* 11. *Caeterum in Epiſtolis Clarorum immixta haec eſt Epiſtola decimae ſeptimae & mutat quaedam*, p. 290. *ſeq.*

VAlde recreatus ſum litteris, quas a te hodie accepi. Etenim qui natura in omnibus rebus meis δύσελπις πέρα τοῦ μετρίου eſſe ſoleam, tantum ex indignatione quadam ſuperioribus diebus concepta ad illam naturalem δυσελπισίαν adieceram, ut non tantum aliis omnibus aſper, moroſus, ἀπροσήγορος, verum etiam mihimetipſi odioſus atque inviſus eſſe coepiſſem. Sed redibo ad me, meque amabo, ne quid non amem, quod ames tu, in quo eſt, quidquid uſquam eſt amabile. Raſarium, & illud alterum hominis ſomnium πολλὰ οἰμώζειν iubeo. Quanquam quae indignitas eſt, me a tam indoctis tamque abiectis nebulonibus oppugnari? hoccine ſeculum? Mihi crede, niſi ſuſtentaret me voluptas ea, quam ex amicitia noſtra capio, evaderem aut Athenienſis ille μισάνθρωπος aut Bellerophon Homericus, qui

Καππεδίον τὸ ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων (n)

De Pola, quid ego tibi, mi Manuti, gratias agam? aut quibus verbis iſtam animi tui magnitudinem plane regiam praedicem? Et quod erit unquam tempus, cum ego

(n) *Homer. Iliad.* ζ. *Latine ſic expreſſit Cicero III. Tuſc. p.* 204.
Qui miſer in campis moerens errabat Aleis,
Ipſe ſuumcoredens, hominum veſtigia vitans.

go tibi, cum liberis tuis, aliquam beneficiorum partem reponam? Sed quo tu liberalior es, & amantior mei, eo me maiore ſtudio cavere decet, ne maiorem commodi mei, quam tuarum virium, rationem habuiſſe videar. Neque enim aequum eſt, ut propter me peregrinum hominem, cui nihil eſt praeter animum bonum & fidem, quicquam de tua re familiari detrahatur. Omnia perpeti ſatius eſt: non deerit, unde vivam; & ſi hoc deerit, non deerit, unde moriar. Satis diu vixero, ſi, antequam e vita migrem, inſigne aliquod voluntatis erga te meae teſtimonium edere potuero. Quanquam quid eſt, cur hoc ſperare debeam? Animus tibi, Manuti, animus pro praemio accipiendus eſt: quo tu ſi contentus eſſe nolles, ad meas maximas aerbitates, accederet illa omnium graviſſima, quod homini uni omnium optimo, & de me optime merito, gratiam referre non poſſem. Vale A.D. 7. Kal. Sept. Patavio. Scripſeram iam neſcio quid litterarum Ferrariam, ad Petrum Morinum, id cum, cui traderem, neſcirem, viſum eſt, ad te mittere. Tuum erit, aliquam viam videre, qua illae & tuo & celeriter perferantur. Id, opinor per Vincentium Valgriſium commodiſſime facere poteris. Ille enim ſolet interdum ad Morinum ipſum ſcribere. In eis litteris illud etiam adſcripſi, cum quid ſcribere ad me vellet, ut ad te mitteret: te mihi diligenter curaturum. Id, ut facias, peterem a te, ſi opus eſſe exiſtimarem.

EIDEM MANUTIO.
XVI.

Reſpondet Manutio ad lib. III. Ep. 10. Remitto ſcholia.

MOriar ſi quicquam unquam feci invitus: ſed tamen effugere non poſſum, quin tibi de Tibullo parum obſequar. Etenim quae in eo libro maxime videntur operam meam requirere, ea ego aeque intelligo, atque ſi ſcripta non eſſent. In ipſo quaſi limine eius

gene-

generis nonnulla ſunt. Neque tamen deſpero fore, ut aliquando vel caſu incidam, vel labore & diligentia perveniam ad aliquid, quod lucem eorum nonnullis adferat. Itaque quantum me amas, tantum a te peto atque contendo, ut me hac in parte animo meo obſequi ſinas. Nam quod vereri videris, ne dem ſermonem hominibus malevolis, libero te hoc metu. Malo, ſi alterutrum neceſſe ſit, ſilentium meum culpari, quam audaciam notari. Crede hoc mihi, non ſine ſumma moleſtia facio, ut tibi petenti negem. Sed tamen iampridem convenerat inter nos, ne quid tu a me peteres, niſi quod vires ferrent; quid autem illae ferant, ego unus omnium optime novi. Miſi qui Columbinum accerſeret. Is ſe cras ſub lucem ad me venturum eſſe dixit. Agam cum eo de re tua accuratiſſime, & pecuniae, quantum opus erit, numerabo. Si fieri poſſet, ut ſex aut ſeptem Tibulli regia charta deſcriberentur, eſſet mihi ſummopere gratum. Hac de re ipſe ſtatuas, Vale & me ama. Poſtr. Id. Iun. Patavio. CIↃ IↃ LVIII.

EIDEM MANUTIO.
XVII.

Habetur & in Epiſtolis Clarorum pag. 290. ſed vix quarta ex parte. Miſcet autem Epiſtolam, quae ſupra numeratur 15.

OBſecro te, quid tu tibi vis cum iſtis inſcriptionibus: *Mureto meo, & ſi nolis: ſed malo volenti?* Ego tuus eſſe nolo.? aut omnino eſſe is, quem & eſſe me & haberi cupio, niſi tuus ſim, poſſum? *Ego vero* (tuum enim tibi regeram) *tuus ſum, & ſi nolis: ſed malo volentis*. Quanquam illud verius, noſtrum utrumque utriuſque eſſe, neque quicquam eſſe alteri altero carius, idque quoniam ita uterque vult, alter etiam debet. An vero me aut oblitum, eſſe, aut obliviſci poſſe putas, quid tibi debeam? Itaque valde me ſane conturbaſti: & miror,

miror, quid tibi in mentem venerit, ut id faceres. Quae errata ſunt in Tibullo, & Propertii principium, ſine ulla dubitatione cras mittam. Nunc eo non poſſum, quod omnes mei abſunt domo, non redituri, ut opinor, ante coenae tempus; & quatuor illa Tibulli folia ſunt in cubiculo Molinii; quod ipſe abiens obſeravit. De Propertio etiamnum incertus ſum; ſed facilis iactura. Nunc ad Columbinum: in quo cupio me falli, ſed multa concurrunt, quae ſuſpicionem faciant, eum non optima fide tecum agere, & vulpina potius calliditate, quam columbina ſimplicitate praeditum eſſe. Primum, quod totum illud genus hominum, qui ex alienis litibus victitant, quaeſticuloſque ſibi ex aliena ſtultitia colligunt, mihi ſane ſuſpectum eſt; iſte autem tuus, (nam quaeſivi,) homo tenuis eſt; cuius generis, niſi adeſt probitas eximia, in tractandis nummis ſubleſta eſt, ut Plautus loquitur, fides. At haec καθολικώτερα ſunt, & a me ne animadverterentur quidem in eo, quem tu perveterem amicum vocas, niſi alia accederent. Ad me nunquam, niſi ter quaterve evocatus, venit; & ſaepe, cum ſe venturum conſtituit, fallit. Libellis tribus ſibi opus eſſe dixerat ad iter; poſt quinque petiit; cum ad rem ventum eſt, aureum praeterea nummum popoſcit & abſtulit; biduo aut triduo ſerius profectus eſt quam dixerat, cum, tanquam mox in iter ſe coniecturus, a me diſceſſiſſet; qui ſe mox ut rediiſſet, ad me venturum pollicitus eſſet, non niſi biduo poſt venit, & quidem ter accerſitus. Deinde σκήψεις καὶ ἀναβολαί: ſe ita rem conſtituiſſe, ut certiſſimum ſit, his duodecim aut quindecim diebus pecuniam tibi numeratum iri; melius nihil potuiſſe fieri. Mandavi ei, ut ad te de re tota quamprimum quam accuratiſſime ſcriberet: iſque ita ſe facturum recepit: neque tamen fecit, quantum litterarum tuarum ſermonem audio. Omnino οὐκ ἀκίβδηλον οὐδὲ εἰλικρινὲς negotium. Ego eum denuo conveniam, & ur-

gebo

gebo. Litteras, quas ad Duditium ſcribis; curabo. Vale. A. D. 6. Kal. Quintil. Patavio. Duditius, cum haec ſcripſiſſem, venit ad me; & litteras tuas accepit.

EIDEM MANUTIO.
XVIII.

Iteradum eadem iſthaec mihi. (o) Tam ἔυλυτοι ſunt iſtic leges, ut, quo de loco neminem noſtrum ἐθρύλλειτο cogitare oportere, eum ad locum ὁ Πολλὰς δ' ἰφθίμυς (p) tam facile perveneris? Quos equidem puto, ſi forte is, cui Graece e venali ſilentio nomen eſt, (q) Bononiam iverit, eadem prudentia τὸν τῦ Αθηναίυ ἑρμηνευτήν in locum illius ſuffecturos. Ecquid tibi videor σοφῶς αἰνίτ͂εσθαι? Sed tamen τὰς τῶν κρατέντων. Redeamus igitur domum. Mihi vero idem plane videtur, quod tibi: nihil eſſe ad rationes meas accommodatius; quam ſi iſtic aliquid, quale volumus, confici poſſit. Quare a te iam non magnopere poſtulo; ut de me agas; ſtudere te illi alteri cuperem. Video enim, eadem via mihi quoque aliquid confectum iri. De te quidem (ſi ego tuos ſenſus bene cognitos habeo) non eſt, quod Bononienſes cogitent. An tu conditionem quietam, opimam, cum prope certa magnarum rerum exſpectatione coniunctam; interpoſita praeſertim & tua & mea fide, illorum cauſſa relinqueres? teque abiecta valetudinis cura, ſuſcipiendo laborioſiſſimo

(o) *His verbis & Cicero auſpicatur libri VIX. ad Attic. Epiſt. 16. Habes ea & IV. Acad. p. 22. itemque II. Tuſc. p. 184.* Iteradum, *ut* facitodum *& ſimilia, dictum ce ſet G. Fabric. ad Terent. Adelph. A. III. ſc. 5. Nizol. in Indice legit :* iterandum.

(p) *Achillem neſcio quem (an Statium Luſitanum?) innuere videtur. Certe Homerica illa (Initio Iliad.) de Achille dicta ſunt. Luſitanum autem iſtum perſtringit etiam Ludov. Carrio II. Lect. antiq. 11. Omitto coniectutas alias.*

(q) *Sigonium interpretor, de quo vide & infra lib. III. Epiſt. 1. & in Manutianis lib. III. Epiſt. 6. quae cum praeſente omnino conferenda.* Σιγὴ ſilentium ὠνέομαι, emo.

mo munere, in praeſentiſſimum vitae diſcrimen abiiceres? De Bargaeo iniecisti ſcrupulum. Nam ſi ille profeſſus fuerit, video petitionem amico illi noſtro difficiliorem fore. Abſque eo quidem certus,ut opinor,eſſet. Te omnia mea cauſſa facturum non dubito,mi Manuti. Scio enim te, quam conſtanter,quos ſemel complexus es, fovere pergas. Sed gratiſſima mihi tamen eſt, quam tuis litteris expreſſiſti, ſignificatio voluntatis tuae. Ego, ut me aliquando merito amaſſe dicaris, omni ope conabor efficere. Vale. De Philopono oblitus fueram; puto illum apud me eſſe. Prid. Non. Sept. Patavio.

EIDEM MANUTIO.
XIX.

ADoleſcentes, *r*) qui ad te has litteras perferent, ſi genus requiris, nobiliſſimo ac ſplendidiſſimo inter ſuos orti ſunt loco; ſi bona animi & ſtudia laudandarum artium ſpectas, coniecturam facere vel ex eo potes, quod, cum ipſis domi in ſummis deliciis, & in maxima rerum omnium affluentia vivere liceret, longinquas peregrinationes ſuſcipere, ſeſeque excolendi ingenii cauſſa infinitis difficultatibus obiicere maluerunt. Ii, cum iudicarent idem, quod omnes, qui recte ſentiunt,iudicant,ingenii & eloquentiae gloria Italiam caeteris nationibus; in Italia autem longe unum caeteris omnibus Paulum Manutium antecellere; neque ſe ſtudio ſuo ſatisfacere poſſe arbitrati ſunt,niſi in Italiam venirent; neque cum in Italiam veniſſent, niſi Pauli Manutii aſpectu & collocutione fruerentur. Quod autem de ſcriptis utriuſque noſtrum, intellexerant, quanta inter nos voluntatum ac ſtudiorum coniunctio eſſet: ſtatuerunt ſe id,quod cuperent, nullo modo melius, quam per me,conſequi poſſe,mecumque egerunt,ut eos tibi quam dili-

(r). Hi ſunt, opinor, de quibus lib. III. Epiſt. quam cum hac iuvabit contendere.

diligentiſſime commendarem. Ita igitur facio, petoque a te, ut, ſi ulla unquam apud te mea commendatio valuit, quod ſcio valuiſſe quam plurimas, huic plus etiam, quam caeteris, tribuendum putes, adiiciaſque ad illam humanitatem, qua omnes excipere ſolitus es, quidquid, rogante atque obſecrante me, adiici poteſt. Vale. Poſtr. Non. Sept. Patavio.

EIDEM MANUTIO.
XX.

Tibulli primum folium accepi. Scholia mitto locis aliquot leviter immutata. Lectionem non perfacilem fore operis puto, tum propter alia, tum propter crebras interpoſitiones. Sed in te ſpes eſt, etſi ne vivam, ſi non interdum ac ſaepe vereor, ne mea ſcribendi negligentia noceat oculis tuis. Quaeſo tamen a te, ut hanc moleſtiam mea cauſſa devores, cureſque quod commodo tuo facere poſſis, ne tam multa hic peccentur, quam in Catullo. Ideo admonere te viſum eſt, quoniam in primo illo folio, quod accepi, novem librariorum errata ſunt; levia quidem nonnulla: ſed plura animadverſione digna, quale eſt charta tertia. *Sit dives, iure furorem*: cum ſcribendum ſit: *Sit dives iure, furorem*: & caetera. Multum autem ad ſententiam intereſt, utrubis nota illa hypodiaſtoles collocetur. Illud etiam gravius, quod charta quarta, ubi vulgo legitur, *Capiti*, cum ego e veteribus libris emendaſſem, *Capite*: neſcio qui factum eſt, ut tui vulgatam ſcripturam retinuerint. Si me amas, iube eos omni diligentia in exemplar a me emendatum intueri; pertinet ea res non mediocriter ad utrumque noſtrum. Columbinus tuus profectus eſt, quo ſcis. Ego nudius tertius ei, mox, ut dicebat, iter ingreſſuro, aureum nummum (tantum enim opus eſſe dicebat) dedi. Puto hodie reverſurum. Quid actum ſit, faciam te confeſtim certiorem. Propertium, ſunt qui ſuadeant ut mittam ad Franciſcum

tiſcum Gonzagam. Qua de re aveo ſcire, quid tibi videatur. Valetudinem tuam cura diligenter. Salve a Molinio 11. Kal. Quintil. Patavio.

EIDEM MANUTIO.
XXI.

VEnit ad te altera mea ad Pontificem oratio: quam cupio neque placere tibi, atque iis placuit, qui me dicentem audierunt: quod, cum mihi venit mentem tuarum plane Atticarum aurium, & polituli illius ac limatuli iudicii, vel ſperarare, improbum puto; cum cogito, quantum me ames, quamque eſſe ſoleas mearum rerum, non aequus modo exiſtimator, verum etiam benignus prolixuſque laudator, ne poſſe quidem aliter evenire arbitror. Brevi, ni fallor, accipies & tertiam. Quid ſi progrediemur ad hoc exemplum, poterimus olim Pontificiarum orationum quaſi σωμάτιον quoddam conficere. Me a te amari certo ſcio: neque dubitare te, quin ego tibi in amore reſpondeam. Salve a Ludovico Beccatello Archiepiſcopo. Molinio meo multam ſalutem Vale. A.D. 4. Kal. Ian. CIↃ IↃ LX. Romae.

Reſpondet Manutius infra lib. II. Epiſt. 22. Gaudeo, mi Murete.

M. ANTONIUS MURETUS
S. P. D.
PAULO SACRATO.
XXII.

FEci nuper neſcio quid verborum de nobili illa victoria, qua Turcae a noſtris ad Naupactum ſuperati ſunt, (s) tanto hominum concurſu, quantum ipſe non facile crediidiſſem. Quamvis autem res erat nihili, tamen ita multi quotidie petebant deſcribendi ſibi poteſtatem fieri, ut ſatius viſum ſit ſemel quidquid eſſet, librariis

(s) *Ea Oratio eſt Voluminis I* 19.

librariis permittere: praeſertim cum Magiſtratus populi R. iudicarent, id ad ipſius populi dignitatem pertinere. Exemplum unum ad te mitto, quod ſemel inſpectum cum Paludino, Canalio, Iacobo Canano. Antonio Montecatino, caeteriſque communibus amicis communicare poteris: ut ſive placuerit, capiatis ex eo aliquid voluptatis; ſive minus, intelligatis tamen, conſervari a me, ut decet, memoriam veſtri. Vale Romae 7. Kal. Ianuar. CIↃ IↃ LXXI.

EIDEM SACRATO.
XXIII.

IN multis, tenuibus illis quidem, ſed ipſa aſſiduitate moleſtiſſimis occupationibus meis, uſus eram ea libertate, quam tu mihi dederas, ne prius ad litteras tuas reſpondere neceſſe haberem, quam Epiſcopus Hadriae iſtuc rediret. Quod dum exſpecto, etſi quibuſdam & meis & ipſius familiaribus negotium dederam, ut me tempeſtive de diſceſſu ipſius admonerent: prius tamen eum abiiſſe reſcivi, quam de abitu cogitare cognoſſem. Factum id non modo eorum, quibus id mandaveram negligentia: ſed & conſuetudine quadam multos iam menſes a me ſuſcepta, nunquam, niſi cum urget neceſſitas, exeundi domo, & perraro veniendi in aedes Cardinalis: non quin & ipſe me libenter videat, & ego eum, qua debeo, obſervantia colam: ſed tanta me ſatietas, tantum odium & aulae & rerum aulicarum cepit, ut nunquam mihi magis ſolus videar, quam in illa turba; nunquam melius comitatus, quam cum me ſolus in Bibliothecam abdidi. Itaque cum Cardinale ipſo ter, opinor, aut ad ſummum quater collocutus ſum, poſtquam huc venit. Multi fortaſſis hanc aut aſperitatem, aut ruſticitatem vocabunt. Vocent ſane, ut libet, mihi aegre eſt, quod non iam pridem ita vivere coeperim, & tamen vivente Hippolyto Cardinali alia ratio erat. Referta

ferta erat domus hominibus eruditis, ex quorum convictu ac ſermone aliquid perpetuo diſceres. Ipſe, quanquam doctrina mediocri, magno tamen & excelſo ingenio, & mirifice dedito ſtudiis noſtris. Itaque domus ipſius Academia quaedam videri poterat. Hic amat quidem & ipſe mirifice homines bonarum artium ſcientia excultos: ſed ſua ei comitas damno eſt. Dum enim omnes blande excipit, cum omnibus humane colloquitur, facilem ſe atque obvium omnibus praebet, excitat quidem admirabiles amores ſui: ſed a tam multis gratiam ipſius ambientibus perpetuo obſidetur, ut ei vix ad curandum corpus ſatis temporis ſuperſit. Quid quaeris? Ego qui quotidie cum illo altero ſuaviſſimis ſermonibus horas aliquot tranſigere conſueveram, nunc in alium quendam orbem mihi delatus videor. Sed haec muſſanda ſunt; quae tamen ſemel in tuum hominis amiciſſimi ſinum effundere volui, putans in eo aliquid levationis fore. Nunc ad alia venio. Quod tam ſaepe me in epiſtolis tuis tamque honorifice appellas, gratiam habeo: etſi video te multo plus amori, quam iudicio tribuere. Sed hoc ipſum non minus iucundum eſt, ſentire me a te unice diligi. Quod nunc praeterea ſcribam, nihil habeo, niſi forte illud ſcire vis, me hoc anno, ſi Deus volet, explicaturum publice libros Politicorum Ariſtotelis: in quibus videor mihi navaturus operam, & multa ab aliis interpretibus non animadverſa dicturus. Hoc te puto malle, quam quid de bello aut pace dicatur, & quae eius generis vulgo a circumforaneis hominibus diſſeminantur. ἕκαστος γὰρ τῶν ἑαυτοῦ κήδεται. Vivamus mi Sacrate, vivamus & conſeneſcamus in ſtudiis noſtris, contemnentes ea omnia, quae vulgo maximi fiunt, Deum & aeternitatem cogitemus, alia omnia fluxa & caduca ſunt. Vale. Romae. 3. Id. Iul. CIƆ IƆ LXXVII.

FRANCISCUS DUARENUS M. ANTONIO MURETO, Viro Doct. S. P. D.

XXIV.

CUm nihil a te poſt diſceſſum hinc tuum, vel etiam de te accepiſſem, mi Murete, ac ingenti deſiderio tenerer, de ſtatu rerum tuarum aliquid cognoſcendi, equidem litteris tuis tam opportune mihi redditis, magnopere delectatus ſum. Illud vero meam auxit voluptatem non mediocriter, quod ex eis intellexi, te mei memoriam abſentis ſumma cum fide & benevolentia retinere. Verum hoc mihi aſperſit moleſtiae epiſtola tua, quod dolorem illum, aut graviſſimum moerorem potius non obſcure teſtetur, quem tibi iſta peregrinatio attulit. At eo magis vicem tuam doleo, quod ante annos, ut opinor, duos & viginti iſtorum Scytharum σκυθρωπίαν & barbariem expertus ſum: quos ne nunc quidem reſipiſcere, ſed ἀρχαϊσμὸν illum ſuum adhuc tueri ac mordicus retinere demiror. Sed hanc materiam atque ſegetem gloriae integram tibi Deus, opinor, reſervat, ut hoſtibus, qui bello tentati, a nobis & laceſſiti ſunt, profligatis, ac de poſſeſſione iuriſprudentiae expulſis, ſplendidum aliquando de iis triumphum agas Id quod iam praeſentire ac proſpicere mihi videor, ſi ad eas copias, quibus abundas, aliae paulo firmiores atque inſtructiores acceſſerint; quas tibi parare, ſi nervos in ea re contendas tuos, perfacile eſt. Ac ſpero fore, ut haec cogitatio & εὐελπιστία conſolationem tibi non minimam adferat; cupio quidem certe. Nam & nos quoque ſuperioribus annis, cum eadem cura ſollicitaremur, qua te nunc agi video, ea ſpes valde confirmavit, nec nos omnino fruſtrata eſt. Etſi enim ne hic quidem confecta adhuc res ſit, tamen eventus iam propemodum vicit exſpectationem noſtram: adeo plauſibile apud nos populareque eſt, quod Scythae veſtri inſolenter,

lenter, contumaciter, ſuperbe contemnunt atque oderunt. Mitto Principis in nos ſcholamque noſtram ſtudium incredibile : de quo pluribus tecum, ſi opus fuerit, alias. Itaque quod in externa epiſtola ſcribis, unum iſtic eſſe doctorem Cotelium, qui colat nos ac ſcriptis noſtris faveat, ad id ego glorioſius forte & audacius, ſed tamen vere, niſi fallor, reſpondere poſſum, quod Homericus Agamemnon Achilli, πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι. In quibus & Cotelium tuum, immo noſtrum, numerari vehementer laetor. Qui ſi talis eſt, qualem eſſe cum mihi facile ex tuis litteris perſuadeo, nae εἷς ἐμοὶ μύριοι, ut paucis, quod de eo homine ſentio, dicam. Verum quia plerique ſtudioſorum, quibus noti ſunt doctores, qui iſtic ſunt, mihi affirmarunt, neminem in ea urbe ius profiteri iſto nomine : tu velim, Anarcharſis hic quiſquis ſit, paulo plenius me litteris edoceas. Quanquam profecto malim, ſi rationes tuae ita tulerint, huc ad nos mature te recipias, ut de rebus omnibus coram inter nos conferamus. Qua de re & certius & ſubtilius ad te ſcribam, cum te mihi totum patefeceris, & quid conſilii habeas (nam de animo dubitare me non ſinit epiſtola tua) aliquanto apertius declaraveris. Sic enim habeto, nos quae te velle, quaeque ad te pertinere ſignificaveris, ea ſummo ſtudio diligentiaque curaturos eſſe. Vale mi Murete. Avarici Biturig. ipſo Hilarium die CIƆ IƆ LIII.

LUCAS FRUTERIUS
M. ANTONIO MURETO,
S. P. D.
XXV.

Meretur haec Epiſtola Philologicis Fruterii addi, quas repraeſentat Gruterus Tomo V. Lamp. p. 384. ſeqq.

INgratus merito, ne dicam improbus, videri poſſem, Murete doctiſſime, ſi cum a te non ſemel, verum ſaepius humaniſſime acceptus fuerim, ne litterario quidem

dem officio tantum in me ſtudium tuum compenſare ſtudeam. Deterruit certe me hactenus & ruſticus quidam pudor, &, ut quod ſentio liberius exponam, ingenii mei non obſcura tenuitas. Nunc vero cum didici ex ſcriptis tuis, ingrati vitio laborare non modo eum, qui beneficiis ampliſſimis & honorum inſignibus acceptis ab aliquo τῦτον ὐδ' ἔπει ὐδ' ἔργῳ, ut ait ille, ὀνέει, ſed & illum, qui praeſtanti ingenio & ſingulari doctrina virum, in ea loca, ubi & ipſe ſit, appulſum, non e veſtigio liberali quodam ſcripto honeſtat: merito ſane & ego in vitio ſim, niſi te poſt tot colloquia, tot ſermones ultro citroque habitos, non quidem opere aliquo laborioſo, (qui enim poſſim?) ſed epiſtola tamen officioſa munerer. His ego rationibus cum animo meo diligenter expenſis, eo deveni audaciae, ut te & Galliae totius & Italiae tuae clariſſimum ſidus litterarum mearum cruditate, ab opiparis illis & ſuavibus graecorum & latinorum epulis avocare non dubitem. In bonam tamen ſpem adducor fore, ut his meis legendis aliquid temporis lubens volenſque ſis impenſurus. Quanquam autem non ea ſint, quae in doctiſſimas tuas aures, oculoſque veniant: do nihilominus hoc humanitati tuae, quam non obſcure hactenus & intelligere & agnoſcere potui, ut iſtaec officii mei in te certiſſima argumenta, non alieno vultu amplexus videare. Semper enim hoc in doctis viris deſideravi & etiamnum deſidero, ut cum ingenio plurimum valeant, & poſſint, comi non minus alloquio ſint, & in omnes ſapientiae ſtudioſos obvia voluntate. Quod quidem in Mureto ſuo deſiderare Fruterius nec poteſt, nec debet. Non poteſt certe, quia humanitatem illius ſemper promptiſſimam expertus eſt, & indies experitur ampliorem; non debet autem, quia mentiri nec novit, nec veritatem odiiſſe poteſt. Et haec quidem in mei excuſationem adducenda putavi, Murete doctiſſime, ut intelligeres, quam religioſe voluntatem in me tuam con-

conſervare, &, ſi fieri poteſt, auctiorem reddere cupiam Nunc autem, ut quanti apud me ſit virtus,& ingenium tuum exploratius tibi innoteſcat, libuit quaedam ex optimis quibuſque auctoribus per me nuper animadverſa iudicio tuo, ut politiſſimo; ſic humanitatis pleniſſimo exactius ponderanda relinquere: & hoc quidem non eo conſilio, ut te omnium rerum peritiſſimum Anagnoſten docere videar, quod certe vel cogitare nefas eſſe duco: ſed tantum ut ex te cognoſcere poſſim, ſintne in his meis aliqua, quae vero eſſe conſentanea putes; quinimmo, ut quae a me ſi non corrupta, certe non emendata ſunt, diligenti tuo ſtudio nobis aliquando ſaniora reddantur. Satis vero mihi eſt, loca quaedam obſcure depravata, quae poſſum, luce donare, vel certe tibi indicare; Tuum erit viciſſim, ea in ſuam lectionem reſtituere: quod tibi quam facile ſuccedat, non obſcure teſtantur variarum lectionum praeclariſſima opera, quae mihi quidem, multo ante quam in familiaritatem tuam veni ſemper chariſſima fuere, & nunc, cum divino illo amicitiae tuae bono affectus ſim, chariora indies futura. Sed tandem ad rem: ne multa verborum cruditate offenſo ſtomacho, Theriacam Victorii haurire, non Varronis mulſum bibere (*t*) videaris.

Feſtus itaque Pompeius, quem ego auctorem inſigniter diligo, tum ob rerum omnium iucundiſſimam varietatem, tum verborum antiquitatem doctiſſimam, multis quidem partibus auctior & integrior ex Italia prodiit: non tamen omnibus in locis ſui ſe ſimilem oſtendit,

(*t*) *Aenigma hoc eſt, quod facile ſolvet, qui lib. IV. Var. Lect. Mureti cap. 14. legerit. Apud Nonium legebatur hoc e Varrone:* Vel maxime illic didici, ſitienti theriacam mulſum. *His verbis perſuaſus Pet. Victor. credidit theriacam olim bibi ſolitam. lib. I. Var. Lect. c. 22. Sed Muretus corruptum eſſe Varronis locum oſtendit, legique iubet:* ſitienti videri acan (*i. e. aquam*) mulſum.

quod partim Paulo illi Epitomario, partim temporis iniuriae debemus. Sed ut tandem, quod agimus, probemus, locus eſt in P littera, qui ſatis quidem obvius eſt & expoſitus, ſed tamen haud fideliter editus, ſi modo nec aetate impeditur iudicium meum, nec ipſe mihi
1 plus iuſto indulgeo. * Dicit Feſtus: *Petiſſere antiqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbi, qua ſunt laceſſere & inceſſere: ſed & mihi videtur, tum ſignificabant ſaeqius petere, ut petiſſant, ſaepius petant.* Legendum mihi nuper viſum eſt: *ut petiſſunt ſaepius petant,* (*u*) aliqui inſulſum erit, quod Feſtus dicet, nam cum ſubiiciat, petiſſere ſaepius petere eſſe, non opus eſt, ut opinor, id tertium repetere, & inculcare ſaepius iam explicatum, quinimo ſimile quoddam verbum adiunxiſſe debuit, quod feciſſe ipſum vel deierare auſim. Nunc, ut ad reliqua veniamus, faciliora praemittemus, alia, quae exactiori probatione indigent,
2 in finem reiiciemus. * Feſtus *cariſſam* apud Lucillium vafram ſignificare vult, malim ego *catiſſam* dixiſſet. Nam Catos pro callidis & ingenioſis apud veteres fuiſſe vel Cato teſtari poteſt. At dicat aliquis, catiſſam ductui litterarum non reſpondere. Fateor quidem dummodo nec *capriſſam* ſatisfacere loco huic concedas, quod ab aliquo difficultatem ſentiente ad marginem Veneti codicis adiectum eſt. Quod vero ad religioſum illum ordinem litterarum nihil eſt. Nam veteres Feſti omnino ſunt confuſiſſimi, ut facile credam Feſtum Acroſtichidem illam Alphabeticam obſervaſſe; non tamen in ſyllabis curioſulum fuiſſe.
3 * Alio in loco *Hirrire, Garirre*, genus vocis eſt canis rabioſae. In margine eſt *ringere* pro *garrire*: & certe *garrire*:

(*u*) *Sic habent codices, quos inſpeximus. Sed ſequentia docebunt, fuiſſe a Fruterio ſubſtitutum aliud verbum. Quod quale fuerit; alius divinet. Hoc addo: ipſam Feſti lectionem neutiquam ſollicitandam videri.*

garrire quid ad canes pertineat, non video: niſi forte,
quod *r* litteram canibus eſſe peculiarem velint Grammatici. *Herire* quidem vetus eſt & prope ignotum, *rabire* quoque ſi tibi arridebit, vetus eſſe incipiet, & obſcuritate cum *hirrio* contendere.

Nunc in aciem producantur validiſſima illa bellorum robora quae in Triariorum vicem ſuccedant, ut illis prioribus ſuapte natura parum ſolidis in auxilium veniant. A veteribus nobis exordium erit: quia ſcimus eam Romanorum prudentiam fuiſſe, ut longo uſu bellorum exercitatos, & annorum ſucceſſibus
prudentiores in belli cataſtrophen reiicerent. * Pro- 4
deant itaque vetuſtiſſima illa ſuccreſcentis urbis volumina. Numae nimirum Pompilii ſanctiſſima inſtituta, quae ut ſunt antiquiſſima, ita quoque antiquis ſcripta verbis fuiſſe negari non poteſt. Feſtus, cum, quae *Pellices* dicantur, diſerte oſtendit, poenam quae huic mulierum generi per Numam eſt conſtituta, ſubiungit his verbis: *Pellex aram Iunonis ne tangito. Si tangct, Iunoni crinibus demiſſis agnum foeminam caedito*. Hanc ego legem ut non eſſe corruptam arbitrer, vetuſtati tamen ſuae reddendam exiſtimo: quod qua ratione faciendum putem, ſubſcribam. *Pellex aram Iunonis ne tagito, ſi tagit, Iunoni crinibus demeſſis arnum foeminam caedito*. Veram eſſe genuinam legis huiuſce correctionem affirmare tibi nec auſim nec poſſim: non auſim quidem, quia id glorioſulum videri poſſit; non poſſim vero, quod ſingulorum exactam rationem nondum invenerim: hoc tamen polliceri auſim, aut talem omnino aut ſimilem eſſe debere legis huiuſce ſententiam. Quod autem pertinet ad ſingula, non tibi novum eſſe debebit, ut nec futurum ſcio, ſi *tagito* repoſuerim & *tagit* vel *taget*, cum vel Feſto teſte notiſſimum ſit veteres ita loquutos, qui Pacuvii Teucrum citat, & hunc ver-

iuſta nulla fieri oportet. Videtur autem mos fuiſſe olim,
qui & nunc Galliae quibuſdam in partibus eſt, ut re-
ſtibus quibuſdam, vel lineis mantilibus feretro cir-
cumvolutis earumque extremitatibus manui obvolutis,
funus ultra genu ſuſtollerent, ſicque in locum commu-
nem Mettia porta transferrent.*Hic ego finem legibus 6
eſſe dabo, ſi unam modo adiecero, non quidem ex Feſto,
ſed Macrobio, qui libro primo Saturnaliorum, cum de
noctu concubia diſputat, Decemviros ait in 12.tab. inu-
ſitatiſſime *nox* pro *noctu* uſurpaſſe, & hanc legem citat:.
Si nox furtum factum ſit, ſi im aliquis occiſit, iure caeſus eſto
Ego cum hunc locum legerem, miratus ſum, cum de
perſona non admonuiſſet lex, tamen ſubiungere, *ſi
ſim aliquis occiſit*, ſtatimque ſuſpicatus ſum legi poſſe
hoc modo: *Qui nox furtum factum iit, ſi im aliquis occi-
ſit, iure caeſus eſto*. Quam coniecturam meam ſi cal-
culo tuo dignabere, Murete doctiſſime, erit quod gau-
deam; ſin minus, patiar certe vel tantulum temporis
ſubitae huic emendationi datum eſſe. Legibus mo-
dum impoſuiſſe me fateor: ſed tamen omnibus Feſti
difficultatibus, nego. Sunt enim, praeter eas, quas
tibi adferam, vel plurimae. * *Silicernium* genus eſſe 7
farciminis docet Feſtus, *quo*, inquit, *fletu familia pur-
gabatur. Dictum autem ſilicernium, quia cuius nomine ea
res inſtituebatur, is iam ſilicem cerneret*. Caecilius: *Cre-
didi ſilicernium eius me eſſe eſurum*. Quid ſibi Pompeius
velit, non video, cum dicit, *quo fletu familia purgaba-
tur*: niſi forte diſtinctio interponenda eſt poſt *quo*, &
intelligamus *farcimine, fletu familia purgabatur*. Haec
levia ſunt, illud gravius. Multa & accurata cogita-
tio effecit, ut legendum putarem, *quo ius eſu*, quod
ipſum & litterarum ductus & Caecilii verſus probant.
Donatus in Adelphis ſic de ſilicernio meminit: *Sili-
cernium coena eſt, quae infertur Diis manibus: quod eam
ſilentes cernant, id eſt, umbrae poſſideant; vel quod qui*
haec

haec inferunt , *cernant* , *neque deguſtent* : quod quidem
meae ſententiae opponi videtur . Tuum quidem iu-
dicium eſto, ego vel ſomniis iſtis meis facile ceſſero ;
tu vero variis tuis lectionibus,quas propediem auctio-
res expecto, admiſcere poteris haec loca, genuinae le-
8 ctioni ſuae per te data . * Properabam ad alia Feſti lo-
ca, & ecce venit in manus meas & alia 12. Tab. con-
ſtitutio , quam eo libentius tibi indicavi, quod & in
eam Auratus tuus cogitationem & coniecturam ſuam
interpoſuerit. Talionis mentionem fieri in 12. inquit
Verrius hoc modo: *Si membrum capſerit*, *ni cum eo pa-*
cit, *talio eſto* . Auratus cum legit coniecturam meam,
ſtatim legi poſſe putavit hoc modo: *Qui membrum ca-*
pſerit & caetera, & *capſerit* interpretabatur *privaverit*,
ut in illo *talpae oculis capti* . Verbum non addam de
homine & optimo & doctiſſimo, tantum a te petam ,
ut, quid tu de his legibus ſentias , reſcribas . Nulli
certe felicius id negotii committi poteſt , ne Treba-
tio quidem alicui . Satis enim ſuperque oſtendiſti in
divinis illis operibus tuis, quantum tibi omnes Lati-
ni & Graeci auctores & debeant & debere velint am-
plius , ſi illos melius quidem iam habentes in ipſiſſi-
9 mam ſanitatem reſtituere pergas . * Extremum adi-
iciam , quod in Feſto corrigendum puto . *Taminia* ,
inquit, *uva ſilveſtris generis videtur Verrio dicta* , *quod*
tam mira ſit, *quam minium* . Legendum exiſtimo, *quod*
tam rubra ſit, *quam minium* . Mecum facit Plin. lib. 23.
c. 1. ubi ſic de Taminia ſcribit : *Matureſcit Aſtaphis* ,
cum vendemia nigreſcit , *cum Taminiae rubentes norimus*
acinos .

Nunc ſubiiciam loca quaedam quae & obſcura ſunt,
& correctione indigent ; quali vero non dicam, quia
neſcio , nec multum ſcire laboravi ; tibi vero facilli-
mum erit, ea ingenii tui diviniſſima acie penetrare ,
10 & ſuis e tenebris eruere . * Ait Feſtus , *Redarguiſſe* ,
Scipio-

Scipionem Aphricanum per *e* litteram protuliſſe, eundemque *pertiſum* dixiſſe non *perteſum*, de quo meminerit Lucillius, cum ait: *Quo facetior videare, & ſcire plus quam caeteri pertiſum hominem non perteſum dicere ferunt, nam genus*. Primum quidem manifeſto ſcribendum *Redarguiſſe* videtur, cum id agat Feſtus. Tum Lucillii verſus quadrati videntur, quibus tamen nigra eſt cauda. Tu his lacunis feliciſſime impletis, nobis pro tenebris oblatis, lucem reddes. * Locus 11
alius eſt eodem in Feſto aeque deploratus, cui quidem aliquid opis attuli, quod tibi eum indicavi: tuum vero erit, qua es humanitate, nobis eum ſaniorem dare. *Sponſis bene, beneque volueris in precatione augurali, Meſſala augur ait ſignificare ſpoponderis volueris*. Cum hunc locum attentius legiſſem, ſenſi tandem Meſſalam, qui formulam quandam precationis antiquae referret, ea verba utpote obſcura explicare voluiſſe, cum dicat *ſponſis* ſignificare *ſpoponderis & volueris*. *Volueris* dico ego vel nil cernere me, vel aetate impediri iudicium meum, aut locum hunc corruptum eſſe; quomodo tamen corrigendus ſit ignoro, niſi forte *vulſis* legas aut *volſis*, itaque precere, *Bene ſponſis, beneque volſis*. Alia ſunt, quae mihi ſunt obſcuriſſima, ſed ea coram agentur latius: Nondum tibi moleſta eſſe deſinit infantia mea, quam revera ſimplicius erit & rectius garrulitatem appellare; quia non tam infans eſt, quam indecenter loquax nimis. Sed dabis hoc obſervantiae in te meae. Dii enim meliora, quam ut tantum temporis perire cupiam tibi, dum ſingula haec inſpicias; quinimmo niſi ea eſſent, quae ſtudioſis olim omnibus, mihique inprimis utiliſſima forent, omnino te ab optimarum rerum ſtudio avocare inanibus iſtis ſomniis nollem. Sed audi, quaeſo, quod reſtat. * Macrob. lib. 12
2. Saturn. cap. 7. cum de Laberio Equite Romano agit, quem Caeſar Iulius quingentis millibus invita-

rat,

rat, ut prodiret in Scenam,& ipſe ageret mimos, quos ſcriptitarat , hos eius verſus ſubiungit , quos tamen librariorum culpa corruptos nobis edidit . Sunt autem hi :

Neceſſitas, cuius curſus tranſverrſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt ,
Quo me detruſit pene extremis ſenſibus?
Quem nulla ambitio , nulla unquam laruitio , & caetera :

Hic verſus ut ſint venuſti multum , tamen venuſtiores futuri videntur, ſi unius litterae mutatio acceſſerit . Legerem itaque libens tertio illo in verſu: *Quo me detruſit pene extremis cenſibus ?* Erat enim Laberio praemium a Caeſare oblatum quingentorum millium. Quod tu quidem immane eſſe pretium noſti . Quin addit, ſe, cum iuvenis eſſet , nulla largitione, nullis honoribus de ſtatu moveri potuiſſe. Sic ſcriberem ego, de te nondum certior , ſed brevi, ni fallor, futurus . Intelligere poſſim, *extremis ſenſibus*, in ſenecta aetate: ſed nil ad rem, quia ſubiungit ſtatim :

Ecce in ſenecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submiſſam placide blandiloquens oratio .

Sequitur :

Ego bis tricenis annis actis ſine nota
Eques Romanus e lare egreſſus meo ,
Domum revertar mimus ?

Sic legi debere & verſus ratio & ipſe orationis contextus oſtendunt .

Paulo poſt eſt :

Fortuna immoderata in bono aeque atque in malo,
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen noſtrae famae frangere, & caetera.

Haec omnia ſunt corruptiſſima . Quid enim eſt *litterarum laudibus floris cacumen famae frangere* ? legendum

dum putarem *Ludionum laudibus* vel *luſibus* potius: ſic enim locum quendam Propertii emendavit Auratus noſter, ubi agitur de Spartae laudibus, quae nudas puellas in gymnaſium mittebat cum viris decertaturas. Sic habet verſus:

Quod non infames exercet corpore laudes.

Auratus *ludos* legit. Sic itaque Laberii verſus repone:

Fortuna immoderata in bono aeque atque malo,
Si tibi erat libitum Ludionum luſibus
Florens cacumen noſtrae famae frangere,

Vel certe *florum cacumen*, quod erit, *floridum*. Nam *florus* dixiſſe veteres pro eo quod *floridus* nunc eſt, exploratum habeo. Sequitur:

Cur cum vigebam membris praeviridantibus,
Satisfacere populo & tali cum poteram viro,
Non me flexibilem concurvaſti, ut caperes?

Nec hic quidam bene habet carmen. Nam qui tandem ille eſt trimeter, *Non me flexibilem concurvaſti, ut caperes?* lego, *at caeteros*, vel *coeporas*. Certe quiddam huiuſmodi ſubſtitui debet. Extremum addit Fruterius, non minus, ut ſperat, Mureto ſuo gratum futurum, quam vel alia omnia. * Cum haec ſcribe- 13
rem, incidi in librum quendam ſodalis mei, ad cuius frontem amylo vel potius viſco librario impactum erat folium quoddam membranae, in quo reperi haec, quae ſubſcribam: (videbatur autem Grammatici cuiuſdam fragmentum aliquod, de quo tamen affirmare non poſſum:) ſic habent ea: *Iuveni marum pro marium, quod tamen in raro eſt uſu, genitivus apud Naevium in carmine belli Punici: Senex fretus pietate dominum adlocutus ſummi Dominum regis fratrem Neptunum regnatorem marum. Eius ablativum Caeſar quinto belli Gallici ponit: Paulo latiores, quam quibus in reliquis utitur maribus.* In vulgatis Codicibus, ſtatim

ſtatim a principio hunc in modum leges: *Ad onera & ad multitudinem iumentorum tranſportandam paulo latiores, quam quibus in alio mari uti conſueverant.* Certe ſi hic eſt locus, quem citat Grammaticus ille, mirum eſt tam ſui diſſimilem eſſe; ſed fieri poteſt, ut in alio Caeſaris libro ſit hic verſiculus. Tu vel optime id ſcies, qui optimos quoſque auctores tibi familiares habeas, inprimis vero Caeſarem. Haec pauca ſunt de multis, Murete doctiſſime, quae ad te ſcribenda putavi, partim ut ἀχαριστίαν, qua tetrius eſſe vitium nullum puto, a me amolirer, partim etiam, ut, quo in te animo eſſem, non ignorares. Bene vale, Galliae tuae & Italiae totius clariſſimum decus. Cuperem omnino, Murete optime, ut his meis non voce, ſed tabellis reſpondere digneris: quod in ſuffragiis tabellariis factum noſti. Deus ero, ſi vel litterulam a te extorqueo. Iterum vale, & nos ama.

MURETUS IACOBO CANANO MEDICO S. XXVI.

Convalui. Hoc me gratius, aut optatius tibi epiſtolae principium reperire nullum poſſe, certo ſcio. Febris fuit tertiana duplex, qualem tu a me tertio ab hinc anno Ferrariae depuliſti: niſi quod haec mitior & remiſſior fuit. Itaque octavo me die, poſtquam corripuerat, reliquit. Curatus ſum non medicamentis modo, ſed & miſſione ſanguinis: de conſilio Angeli Iuſtiniani, noſtri, qui medicamenta non ſolum ipſe praeſcripſit, ſed & magnam partem eorum ſua manu confecit, ac concinnavit. Omnino & ipſius, & omnium qui hic ſunt; ſed praecipue ipſius, & Petri Normenſini, mirificum quendam expertus ſum in me amorem, miram in curanda valetudine mea ſollicitudinem, ſedulitatem, aſſiduitatem. Neque ita hos praedico, ut non caeteris quoque plurimum debere ne fatear. Nam & Bartholomaeus Ferrus,

Ferrus, (puto te antea neſciviſſe id nomen Theologo noſtro eſſe,) & Hieronymus Lippomannus, & Abbas Roſſettus contendere quodam modo inter ſe videbantur; quis pluribus atque expreſſioribus indiciis ſtudium erga me patefaceret ſuum. Mihi crede, tanti erat aegrotare. Nunc confirmatus avide expecto, quid vos iſtinc ſcribatis de noſtro in Italiam reditu. Quanquam enim, tuae litterae certa prope & explorata nunciant: non deſunt tamen hic, qui ſponſione certare parati ſint, nos in Gallia hybernaturos. Alii aliter putant, ſed tamen dubitationis aliquid affert, quod hic nondum pro certo auditum eſt, Nichettum abiiſſe. Qui ſi edita hyeme redierit, (& iam vix videtur aliter fieri poſſe,) tamen ne ſe alieniſſimo anni tempore, aſperrimo coelo, inviis viis, tam longinquo itineri commiſſurus eſt Cardinalis? Ita diſputant quidam, qui mihi non ſatis cognitum habere ipſius ingenium videntur. Ego enim hoc ipſo argumento utor, cur magis augurer fore, ut abeamus. Herus enim noſter, qua eſt magnitudine animi, hanc ipſam occaſionem arripiet declarandi omnibus hominibus, virtutem & conſtantiam ſuam, neque aeſtatis ardoribus, neque aſperitate hyemis retardari. Quare ſi aliud nihil obſtiterit, ibimus vel ſi coelum ruat. Meam voluntatem ſi exquiris: equidem negare non poſſum, quin tanto mihi deſiderio ſit Italia, quanto fortaſſe nemini noſtrum: ſed ad res meas multo accommodatius eſſet, exſpectari a nobis tempus illud,

gelidus canis cum montibus humor
Linquitur, & Zephiro putris ſe gleba reſolvit.

Nec enim maximi momenti negotia citius explicari non queunt. Sed *quod fors feret*, ut ille ait, *feremus aequo animo*. Iter hyeme capeſſendum ſi fuerit, incommoditatem, reditus celeritate compenſabimus; ſin expectandum ver, commoditate temporis ad conficienda quae volumus, deſiderium Italiae leniemus. Sed utut

futurum

futurum eſt, obſecro obteſtorque te per amicitiam noſtram, ut expiſcere, ſi potes aliquid certi, idque ad me ſcribas quam poteris certiſſime. Permagni mea intereſt, ſcire quid futurum ſit, propterea quod conſilium mihi ad rationem itineris dirigendum eſt, & aliud capiendum, ſi properatur perfectio, aliud ſi differtur. Cura igitur pro eo, quanti apud te ſum, ut mittas ad me aliquid explorati. Id ſi tacitum haberi voles, nemini indicabitur. Mi optime & optatiſſime Canane, vale & ama me, ut facis. Salutem quibus videbitur. Noſtri omnes te ſalutant. E Karoliloco, prid. Non. Oct. CIↃ IↃ LXII.

EIDEM CANANO.
XXVII.

Ego vero iam ſubverebar, ne mea haec nova ad te ſcribendi ratio parum tibi probata eſſet, adeoque (vide quanto in errore verſatus ſim) meditabar excuſationem. Sed gaudeo contra cecidiſſe quam putaveram. Nunc tu a me & crebras & longas litteras expectato: Ea tamen lege, ut mihi liberum ſit, nullo ordine, nullo delectu, quicquid in buccam venerit, ſcribere. Litterae tuae omnes mihi redditae ſunt: neque facile credas, quantam mihi voluptatem attulerint. Quanquam enim non ſum ſolitus valde magnam curam ſuſcipere de iis, quae ad me nihil pertinent; neque quiſquam uſquam eſt minus, quam ego ſum, rerum novarum curioſus: libenter tamen intelligo progreſſus iſtius calamitoſiſſimi belli, praecipue cum ea nunciantur, quae ſpem adferunt aut victoriae, aut honeſtae alicuius compoſitionis. De recepto Avarico iam hic auditum erat multo ante, quam tuas ea de re litteras acciperem. Sed videor per nebulam inaudiſſe quiddam, quod haud ſcio, an litteris committere debeam; indicabo leviter. Etenim ſi falſum eſt, nihil periculi fuerit, etiamſi tu, quid ſit, non aſſequare; ſin verum, quamvis leviter admonitus

nitus, facile totam rem intelliges. Fuere igitur hic, qui pro certo ac comperto affirmarent, potuiſſe oppidum per vim capi, invitiſſimis hoſtibus, nulla deditione, nullis conditionibus, niſi quorundam aut ſcelerata colluſio, aut ſtulta clementia, alienae virtuti impedimento fuiſſet. Quod ſi eſt, facile fuerit iam nunc proſpicere, qui futurus ſit exitus. Neque enim dubium eſt, quin ſuum quiſque inſtitutum conſervaturus ſit ad extremum. O mi Canane, qui tandem finis huius tam moleſtae peregrinationis futurus eſt? Quando erit, ut ad Eridani, aut quod malim, ad Tyberis ripam inambulantes, concinere poſſimus illud Euripidis:

Suavis eſt laborum praeteritorum memoria?

Sed, pedibus nobis ne conficiendum ſit iter, metuo, ſi verum eſt, quod modo huc allatum eſt, equos omnes furto ſublatos eſſe. Malam peſtem illi abigeo, quiſquis eſt. Sed quid eſt, quod ait Balbus, ferventius quam unquam antehac, agi de pace? Utinam quidem eveniat; ut nobis tanto maturius in Italiam redire liceat, antequam incidamus in hyemem. Sed haec, ut opinor, ſomnia ſunt; quae tamen cuimodi erant, ſcribenda tibi fuerunt. Aliud enim nihil erat, quod ſcriberem. Praeclaras illas hiſtorias, quas tibi ſuperioribus litteris promiſeram, neque vacat ſcribere, neque nunc quidem ſatis tutum eſt. Sed, mihi crede, mirificus homo eſt ille noſter: neque magis in quoquam deprehendi verum eſſe id, quod ex te ſaepiſſime audivi, vitandam eſſe ei familiaritatem eorum omnium, apud quos conſervare auctoritatem ſuam vellet. Noſtri omnes te ſalutant. Saluta mihi tu iſtic, quos videbitur: Contarellum praecipue, & Gerardinum. Vale. Karoliloci XII. Kalend. Octobr. ClƆ IƆ LXII.

EIDEM CANANO.
XXVIII.

VErum eſt quod audiſti. Trepidatum hic eſt ab omnibus: neque ſane iniuria. Quis enim conſtare animo poſſet cum audiret, fuſum ac fugatum eſſe exercitum regium, pedites conciſos, equitatum disiectum ac diſſipatum, ex Ducibus ipſis alios interfectos, alios vulneratos, Comitem ſtabuli captum. Mihi crede, habent iuſtam excuſationem timoris. Nam mea quidem, ut mox audies, non eadem cauſſa eſt, quae caeterorum. Sed cum hic ita crederetur, nihil propius eſſe quam ut ad hanc domum diripiendam turma aliqua militum accurreret: Theologus noſter, homo, ut ſcis, minime bellicoſus, qui videret ſibi adverſus illos homines nihil in Theologia ſua praeſidii fore, quanta maxima celeritate potuit, collegit ſarcinas ſuas, & iter in Belgium cepit. Comitati eum ſunt Abbates duo, neque de iis quicquam poſtea audivimus. Caeteri, ut ſcire te puto, Lutetiam ibant, ſed cum in itinere alium nuntium accepiſſent, huc omnes multa iam nocte redierunt. Ego biduo ante Bellovacum profectus eram, quo me Cardinalis miſerat. Ita autem fors tulit, ut eodem plane temporis puncto, quo illi redibant, ego quoque redirem. Quo factum eſt, ut prius rediſſe ſciverim, quam abiiſſe ſcirem. Hilaratis igitur omnium animis, multum inter coenam riſimus; multa in eos, qui remanſerant, plura in eos, qui fugerant, iocati ſumus; mecum omnes praeclare actum eſſe dicebant; qui quaſi proſpicerem ac divinarem quid futurum eſſet, & fugiſſem ab acerbitate prioris nuntii, & ad poſterioris laetitiam accurriſſem. Nunc hic ego & Petrus Normeſinus ſuaviſſime vivimus, venatu, aucupio, piſcatu, &, quod caput eſt, bonis ſermonibus: neque vobis invidemus, quos iſtic ambitio aureis compedibus alligatos tenet. Unum me male habet, Theologi abſentia:

quem

quem deſidero,& ut diſciplum magiſter,& ut magiſtrum diſcipulus. Operas enim permutare inter nos coeperamus, ut ego eum Graecas litteras, ipſe me Theologiam doceret. Valde magnam voluptatem mihi attulerunt litterae tuae, quod & laeta nunciabant, & omnia accuratiſſime ac minutiſſime perſequebantur. Conſerva, quaeſo te, iſtam conſuetudinem: ſed noli expectare, ut tecum paria faciam. Tibi enim quae ſcribas, plurima quotidie ſuppetunt: mihi quod ſcribam fere nihil eſt, niſi hoc ipſum, nihil eſſe quod ſcribam. Ego & Petrus Normeſinus te communiter ſalutamus, atque at te petimus, ut noſtro amborum nomine Canterellum ſalutes. Vale. E Karoliloco. A. D. 7. Kal. Ian. CIↃ IↃ LXII.

EIDEM CANANO.
XXIX.

O Triſtem nobis & acerbum nuntium de Rege Navarrae. Quam nos hic etſi acceperamus ex aliis: ſubſtentabamur tamen aliqua ſpe, donec allatae ſunt litterae tuae. Quas ego utraſque heri veſperi acceptas communicavi cum omnibus noſtris: neque eorum quiſquam fuit, qui non ita certo ſtatueret, cum tu ita ſcriberes, fieri aliter non poſſe, quin plane deplorata eſſet optimi & religioſiſſimi Principis ſalus. Cuius interitu quantam plagam Gallia, quantam cauſſa religionis acceperit, vereor, ne paucis diebus magno noſtro malo ſentiamus. En quos fructus civilia bella pariant. Hoc unum miſerae Galliae reſtabat mali, ut veteres illas Thebanas calamitates in ſuo ſanguine renovatas videret. Quid enim intereſt? niſi quod illic eiuſmodi fratres contendebant, ut utrumque cadere expediret, quod & contigit: hic cum e duobus fratribus alter errore ductus, & quaſi praeſtigiis quibuſdam occoecatus, contra patriam, quodque gravius eſt, contra Deum arma ferat; alter nihil unquam habuerit antiquius, quam ut & fratrem re-

duceret, & famam caputque illius modis omnibus conſervaret: ei allata nex eſt, cuius in vita & fraterna ſalus, & magna ex parte totius regni tranquillitas nitebatur. Quod ſi, qui pro patria dimicantes mortem oppetiverunt, eorum memoriam ſummo cum honore omnes anni conſequentes excipiunt; ſi conſecrari ac prope divinis honoribus affici poſt mortem ſolent, qui Chriſtianae religionis defenſionem vita ſibi priorem ac potiorem eſſe duxerunt: quos tandem honores ſatis amplos congerere poſteritas in eum principem poterit, qui, pro quarum rerum utravis mortuum eſſe ſatis eſt ad immortalitatem comparandam, pro earum utraque pugnans, anima ſpoliatus eſt? Nunc ille caelo receptus, ex alto res mortalium deſpicit; & ut nuper auctoritate, conſilio, manu communem Dei & Karoli regis cauſſam tuebatur, ita nunc praecibus ad Deum, cuius aſpectu fruitur, fuſis, eandem fovere ac ſuſtentare non deſinit; inprimiſque, ut credibile eſt, filiulo ſuo eiuſmodi duces ac conſiliarios precatur, qui ipſum in paternae potius conſtantiae, quam in maternae pervicaciae imitationem deducant. De fratribus autem, quos ſibi ſuperſtites reliquit, pro altero petit, ut quam citiſſime mutetur; pro altero, ne unquam mutetur. Addit alia iis congruentia, quae nos ſperare fortaſſe poſſumus, optare quidem ſine ulla dubitatione debemus. Vides, quam & ipſe otioſus ſim, & eſſe te putem: qui & tecum, poetarum more, de iis, quae aguntur in coelo, fabuler, & tibi ad haec legenda otium ſuppetere exiſtimem. Sed tua quidem conditio melior, qui deſinere ubi vis, deinde ſi quando neque dormire vis, & ſomnus urget, repetere intermiſſam lectionem potes: mea deterior, qui homo cum piger ad omnia, tum ad ſcribendum pigerrimus, cogor haec, tanquam ad clepſydram, ſcribere. Etenim tum denique admoneor, cum aliquis ſtatim profecturus eſt. Duplex autem mihi imponitur difficultas; quod & ſubito ſcribendum eſt, ne officio deſim,

ſim, cum tu ad me creberrimas de omnibus, quae iſtic geruntur, amantiſſime & accutiſſime perſcriptas litteras mittas; & multa ſcribenda, quo te expleam: cum in hac ſolitudine novi nihil, niſi ea, quae iſtic adferuntur, audiamus. Dabis igitur veniam nuganti mihi, &, quia res non ſuppetunt, verba fundenti. Scio enim te inanes, dum longas, epiſtolas anteponere aut nullis aut brevibus. Nunc ad alia venio: hybernaturos in Gallia eſſe nos, iam, ut opinor, exploratum eſt; neque id mihi valde moleſtum erit, dum aut Lutetiae, aut in aliquo alio oppido eſſe liceat. Nam horum quidem nemorum iam pridem taedet; neque mihi quidquam longius videtur, quam dum tecum ſim: ut more noſtro legamus una aliquid quotidie, ſeu novi quid ſuſcipere libeat, ſeu potius Taciti annales perſequi; quos ego totos in hoc ſeceſſu devoravi. Interea peto a te, ut quemadmodum inſtituiſti, ſcribas ad me, quod commodo tuo fiat, quam poteris ſaepiſſime. Non enim facile credas, quam dulces mihi ac iucundae ſint litterae tuae. Saluta mihi amicos omnes, inprimis Contarellum: cui dices me de libello ad me miſſo maximas gratias agere, & mandata ipſius diligenter curaturum eſſe. Haec ego ad ipſum ſcriberem: ſed novi hominis occupationes. Itaque ſcribere mehercules ad eum non audeo, niſi cum eſt neceſſe. Salve ab omnibus noſtris, & valetudinem tuam cura. E Karoliloco poſtrid Id. Nov. CIϽ IϽ LXII.

HORATIUS CARDANETUS MURETO, S. P. D.

XXX.

Mitto ad te, Murete eruditiſſime, omniumque politiorum litterarum decus, (liceat mihi, quod ſentio, ac potius, quod docti omnes ſentiunt, ſine ulla aſſentationis ſuſpicione vere loqui,) paucas aliquot epiſtolas tuas, (x) ad me humaniſſime ac elegantiſſime ſcriptas; quas

(x) *ſeptem illas videlicet quae proxime ſequuntur.*

quas Lucas Sompronius noſter, optimus iuvenis,& utriuſque noſtrum ſtudioſiſſimus, tuo nomine a me petiit. Deſceripſit eas libenter & eleganter Balthaſar Anſideus, tuuſne, an meus dicam? utriuſque certe quantum alter alterius eſſe poteſt. Agnoſces facile ipſius manu, qui ſuperiore anno in deſcribendis variis lectionibus operam tibi ſuam navavit: tui quidem admirator ac laudator eſt mirrficus. Si de tuarum epiſtolarum editione cogitas, recte cogitas. Nihil enim detrahent eloquentiae tuae fama, quam luculentiſſimae tuae orationes tibi pepererunt. Excellis tu quidem, Murete, ac mirus es in omni ſcriptionis genere, ſeu carmen pangas, idque variis numeris; ſeu ſolutam texas orationem; ſeu poetam, ut Catullum, interpreteris; ſeu oratorem, ut Ciceronem, explices, ſeu Graecos vertas, ut Ariſtotelem; quicquid denique quoquo modo litteris mandes, elegans eſt, politum, ingenioſum, eruditum, omnibus numeris abſolutum. Tua me ſcripta omnia capiunt, tenent, revocant, nulla unquam eorum ſatietas. Vel ipſae epiſtolae, quas properanter exarare te ſcio, quam venuſtae, quam ſaepe eruditae, quam ſemper urbanae. Quod ſi volumen ipſarum legatur, ſtudioſorum manibus teratur, ac, ſi ullius foret ponderis auctoritas iudiciumque meum, ad eas edendas te cohortarer. In quo Politianos, Bembos, Sadoletos, Manutios, (mitto alios,) imitabere. Neque levius tibi ſcriptionis genus videatur, tuoque ingenio, ac eruditione indignum. Proponam enim graviſſimos doctrinaque principes viros, qui minus ſunt illud aſpernati, laudemque ſibi ex eo quaeſiverunt: Plinium, Ciceronem, Platonem. Memini etiam epiſtolam me tuam legere, in qua de bene ſcribendae epiſtolae difficultate diſputas; hanc autem ſemper ſequitur laus. Illud igitur tui iudicii erit, quo excellis. Verum hoc hactenus. Ego, quod iam diu litterarum officium intermiſi, hanc arripui occaſionem. Velim exiſtimes, tantum me tibi

tri-

tribuere in litteris,quantum alii nemini. Niſi igitur impudentior ſim in petendo, mitte ad nos aliquod ex tuis ſcriptis, quod tanquam ſacrum Balthaſar & ego cuſtodiemus, nec emanabit unquam te invito. Apellarem te crebro per litteras,ſed partim vereor, ne interpellem nugis,quanquam officioſis; partim per valetudinis infirmitatem docendique moleſtas occupationes, quibus inviti ſſime diſtringor, haud commode licet. Cupio tamen conſuetudinem repetere,mercaturamque iſtam exercere, quam tu mihi aliquot ab hinc annos (y) propoſuiſti: quam ſi exercuiſſem, multum feciſſem lucri. Quod ſi minus mihi licuerit, dabo negotium Balthaſari meo,omnium, quos cognoverim,bonarum omnium litterarum cupidiſſimo ac ſtudioſiſſimo,qui iam adeſt cum tuis epiſtolis deſcriptis,ac faſciculum obſignabit. Vale,mi Murete,atque ab eo ſalve. Lucam Sempronium ſemel a me tibi commendatum,quo primum tempore ad Urbem venit,nunc iterum commendo, non quod ipſe a me petat, ſed mea tantum benevolentia in ipſum ſuſcepta ob eximiam eius probitatem. Quibuſcunque rebus illi commodaveris, migi commodaveris. 5. Id. Ian. CIↃ IↃ LXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
HORATIO CARDANETO SUO
XVXI.

QUid ni enim te meum vocem Horati optime & humaniſſime,cum & ipſe te ſingulariter diligam, & me ita tibi carum eſſe ſentiam,ut nullli te veterum amicorum meorum in me amando cedere profitearis? Quod quidem ego,ut,quia ſumme cupio,facile mihi perſuadeo vere a te atque ex animo dictum eſſe: ita cauſſas, quibus te ad iſtam voluntatem erga me ſuſcipiendam

(y) *Reſpice ad principium epiſtolae paulo poſt ſequentis XXXII. ſcriptae a Mureto A. 1564.*

adductum eſſe ſcribis, non agnoſco. Immo vero maiorem in modum a te peto, ut ſi, cum me ac mea diligentius inſpexeris & excuſſeris, animadvertes, non eſſe in me eam eruditionem eamque eloquentiam, quam tu fortaſſis aliquando credidiſti, nolis me luere ac ſufferre poenas erroris tui: neve, quaſi vitioſum aliquid aut morboſum pro ſano emeris, ex aedilitio edicto agere ad redhibendum velis. Si me ita amabis, ut hominem & honeſtis ſtudiis deditum & ingenuum, apertum, ſimplicem, rectum, minime fucatum, minime tectum, imprimis φιλόφιλον, praeſtabo tibi ea omnia cumulate, neque unquam in eiuſmodi rebus fallam opinionem tuam. Eo tu ſi praeterea aliquid addideris, ut multarum rerum ſcientiam, ut eloquentiam, ut caetera id genus: ipſe, quomodo tibi caveas, videris; ego ea neque polliceor, neque praeſtabo. His legibus initam mihi eſſe tecum & conſtitutam amicitiam volo, quas a te quoque non gravate acceptum iri puto. Atque equidem cum multis de cauſſis antea amaverim Gisbertum Oddum, adoleſcentem optimum, & pleno gradu ita tendentem in ea ſtudia, quibus nos delectamur, ut, quod ſerius in eam viam ingreſſus eſt, aſſiduitate & diligentia compenſaturus eſſe videatur: habebo poſthac cariorem etiam hoc nomine, quod is conciliator, quaſique προξενητὴς huius noſtrae coniunctionis fuit. Magna ſane cum voluptate repeto memoria tempus illud, cum ipſe mecum de doctrina tua, deque ſuaviſſimis moribus, & creberrime & amantiſſime loquebatur. Addebat etiam nonnulla de ſtudio quodam & amore mei tuo, quem ſibi ex tuis ſermonibus cognitiſſimum eſſe dicebat. Ego autem & audiebam ea libenter, & ei fidem habebam non invitus: ut ad credenda, quae iucunda ſunt, faciles natura omnes ſumus. Itaque iiſdem ex eo ſaepe & conſtanter audiendis, ſic iam incalueram, ut quemadmodum in aridiſſimam, ſicciſſimamque materiam nulla poteſt incidere tam parva ſcintilla, quae non maxi-

maximum ſubito incendium excitet, ita nulla poſſet a te dari tam puſilla tamque tenuis ſignificatio eorum, quae de Giſberto audieram, quae non ad me totum mirifico quodam tui amore inflammandum ſatis habitura virium videretur. Adhuc haec erant, cum afferuntur a te ad Giſbertum litterae, non ſolum ſcriptae eleganter ac polite, quod tibi proprium ac perpetuum eſt, verum etiam illum amorem in me, de quo tam multa tam ſaepe audieram, omni ex parte ſpirantes. Quid quaeris? ita exarſi, ut nihil fieri poſſet ardentius. Succeſſerunt primis illis alterae, tertiae, aliae deinceps, eadem omnes ſuavitate perfuſae, iiſdem inſignes amoris notis. Nonne igitur inhumanus ſim, planeque ferreus, niſi tam amanter a te ultro appetitus ac provocatus, tibi in amore reſpondeam? ſed non committam, ut eo nomine accuſari poſſim: ſemperque ſine ulla retractatione, ſi quid accidet, in quo amicitia mea tibi aut uſui, aut ornamento eſſe poſſit, ne qua in parte veri amici officio defuiſſe videar, ſtudioſiſſime operam dabo. Quod ad litteras tuas tardius fortaſſis tua exſpectatione reſponderim, ſcio eas mihi nudius tertius tandem redditas eſſe. Vale, poſtrid. Non. Decemb. ex Urbe CIↃ IↃ LXIV.

EIDEM CARDANETO.
XXXII.

Volo tecum, Horati, ſi modo ab eo voluntas tua non abhorret, quaſi mercaturam quandam inſtituere litterarum: ut quando iiſdem fere in ſtudiis noſtrum uterque verſatur, ſi quid & bellum atque elegans, & non vulgare, neque protritum, dum, ut longinqua littora, ita veterum ſcripta luſtramus, reperiſſe videbimur, id in commune conferamus, & alter cum altero nommunicemus. Hoc feciſſe veteres illos, quos *endo coelo*, ut Cicero in legibus loquitur, *merita locarunt*, Hippocratem Coum, & Democritum Abderiten, Platonem Athenienſem,

ſem, & Tarentinum Architam: tum e noſtris (quamquam illos quoque quid ni noſtros vocare liceat?) ſed tamen ex illis, quos uſitatius noſtros dicimus, idem inter ſe Ciceronem ipſum, Nigidium, Atticum, Varronem factitaſſe, ſatis aperte ipſorum monumenta declarant. Quorum ego exemplum quantum in me eſt, renovare cupiens ad hanc te ſocietatem, Horati, voco: quam niſi refugis, non dubito fore, ut ex ea primum uterque noſtrum; deinde etiam alii, non eorum modo, qui nunc ſunt, ſed etiam, ut Homerico verbo utar, τῶν ὀψιγόνων: ſi non magnos atque uberes, aliquos tamen aliquando capiant fructus. Eius autem, niſi tibi ſecus videtur, eae leges ac pactiones erunt. Primum, ut quidquid alterutri noſtrum quocunque in ſcriptore antiquo occurrerit, quod aut ſit, aut videatur obſcurum, ambiguum, depravatum, de eo, ut ipſi alterius ſententiam exquirere ius faſque ſit. Deinde ut is, qui ſententiam rogabitur, re diligenter penſitata, cum amicis etiam, ſi videbitur, communicata, quidquid aut commode cogitare ipſe, aut ex aliis expiſcari poterit, aperiat. Tum, ut ſi alterutri aliqua alterius opinio non probabitur, liberum ei ſolutumque ſit, cauſſas, cur eam non probet, exponere, iſque qui reprehendetur, aut potius admonebitur, non modo non laedi ſe ac violari in eo, verum etiam beneficium ſibi tribui putet. Poſtremo, ut quidquid alter ab altero acceperit, nunquam neque privatim, neque publice id ſe ab eo accepiſſe diſſimulet; quin potius uterque omni ope omnes alterius ornandi atque amplificandi occaſiones, non tantum oblatas arripiat, ſed etiam ſtudioſe diligenterque perquirat. Haec ſi faciemus, alter alterius induſtriam acuemus, ingenium excitabimus, & diſcemus denique viciſſim, & viciſſim docebimus. Gisberto quidem noſtro, quem ego adoleſcentem quotidie plus amo, quod ipſe quotidie honeſta ſtudia plus amat, praeſens ex

hac

hac noſtra negotiatione lucrum paratum eſt. Ego enim qui cum ad caetera omnia, tum ad ſcribendum ita piger ſum, ut nemo magis, eo poſthac, cum ad te ſcribam, amanuenſi uti cogito. Nam & ipſe cum laborem cauſſa mea libenter capit, tum hoc ſtudiis ſuis inutile non fore arbitratur. Vale. 3. Kal. Ian. CIↃ IↃ LXIV.

EIDEM CARDANETO.
XXXIII.

RESpondebo tibi breviter, ut & poſtulas, & occupationes meae cogunt. Non te praeterit, apud optimos utriuſque linguae auctores reperiri quaedam ſeu de induſtria, ſeu ab aliud cogitantibus peccata, quae Grammatici modo ἀνακόλουθα, modo σολοικοφανῆ vocant: cum illi non ipſam conformationem orationis, aut vocum convenientiam, ſed id modo, quod ſenſum eſt, reſpiciunt. Exempla ſcio tibi non deeſſe: ſed tamen ut videas me tecum ἀτέχνως καὶ ἀδόλως agere, congeram quae in mentem venient. Terent. Hecyra: *Nam vos omnes, quibus eſt alicunde aliquis obiectus labos, Omne quod eſt interea tempus, prius quam id reſcitum eſt, lucro eſt*. Ut omnia conere, non reperies, cum quo cohaereat illud, *nos omnes*. Salluſtius: *Sed antea item coniuravere pauci contra Rempubl. in quibus Catilina fuit: de qua quam veriſſime potero dicam*. Idem: *Interea ſervitia repudiabat, cuius initio ad eum magnae copiae concurrebant*. Idem: *Familia noſtra cum populo R. bello Carthaginenſi amicitiam inſtituit: quo tempore magis fides eius, quam fortuna, pendenda erat, quorum progeniem*. Idem: *Abundantia earum rerum, quae prima mortales ducunt*. Atque ut in aliis, ita in hoc quoque Salluſtius Thucydideus fuit. Apud illum enim talia ἴσα κόνις. Plautus: *Hos quos videtis ſtare hic capteivos duos, illi qui aſtant, ii ſtant ambo, non ſedent*. Sed ne apud Plautum quidem talium modus. Huius generis ſunt & illa Homerica:

Τέκνον

Τένον φίλε;

Et:

Ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ ϛρατὸν ᾤχετο κῆλα Θεοῖο,
Τῇ δεκάτῃ δ᾽ ἀγορήνδε καλέσατο λαὸν Αχιλλεὺς

Et:

Ἔθνεα πόλλ᾽ ὀρνίθων ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσιν.

Et illud Virgilianum:

Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putatis,
Ingentes Rutulae ſpectabis caedis acervos.

Et:

Pars pedes ire parat campo, pars arduus altis
Fertur equis.

Poſſum e Sophocle, Euripide, Pindaro, aliis quamlibet multa congerere: ſed ne longior ſim, & ne tibi homini eruditiſſimo videar diffidere, pauca tantum tibi in memoriam ex ipſo Cicerone revocabo. Ita igitur eſt in ſecundo Tuſculanarum: *Etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiae eſt audientium approbatio,) ſed ſi reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent*, &c. Scio eſſe locum quemdam, ubi ad Atticum ſcribens, cum epiſtolam dixiſſet, ita reliquum orationis contexuit, quaſi litteras dixiſſet, non epiſtolam. Sed nunc non venit in mentem. Inſpice diligenter locum illum ex Catone maiore, ubi citantur hi duo verſus Caeciliani:

Tum etiam in ſenecta hoc deputo miſerrimum,
Sentire ea aetate eſſe odioſum ſe alteri,

& vide, cum quo ea, quae ſtatim ſubiungit, cohaereant: *Iucundum potius, quam odioſum*. Neque enim hoc dicit: *miſerum eſt; ſentire, ſe iucundum potius, quam odioſum*: ſed hoc: *ſi quis commodus ſenex ſit & humanus, eum iucundum potius eſſe, quam odioſum*. Quae tamen ſententia, ſi verba tantum ſpectes, effici nullo modo poteſt. Revocabo te ad illos ipſos libros de Oratore. Ita igitur loqui-

quitur in iocorum tractatione : *Ex eodem hoc vetus illud eſt , quod aiunt, Maluginenſem illum M. Scipionem , eum ex centuria ſua renunciaret Accidinum conſulem , praecoque dixiſſet, Dic de L. Manlio: virum bonum , inquit, egregiumque civem eſſe arbitror* . Vide quam conveniat, *Maluginenſem illum,* cum verbo *inquit,* quod poſtea ſubiunxit . Eodem igitur modo cum dixiſſet : *etenim caeterae fere artes* , & caetera : ita dixit poſtea , *cuius terminis ſepta teneatur* , quaſi non *bene dicere*, dixiſſe, ſed *ars bene dicendi,* quod orationis ἀκολυθία poſtulare videbatur . Habes verboſam & inſuavem epiſtolam, ut ſcriptam a properante, & occupato: etiamque, ut tibi moleſtia duplicetur, mea manu ſcriptam , ut fortaſſis etiam in legendo aliquid tibi negotii futurum ſit . Gisbertus enim noſter , propterea quod ei hodie ad fores herilis cubiculi aſſidendum eſt , ut ſtatis vicibus omnes cubicularii ſolent, operam mihi dare non potuit . A te peto, ut me ames: quod cum facies , mutuo me facturum eſſe ſcito . Vale. Romae 6. Kal. Mart. CIↃ IↃ LXV.

EIDEM CARDANETO. XXXIV.

AD eas litteras, quas a te amoris pleniſſimas nuper accepi, ſtatim reſpondiſſem, ſi otioſus fuiſſem . Sed eram occupatus in recognoſcendo volumine quodam orationum mearum , quod a me his ſuperioribus diebus librarii extorſerunt verius quam impetrarunt . Omnino enim conſtitueram nihil poſthac ſcribere : ſed me , ut conſilium mutarem , amicorum nimis bene de me ſentientium non cohortationes modo , ſed preces aſſiduae coegerunt . In eo igitur eram occupatus , cum accepi litteras tuas: & ſimul cogitavi, ſi paulo ſerius reſponderem, damni nihil in mora fore . De loco illo Ciceronis non puto te dubitare, quin ſententia tua vera ſit . Nam vel id ipſum, quod ais videri poſſe obſtare, magis etiam

eam

eam, ſi accurate inſpicias, confirmat. Si quid erit, de quo ſententiam meam cognoſcere cupias, ſcribito: non committam, ut quidquam a me, quod ego quidem praeſtare poſſim, fruſtra petas. Amo enim te vehementer, tum quod multis nominibus digniſſimus es qui ameris, tum quod ita me amas, ut inhumanitatis notam effugere non poſſim, niſi tibi in amore reſpondeam. Vale Romae prid. Idib. Aprilis die ipſo natali meo, quem tu mihi fauſtum ac felicem precare. CIϽ IϽ LXX. Saluta mihi Gisbertum meum: etſi ei ſubiratus ſum, quod quiddam a me ſibi in arcanis commiſſum continere non potuit. Veniam iſtic, ut ſpero, menſe Maio proximo, & praeſens ab eo poenas repoſcam. Qui enim tantum triduum domi ipſius eſſe decreveram, ulciſcendi cauſſa totos ſex dies manebo. Ad eum ſcribere nunc non licet per occupationes: propediem ſcribam.

EIDEM CARDANETO.
XXXV.

NEmini aut mirabilius eſt aut moleſtius, quam mihi, tamdiu differri adventum ad vos meum. Sed neſcio quo modo ter iam contigit, ut cum in viam dare me vellem, iamque ſarcinulas componerem, ſubito extiterit aliquid improviſi atque inopinati impedimenti. Itaque nihil amplius ea de re vobis habeo polliceri, niſi illud certe mihi excuti nullo modo poteſt: veniendum tamen, & quae obſtant, omnia qualibet ratione ſuperatum iri. Sed ἀργαλέον πρᾶγμα alieno arbitrio vivere; praecipue ſi quis eis ſerviat, qui pro ſuo commodo omnia aliorum incommoda non nauci faciat. Equidem manibus pedibuſque, ut dicitur, omnia faciam, ut vobiſcum una eſſe poſſim ante Kalendas Iulias: ſed ſi id non potero, certe quidem menſe Septembri, ſi vivam, iſtic ero. Vos interea me, ut facitis, amabitis, & ad me ſcribetis, ubi commodum erit. Ego vos viciſſim amabo, de vobis ſaepiſſime

piſſime & cogitabo & loquar, ſi quid erit, quod veſtra cauſſa efficere poſſim, ſtudioſe atque amice omnia procurabo. Vale. Romae 9. Kal. Iun. CIϽ IϽ LXX. Marcello Veſtrio S. Qui etiam meo nomine, niſi moleſtum eſt Paulum Aemilium Comenſem, ſalutabit. Vereor ne ad te perlatae non ſint litterae, (z) quas ipſo meo natali die ſcripſeram. Nulla enim in tuis earum mentio.

EIDEM CARDANETO. XXXVI.

VAlde tardi effecti ſunt tabellarii veſtri, qui quadrageſimo demum die litteras huc iſtinc adferant. Idem mihi accidit haud ita pridem in litteris quibuſdam Gisberti Oddi, quae cum ſcriptae ab eo eſſent menſe Novembri, perlatae ad me ſunt ineunte Ianuario. Sed hoc tamen commode, quod hodie potiſſimum, ut qui dies unus ex omnibus ſumma hilaritate ob omnibus traduci ſolet, eo potiſſimum hilararer iucundiſſimo ſermone litterarum tuarum, & recordatione amoris erga me tui; ſimulque quoniam ab interpellatoribus nihil eſt periculi, (ludis enim & ſpectaculis omnes hodie detinentur,) vacui temporis ad reſpondendum aliquid haberem. Igitur de me meiſque ſtudiis iam cognoſſe te aliquid puto ex eis litteris, quas proxime ad Giſbertum dedi: ſatis enim ſcio earum te ſtatim participem factum. Terentianum illud, *ſi ſit opus*, ioci cauſſa dictum eſt: quaſi evenire ullo modo poſſit ut hoc quoque facto opus ſit. Ergo *ſi ſit opus; ſi quis a me id fieri poſtulet; ſi quis hoc ſibi a me officium tribui petat; ſi quis in eo me ſibi gratificari velit; ſi quid eveniat, ut publice interſit eum laborem a me capi; & ſi cogites*, multa nos quoque vulgo ita iocantes dicimus. *Quando ita iubes, ſedebo*, cum tamen nemo iubeat. *Honoris tui cauſſa ad prandium ibo*, quaſi qui id facit, non ſua potius cauſſa faciat.

Hodie

(z) *Proxime his praecedentes.*

Hodie in prandio pulchre tibi operam dedi, quaſi qui bene ac libenter veſcitur, non ſibi potius operam det quam amico. Ex eodem genere eſt illud, *ſi ſit opus*, de quo ſatis iam multa. *Albedo*, latinum non eſt, non magis quam *Nigredo*. Sed ita ſumus omnes, etiam qui paulo melius latine loqui putamur, quam vulgus ſolet. Dum confidimus, nos iam eam facultatem conſecutos, ut vel aliud agentes emendate loquamur, multa inepta, & ne in pueris quidem ferenda effundimus. Iſti praecipue delicati, qui omnia ſibi praeter Ciceronem putere aiunt; qui, ſi ſine Nizolio poſſint unam aut alteram epiſtolam ſcribere, germanos ſe eſſe Cicerones putant; qui Senecam contemnunt, Plinium irrident, Tacitum damnant, ad inferiorum vero temporum ſcriptores etiam nauſeant; qui me aut mirantur, aut miſerantur, aut irrident, quod ex Apuleio, ipſo aut Sidonio quaedam petenda eſſe dicam ad uſum latini ſermonis: illi igitur ipſi ſaepe ita & loquuntur, & ſcribunt, ut non eos modo, quos ipſi tantopere abiiciunt, quos prae ſe contemnunt, ſed eorum piſtores ac coquos multo latinius locutos fuiſſe conſtet. Ad omnia epiſtolae tuae capita reſponſum eſſe arbitror. Vale. III. Kal. Martii CIↃ IↃ LXXI. Romae; quo ipſo die litteras tuas accepi, quibus adſcripta erat dies VII. Kal. Feb. ne me tam ſero tibi reſpondiſſe mireris.

EIDEM CARDANETO.
XXXVII.

POſtquam ad te nuper ſcripſi de illo Terentii, *ſi ſit opus*, venerunt mihi in mentem alia, quae apertius confirmarent explicationem meam. Simile igitur eſt illud ex Adelphis:

Tu inter eas reſtim ductans ſaltabis, M. *probe*.
Et tu nobiſcum una, ſi opus ſit.

Et illud Catulli ex Epigrammate in Vettium:

Iſta cum lingua, ſi uſus veniat tibi, poſſis.

Sed

Sed nolo alterum verſum adſcribere, neque puto eſſe opus. Quamvis igitur ſperabam ſententiam meam ita tibi probatam eſſe, ut nihil praeterea argumentis opus foret: tamen ne hanc quidem ad te ſcribendi occaſionem praetermittendam putavi. Vale, & Gisbertum mihi ſaluta, & ſi quos iſtic praeterea noſti amantes mei. Romae poſtrid. Non. Mart. CIↃ IↃ LXXI.

PETRUS IOANNES PERPINIANUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

XXXVIII.

ONus Aetna gravius mihi videntur ſuſtinere, qui alteri fidem ſuam adſtrinxerunt, niſi eius, aut cui, aut pro quo ſpoponderunt, humanitate ſubleventur. Scis, credo, quid velim. De verſibus illis in D. Mariam Lauretanam, qui eos a te optabat, propter ſingularem exſpectationem elegantiae & doctrinae tuae, is me urgere non ceſſat. Ego tametſi, inſcio & inconſulto te, me temere recepiſſe intelligo: tamen hanc temeritatem in ſpondendo meam tua eximia, in re perficienda, humanitate compenſatum iri confido. Si quid poſſunt fontes & pomaria Tiburtia, ſi quid iſte receſſus otii a quotidianis occupationibus tuis attulit, oro te atque obſecro, ut oſtendas, me nonnullum apud te gratiae locum obtinere. Quaedam tecum communicare cupiebam: ſed ea melius, ut ſpero, coram, ubi ad nos redieris. Nam ſummus noſtrae Societatis magiſter ſtatuit, ut Romae anno proximo manerem. Noſtri omnes te ſalutant. Vale, ex Urbe XIIX. Kal. Sept. CIↃ IↃ LXIV.

Sequitur ad hanc reſponſio Mureti.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
PETRO IOANNI PERPINIANO SOCIETATIS IESU.
XXXIX.

CUpio equidem & meam & tuam fidem liberare: ſed mihi adhuc multa, ne id facere poſſem, obſtiterunt. Primum quod quem locum, quodque tempus otii, & quietis pleniſſimum putabam fore, in eo me & multa, & longiſſime a ſtudiis meis abhorrentia negotia occupatum atque exercitatum habuerunt. Nam, ut caetera taceam, his paucis diebus bis mihi Romam eundum fuit; quod etſi leve videri poteſt, tamen eae mihi profectiones octo amplius dies abſtulerunt. Deinde quod multos iam & menſes, & annos intermiſi poetica ſtudia, ut etiamſi quid olim fuiſſet in me eius facultatis, quod ſane aut nihil, aut pertenue quiddam, & perexiguum fuit: effluxiſſe id tamen, & exaruiſſe neceſſe ſit. Poſtremo (δεῖ γάρτ' ἀληθῆ λέγειν;) tardiorem me, ac timidiorem facit exſpectatio illa, quam de meis verſibus concitatam eſſe ſcribis. Scis enim quam inutilis ea atque aliena ſit placere cupientibus. Nam ſi illud a me poſtulatur, ut tuorum elegantiam aequem, a te ipſo mihi verſura faciunda fuerit. Utut eſt, meditabor tamen propediem aliquid: ſed ſi me amas, (quod quidem ita mihi perſpexiſſe videor, ut quin ita ſit dubitare non debeam,) minue, obſecro, quantum potes iſtam exſpectationem: ac perſpice, ut ille amicus tuus a me, tanquam a malo nomine, ut nummos, ita verſus, etiamſi neque optimae notae erunt, neque iuſti ponderis, aequo tamen animo accipiendos putet. Bene factum, quod te ſocietatis veſtrae magiſter Romae retinendum iudicavit. Mihi crede, magnam moleſtiam cepiſſem e diſceſſu tuo. Nunc ſpero fore, cum iſtic rediero, ut fruar tua ſuaviſſima,

mihique

mihique optatiſſima conſuetudine, quam ego quanti faciam, ſpero te re ipſa aliquando cogniturum. Vale Tibure XVI Kal. Sept. cIↃ IↃ LXIV.

Huic ita reſcripſit Perpinianus:

PETRUS IOANNES PERPINIANUS M. ANTONIO MURETO *S. P. D.*

XL.

Tuum tandem reditum exſpectare non poſſum. Times namque, ne ſit ille tardior: mihi autem maturato eſt opus. Quoniam, inquis, adeo feſtinas, ut pauculos hos dies exſpectare non poſſis? Nuſquam equidem; noli metuere, ne mutata Magiſtri noſtri ſententia mihi ſit ex urbe proficiſcendum: rem totam a principio audies. Praepoſitus iterum Rhetoricae ſcholae, a qua me ſolutum penitus ac liberum eſſe arbitrabar, de Praefecti noſtri ſententia ſtatui Ariſtotelis de arte dicendi libros explicare: ut ſi nihil tanti magiſtri ſubtilitate dignum in lucem potuero proferre, quod ita plane futurum eſſe video, certe conatus ipſe in re perdifficili nonnihil ab auditoribus gratiae & benevolentiae conſequatur, ſummique Philoſophi nomen apud omnes illuſtre, languidiora iuvenum ſtudia vehementius excitet ad diſcendum. Multa igitur ita, ut fit, legenti & meditanti mihi, quae ad eorum librorum explicationem uſui fore viderentur, quaedam occurrerunt, quae meum animum in dubium & incertum habent, ut non facile ſit ſtatuere quid ſequar. De his tuam ſententiam exquirere decreveram, ubi rediſſes. Verum, ut dixi, timeo, ne ſerius, quam mihi eſt opus, revertare. Quare agam tecum per litteras abſens, quod verbis praeſens agere non poſſum, & quid ex te ſcire velim, paucis perſcribam. Non enim dubito, tametſi longe abes a libris, quin omni me dubitatione, nullo negotio ſis liberaturus: eo magis quod, de

quibus ambigo, ea tibi iam dudum quaeſita, cogitata, tractata eſſe ſcio. Primum itaque velim cognoſcere, quid tibi videatur de partitione artis Ariſtoteleae in III. libros: praeteritum ne putes hoc opus, quod nemo Ariſtotelis eſſe negat, a Laertio qui duorum tantum librorum fecerit mentionem; an in numero librarios fuiſſe mendoſos; an in duas duntaxat partes totum illud quaſi corpus ab auctore diſtributum, ab aliis poſtea in tres fuiſſe diviſum? num quidnam aliquando legeris apud antiquos Ariſtotelis interpretes, aut alios idoneos auctores, ex quo perſpici poſſit, quot in libros partitus ipſe fuerit hanc artem bene dicendi tam accurate conſcriptam. Deinde περὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἀκροαματικῶν συγγραμμάτων ecquid comperti habeas? Nam ut a Cicerone, Gellio, Plutarcho, Galeno, Ammonio, Simplicio diviſionem hanc operum Ariſtoteleorum confirmantibus diſſentiam, nullo praeſertim duce, nullo auctore, cuius nomen grave apud alios eſſe debeat, animum inducere non queo; argumenta contra ſentientium qua ratione refellam, non video. Cur enim in 1. libr. Νικομαχείων, libros de anima, quos ſubtilitatis plenos eſſe omnes confitentur, ἐξωτερικοὺς appellat? Cur hos ipſos de moribus libros ad Nicomachum modo vocat ἐξωτερικοὺς, ut in 3. πολιτικῶν libro, modo ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ſeiungit; cum in ipſis τὰ ἐξωτερικὰ, veluti genere prorſus diverſa, citet? cur τῶν ἀκροαματικῶν nulla uſquam mentio? Quod enim octo libri τῆς φυσιολογίας, περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως inſcripti ſunt, eam ego inſcriptionem idcirco Ariſtotelis ipſius non eſſe ſuſpicor; quod nuſquam illi ab eo libri hoc nomine citantur. Poſtremo doceri cupio, an Dialecticae nomen ſic ab Ariſtotele aliquando uſurpetur, ut non τὴν τοπικὴν ſolum, ſed totam omnino Logicam comprehendat? Alexander enim in prooemio τοπικῶν tres tantum tradit huius verbi ſignificationes, de hac vero vulgari notione,

ne, prorſus nihil. At mihi in hoc, quod ſubiiciam, loco primi de Rhetorica libri, περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἅπαντος τῆς Διαλεκτικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινὸς, non alia notio ei videtur eſſe ſubiecta. Nolim tibi eſſe moleſtior; his nunc ero contentus. Si quid eſt aliud, de quo ſcire velim quid ſentias, id ad tuum in Urbem reditum reſervabo, ne iure queri poſſis, ne in otio quidem tibi licere eſſe otioſum. De verſibus, quos avidiſſime exſpecto, nae tu prudentiſſime feciſti, qui tamdiu noſtros animos tenueris exſpectatione ſuſpenſos, ut tanquam poculum aquae frigidae longinqua ſiti exareſcentes, ſic nos illi multum cupientes, & diuturno deſiderio flagrantes inſolita quadam ſuavitate perfundant. Accipio tamen excuſationem, modo quam citiſſime, quod commodo tuo fiat, eos ad me mittas. Nam quod vereris, ut exſpectationem de te concitatam poſſis explere, vide ne, dum modeſtus haberi ſtudes, parum de nobis amice exiſtimare videaris. Quid enim? hic tu nos intelligentiae communis expertes eſſe putas, ut, quantum a quoque ſperandum ſit, videre nequeamus? aut tam parum ſtudioſos tui, ut, quemadmodum nobis ſatisfacias, vehementer ſit tibi laborandum? Facis tu quidem, quod te decet; ut nihil a te, niſi ſumma induſtria elaboratum, atque perfectum exire patiaris: verum, ſic habeto, tantam eſſe omnium noſtrum erga te benevolentiam, eam de ingenio, & doctrina tua exiſtimationem, ut ſi quid minus dignum tuo nomine editum a te fuiſſe videremus, id quod accidere nullo modo poſſe intelligo, ſed ſi quid a te elucubratum ſcriptorum tuorum diſſimile forte legeremus, noluiſſe te potius tantum contendere quantum poſſes, quam quantum contendiſſes, efficere non potuiſſe crederemus.

M. ANTONIUS MURETUS,
S. P. D.
FRANCISCO BENTIO
Societatis Ieſu:
XLI.

Utraeque litterae tuae mihi gratiſſimae fuerunt: hae poſteriores eo etiam gratiores, quod ſubdubitabam, ne aegre tuliſſes, nihil a me ad illas Senenſes reſponſum eſſe, etſi videbar ſatis reſpondiſſe, cum quae petebas, ad te miſeram. Mihi enim videtur melius petenti reſpondere, qui ſilentio facit quod rogatur, quam qui verborum affatim rependit, rei nihil. Gaudeo te Peruſiam veniſſe; unde (opinor) crebrius a te litteras exſpectare potero. Cupio autem ſcire, quem potiſſimum ſcriptorem explicandum ſuſceperis. Nam, ſi nihil aliud, exacuam induſtriam tuam: teque fortaſſis ad locos quoſdam diligentius, quam ab aliis ſolent, tractandos excitabo. Cave enim putes quidquam mihi accidere poſſe iucundius, quam videre te *τηλυγέτην*, ut ita dicam, diſciplinae meae alumnum, florentem laudibus, & quotidie longius progredientem in ea via; quam me tibi olim monſtrare memini: Etſi tu quidem, ut a me diſceſſiſti, multo, quam ego ſum, meliores magiſtros nactus es. Sed quid tum? blandior mihi *γεροντικῶς*, & quia te olim neſcio quid docui, videor mihi te, quantus quantus es, aut potius quantus futurus es, produxiſſe. Sed ut haec miſſa faciam, ſcin tu, me nuper a Pontifice iterum antiquo, ut ait Horatius, incluſum ludo? Cum enim Caeſarius multorum iam ſtipendiorum veteranus miſſionem impetraſſet, egerunt mecum primum Cardinales; deinde etiam *αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς*, ut eam provinciam ſuſciperem. Multa argumenta allata ſunt; quae me moverent, ſed una *ἄλυτον, καὶ ἄφυκτον*, quod pro ducentis aureis annuis quadringentos propoſuerunt: homini autem egenti, &

pro-

propter imminentem ſenectutem paulo ad rem attentiori, nullum medicamentum adhiberi potuit efficacius. Itaque redibo iam ad veteres illos Congerrones meos, Ciceronem, Horatium, caeteros, & mihi quodammodo repueraſcere videbor. Tumultuantur tamen, qui ex me Pandectas audiebant, & negant ſe quenquam alium ferre poſſe: plerique etiam, niſi me habeant, Iuriſprudentiae ſe multam ſalutem dicturos eſſe profitentur; Ipſi viderint: Ego ludibundus quadringentos illos quotannis in arcam, Θεῦ θέλοντος, concludam, ut ſit aliquando, unde otio, frui poſſim. Beatum te, qui eam vivendi rationem ingreſſus es, ubi a talibus curis animus liber eſt. Noli tamen putare a meipſo haec ita curari, ut angar: Λαμβάνω τὰ διδόμενα, & quia uſque huc paulo negligentior fui, ex illa negligentia ita aliquid detraho, ut nihil detraham ex hilaritate. Adoleſcentem, qui mihi litteras tuas reddidit, vidi perlibenter: & mihi, quantum ex una collocutione exiſtimandi poteſtas fuit, viſus eſt tua commendatione digniſſimus. Saluta mihi, ſi quos iſtic noſti ſtudioſos mei. Vale mi Benti optime & ſuaviſſime, & me ama. Romae. V. Kal. Sept. cIↄ Iↄ LXXII.

GULIELMUS CANTERUS M. ANTONIO MURETO, S. P. D.

XLII.

ETſi ſatis audacter facere videor, vir doctiſſime, cum te litteris meis interpello: quoniam tamen hunc libellum (a) proximis his menſibus edidi, putavi me non ſatis ex officio facturum, niſi cum eundem ad te mitterem, tum veniam a te rerum tuarum peterem. Etenim, cum id, quo libellus noſter eſt exornatus maxime, (Athenaei fragmentum dico,) a te primum in manus noſtras

 deve-

(a) *Novas ſuas Lectiones innuit: in quibus illud Athenaei, de quo paulo poſt, fragmentum quaere lib. III. cap. 2.*

deveneriṫ poſtquam tu id cum Aurato noſtro communi- caras: nemini potius hoc totum, quidquid eſt, mitti debuerat quam tibi. Iam quod ea fuerim audacia, ut rem a te κειμηλίου δίκην habitam publicare ſim auſus, non miraberis, ſi quanta debeat eſſe ſtudioſorum hominum inter ipſos rerum omnium communitas, tecum cogitaris. Huc acceſſit, quod non leviter ſuſpicabar fore, ut alii, niſi ego praevertiſſem, eam gloriam, cuius ego te participem iure feci, ſibi ſolis eſſent praerepturi. Quanquam nihil magnopere video, cur ea res gloriae tuae, quae iam pridem eſt toto orbe clariſſima, multum addere ponderis potuerit. Quis eſt enim in omni, quae incolitur, terra barbarus & omnis expers elegantiae, ut Muretum non cognoſcat, amet, exoſculetur? Ego certe, ὁ τῶν λόγων ὅσον οὔπω γευσάμενος, tanti te, libere ut loquar, facio, quanti haud ſcio an alium neminem. Sed, ut ad ipſum redeam libellum; in eo ſi forte alicui maiorem videbimur habuiſſe veritatis quam hominum rationem, ſuggeret tibi, ſpero, memoria tua, qua vales plurimum, quid de veritate Socratem Plato ſenſiſſe tradiderit. Quid quod eam praebent optimae litterae ſuis cultoribus libertatem, ut in utramque partem ſine periculo diſputare poſſint? nec enim hic opus eſt τὸ περὶ ψυχῆς δραμεῖν. Quocirca, ſi hoc a te conſecutus fuero, vir doctiſſime, ut nihil huius libelli editione offenſum te ducas, non admodum timebo, ne quis de me conqueratur alius: ſperabo potius me, quod ille dicebat, ſine invidia laudem deinceps invenire, & amicos parare poſſe. Et quoniam non facile fortaſſis me, qui ſim, agnoſces: velim tibi Aurati tui atque mei in mentem veniat, cuius ego convictu, cum tu ante annos duos in Galliam veniſſes, fruebar, Fruterii quoque cum quo me aliquando, ſi non es oblitus, vidiſti. Si quid etiam dignaberis deſcribere, (quanquam nos tantum boni non meremur,) ad Oporinum, vel Petrum Pernam Typographos Baſileenſes, litteras

curabis. Bene vale, vir doctiſſime,& eum te a nobis haberi crede, ut quod aliquando de nobis Auratus, condiſcipulorum comparatione, ludens dicere ſolebat, id merito tibi doctorum omnium reſpectu tribuamus. Quid hoc? inquies. τὰ δ' ἄκρα κορυφοῦται τῷ Μουρήτῳ. Francofurti nundinis autumnalibus anni CIↃ IↃ LXIV.

ALEXANDER IUSTINIANUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.
XLIII.

TE poſt tuum diſceſſum Venetiis in febrim incidiſſe, aegre ſane tuli, ut debui: idque ſtatim meis litteris ſignificaſſem: ſed praeter morbum, tibi moleſtus eſſe nolui. Nam indies experior, quam moleſta aegrotantibus omnia pene eſſe ſoleant. Caeterum, miteſcente iam morbo, nullum παραμυθικοῖς λόγοις, in tam magno praeſertim elatoque animo adverſum omnem fortunae temeritatem, mihi locum relinqui video: & fortaſſis, ipſo iam fugato, convaleſcenti gratulandum potius. Aliquid ſerii ad te ſcriberem, niſi id mihi medicorum legibus περὶ τῶν ἀνακομιζομένων interdictum ſcirem. Scribam alias, & quod toties recepi, tandem cumulatiſſime praeſtabo praeſertim cum χρύσεα ἀντὶ χαλκείων a te ſperare liceat. Interim cura ut valeas. Ego vero, & Ioannes Datianus noſter, valemus, teque plurimum ſalutamus, & cum plurimum per valetudinem tuam licuerit, a te litteras exſpectamus. Vale. Venetiis. prid. Kal. Octob. CIↃ IↃ LVIII.

EIDEM MURETO.
XLIV.

VEteris illius familiaritatis ac neceſſitudinis, quae mihi maxima tecum olim Venetiis interceſſit minime

nime te oblitum eſſe opinor, neque tot annorum ἀπροσηγορία, ex animo tuo noſtri memoriam effluxiſſe dubito. Plurimum ſane momenti ad vulgaris cuiuſpiam amicitiae diuturnitatem in aſſiduitate litterarum poſitum eſſe non diffiteor: mutuam vero inter nos benevolentiam, certo iudicio ſemel ſuſceptam, eam ipſam virtutem, quae genuit, & continuiſſe & conſervaſſe ſcio. Nam illam ſane παροιμίαν, quam Athenaeus iure μισανθρωποτάτην appellat, ad cuius praeſcriptum τῆλε φίλοι ναίοντες οὐκ εἰσὶ φίλοι, tibi probari nequaquam credo: cum amicitiam non locorum ſpatiis, ſed amicorum moribus metiendam eſſe non ignores. Quod ſi ad meam erga te benevolentiam; acceſſionem quoque mearum litterarum a te deſiderari; mihi ſignificaveris, non ſolum hoc officii genere tibi poſt hac ſatisfaciam, ſed etiam eius longo tempore a me praetermiſſi uſuram cumulatiſſime reddam. Quanti vero te faciam, quamque tui ſim memor, teſtem habes Ioannem Biſſonerium, quem tibi cum morum probitate, tum doctrina ſingulari conciliatum eſſe audio. Eum, mi Murete, ſic velim tua humanitate complectare, ut ea omnia, quae in me, ſi Romae eſſem, conferres, in eum conferas. Eſt enim mihi amiciſſimus, tuique amantiſſimus, neque te unquam poenitebit in eum beneficium contuliſſe. Experieris mehercle re ipſa & grati animi iuvenem, & commodorum memorem. Expectabo litteras tuas, quibus & me a te amari adhuc intelligam, & ſi quid Genuae a me agi voles, certior ſiam. Vale. Genuae. VII. Kal. April. CIƆ IƆ LXXV.

MART. BELLIVECEIUS *b*) PANNONIUS M. ANTONIO MURETO, S. P. D.

XLV.

IUvenis quidam natione Gallus; vir clariſſime, qui Roma huc venerat; ſcribendarum ad te litterarum anſam

(*b*) *Berzeviſaeus vocatur Epiſt. 73. huius libri, & lib. II. Epiſt. 5.*

anſam mihi praebuit: quarum quidem auctor, vel ſi ſaepius eas percurreris, vix tuo innoteſcet animo. Cum enim menſe Martio te & Paulum Manutium Romae ſalutarim; quid miri; ſi uſque ad hoc tempus in tanta temporis intercapedine, memoria tua; quae graviſſimis ſtudiis continuo fatigatur; exciderim? Hoc etſi perſuaſum habeo, non tamen dubito, quin facile in tui memoriam redigar: praeſertim ſi & album tuum, in quem nomen meum relatum eſſe voluiſti; intueberis; & memineris, quibus verbis Huberti Giphanii; Lucretii editionem collaudaveris: cum adiiceres nihil eſſe; quod non Giphanii cauſſa libenter faceres. Quare cum tibi in mentem rediſſe nomen meum exiſtimem; ad iuvenem illum revertor. A quo cum quaeſiſſem; quid rerum ageres; an quicquam de Plautina editione cogitares, quam nos iam dudum, & caeteri omnes qui elegantiorum litterarum cupiditate tenentur, avidiſſime expectant: a philoſophia naturali ad civilem hanc noſtram philoſopiham, quam tu ante aliquot annos, humanarum litterarum cauſſa, intermiſeras, te contuliſſe reſpondit. Qua in re cum tuum factum vehementer probavi; tum ratus ſum, ad ſtudium iuris illuſtrandum, maximum adiumentum allatum iri, ſi tuum exemplum huius aetatis Iuriſconſulti imitarentur, quos & barbarorum interpretum inaniſſimas controverſias toto animi impetu conſectari videmus, & omnes ſuum ſtudium ad calumnias litium, & ad turpem & invidioſum quaeſtum conferre: Sed quod Cuiacius & tu homines Galli in ſtudiis ſapientiae conſecuti eſtis, id non ſine munere divino vobis eveniſſe credo. Idem ſentire videtur Giphanius, Cuiacio amiciſſimus, & tibi chariſſimus. In hac enim noſtra Academia Patavina ſuperioribus diebus fuit, atque de te ſaepius honorifice loquutus eſt; & nullo in ſermone libentius eum verſari vidi, quam cum de Plauto loqueretur: exiſtimans ſcilicet, quod res eſt, bene actum cum ſtudio-
ſis

ſis litterarum fore, ſi tam bonus latinitatis auctor tua diligentia, doctrina, opera nitidior & emendatior in lucem proferretur. Cupit ſane eſſe in tua gratia, quam, humanitate tua fretus, tuis verbis ei non ſolum pollicitus ſum, ſed etiam ſpopondi. Itaque non erit tuae bonitatis committere, ut ſponſorem appellet, cum ipſe facile poſſis dependere. Unum eſt, quod a te contendendum mihi putem, ut duas orationes tuas ad me mittas: quarum altera de laudibus iuris ſtudii ſcripta abs te nuper eſt, altera in Collegio Pontificum habita. De Paulo fac promiſſa appareant. Diutius enim deberi politis & ingenioſis hominibus non poteſt. Et hercle tua maxime gloria agitur. Vale, & ſalvebis a Giphanio, qui Venetiis apud Oratorem Regis Galliae degit. Patavio, Kal. Dec. CIↃ IↃ LXIX.

M. ANTONIUS MURETUS FRANCISCO TURNONIO S. R. E. Epiſcopo Cardinali *S. P. D.*

XLVI.

SI tempus ad te ſcribendi uſque eo differre voluiſſem, Franciſce Turnoni, Cardinalis Ampliſſime, dum par a me aliqua tuis erga me plurimis maximique beneficiis reperiretur oratio: magnopere mihi metuendum erat, ne & in eo quaerendo, quod nunquam conſequi poſſem, inani ipſe me labore torquerem, & immodica ſilentii diuturnitate ſuſpicionem tibi aliquam, anguſti & humilis animi, neque, ſatis, quantum a quoque acciperet, ſentientis afferem. Cum igitur, diem aſſidue ex die ducens, ſine dubio diutius, quam par fuerat, reticuiſſem, plene obſtupefactus admiratione iſtius erga me tam prolixae, tamque beneficiae voluntatis tuae: confirmavi me tandem, & ad haec pauca, quoquo modo poſſem, ſcribenda me contuli: quibus, quod tam multis, tamque claris & illuſtribus ſignis

ſignis, me, quamvis nihil prorſus tale promeritum, tibi tamen non vulgariter carum eſſe declaraveris, gratias, quando nihil praeterea neque tu expectare, neque ego praeſtare poſſum, tibi agerem immortales. Eſt omnino haec tota gratiarum actio perpuſillum quiddam, perque tenue; praeſertim ſi comparetur cum magnitudine eorum beneficiorum, quibus tu me a te ornatum eſſe voluiſti: ſed eam tamen, cum haec ſcriberem, pro certo atque explorato habebam tibi non ingratam, neque iniucundam fore: cum, ut ſcis, ne Dei quidem bonorum omnium auctoris infinitam in nos beneficentiam ullo alio modo remuneremur. Officiorum viciſſitudo eas amicitias continet, quibus inter ſe eiuſdem ſortis homines, aut certe non admodum diſpares devinciuntur: Vobis, quos ſupra caeterorum conditionem evectos in ipſo rerum humanarum faſtigio divina providentia locavit, illud cum corporibus coeleſtibus commune eſt, quod ut illa efficientiam quidem ſuam declarant in inferiora haec, vireſque in ea exercent ſuas, ſed ab eis nihil viciſſim accipere, & ut Graeci ſua lingua dicunt, pati queunt: ſic vos poteſtatis quidem copiarumque veſtrarum documenta, ſublevandis inferioribus, datis, ipſi viciſſim quicquam ab eis, praeter laudem ac praedicationem, teſtem grati ac memoris animi, percipere non poteſtis. Ago igitur tibi quam maximas gratias, Cardinalis clariſſime, humaniſſime, optime, agamque dum vivam, tibique a ſummo huius univerſitatis effectore ac gubernatore Deo aſſiduis votis fauſta ac felicia omnia precabor; non quod me dignum exiſtimem, cuius vota ab eo attendantur: ſed quod tu digniſſimus, pro cuius ſalute atque incolumitate, etiam eorum, qui per ſe nullo numero habendi ſunt, preces non negligantur. Ita igitur faciam: conſervabo diligenter memoriam eius humanitatis, qua tu me immerentem, talis tantuſque vir, complexus es: utque tuo de me ampliſ-
ſimo

ſimo atque honorificentiſſimo teſtimonio, quantum in me erit, reſpondeam, modis omnibus operam dabo. Illuſtriſſimo quidem Cardinali Ferrarienſi, ad quem, tua potiſſimum auctoritate adductus, me cum primum potero, conferam, commiſſurus non ſum, ut unquam venire poſſit in mentem, quod fidem tuam in me recipiendo ſecutus ſit, poenitere. Vale 3. Non. Feb. CIↃ IↃ LVII. Patavio.

EIDEM TURNONIO.
XLVII.

NOn puto ulla mihi excuſatione apud te utendum eſſe, quod ad te rarius ſcribam. Nam tum demum peccare ipſe mihi viderer, ſi tanti me facerem, ut tibi, tanto viro, tantiſque aſſidue occupationibus impedito, frequenter litteris meis obſtreperem. Ideoque contineo me: & cum quotidie de te cogitem, votaque, uti debeo, pro tua ſalute atque incolumitate faciam, in ſcribendo ſum rarior, neque unquam id facio, niſi cum aliquid accidit, ut, niſi ſcripſero, officio videar defuturus. Quale eſt, quod me hoc tempore, ut ſcriberem, adduxit. Cum enim nuper octo variarum lectionum libros edidiſſem: etſi ſatis intelligebam, eos leviores eſſe, quam ut tu, quem nihil niſi praeclarum atque eximium capit, ullam magnam voluptatem ex eorum lectione percipere poſſes; iudicavi tamen, omnino mihi faciendum eſſe, ut eorum exemplar unum ad te mitterem: neque dubitavi, quin eos libenter accepturus eſſes: vel quia mei ſunt, vel quia ſcripti ad eum, qui ut a te ſingulariter amatur, ita te ipſe admirabili, non amore ſolum, ſed cultu mediusfidius, atque obſervantia proſequitur. Unum eſt, quod quanquam mihi conſcius ſum, me optimo animo feciſſe, tamen, quia fieri poteſt, ut confidentius in eo me geſſerim, quam decebat: per illam & aliis & mihi inprimis perſpectam humanitatem tuam, mihi ut ignoſcas, etiam

atque

atque etiam a te peto. Auſus enim ſum quodam ex eis libris loco (c) nominare te: ac verſus etiam aliquot ponere, qui mihi in memoria haeſerant ex edyllio, quod olim ad te miſi una cum tragoedia, quam de C. Caeſaris caede factam in tuo nomine divulgaveram. Qua in re ſi quid a me peccatum eſt, (nihil enim debueram te inconſulto facere, praeſertim cum te Venetiis conveniſſem,) peccatum eſt incredibili quadam abundantia amoris erga te mei: quam ut aequo animo feras, omnibus a te precibus, atque omni obſecratione contendo. Etenim vere hoc dicam, nihil videtur eſſe ita difficile atque arduum, in quo ego paratus non ſim voluntati & auctoritati tuae morem gerere. Unum eſt, in quo tibi, ne quid diſſimulem, non poſſem, niſi invitiſſimus, obtemperare: ſi me iuberes tacere de tuis virtutibus, & continere in ſinu immortale illud gaudium, quo efferor, quia me tibi carum eſſe ſentio. Hac una in re dum me mihi obſequi & animo indulgere patiaris, quo minus aliud mihi quidlibet imponas oneris, non recuſo. Quod ſcribam, aliud nihil eſt, niſi omnes hic omnia tibi fauſta & proſpera precari, & gratulari aquis iſtis, quod eas tibi ſalubres & fuiſſe & eſſe audivimus. Vale.

CORNELIUS VALERIUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.
XLVIII.

VIde, quanta in te ſit humanitas, eruditiſſime Murete, & quae opinio apud exteras gentes. Iuſt. Lipſius, familiaris & idem diſcipulus meus, qui litterarum & antiquitatis cauſſa in Italiam proficiſci velle coepit, petiit a me, amicis quibuſdam commendari; in primis autem contendit, ut ad te, cuius cognoſcendi & videndi ſtudio mirifice flagrat, litteras ſibi darem. Ego autem,

(c) *lib. VIII. cap. 1. prope fin.*

autem, etſi videbam putidum eſſe, me, hominem fortaſſis ne fama quidem tibi cognitum, litteras ad te dare, eiuſmodi praeſertim, quibus onus aliquod officii tibi imponerem: morem tamen geſſi adoleſcenti tam vehementer petenti, & voluntati eius obſequi volui potius, quam aut naturae aut pudori meo. Quod feci eo libentius, quod non ad aliquem neſcio quem duris & aſperis moribus ſcribendum mihi viderem: ſed ad eum virum, qui, cum humanitatis ſtudiis & iis artibus omnibus, quae ingenuo homine dignae ſunt, ſit perpolitus, abeſſe non poteſt, quin tum in omnes, tum praecipue in earundem artium ſtudioſos propenſo animo ſit ac humano. Accedit ſimilitudo profeſſionis & ſtudiorum noſtrorum: nam & nos pro mediocritate ingenii noſtri, eloquentiae & humaniorum litterarum ſtudia, voce & ſcriptis, quod in nobis eſt, in hac Belgica noſtra excitare conamur, & tu M. Antoni antea quidem in Gallia, nunc in illa Italiae luce haec ipſa ſtudia cum immortali tua laude & omnium gentium admiratione tractas. Quare non tam quaerenda mihi eſt excuſatio & praetextus pudoris mei, quod ſcripſerim, quam gaudendum, oblatam mihi in amiciſſimi mei negotio facultatem ſcribendi ſimul & teſtificandi amoris mei. Sed veniam ad id quod caput eſt epiſtolae meae. Mitto ad te, Murete, hunc Iuſtum Lipſium, alumnum, ut dixi, diſciplinae meae, adoleſcentem ea probitate, modeſtia, ingenio, eruditione, iudicio, quanta teſtari poſſum equidem me in alio nolo, in iſta imbecillitate aetatis, adhuc eſſe expertum; tum vero, quod apud te plurimum valet, ſtudioſum antiquitatis & artium illarum, quas tu amas, & in quibus maxime excellis, id eſt, optimarum. Cave autem exiſtimes, me haec ambitioſe & ſupra quam res eſt, commendantium more, ſcribere: immo vero minus fortaſſe, quam virtus & eruditio adoleſcentis merentur, ſcribo, ne, dum eum laudo, videar nos ipſos inſtitutionemque noſtram velle extol-

extollere. Quamobrem rogo te, Murete mi, vel potius precibus omnibus oro atque obteſtor, per communia ſtudia noſtra, per illum amorem, quo litteras & litteratos omnes proſequeris, adoleſcentem hunc omni ſtudio, amore, benevolentia tua complectare atque devincias. Et quoniam is honeſto quidem genere & optimis parentibus natus, ea tamen mediocritate fortunae eſt, ut ſe in longinqua & extera regione difficulter ſuis facultatibus ſuſtentare poſſit: verecunde etiam hoc a te petam, (vides quantum mihi ſumam,) ut, ſi qua in re commodatione & opera tua iuvare eum potes, quod certe potes, ei ut ne deſis. Hoc quidem tibi ſpondeo & in me recipio, te, ſi quid ei accommodaveris, non minorem ex eo voluptatem percepturum, quam nos univerſos. Impedior verecundia, ne pluribus verbis te' rogem. Illud tantum dicam, quod in ſermone ſaepiſſime mihi ſignificavit; eum pene non alia ulla de cauſſa in Italiam e tam longinquis regionibus veniſſe, quam ut te inprimis tuique ſimiles eruditos viros videret & cognoſceret. Quo erit aequius, eius laborem per te levari, cui tu laboris cauſſa fuiſti. Quod ſi tu aut amicorum aut familiarium tuorum aliquem hic habes, aut fortaſſis habiturus es, utere eadem audacia & familiaritate apud me, qua ego tibi praeivi: efficiam, ut intelligas mihi ad benigne faciendum nec voluntatem deeſſe nec facultatem. Litterae hae meae ſi aliquod pondus apud te habebunt, dupliciter gaudeo: primum enim Lipſio meo, cui vehementer cupio, commodavero; deinde mihi ad amicitiam tuam quaſi fores & aditum patefecero. Quo nihil mihi poteſt contingere optabilius. Vale. Lovanio, ante diem XIV. Kalend. Sept.

Sequitur Mureti Reſponſoria.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
CORNELIO VALERIO.
XLIX.

REdit ad te Lipſis tuus, & redit magno meo dolore. Ita enim me devinxit ſibi praeſtantia ingenii & doctrinae, integritate morum, ſuavitate ſermonis ac conſuetudinis ſuae, ut, eo diſcedente, a memetipſo mihi avelli viderer. Felicem te, Corneli, cuius ex diſciplina adoleſcens tam rari exempli prodiit. Equidem antea & magni faciebam te ex ſcriptis tuis, & amabam pro iudicio, quod amantiſſime de emendatis a me Terentii fabulis feceras. Nunc vero mihi crede, tanta acceſſio propter Lipſium facta eſt, & ad opinionem de te, & ad amorem erga te meum, nihil ut magis cupiam, quam occaſionem mihi aliquam dari declarandi tibi re & factis, quanti apud me ſis. Cuius rei ſi libebit periculum facere, quaeſo te, ſi qui huc venient, quos tu ames, praecipueque qui habeant aliquid ſimile Lipſii, ut eos mihi potiſſimum commendandos putes. Nam eadem opera & ego mihi videbor abs te beneficium accipere, & conabor efficere, ut ipſi quoque eo nomine aliquid ſe tibi aliquando debere fateantur. Vale. Romae. III. Non. April. cIↃ IↃ Lxx.

M. ANTONIO MURETO
NATHAN CHYTRAEUS
S. P. D.
L.

CUm V. Id. Octob. anno ab hinc quarto Romam ex Campania rediiſſem, poſtridie eius diei magna cum admiratione, te, Murete Clariſſime, orantem audivi, coram Pio V. Pont. Max. cum Chriſtianiſſimi Regis legatus, uſitata ſolemnitate, magnifice exciperetur.

Ea

Ea ego oratione, etiamſi iam antea, ex monumentis ſcriptorum tuorum, qualis eſſes, cognoviſſem, ita ſum tamen admiratione tui inflammatus, ut ex omnibus, quos ego antea praeſtantiſſimos exiſtimaſſem, tibi uni in Oratoria palmam deberi, certiſſime mihi perſuaderem. Quin ſi animo tum obſequi licuiſſet, una cum illo exclamare veritus non fuiſſem: ὦ σύνεσις. ὦ λόγοι. ὦ μνήμη. ὦ συνθήκη. μακάριος εἶ λέγειν οὕτω, μᾶλλον δὲ φρονεῖν οὕτω δυνάμενος. Cum autem id, eo quidem in loco, & in clariſſimorum virorum corona, me non deceret, illo ipſo die te adii, ut amorem tui ſane ardentiſſimum, qui oratione tam excellenti in animo iam inflammatus eſſet meo, apud te ipſum detegerem, & litteris Caſelii noſtri, quas tunc mecum habebam, amicitiae tuae quaſi fores mihi aperirem. Accepiſti tum me, ut ſoles, humaniſſimo amplexu, & litteris nondum lectis, notum me tibi eſſe, ex ſermone Caſelii, quem tecum ad oppidum Sancaſſianenſe paulo ante habuiſſet, oſtendebas; Id certe longe mihi fuit gratiſſimum, coepique, ut antea doctrinam, & eloquentiam tuam admiratus fueram, ita hinc etiam virtutem & bonitatem tuam ſuſpicere & exoſculari. Verum illa congreſſio, fato quodam meo infelici, diuturna eſſe, firmaſque radices agere non potuit. Senis enim cuiuſdam interventu, vix dum inchoata collocutio noſtra, interrupta eſt: & ipſe etiam, propter comitum feſtinationem, & hyemem imminentem, celerius opinione, iſtinc ſum avulſus. Quod itaque tum neceſſitate quadam impeditum eſt, quid vetat, quo minus id ipſum litteris reſtituamus? cuius quidem conſilii auctorem habui eundem illum, qui me primus in animum tuum inſinuavit. Cum eo enim ego hic in iiſdem litteris & ſtudiis, in quibus tuae quoque lucubrationes non parum nos adiuvant, vivo amantisſime. Quod ſi ille, ut primo fuit, ita nunc quoque felix erit, tuamque mihi hoc modo benevolentiam denuo conciliabit, quis me erit beatior? quis ipſo

denique in animis hominum conglutinandis fortunatior? Ego certe Mureti notitiam & benevolentiam omnibus Croeſi theſauris longe antepoſuero. Vale. Roſtochio. Kalend. April. Anno CIↃ IↃ LXX.

Non reſcripſit Muretus. Cauſſam ipſe exponit infra epiſt. 91.

M. ANTONIUS MURETUS
AGAPETO GIDETO SUO
S. P. D.
LI.

VEere es, qui diceris: neque, quam tu, ἀγαπητότερος quiſquam. Itaque nihil mihi longius videtur, quam dum Romam redeam, te ut videam, tecum quotidie ut ſim; tibique vel proſim re aliqua, val certe prodeſſe coner; ut voluntatem erga te meam vel declarem re ipſa, vel tibi ſaltem conatu probem: quorum hoc, ſi me tantum reſpiciam, ſatis eſt; illud, quia te ex animo amo, multo optabilius mihi videtur. Et quamquam nihil mihi iucundius eſt, quam abs te quam maxime amari: tamen, ita mihi eveniant quae volo, ut, ſi mihi detur optio, malim, iuſtam tibi cauſſam eſſe, cur me ames, quam abs te ſine ulla iuſta cauſſa amari. Agam cauſſam meam. Debes tu talem amicum magni facere, qui nihil a te aliud expetens, eo te tantum amat, quia dignum iudicat, qui ameris. Quod M. Antonium Bizonum potiſſime delegiſti, ad quem itares, cui crederes, cui te in diſciplinam dares: vehementer te, mi Agapete, laudo, &, ut eum aſſecteris, ex eius ore pendeas, eius doctrinam avidiſſime combibas, ſuadeo. Spero me iſtic fore ante Kalendas Septembres: &, ut ſim, operam dabo; eo magis, quia te videre diſcupio. De Macarano meo, qui mihi perpetuo ante oculos obverſatur, quaeſo, Agapete mi, ſi quid habes, quod me exhilaret, ſcribe. Vivere ipſe mihi non videor, donec vitam ipſius in tuto

eſſe

eſſe cognovero. Nolito aegre ferre, quod dicam. Illum unum plus amo, quam te: &, ne hoc tibi durum videatur, te a me proximum habeo: illum aeque amo ac memetipſum. Vale. Tibure. III. Non. Auguſti. cIɔ Iɔ Lxxvii.

EIDEM GIDETO.
LII.

Vix auſus eſſem a te poſtulare, ut ad me latine ſcriberes; veritus ne id tibi oppido difficile videretur. Quo mihi gratiores fuerunt eae litterae, quas a te latine ſcriptas nuper accepi: non illae quidem omni ex parte emendatae, multo tamen nitidiores & cultiores, quam crediďiſſem. Itaque bene te ſperare iubeo, neque dubitare, quin aliquando, duce me, aliquam ſis huius quoque generis facultatem conſecuturus. Adventus huc tuus quam mihi optatus ac iucundus futurus fuerit, nihil neceſſe eſt affirmare. Satis enim ut opinor, noſti magnitudinem amoris erga te mei. Sed ita multos hic adoleſcentes, qui Roma venerunt, aegrotare video, ut veritus ſim, ne quid tibi iſta hoc tempore coeli commutatio periculi adferret. Ego ante nonum Kal. Sept. ſpero fore ut non nihil remittant calores. Tunc igitur, ſi Deus volet, excurram iſtuc, cupidus videndi tui: teque ſtatim accerſi iubebo. Non habeo nunc ad manum ſuperiores illas tuas, in quibus neſcio quid quaerebas de dominio directo & utili, cuius tamen totius quaeſtionis moleſtia facile liberare ipſe te potes. Dominium enim directum & utile, nuſquam a Iuriſconſultis, nuſquam ab Imperatotibus nominantur, ſed commenta ac ſomnia ſunt eorum, qui obſcurando & ineptiis ſuis contaminando iure civili, ſibi ſe acuminis, & eruditionis laudem quaeſituros putarunt. Quod uſu capitur, fit pleno iure eius, qui uſucupit. Qui tamen ſi poſtea id pro derelicto habeat, aequius eſt, rem redire ad ve-

terem dominum, ſi eam forte recuperare ſtudeat, quam adiudicari ei, qui neque uſucepit, & ſine titulo poſſidet. Datur igitur vindicatio veteri domino adverſus eos, qui pro poſſeſſoribus, ut dicitur, poſſident: aequitate quadam: qua fingit lex, eam rem nunquam uſucaptam fuiſſe. Nam cum is, qui uſuceperat, iure illo ſibi quaeſito uti velle deſierit, prope pro eo eſt, ac ſi uſucapta non eſſet. Erat & aliud quiddam in iiſdem litteris, de quo quaerebas: ſed nunc non recordor. Huius generis litteras, in quibus aliquid eſt, quod ad ſtudia tua pertineat, & ego libentius ſcribam, & tu maiore cum fructu leges. Heliconio, Antonio, fratribus tuis ſalutem. De Matthaeo vehementer doleo, ſed gratum eſt, quod ſcribis, ſpem eſſe, eum, ſine ope praetoris, in integrum reſtitutum iri. Horatio audio meliuſcule factum eſſe: quod quam mihi iucundum ſit, ipſe ſcis. Vale Agapete mi, meque ama, ut facis. Tiburi, VII. Idib. Aug. cIↃ IↃ LXXVII.

CONSTANTINUS BARGELLINUS,
Epiſcopus Reatinus,
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.

LIII.

AFficior laetitia incredibili, quod ut ex litteris tuis accuratiſſime ſcriptis intellexi, a nonnullis Lutetiae impreſſoribus urgeris, ut epiſtolas tuas mittas, quas praelo ſubiiciant. Auguror enim ex eo, bonarum litterarum ſtudioſos multum voluptatis, plurimum etiam utilitatis, ad latinam eloquentiam vel comparandam vel augendam, percepturos. Equidem etſi fateor, in his politioribus litteris, quae ab humanitate nomen acceperunt, me nuperrime non eſſe verſatum, graviſſimis occupationibus abductum: tamen, ut ſententiam meam dicam, neceſſe eſt. Nihil epiſtolis tuis elegantius, nihil

hil eruditius, nihil uberius fieri poſſe exiſtimo; nihil, quod ad illam Ciceronis maieſtatem propius accedat. Atque id antea teſtatum apud animum tuum reliquiſſem; niſi me verecundia mea a rei perſpicuae teſtimonio non neceſſario revocaſſet: nunc, quando te amicis tua ſcripta flagitantibus invitum gratificari intellexi, audaciae notam ſubire malui, quam in bonum publicum inofficioſus iudicari. Illa etiam non levis coniectura ad id me valde impulit: his enim diebus, cum ſchedas aliquot, quibus olim in arena mea uti conſueram, evolverem, nihil tale opinanti epiſtola tua in manus venit, quae me, quod amantiſſime & diſertiſſime loqueretur, mirifice delectavit. Itaque cum eam ipſam veſperi inter alia ſcripta, quae forent magis in promptu, retuliſſem; poſtridie mane ecce tuae litterae, quibus epiſtolam poſtulabas; ſic admirantem ea cogitatio me excepit, ut illam exſtare Deus ſine dubio velit. Eius igitur exemplum mitto, teque hortor, aut ſi pateris, rogo ac flagito, ut negotium conficias, neve in aliud tempus reiicias. Quod ſcire cupis, an aequo animo laturus ſim, ſi, quae a me ſcriptae ſunt litterae, una cum tuis emittantur, vereor, mi Murete, ne quod aiunt, κολοιὸς ἐν Μούσαις. Ego perfecto non tam tuas admirari, quam meas improbare ſoleo: tamen ubi, quove pacto amicos ſub tuo nomine cohoneſtare poſſis tui conſilii eſt nec eſt cur aliorum ſententiam exquiras. Quod ſi tibi ſtatutum eſt, ut illae horridulae meae litterae exeant, impones extremam manum. Sunt enim indiligenter ſcriptae, quod res ipſa declarat; nec earum editionem aut probarem, aut paterer, niſi ut noſtra amicitia, in qua non minimum mihi ornamenti pono, omnibus eſſet nota, vehementer deſiderarem. Vale, mi Murete, & de bonis litteris optime mereri, quando id vel uni tibi maxime licet, ne deſiſtas, ac Bargellino tuo ad omnia utere.

EIDEM MURETO.
LIV.

ITa diu iucundiſſime vivam, mi Murete, ut allato nuncio de tua valetudine, quae te in vitae periculum vocaret, acerbam mihi vitam putabam. Equidem ita fui commotus, ut magis fortaſſis nemo, cuius praecipuum aliquod bonum repente in diſcrimen eſſet adductum. Incredibilis eſt enim amor in te meus. Nihil eum extrinſecus accedens, nihil adventitium peperit, ſed virtus, quae eſt ipſa per ſe amabilis, cuiuſque omnia in te elucent ornamenta & animi inductio cum perpetuo quodam iudicio meo conciliavit. Poſtea vero quum te morbo levatum eſſe cognovi, difficile dictu eſt, quanto gaudio pene exiluerim. Ex diuturna enim animi perturbatione ad aſpiciendum lucem nunc primum mihi videor eſſe revocatus. Qua quidem de re tibi magnopere gratulor, etſi noſtra certe gratulatio omnibus, qui modo ſint & virtutis amantes, & humanitatis pietatiſque non expertes, iure debet eſſe communis. Etenim quis te non amet, tanta probitate, virtute, humanitate, tam denique excellenti eruditione, atque induſtria virum? cui ſalus tua aeque exoptanda non ſit, ac ſua? Eum profecto ferreum, & ab omni humanitate alienum eſſe dicam, nihil perfectae, ſpectataeque virtuti, nihil illuſtri graviſſimi viri gloriae dare, haud temere affirmarim, qui Muretum omni liberali doctrina politiſſimum diutiſſime vivere non modo non expetat, ſed ab immortali Deo precibus ac vocis non contendat. Maximam ex eo capio voluptatem, gaudeo, triumpho. Iam, ut ſpero, (id quod Deo optimo maximo acceptum referendum eſt,) poteris Muſis tuis operam redderere: cum quibus quoque praeclare actum putem, cum omnes delicias, amores, omnia denique ornamenta, te incolumi, recuperarint, iis omnibus cariturae, ſi te, quod Deus omen aver-

avertat,patronum,te ducem, infelici ipſarum fato morbi vis eripuiſſet. Quocirca mihi gratiſſimum feceris,ſi illis incolumitatem tuam meo nomine fueris gratulatus,atque in earum clientelam me quam diligentiſſime commiſeris. Haec haćtenus. Mitto tibi nonnullas radiculas ex melle confećtas conditaſque,quales fert haec regio. Exiguum, inquis,munus. At tibi maxime conſentaneum: e cuius lingua,quod Neſtori tribuit Homerus,melle dulcior fluit oratio.Habebit etiam meae erga te benevolentiae ſignificationem: de qua etſi te pro tua humanitate non dubitare video, eam tamen & omnibus cognitam eſſe, & ſtudiis, officiiſque quam plurimis colere,& confirmare deſidero. Quod ſi per tenuitatem meam aſſequi non potero, certe hanc voluntatis meae propenſionem liberaliſſime,uti ſoles,complećtere. Inſervi valetudini: huic quantum ſtudii, diligentiaeque adhibueris, tantum te mihi, publicaeque utilitati, cui conſulere glorioſum eſt, elargitum eſſe cognovero. Reate, ex aedibus noſtris. Non. Feb. CIↃ IↃ LXXVI.

Huic Muretus ita reſpondit:

M. ANTONIUS MURETUS, CONSTANTIO BARGELLINO Epiſcopo Reatino S. P. D.

LV.

NUnquam putaſſem fore,non modo ut ex tuo,ſed ut ex cuiuſquam dolore voluptatem capere poſſem. Et tamen, ſi vera dicenda ſunt, fatear neceſſe eſt,iucundiſſimum mihi fuiſſe, quod ex litteris tuis intellexi,vehementer doluiſſe te,cum primum de invaletudine mea nuncius iſtuc allatus eſt. Dolor enim ille aliunde quam ab eximio quodam amore erga me tuo, proficiſci non potuit; & mihi, ex quo te primum vidi, atque ex aliis plurimis audivi,qui tu eruditione ac virtute vir eſſes,nihil optatius fuit,quam ut abs te amarer. Iam optabilium

rerum

rerum ſigna atque argumenta omnia iucunda eſſe, notum eſt. Incredibiliter igitur gaviſus ſum, Bargelline, vir praeſtantiſſime, tanti me a te fieri, ut & mirificum dolorem ſenſeris, cum me graviter aegrotare audiſti; & exhilaratus ſis, ſimul atque Dei beneficio morbum depulſum eſſe cognoſti. Quanquam ego ipſe nondum ſatis conſtitui, utrum mihi ſatius fuerit, ex huius vitae miſeriis quam primum eripi, an diutius hic manere. Certe enim, cum omnes ſummo conſenſu Medici dictitarent, nullam prope amplius reliquam eſſe ſpem evadendi: ita me compararam, atque ita animum compoſueram, ut neque angerer neque terrerer mortis, ut putabatur imminentis metu; neque quidquam aliud a Deo peterem, quam ut mecum miſericorditer ageret, condonaret errata anteactae vitae, neque pateretur me in illa ſeparatione animi a corpore, aut diutius, aut vehementius torqueri, quam vires meae ferre poſſent. Hoc ego tum unum agitabam animo; hoc ex animo precabar; hoc caeteros quoque, qui mihi aſſidebant, ut a Deo mihi impetrare conarentur, obſecrabam. Spero tamen relictum eſſe me a Deo in hac vita, ut maculas ſuperiori aetate contractas, lacrymis deleam: tandemque omiſſis & abiectis vitiorum illecebris, ſaltem iam ſenex eam vivendi rationem capeſſam, quam tenere a principio debuiſſem. Atque a te, vir clariſſime, etiam atque etiam peto, ut me ad hoc animi mei propoſitum perſequendum, ut exemplo incitas, ita & monitis ac praeceptis & fuſis pro me ad Deum precibus adiuvare digneris. Iucundiſſimum mihi fuit munus tuum. Nam radiculae illae non tantum palato ſuaves ſunt, ſed etiam ad valetudinem meam valde accommodatae. Mitto ad te, ut te pro opibus remunerer, librum unum orationum mearum, & poemata quaedam, quae ſpero te libenter lecturum eſſe, non quod valde bona ſint, ſed quod mea. A te peto, uti me amare pergas, tibique pro certo perſuadeas, te a me

ita

ita obſervari, ac coli, ut paucos admodum habeas tui, quam ego ſum, ſtudioſiores. Vale. Romae. XIV. Kal. Mart. CIↃ IↃ LXXVI.

Sequitur ad hanc reſponſoria Bargellini.

CONSTANTIUS BARGELLINUS,

Epiſcopus Reatinus,

M. ANTONIO MURETO

S. P. D.

LVI.

AMavi te ſemper, mi Murete, ex quo primum die cognitus es mihi, cum te nunquam antea vidiſſem, commotus fama laudum tuarum, poſtea vero quam te de ſuperiori loco docentem audivi, ita tui ſtudio ſum incenſus, ut nullam amoris acceſſionem fieri poſſe putarem. Acceptis tuis litteris XIV. Kal. Mart. datis, (fatear neceſſe eſt) ad ſummum amorem tantus cumulus acceſſit, quod fieri iam non poſſe arbitrabar, ut nunc denique videar amare, antea dilexiſſe. Nam ſi omni obſervantia inſignes doctrina, & gravitate viros colere debemus, quanti fieri a meipſo debes, qui omni liberali doctrina ita ſis excultus, ut habeas paucos admodum pares, ſuperiorem vero neminem, cum haec ipſa ſint tibi cum tanta Chriſtiana pietate coniuncta? In qua quidem nemo ſapiens veras virtutes omnes ineſſe negabit, quibus nobis ipſi felicitatem comparamus. Hanc unam laudo, & admiror: & ante omnia expetendam eſſe cenſeo, hanc non modo Craſſi divitiis, ſed omnibus etiam animi ornamentis, quae humanis viribus pateant, antepono: haec ipſa te olim mihi chariſſimum, longe iam chariorem reddidit. Hinc illa tua in periculoſiſſimo morbo fiducia modo concepta. Non angebaris, non terrebaris mortis imminentis metu, ſed ad Deum optimum maximum toto animi impetu ferebaris, ſperans fore, ut eius beneficio, poſt has aerumnas & calamitates, tandem bea-

beatiorem vitam conſequi poſſes. Hi ſunt nimirum animi fructus, nullius culpa, quae Dei Gratiam diſcutiat, ſibi conſcii: qui cum a corpore ſeparabitur, licet ſit periculis ac terroribus undique circumfuſus, nihil tamen, benefactorum conſcientia fretus, timendum arbitretur. Hoc oro non modo, ut utrique noſtrum, ſed eunctis ſalutari renatis aqua contingat. Quod autem dubitas, utrum ſatius tibi fuerit, ex huius vitae miſeriis quam primum eripi, an diutius hic manere, id, etſi eſt eiuſmodi, ut non facile explicari poſſit; tamen eſt quod Deo immortali gratias agamus incredibiles, qui tibi vitam, optabile ſuapte natura donum, prorogavit, bonarum artium cultoribus conſuluerit, teque ſine dubio ad maiorem laborum tuorum mercedem reſervaverit. Praeclara enim iſta tua a Deo accepta dona ſi intelliges te ea conditione accepiſſe, ut cum ea ad communem utilitatem contuleris, reddere cum foenore debeas; quis dubitet uberiora ac praeſtantiora praemia tibi parata fore? Quare te hortor, ac ſi aequum eſt, rogo, ut habeas rationem valetudinis paulo diligentius, teque in dies magis magiſque confirmes, ſentiaſque in eo verti communem cauſſam: quam quidem, ut arbitror, nemo unquam, qui ſaperet, non privatis commodis antepoſuit. Ego vero etſi me exiguis omnino meritis adiutum eſſe probe novi; tamen a Deo ſummopere contendam, ut te incolumem diu ſervet in vita, atque ad eorum numerum abſcribat, quos, antequam orbis conderetur, elegit. In quo quidem ſi minus gratia potero, gaudebo me tamen pietati, amicitiaeque debitum officium praeſtitiſſe. Venio ad Orationum ac Poematum tuorum librum, quem ſane legi libentiſſime. Orationes habitae de Philoſophia me delectarunt; quantum vix credas: omnes vero ea eloquentia, ac doctrina conſcriptas eſſe video, ut, quemadmodum mea fert opinio, quam tamen ab amore falli non credam, ſumma vigeat eloquentia praeſtanti cum

eruditione coniuncta. Non verborum elegantiam, aut ſplendorem, non ſententiarum gravitatem deſideres. Quid eſt vel antiquitatis, vel hiſtoriae, vel exemplorum, quod non ita proferas, ut nihil ignorare videaris? Sed mirari ſatis non poſſum, quam venuſte, quantaque cum dignitate Theologiae locis eas perſpergere conſueris; ita fit, ut & ſummum oratorem exprimant, omnique ſcientiarum genere perpolitum redoleant. Quas equidem dum lego, etſi ἄφωνοι ſunt, crebro tamen aures meae praeclara illa voce tua, qua praelegens in publicis Gymnaſiis uteris, perſonare videntur. Poemata mirum in modum me ceperunt. Quid enim vel a diuturno ſtudio, vel a divite vena proficiſci poteſt, quod non fueris conſecutus? & quidem tum illa proſunt, tum magnopere delectant. Crebrae ſunt, & acutae ſententiae; miros pietatis igniculos excitant; ſtylus quoque ita rei conſentaneus, ut facile quivis intelligat te parem, eandemque in utroque genere laudem aſſecutum. Quamobrem tibi cum plurimum debeo, tum vero quibus verbis gratias agam, non reperio. Sed cave ſuſpiceris, me hoc auribus tuis dare. Nam etſi mirifice amicos colo: plus tamen veritati tribuo. Quod enim ita ſentio, idcirco meam de tuis ſententiam aperire non dubitavi. Utinam aliquid eſſet in me ingenii, ut laudes tuas non delerem, ſed augerem. Scio id a modeſtia tua minime poſtulari; malui tamen iudicium periclitari meum dicendo, quam ſilentio rem non ſine ſuſpicione improbitatis praeterire. Da operam ut valeas, atque meipſum una cum univerſa familia mea ad omnia tua paratiſſimum eſſe confidas. Reate. VI. Id:b. April. CIↃ IↃ LXXVI.

AD M. ANTONIUM MURETUM. LVII.

O Qui flos hominum politiorum es,
Quot ſunt, quotquot erunt, quot aut fuerunt,

Do-

Doctrinae decus elegantioris,
Lumen Italiae, Murete, ſalve.
Salve, & has aliquid puta eſſe nugas,
Quas mittit tibi maximo Poetae,
Longe peſſimus omnium Poeta.
Sic Calvus tenero auſus eſt Catullo,
Saturnalibus optimo dierum,
Dono mittere peſſimos Poetas,
Quis is continuo die periret.
At tu, ni caveas, Murete, nugis
Iſtis, tam illepidis & invenuſtis,
Plenis ruris & infacetiarum,
Non dies aliquot velut Catullus,
Sed totum male nauſeabis annum.

Iuſtus Lipſius.

M. ANTONIUS MURETUS, ALEXANDRO RIPARIO SUO

S. P. D.

LVIII.

DUlces litterae tuae, ut omnia, quae a te proficiſcuntur; etſi in eis multa peccata. Sed ut filioli balbutientes libenter audiuntur a patribus, ſuntque eorum etiam ipſi errores voluptati: ſic mihi iſta tua in litteris infantia iucundiſſima eſt. Eas ipſas ad te remitto mea manu emendatas. Scis enim ita inter nos conveniſſe. Tu, mi Alexander dulciſſime ac ſuaviſſime, ſequere magno animo eam viam, ad quam & tua te natura fert, & ego tibi hortator atque impulſor fui. Magnam de te ſpem meo teſtimonio apud parentes tuos concitavi: quae ne & eos & me fallat, omni tibi cura ac ſtudio providendum eſt. Vale. Nonis Iulii Tibure. cIɔ Iɔ Lxx.

EIDEM

EIDEM RIPARIO.
LIX.

NE priores litterae tuae ad te pervenirent, Caroli incuria factum erat, cuius tu quoque negligentiam noſti. Nunc una cum his meis utraſque tuas accipies: ſimulque hoc intelliges, (quod tibi gratuleris,) poſteriores multo meliores eſſe prioribus; ut, ſi ad iſtum modum pergas, magna mihi ſpes ſit, te praeclare reſponſurum exſpectationi meae. Vide igitur, ſi me amas, quod & facis, & facere certe debes, ut omnibus aliis rebus neglectis, quantum quidem valetudinis ratio patietur, urgas ſtudia tua: multa legas, multa ediſcas, multa audias, frequenter cum iis verſere, quorum familiaritate ac conſuetudine melior ac doctior fieri potes. Fac cogites, graviſſimam eſſe iacturam temporis: praecipue autem iſta aetate, qua tu nunc es, hora nulla tibi perire ſine magno diſpendio poteſt. Saluta mihi praeceptorem, tuum, cui meas ad te litteras oſtendas licet. Eas quidem; quas tu ad me miſſurus es, nemini prorſus oſtendi volo eas enim mihi gratiores faciunt ipſi errores tui. Vale mi dulciſſime Alexander, IV. Id. Iulii CIↃ IↃ LXX. Tibure. Oblitus eram ſcribere, heri in menſa iniectum eſſe ſermonem de comoedia: qua occaſione multa de te quoque dicta ſunt. Valde tibi tunc aures tinniviſſe oportet. Omnino ſpero fore, ut huc tibi ad me veniendum ſit.

EIDEM RIPARIO.
LX.

PErge, ut facis, mi Alexander, amare litteras, eis te oblectare, in eis omnia & ſeria & ioca tua collocare. Nam magnus labor magno tibi olim honori futurus eſt. Iſta via, quam tu nunc ingrederis, multi humili & obſcuro loco orti ad ampliſſimas dignitates pervenerunt. Atque etiamſi nulla eiuſmodi praemia litteris

propo-

propoſita eſſent: ipſa tamen doctrina amanda eſt per ſe: neque quidquam in homine ingenuo turpius eſt ignoratione earum rerum, quarum ſcientia ſive litteris comparari non poteſt. Voluptas, quae ex turpibus capitur, celeriter tranſit; dolorem autem in animo diuturnum relinquit: at labor in rebus honeſtis collocatus, ipſe quidem effugit; memoriam autem ſui in animo relinquit plenam honeſtiſſimae & ſolidiſſimae voluptatis. Haec cogita & Vale. Poſtrid. Id. Iul. Tibure.

EIDEM RIPARIO.
LXI.

ETſi nihil erat quod ſcriberem, ac praeterea mirum me quoddam ſcribendi odium tenebat: nolui tamen verberonem hunc meum ſine meis ad te litteris iſtic venire. Amo te quotidie magis, quod a te litterarum ſtudia eodem modo amari confido. Sed velim ad me diligenter ſcribas, quo te nunc ſcriptore oblectes, Cicerone, an Terentio, an, quod malim, utroque? Dare etiam operam debes, ut in iis, quae ad me ſcribes, iis loquendi generibus utare, quae in illorum ſcriptis notaveris; ut ea ipſa res fidem mihi faciat diligentiae in eis legendis tuae. Vale. Tibure. V. Kalend. Auguſt. CIↃ IↃ LXX.

EIDEM RIPARIO.
LXII.

NEmo eſt omnium, ad quem libentius, quam ad te ſcribam. Sum enim animo ac voluntate erga te plane paterna. Sed vix credas, quam ſim in hoc ſeceſſu occupatus; quem tamen plerique omnes eſſe plenum otii putant. Et quotidie quinas aut ſenas ab amicis litteras accipio, ad quas ſi reſpondere omnes velim, nil aliud agendum ſit. Gratum eſt mihi, quod applicuiſti te ad conſuetudinem P. Aemilii, & Horatii Macarani. Eorum

tum enim uterque te & doctrina & exemplo efficere meliorem poteſt. Tales ſectare. Qui autem alio ingenio ſunt, eorum conſuetudinem quaſi peſtem aliquam vita. Aetati tuae nihil diligentius providendum eſt, quam quibus ſodalitatibus utare. Neque ego ſeverum eſſe te ac tetricum, omnique genere voluptatum inimicum volo. Hoc tantum moneo, non eas amicitias quaerendas, quae dulciſſimae videantur, ſed inducendum animum, ut quae honeſtiſſimae ſunt, eaſdem etiam dulciſſimas eſſe ac ſuaviſſimas putes. Mi Alexander, etiam atque etiam Vale. Tibure. V. Id. Auguſt. CIↃ IↃ LXX.

EIDEM RIPARIO.
LXIII.

Vide quam te amem, cum a multis hodie litteras acceperim, nihil mihi prius faciendum eſſe duxi, quam ut ad te potiſſimum reſcriberem. Cave putes, Alexander mi, ipſi te patri tuo chariorem eſſe quam mihi. Ac ſi quaeras, quae cauſſa ſit huius erga te tanti amoris mei, ne vivam, ſi aliam adferre poſſum, quam quod videor mihi animadvertiſſe in te ingenium excellens, &, ſi tu volueris, ad omnia ſumma natum. Sed tu hoc facito tecum cogites: multas res eſſe ſuapte quidem natura bonas, ſed quae culpa eorum, qui illas poſſident, interdum peſſimae ac pernicioſiſſimae fiant. Bonae ſunt opes, ſed ſi quis non recte utatur, malae. Bonum forma, ſed id bonum multis exitio fuit. Ex eodem genere eſt ingenium. Si recte utaris, nullum prope hominum generi dari poteſt maius, aut praeſtabilius donum: ſed ſi ad bonum ingenium mala mens acceſſerit, itidem erit, ut gladius in manu furioſi. Quo erit melior & acutior, eo plus adferet mali. Ego autem te, Alexander, amo nunc, quia ingenio bono es; amare deſinam, ſi tu bono ingenio male uti coeperis. Sed id ſpero non fore, teque bono ingenio bene uſurum eſſe confido, vel tuapte ſpon-

te, vel quia videri mihi valde amare amorem erga te meum: quem tueri ac conſervare alia ratione nulla potes. Vale, & ſi me amas, virtutem ac litteras ama. Nulla in humanis rebus maiora bona ſunt. Iterum Vale. Tibure, VIII. Kal. Sept. cIↃ IↃ Lxx.

EIDEM RIPARIO.
LXIV.

Accepi ternas tuas litteras: in poſtremis autem quaedam erant ita negligenter ſcripta, ut facile conſtaret, aliud egiſſe te, cum illa ſcriberes. Oſtendam ea tibi, cum iſtuc venero, & auriculam pervellam tibi: ut poſtea in ſcribendo attentior ſis, & ſaltem eos ſoloeciſmos effugias, quos effugerent etiam pueruli, qui primis litteris imbibuntur. Noli tamen ex hac mea admonitione moleſtiam ullam capere. Non enim propterea volo quidquam de tua hilaritate detrahi, ſed ad diligentiam addi. Vale. Tibure IX. Kal. Octob. cIↃ IↃ Lxx.

EIDEM RIPARIO.
LXV.

Verſiculi, quos ad me miſiſti, oſtendunt illi quidem, te ſi ad Poeticam ingenium tuum contuliſſes, & bonos magiſtros nactus, in eo ſtudio perſtitiſſes, ad aliquam praeſtantiam pervenire potuiſſe. Nam & numeroſi ſunt, & ſententias habent, neque inconcinnas, neque ineleganter collocatas; & ipſum dicendi genus non abhorret a recto. Planeque ſperare poſſes, te aliquando bonum Poetam fore, ſi hoc agere velles. Sed maiora tibi propoſita ſunt, quae, quantum potes, urgeas, cenſeo: & ſubſicivis horis veterum Poetarum ſcripta manibus teras, non tam ut imiteris, quam ut eis te oblectes; ſimulque aliquid ex eis aſſidue, quod tibi uſui ſit, colligas. In ſcribendis verſibus tempus a te collocari, verum ut fatear, nolim. Malos verſus facere, turpe eſt; mediocres inglo-

rium

rium; bonos difficilius, quam ut praeſtari poſſit ab iis, quibus aliud agendum eſt. Quid in tuis lima egeat, praeſens praeſentem monere poſſem: per litteras non aeque facile poſſum. Recteque ac vere mihi videtur Ovidius dixiſſe, emendandi laborem maiorem eſſe, quam ſcribendi. Mihi hoc credas velim: me hodie non difficilius ad ſaltandum, quam ad faciendos verſus adduci poſſe. Si quid erit ſerium, in quo meam operam deſideres, non deero: in his levioribus, ſi quando de me cogitabis, peto a te, illud quoque cogites, non multo iuniorem eſſe me, quam erat Horatius, cum illa de ſe ſcriberet:

Nunc itaque & verſus & caetera ludrica pono. Vale Romae. Id. Feb. CIↃ IↃ LXVIII.

M. ANTONIUS MURETUS, PAULO SACRATO SUO

S. P. D.

LXVI.

TAndem ad te remitto epiſtolas tuas: neque enim per aſſiduas occupationes, & per moleſtiſſimum oculorum dolorem, quo dies aliquot laboravi, citius licuit. Eae ſi conquerentur, ſe a me paulo ſeverius acceptas eſſe: recordari debebis, hoc ipſum a te mihi mandatum eſſe: ut ſi mollius ac lenius eas tractare voluiſſem, verendum mihi fuerit, ne tibi non ſatis obſequens viderer. Sed de his ſatis. Nunc exponam tibi totum illud negotium Polonicum, quando litterae, quas ad te, re adhuc recenti, ſcripſeram, perierunt. Stephanus Poloniae Rex, qui & aliis regiis virtutibus ornatiſſimus eſt, & hoc ſupra caeteros omnes Reges, qui multis ab hinc ſeculis vixerunt, eximium habet, quod & amat unice homines eruditos, & ipſe omni elegantis doctrinae genere mirifice excultus eſt, miſerat in Italiam unum e domeſtici ſuis, qui quaſi delectum quendam habet praeſtantium

doctrina virorum, eoſque opimis admodum propoſitis conditionibus, in Poloniam invitaret ad Academiam novam, quam Rex Cracoviae inſtituere parabat. In mandatis autem regiis, quod ad alios quidem attinet, facta erat poteſtas ei, qui huc venerat, optimum quemque & in docendo exercitatiſſimum deligendi: de tribus nominatim perſcriptum erat, de me, de Carolo Sigonio, & de Fulvio Urſino. Ac mihi merces propoſita mille quingenti quotannis aurei nummi. Addebat Rex, ſi ſacris initiari vellem, (nondum enim ſciebat me Sacerdotem eſſe,) perfecturum ſe, quo mihi magis liberet manere in Polonia, ut intra breve tempus honeſto aliquo Sacerdotio, ex quo non minus quingentos annuos aureos nummos caperem, cohoneſtarer. Ea de re unus e primoribus illius regni, Ioannes Zamoſcius, qui nunc magnus regni Cancellarius eſt, litteras (*d*) ad me peramanter perque honorifice ſcriptas dedit. Commotus ſum non tam ipſius praemii magnitudine, (etſi his quidem temporibus inuſitata) quam tanti regis tam propenſa ac benefica erga homines litterarum ſtudiis deditos voluntate. Neque me commovebat itineris difficultas: qui exploratum haberem, cum lectica, una cum filiolo fratris mei, puero ſex annos nato, quem mecum illuc ducere cogitabam, ad fanum Lauretanum, (eo enim, religionis ac pietatis cauſſa, iter facere decreveram,) geſtatus eſſem, poſſe me cito Cracoviam uſque commodiſſime vehi. Et iam convenerat, ut mihi Regis nomine ad iter conficiendum darentur trecenti aurei nummi, ad quos ego ducentos de meo praeterea addere cogitabam. Iam mihi illud ſanctitatis & doctrinae ſpecimen Stanislaus Cardinalis Tarmienſis gratuitam habitationem in palatio, quod Cracoviae habet ampliſſimam, offerebat. Multae a ſummis viris litterae commendatitiae in Germaniam & in Poloniam promiſſae erant: ut cum eo veniſſem,

(*d*) *Eas habes infra Epiſt. 79. huius libri.*

niſſem, nunquam fere in diverſoria publica ingredi neceſſe haberem. Neque verebar illam, quae in Polonia eſſe dicitur, inclementiam coeli aſperitatemque frigoris. Sciebam illa omnia re multo minora eſſe quam fama: & alioqui ſum ipſe quoque natus in parte Galliae maxime montoſa ac frigida. Quod autem quidam, qui deterrere me cuperent, clamabant, gentes illas feras ac barbaras eſſe; interdum mihi riſum, interdum ſtomachum movebant. Magna mihi, Sacrate, cum multis Germanis, magna cum permultis Polonis familiaritas, magnus uſus, magna neceſſitudo fuit. Semper eos expertus ſum bonos viros, rectos, ſimplices, apertos, humaniſſimos praeterea, & prope omnes eo vitae cultu, ac munditia, quae ad elegantiam potius quam ad ullam barbariem accederet. Nugae iſtae ſunt hominum, eos, qui adulari, & fallere, & aliud loqui, aliud cogitare neſciunt, barbaros vocantium. Utinam nos eo modo barbari eſſemus. Utri vero barbariores ſunt: nati in media Italia, quorum vix centeſimum quemque reperias, qui latine aut graece loqui ſciat, aut litteras amet? an Germani, ac Poloni, quorum permulti, & earum linguarum utramque perfectiſſime callent, & ita litteras ac liberales diſciplinas amant, ut in eis tempus omne conſumant? Olim illi fortaſſis aſperi ac barbari fuerunt: hoc quidem ſeculo, vereor ne ad nos barbaries, ad illos cultus & ſplendor vitae, & eruditio atque humanitas, mutaris ſedibus commigrarint. Itaque, ut verum tibi fatear, libentiſſime eo commeaſſem, ſi nihil obſtitiſſet. Quicquid enim commodi mei cauſſa ab eis petebam, id omnes prolixe ac copioſe offerebant; ut iam conſtaret, inter nos ſine ullo negotio conventurum eſſe. Quid quaeris? Fidem eis dederam, venturum eſſe me, ſi per ſummum Pontificem, cui ſervio, & per Cardinalem Eſtenſem, cuius in clientela ac familia ſum, liceret: alioqui enim non poſſe me, niſi eorum permiſſu, de me

ipſo quidquam tale polliceri. Putabam autem, neutrum eorum hoc iniqno animo laturum: cum Cardinalis quidem gratis me alat (nulla enim ad rem mea opera utitur,) ſummus autem Pontifex ingentem copiam habiturus eſſet eruditiſſimorum hominum, qui ſe in locum meum ſubſtitui poſtularent. Contra tamen accidit, quam putaram. Etenim cum rumor de meo diſceſſu tota iam Urbe pervulgatus eſſet, Conſervatores populi Romani, (is ſummus Magiſtratus eſt eorum, qui hodie populi ſuffragiis deferuntur,) ad Pontificem accedunt; cum praeſentes etiam adeſſent ii ex Cardinalibus, quibus ſtudiorum cura commiſſa eſt, remque ei exponunt: atque ab eo ſupplices petunt, ne me abire patiatur: addunt multa de me, quae malo te ex aliis cognoſcere. Pontifex benigne eos audit, bono animo eſſe iubet, ſe, quod opus foret, imperaturum eſſe confirmat. Paucis poſt diebus, per Ludovicum Caſtaneum Rupipozaeum Chriſtianiſſimi Regis Oratorem, virum & claritate generis, & virtute, & eruditione praeſtantem, iubet mihi denuntiari ne abeam: ſibi curae fore, ne me, quod auctoritati ſuae paruiſſem, poeniret. Reſpondi, nullam pecuniam mihi eſſe tanti, ut mihi quidquam placeret, quod Pontifici diſpliceret: & honorificum quidem mihi viſum eſſe, quod a tanto Rege vocarer: ſed multo honorificentius, quod & a Pontifice, & a tali Pontifice retinerer. Pontifex poſtea epiſtolam ad me miſit amantiſſime ſcriptam, qua ad ſtipendium quingentorum nummorum aureorum, quod iampridem capiebam, ſignificabat ſe ducentos praeterea addidiſſe. Eodem tempore Matthaeus Contarellus Pontificis Datarius, vir & eximia quadam integritate vitae, & ſingulari Romanorum rerum intelligentia inſignis, & mei, ut ſcis amantiſſimus, certiorem me fecit, ſibi a Pontifice mandatum eſſe, ut mihi quamprimum attribueret & aſſignaret annuam trecentorum aureorum num-

nummorum penſionem. Itaque Rex tam longinquus effecit teſtimonio & iudicio de me ſuo, ut ſanctiſſimi Pontificis liberalitate ad veteres fortunulas meas acceſſerint annui quingenti aurei nummi. Sed & Cardinalis Eſtenſis, ſimul atque iſtinc rediit, amplo me atque honorifico munere donavit: quod ego eo magis praedicare geſtio; quod ipſe tacere me iuſſit. Parendum tamen eſt, ne dum gratus haberi volo, me illi non ſatis morigerum praebeam. Sed ego ſcribendo defeſſus ſum: & te ſuſpicior, cum haec tam verboſe ſcripta legis, feſſum fore. Vale. Romae Prid. Kal. Maii. CIↃ IↃ LXXVIII.

M. ANTONIUS MURETUS
IACOBO CUIACIO I. C.
S. P. D.
LXVII.

Biennium iam eſt, & eo amplius, Cuiaci V. C. cum Laelius Ubladinus, & Octavius Bandinus ſummo genere nati adoleſcentes, in Galliam ſe ſtudiorum cauſſa, auctore potiſſimum atque impulſore me, contulerunt. Nam cum ex me, ipſorum propinqui quaeſiiſſent, quid eis potiſſimum faciendum eſſe, quaque ratione ipſorum ſtudiis optime conſuli poſſe cenſerem: auctor eis fui, ut Lutetiam primum irent, ibique ſe Graecarum litterarum & Philoſophiae magiſtris recoquendos darent; deinde Ius civile, cuius ſtudio incenſi erant, neque uſquam hodie niſi in Gallia, neque in Gallia, niſi a Cuiacio, recte ac vere diſci poſſe ſperarent. Ita igitur fecere: & quod meo conſilio paruerint ſibi magis magiſque in dies gratulantur. Ego autem, Cuiaci, ambitioſum fateor eſſe me: &, quod Thucydidides ait, unum hoc πάθος ſenii expers eſſe vere ab eo dictum, demum experior. Quare cuperem, eos, qui mihi iam, multum ſe debere agnoſcunt, quod iudicaverim ſibi iter ad fontem, debere etiam mihi, quod a te, mea cauſſa, libenter viderentur,

exciperenturque ea humanitate ac comitate, qua tu excipere omnes ingenuo ac liberali praeditos ingenio ſoles. Sed vereor, ne mea iam ſera commendatio ſit: neve ipſi, qua ſunt & morum & ingenii elegantia, ita te iam hominem ὑπὸ τῶν τοιούτων ἁνάλωτον, ceperint ut novae commendationi nullus ſuperſit locus. Peto tamen a te, quantum me amas, (& puto me a te non vulgariter amari,) ut, ſive aliquid eſt, quod addi ad tuam erga eos benevolentiam poſſit, id mea cauſſa adiicias; ſive ita iam eos amas, ut nulla fieri poſſit acceſſio; reperias ipſe tamen, atque excogites aliquid, quod, commendatione mea adductus, eorum cauſſa feciſſe videaris. Ego te, Cuiaci, eximie amo: & quantum in me eſt, excito horum hominum ingenia ad evolvendos libros tuos, & ad cognoſcendam doctrinae tuae praeſtantiam. Te quoque aequum eſt aliquid mea cauſſa facere. Maius autem facere nihil potes, quam ſi his duobus adoleſcentibus oſtendas meam commendationem aliquid apud te valere. Vale. Romae. 7. Kalend. Feb. CIↃ IↃ LXXIX.

IOANNES CASELIUS M. ANTONIO MURETO S. D.

LXVIII.

EGo vero quam ſum importunus? Toties te interpello, ſive hoc facit tuus in me animus, ſive mea de te perſuaſio, ſive hominum tui ſitis. Mihi enim quavis harum cauſſa ſufficit ad excuſationem. Ut autem praeteream, quae in nobis mutua eſſe lubens mihi perſuadeo; nemo eſt vel modicum tinctus litteris, quin & te magnifaciat, & ſi iſtuc proficiſcatur, audire vocem tuam, vultum contemplari, & humanitatem experiri velit. Vides quid dicturus ſim. Hi amici mei, Ioannes Lubecius & Gallus Beccius Germani fama tui nominis permoti, & ipſi te ſalutare iampridem in animum induxerant.

Quod

Quod cum mihi mirifice placere intelligerent, ut qui te iam penitus perſpexiſſem: ſiſi ſunt a me epiſtolam hanc cupere, quam ipſis dedi brevem & incultam, ut vides. Haec tamen munus ſuum obierit, ſi ipſis fores in ſermones tuos patefecerit, quod haud dubie ſive illa etiam, antequam huc legendo proceſſeris, ſive tua humanitas faciet. Si tamen hoc requiris praeterea, cognoſces viros & virtute praeditos, & litteris probe excultos, & cum omnium eruditorum, tum tui obſervantiſſimos. Quae cum in iis deprehendes, erunt tibi me quoque tacente commendatiſſimi, cui commendationi ſi fiet quaedam quoque ex hiſce litteris acceſſio, multo magis & ipſos & me tibi obligabis. Vale Murete clariſſime. Florentia. Kal. Martiis, Anno CIↃ IↃ LXVII.

ANDREAS DUDITIUS
M. ANTONIO MURETO V. C.
S. P. D.
LXIX.

PUdet me ad te, virum eloquentiſſimum, ſcribere. Neque tamen impetrare a me ipſo poſſum, ut nullas potius, quam eius generis, cuiuſmodi ſoleo exarare, litteras ad te ſcribam. In quo tu, humaniſſime Murete, non quam in ſcribendo ſim infans, ſed quam ſtudioſus, quam tui cupidus, ſpectare debes. Magnum mehercule benevolentiae cum verecundia fuit certamen; ſed vicit tandem benevolentia erga te mea, & ad ſcribendum me impulit. Neque vero nullos ſtimulos addidit ingens illa, perſpecta mihi & cognita ſuperiore anno humanitas tua, cum ego te officii cauſſa adirem: qua tu me hominem tibi ignotum ita obſtrinxiſti, ut quibus plus, quam tibi debere me ſentiam, quam pauciſſimos habeam. Admirabar equidem antea doctrinam, atque incredibilem quandam in dicendo ſuavitatem tuam, ac ſummam in familiaritate, atque amicitia tua gloriam ſtatuebam.

Nunc

Nunc vero, non id modo, ſed ex quo die te cognovi, ita te amare coepi, ut illis, quibus tua conſuetudine frui datum eſt, demum invideam, illos ſolos felices eſſe ducam. Atque utinam hac eadem & mihi felicitate frui liceret? Sed non licet. At quod licet facio, meumque incredibile hoc tui fruendi deſiderium levo frequentiſſimis & honorificentiſſimis de te, deque excellenti tua doctrina, ſermonibus. Ex quo enim ego te die coepi diligere, omne ſtudium, omnem orationem meam qualiſcunque ea ſit, ad laudem, & tui nominis gloriam contuli. Quod ſane non eo dico, quod meis ſermonibus, & praedicatione quidquam ad tuam famam putem acceſſiſſe, (neque enim tam ſum a ratione alienus, ut facibus ſolem illuminari poſſe credam;) ſed ut, quanti te faciam, quam obſervem, quanta benevolentia complectar, intelligas. Quod tibi perſuaſum eſſe ita cupio, ut nihil optem magis. Audio te habere paratos quoſdam annotationum libros; quos in manus hominum emittas: quos equidem quales exſpecto, futuros auguror, hoc eſt, omni doctrinae eleganti refertos. Quid enim aliud a tali, tantoque viro exſpectari queat? Peto abs te, ut cuius generis id totum ſit, ad me perſcribas, &, quae tua eſt humanitas, ſi quid iam eſt a Typographo deſcriptum, ad me mittas. Nam plane non fero deſiderium legendi eius libri. Superioribus annis, cum Lutetiae Pariſiorum, magna tua cum laude, & omnium admiratione philoſophiam ita doceres, ut non minus ſententiarum gravitatem quam verborum elegantiam dicendique artificium homines admirarentur, audio te quiddam in quintum Ariſtotelis ἠθικῶν Νικομαχείων librum ſcripſiſſe, quem ego librum iam ab aliquot annis legere diſcupio. Pergratum igitur feceris, ſi etiam hunc mihi litteris tuis adiunctum miſeris. Vale mi optime, atque erudiſſime Murete, & meae libertati ignoſce, ac hominem tui ſtudioſiſſimum,

cupi-

cupidiſſimumque mutuo ama. Patavio, VI. Id. Maii. ClƆ IƆ LIX.

PETRUS MORINUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.
LXX.

CUm Theologum Graecum praedicatione incitatus tua admirari coepiſſem, iſque huc veniſſet, cum ego diſcipulo meo forte operam darem; permoleſte tuli, eam me conveniendi hominis doctiſſimi atque humaniſſimi poteſtatem per imprudentiam amiſiſſe. Et quo dolorem meum deſideriumque tanti viri lenirem, & aliquid earum litterarum elicerem, quibus imprimis delector, ſcripſi ad eum, mandavique ei, cui litteras dederam, ut ſtudioſe perconaretur, ubinam eſſes, ut valeres, quid ageres. Is te ibi eſſe renunciavit, ſe veritum eſſe tecum loqui, & propter redeundi feſtinationem exſpectare non potuiſſe, dum eſſet commodum. A te ſummo ſtudio peto, mi Murete, de rebus, de litteris, de conſiliis tuis ad me ſcribas; Amiotumne conveneris, & quid ei gratum feceris de Plutarcho, de Victorino? hic ſi etiam in manibus, an iam divulgaris? conſiliumne ſit ſacros & eccleſiaſticos reliquos Scriptores ſtudio & opera ſimili adiuvare, atque Victorinum? Iam enim leviores litterae, παιδιάι tibi ſunt: σπυδὴ καὶ διαγωγὴ; ſanctiores. Tu illa αὐτοσχεδιάζεις. Ad haec vero matura iam aetate animum ſtudiumque tuum contuliſti. In quibus te iam arbitror, ut ait Theognis, τὰ μὲν μῶθαι, τὰ δὲ διηκνύναι, ἀλλὰ δὲ ποιεῖν. Velim item, teque id etiam atque etiam oro, ſi quando erit otium, ſi quid homini amiciſſimo & obſervantiſſimo tui cogitationum tuarum impartiendum putas, perſcribas ad me, quid de his miſerrimis temporibus ſentias, quibus ἐκ τῶν νεωτερισμῶν, ἐκ τοῦ κινεῖν τὰ ἀκίνητα, καὶ τὰ μὴ νῦνγε καὶ χθὶς ζῶντα, in hanc

per-

pernicioſiſſimam ςασιωτείαν & ἀναρχίαν incidimus. Graecum Theologum meis verbis plurimum iube ſalvere. Vale. Cantilii. A. D. 4. Kal. Septembr.

M. ANTONIO MURETO
Viro optimo ac doctiſſimo, & homini amiciſſimo
S. P. D.

LXXI.

PRoxime congreſſionis noſtrae grata iucundaque recordatio facit, ut ſermonis vel non neceſſarii occaſionem & facultatem etiam abſens quaeram. Atque hoc vel ſingularis humanitas tua, vel noſtra coniunctio, mutuaque benevolentia patiur, vel requirit potius, ut nullo ſcribendi argumento, inter nos tamen per litteras nonnunquam colloquamur. Tu quidem, quae mihi epiſtolae materia prope una fuerat, ut res meas curae bonitatique committerem, & commendarem, eam mihi ſingularibus tuis in me ſtudiis, & eximia liberalitate praeripuiſti. Nam cum antea ſemper rationibus meis per te conſultum eſſe voluiſti, tum nuper in hac provincia, quam te potiſſimum auctore ſuſcepi, ſic dediſti operam, ut ea mihi quam honeſtiſſima & quam fructuoſiſſima eſſet: ut ſi de fratre laborares tuo, (etſi me quidem fratris loco ſemper habuiſti,) nec diligentius a te, nec amantius agi potuerit. Quo in munere cum non ſolum rem meam, officium, famam agi viderem, ſed etiam exiſtimationem & gratiam tuam: effeci quantum potui, ut id in me iudicii te haud temere contuliſſe homines exiſtimare poſſent. Atque in eo negotio, quod tuo hortatu ſuſceperam, eo maiorem curam & diligentiam mihi adhibendam eſſe conſtitui, quod in eo gerendo me intelligerem auctoritati & voluntati tuae inſervire. In quo, ut coram tibi ſignificavi, gratiam ab hominibus ineundam mihi duxi eſſe, τῷ, κατὰ τὸν νέον Ὀδυσσέα, χεῖρα ἔχειν ἐργάτιν, γλῶσσα γὰρ ἐνεργὸς modo in opere

opere, reliquis temporibus ceſſationi ſuae veniam ſperavit datum iri καὶ συγγνωμόνων ἀνθρώπων τεύξεσθαι: quod ut iam ne me fefellerit, confido quidem certe. Hoc vero docendi officium cum conſilii & moniti tui memor ſtuderem in honorem adducere, proceſſit quidem: ſed tamen hominibus valde repugnantibus. Itaque ἀποταγὴν meditor. Tu, ut ſpero, conficies, πᾶν δὲ τέλος ἐκ τῶν ἔργων. Ego te illud tuum honeſtiſſimum otium ad Eccleſiae hiſtoriam litteris tuis illuſtrandam conferre, iamque tibi, quod de Baſilio Magno Gregorius ſcripſit Theologus, λόγους τὸ πάρεργον εἶναι, mirabiliter laetor. Vivent ſcripta tua in aeterna hominum memoria, & valebunt ad ſanciendam & ſtabiliendam veterem perpetuamque Eccleſiae diſciplinam, & eos homines errore praviſque opinionibus liberandos, οἵτινες, ὡς ὁ ἡμέτερος ἔφη ἀπόστολος, τοῖς θείοις οὐχ ὁσίως ἐπὶ τὰ θεῖα χρῶνται, διὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, τὸ θεῖον ἐκβάλλειν πειρώμενοι σέβας. Peto a te, ut Niceto, quas ad eum ſcribo litteras, reddendas cures, eiuſque voluntatem tibi quam maxime ad me tuendum & augendum adiungas. Si quid tu ad me litterarum, ut & opto & ſpero, quod ad Iulianum Granuccium Medicum miſeris, is ad me perferendum curaturum ſe eſt pollicitus. Vale. Poli. Poſtridie Non. Sept. CIƆ IƆ LXVII.

IDEM MORINUS EIDEM MURETO.

LXXII.

CUm exſpectarem, dum aliquod ſerium argumentum haberem ad te ſcribendi, litterae a Niceto venerunt comitatae tuis. Ibi ego agnita manu mihi chariſſima, teneri non potui, quin vel nulla materia, aliquid tamen exararem, & apud te, qui huiuſmodi negotium perbelle devorare ſoles ἀδολεσχολογίᾳ ineptirem. Ex hoc, mi Murete, tam diuturno litterarum mearum ſilentio

ſilentio intelligere potuiſti, quam otio & praeter conſuetudinem nihil agendo langueſcerim. In qua tamen deſidia narro tibi, quid mihi optatiſſimum & iucundiſſimum nec opinanti contigerit. Aedes hic ſacra eſt D. Virgini dicata, eius aedis cuſtos & praeſes, ſenex optimus ac religioſiſſimus, coetum habet virorum ſumma nobilitate, & humanitate praeditorum domi ſuae, quae divinae iuncta eſt. Quo ex numero cum apud Archiepiſcopum eſſet vir ſingulari virtute, doctrina, probitate, in eumque ego caſu incidiſſem: Quid tu, inquit, in hac ſolitudine conſeneſcis? & ſimul me humaniſſime invitavit, ut ſecum apud eum, quem dixi, aeditimum, ſi quando liberet, eſſe vellem. Ego eius ſtudium & liberalitatem ſecutus, pauculis poſt diebus cum me eo, quo vocarat, contuliſſem, hominem offendi cum illo ſanctiſſimo ſene Gregorii Theologi ſcripta ſtudioſe legentem. Adiunxi me vel auditorem, vel interpretandi arbitrum perlibenter, dedi me utrique; alterum etiam aſſidue in Republica verſantem, & ſtudioſum rhetoricorum Ariſtotelis, ac Demoſthenis orationum, ut potui, adiuvi. Hi etiam viri humaniſſimi & probiſſimi aliquid eſſe credunt, Gregorium nulla meditatione interpretari, (cuius ego librum tum lectitando detriveram,) & Demoſthenem explicari ab homine Manutii, Mureti, talium virorum diſcipulo mirantur: ut mihi, (fatendum eſt enim, praeſertim apud te,) paulo iam beatior eſſe videar, & haec noſtra ſtudia non adeo contemnenda ducam. Nunc nobis Magnus ille frater Gregorii eſt in manibus, ut ab ambobus, eruditione, ſanctimonia, gloria germanis, communia & intelligendi & bene vivendi praecepta ducantur. Tantum eſt, cuius te participem fieri, & mea cauſſa laetari cupiebam. Ab Archiepiſcopo quidem ita liberaliter & a principio ſum acceptus, & quotidie tractor, ut quid illuſtriſſimo Cardinali Sirleto debeam, quid etiam vobis, qui me ei commendaſtis, non

ſolum

ſolum ſcribendo, ſed ne cogitando quidem aſſequi poſſim. Utor inprimis familiaritate Vicarii: qui Iuriſdictionem exercens ſibi demandatam,& diiudicandis controverſiis operam navans, mihi ſaepiſſime, negotiorum moleſtia preſſus, gratulatur, qui rationem cum muſis humanioribus & ſanctioribus litteris habeam; dum ipſe litibus & turbis implicatus, horridas interpretum Iuris chartas non ſine ſtomacho pervolutat. A quibus etiam, ſi quando rogem utendas, me deterret, nec a veterum Iuriſconſultorum, quos ſaepiſcule in manus ſumo, uſu diſcedere patitur: nec quicquam proficio, quod dicam conſecuturum me, cum illa deguſtaro, ut ipſi & Archiepiſcopo in conſilio eſſe poſſim: otium hoc tuear, & norim fortunas meas, qui politiorum & elegantiorum litterarum ſtudio incultis ſordidiſque caruerim. Hoc idem ambo hi mei συμφιλόλογοι dictitant. Qui quidem ſe ſuaque omnia liberaliter mihi retulerunt, &, niſi meas copias viderent, uti cogerent ſuis; habent συμμελετητὴν rebus neceſſariis inſtructum, non ſumptuoſum, non gravem amicis; & tamen aliquid a ſe ſumere voluerunt, qui hanc mediocritatem interea tueor. De epiſtolis, mi Murete, maximam habeo gratiam: iis utar, ſi opus erit, id eſt, Mediolanum proficiſcar. Nondum enim quicquam certi conſilii cepi, ac minimum unum me hic menſem etiam commoraturum puto. Vale. Genuae, poſt. Id. Ian. CIƆ IƆ LXIX.

HUB. GIPHANIUS
M. ANT. MURETO
S. D.

LXXIIII.

ETſi de tua liberalitate atque facilitate multa ſaepe in Gallia Auratum, Fruterium & Canierum praedicantes audivi, atque adeo ipſe viderem doctrinam

nam tam egregiam ſingulari humanitate iunctam eſſe debere: nunquam tamen, (qui meus eſt pudor,) imperare mihi potui, ut, nulla accepta occaſione, mea ſponte ad te mihi viam aditumque munirem. Nunc eam nactus percommodam, nihil prius habui, quam ut ſtudium in te meum, & quo ab ineunte aetate tē ob ſcripta & magnas Dei in te collatas ingenii dotes, licet ignotus, colui, amorem litteris ad te datis teſtare. Nam Berzevicaeus (e) iuvenis Hungarus, amicus meus, Roma nuper huc reverſus, cum tuos de me, minime licet idoneo, humaniſſimos ſermones commemoraſſet, facile impulit, ut has ad te litteras darem. Ego, mi doctiſſimae Murete, non is ſum, de quo tam praeclare ſentire & exiſtimare debeas. Dedi quidem ſemper operam, ut cum Iuriſprudentia noſtra encyclia & humanitatis ſtudia coniungerem: ſed ſentio & agnoſco eam eſſe ingenii imbecillitatem, ut in utroque (quando ad Iuris ſcientiam Philoſophiam neceſſariam eſſe non ignoras,) ſatis mihi reſpondere votoque meo non poſſim. Et ſunt tamen ſubciſiva quaedam, quae ſuaviſſime illi humanitati non poſſum, quin adſignem. Hinc ea in Lucretium perpuſilla, hinc & in Gellium quaedam iam diu paramus: quanquam poſt tam male acceptum Pariſiis a Lambino Lucretium noſtrum, at me potius, haud ſcio an quicquam in eo genere novare debeam. Mirifice tamen Gellium expolitum cuperem. Sperabam poſſe me hic, quod in Gallia non potui, integrum aliquod idque pervetuſtum eius exemplum nanciſci. Sed nihil dum reperire potui. Utinam tu hac in re nos iuvare velis. Nam quin poſſis, non dubito, in tanta librorum veterum, quos Romae eſſe audio, copia. Ad ſolos VII priores libros vetuſtum, hoc eſt, in quo & diphthongi ſunt pleraeque integrae, & graeca, exemplum requiro. Nam reliquos ad vetu-

(e) *Huius ad Muretum Epiſtola ſupra legitur n. 45. ubi tamen Belliviceius ſcribitur.*

vetuſtiſſimum collatos & emendatos habeo. Ecce autem meam libertatem, ne dicam impudentiam, qui in primo familiaritatis, ut ita dicam, veſtibulo & aditu onus etiam imponere tibi non ſim veritus. Sed hoc tuae humanitati partim ut tribuas, deinde & ſtudiis communibus ut des, rogo. Neque vero ignoras teneras etiam familiaritates, officiis utrinque maxime ali & augeri. Quod reliquum eſt, te oro, ut eorum loco numeroque me eſſe velis ac patiaris, qui te & colere & obſervare ob ſingularem tuam eruditionem conſueverunt. Quibus ego etſi rebus aliis facile concedo: fide tamen, diligentia ſummoque in te ſtudio ne minimum quidem cedere ſum paratus. Vale & ſalve. Si quid reſcribes, facile poteris, ad aedes Legati Regii. (*f*) Salutat te Alfonſus Delbenius, Venetiis.

Reſpondet Muretus lib: 2. *Ep*. 5. Litterae tuae ſupra.

HUBERTUS GIPHANIUS
EIDEM MURETO.
LXXIV.

Reſpondet Mureto ad memoratam modo Epiſtolam: Litterae tuae ſupra.

NE me putes, clariſſime Murete, vel oblivione tui, vel graviore culpa tardius ad te reſcribere; quem cum alias & antehac ſemper, tum poſt litteras illas ad me tuas omnis liberalitatis pleniſſimas, amare & in oculis ferre ſoleo. Longinqua, mihi crede, peregrinatio culpam omnem ſuſtinet. Domum igitur, hoc eſt Venetias, tandem aliquando reverſo, nihil prius mihi faciundum putavi, quam ut humaniſſimis tuis litteris reſponderem. Quibus ut ἐμπειρικῶς reſpondeam, ſcito. Illuſtriſſimo Legato noſtro (*g*) gratiſſimam accidiſſe volunta-

(*f*) *Pauli Foxii, Legati Regis Galliae; apud hunc enim degebat Giphanius. Vide ſupra Ep. 65. extremam, & infra lib. II. Ep. 5. prope finem.*

(*g*) *Paulo Foxio, de quo modo dictum.*

luntatem illam tuam, qua munus aliquod illi oſtendis: Quod ſi ille gravioribus,rebus diſtrictus,exigere non curaverit: ego tamen urgere & flagitare pergam. Ne tamen noſtros ſenſus ignores, ſi forte hoc tibi utile ad eam rem futurum putas, multus eſt in Ariſtotele, eoque inprimis delectatur; maxime Phyſiologo: quod equidem ſaepe miror. Caeteroqui omnia tua illi pergrata eſſe & fore,tibi confirmo. De ſtudio in acquirendo Gellii exemplari gratias tibi agam, cum erit commodum: nunc quam poſſum habeo maximas. Intellexi poſtea ab iis, qui Romae ſuperioribus menſibus Fulvium Urſinum, de quo litteris meminiſti, ſalutarunt, habere illum Gellum ſatis antiquum, etſi non integrum: vidiſſe namque ſe illum apud Fulvium mihi confirmarunt. Quare etiam atque etiam a te peto & quaeſo, mi Murete, aut mihi librum illum ab Fulvio, homine, ut audio, perfacili tibique amiciſſimo, ad paucos dies nobis impetres: eumque commode compoſitum & involutum vel tabellario Veneto, aut amico notoque, ſi qui certus occurret, des huc proferendum. Dabo operam, ut paucis poſt diebus ad te iſtuc referatur. Nam de fide mea ne dubites, tuam tibi prudentiam & conſtantiam teſtor, qui & apud quem virum agam, memineris, & ipſe me in amicitiam iam ſuſceperis. De fructu & utilitatibus, quae ex hoc ſcriptore mea opera exſpectanda ſint, etſi pudor multa polliceri me vetat: quaedam tamen hic apponam, ex quibus tu, coniector hac in re ſolertiſſimus, coniecturam de reliquo capere poſſis.

1 * Libr. X. cap. XV. initio: *item caſus multiplices*, legendum ex vetere libro puto, *item caſtus multiplices*. Quid *caſtus*, apud Nonium & Feſtum. Minuebatur, in fine. Eod. cap. legendum *cum ſtrue atque ferto*, & mox, *arborem felicem*, & *quod in rica* ex vetere libro: etſi in vetere erat, *in rita*. De *rica* Feſtus, & de *ferto*.

2 * Cap. XXI. *Aelius illo*. Legendum ex veteri codice, *L. Aelius*

L. Aelius Stilo; & mox: *Quod extremum, inquit, diceba-
tur, dici noviſſimum coeptum vulgo*. * Cap. XXV. *rumi-* 3
ces, *trifaces*. De utroque teli genere Feſtus. * Cap. 4
XXIV. *Sicut priſtini & priſtine*: legendum, *praefiſcini
& praefiſcine*. *h*) Et mox: *Sacerdotes populi R. cum con-
dicunt*. * Libr. XII. Cap. I. *Non partitionem ſolam, tan-* 5
quam ille. * Accipe quoque verſus pulcherrimos En- 6
nii lib. XII. cap. IV. ita emendatos ex libro vetere:

Haecce locutus vocat qui cum bene ſaepe libenter
Menſam ſermoneſque ſuos, rerumqne ſuarum
Comiter impertit, magnam cum laſſus diei
Partem fuiſſet de ſummis rebus gerundis
Conſilio, endo foro lato, ſanctoque Senatu,
Cui res audacter magnas parvaſque iocumque
Eloqueret, & cuncta malus quae & bona dicta
Evomeret, ſi qui vellet tutoque locaret.
Quo cum multa volupia gaudia clamque palamque
Ingenium, cui nulla malum ſententia ſuadet,
Ut faceret facinus levis, haud malus, doctus, fidelis,
Suavis homo, facundus, ſuo contentus, beatus,
Scitus, ſecunda loquens in tempore, commodus, verbum
Paucum, multa tenens antiqua ſepulta vetuſtas
Quae facit & mores vetereſque novoſque tenentem
Multorum veterum leges, Divumque hominumque
Prudentem, qui dicta loquive tacereve poſſet.

Et mox, *L. Aelium Stilonem*. * Et lib. XVI. cap. 7.
IX. verſus Lucilii ita legendi ex veteri codice:

Illud opus durum, ut Setinum acceſſimus finem,
Α᾽ιγίλιπτοι *montes, Aetnae omnes aſperi Athones*.

Eiuſmodi complura adferre poſſem, adeoque vellem, niſi illa iam nimia eſſe vererer. Videbis igitur, humaniſſime Murete, an expoliendum mihi ſcriptorem illum

 putes;

h) *Haud obſcure probat hanc emendationem Muretus lib. IX. Var. Lect. c. 3. ſub fin. Inde ſimul intelliges, Tibure ipſum fuiſſe cum has a Giphanio litteras acciperet.*

putes; hoc eſt, adiuvandum me in Fulvii libro impetrando. In Caeſare ſimilem operam poſui, quod ipſum pronuper in epiſtola ad Lectorem Lucretio praefixa ſumus teſtati: verum ab Lambino poſtea ita verberati; & quia a iure paulum temporis locique nobis, ut ita dicam, ſubciditur, omniaque quam accuratiſſime ſine librorum veterum copia expoliri nequeunt, tardius fortaſſe quam debueram, certe quam putaram. Caeſarem tamen brevi, Deo volente, daturus ſum, adiecta explanatione modica, (gratum, ut ſpero, opus Celtis noſtris, ſeu Tranſalpinis futurum,) tua illa epiſtola, (eo namque redeundum eſt,) mirifice recreatus, atque, adeo munitus adverſus furores illos Dionyſiacos: (*i*) quem iam audio libellum illum, qui vulgo Aemilius Probus, a me certiſſimis rationibus in Lucretium plurimis in locis Cornelius Nepos dicitur, de illuſtribus Imperatoribus Graecis, explanationibus longiſſimis, ut ſolet, oneratum in lucem ediſſe, in quo libello, ſi, quemadmodum in Cicerone, omnia illa, quae in collectaneis Lucretianis emendata propoſui, ſumpſit, ſibique arrogavit: veniam mihi viros eruditos daturos ſpero, ſi, manu iniecta, illa, quae mea legitimis documentis oſtendero, aſſeram & vindicem, *incuſſo plagiario pudore*, quando aliud non licet. Vale, doctiſſime & humaniſſime Murete. Venetiis. Id. Aug CIϽ IϽ LXIX.

Huic & ſequenti ſimul reſpondet Muretus, ut poſtea dicetur.

HUBERTUS GIPHANIUS EIDEM MURETO.

LXXV.

QUia Tibure Romam te iam reverſum puto, auctore etiam Teſſerano noſtro, qui tuam in me ſingularem voluntatem praedicavit, tertium ad te ſcribo de Gellio: teque etiam atque etiam oro, ut in doctiſ-

(*i*) *Alludit ad nomen Dionyſii Lambini.*

doctiſſimo Fulvio librum illum auferas, quem vel ad paucos dies huc mittas, vel quod commodius fortaſſe erit, cum editione aliqua comparandum des, non totum; ſed id duntaxat, quod in eo exemplo reperietur ad VII. primos libros eius ſcriptoris. Cave enim putes, mi Murete, ullum ſcriptorem mendoſiorem reperiri poſſe. Ex poſterioribus libris cum poſſim adferre loca innumerabilia, tum proxime quaedam indicavi. Quo argumento commotus, non dubito, quin priores ſimili malo laborent; praeſertim qui iam periculum & in his fecerim, adiutus nonnihil a libris quibuſdam, ſed minime vetuſtis. * Verbi gra- 1
tia libro primo c. 8. *expavidúſque Demoſthenes avertit iter*: in vetere codice reperi, *avertitur*; hinc legendum fortaſſe *avertit*, inducto *iter*, ut Plato in Phaed. καὶ ἅμα διακρύσας, μεταστρεφόμενος ἀπήει. * Et cap. XX. 2
quales ſunt ferme metae triangulae quas, ſic ſcilicet legendum. * Cap. XXVI. *Convertit ad me*, ſic vetus 3
liber. * Et libro ſecundo capite 6. *Sic in actionibus ci,* 4
vilibus auctor laudari dicitur. * Et capite ſeptimo: *aut* 5
pro reo Catilina aliquo, aut Tibullo, aut P. Clodio. De Tibullo ſaepe hic. Habeo emendationes aliquot in Epiſt. Cicer. famil, quas Manutius, (eum explanationes ſcribere, ex filio eius, qui iam pridem hinc Aſulae abeſt, cognovi,) ſi me mittere ad ſe volet, mittam quam primum, ſed tua fide & auctoritate. Nam Manutium etſi virum doctiſſimum eſſe ſcio, & filio Aldo ſum uſus perquam familiariter: temere tamen meis non nimis acutis emendatiunculis interpellare ipſe non auſim. Vale mi humaniſſime & doctiſſime Domine. Venetiis VI. Kalend. Decembris. CIϽ IϽ LXIX.

Huic ſimul, & praecedenti Epiſtolae reſpondet Muretus infra lib. II. Epiſt. 6. Pudet me.

HUB. GIPHANIUS MURETO
S. D.
LXXVI.

Reſpondet Mureto ad modo dictam Epiſtolam : Pudet me.

MAgnam tibi gratiam habeo, Murete humaniſſime,
qui laborem eum ipſe ceperis, quo nemo id me-
lius praeſtare poſſit, teque rogo, ut, quod facis, re-
liqua item deſcripta uſque ad libr. IX. quae quidem
1 reperies, mittere velis. * Valde gaudebam de Tubu-
lo libro ſecundo capite ſeptimo, (k) ibi, *Catilina ali-
quo aut Tibulo*. Nam ex clariſſimi Pinelli libro, mi-
nime tamen vetuſto, in quo ita erat, *aliquo aut cubant*,
iam pridem, *Tibulo*, conieceram, quod an ad te prae-
ſcripſerim, dubito. Sambucus certe ad quem ea de re
ſcripſeram, nuper ita reſcripſit: *De Tubulo coniectura
non diſplicet: cum facilis ſit lapſus de Tu in Bi*. Nam
de Tubulo, qui palam, ob rem iudicandam, pecu-
niam accipiſſet condemnato, viro improbiſſimo, Cicer.
2. de finibus, 3. de natura Deorum, & pro Scauro me-
minit. In fragmentis orationis pro Scauro haec Cice-
ronis verba: *Si me hercule, iudices, pro L. Tubulo dice-
rem, quem unum ex omni memoria ſceleratiſſimum & au-
daciſſimum fuiſſe accepimus*, & caetera. Ea inquam verba
2 huic loco inprimis conveniunt. * Exiſtimo in veteri
codice veſtro, caput 1. libri I. deſiderari. Scio nam-
que varietatem aliquam reperiri in aliis, atque adeo
3 in primis verſibus. * In cap. XIII. lib. I. *ſcripſit ad
magiſtrum ἀρχιτέκτονα molis Athenienſium*. In veteri co-
dice quodam vidi, *ad magiſtratum Graecum more A-
thenienſium*. Ex quibus verbis mendum odoratus, le-
gendum putabam, *ad ἀρχιτέκτονα Athenienſium*. Hoc
4 igitur conſideres velim. * Deinde an eodem libro
cap.

(k) *locus Gellii deſignatur. Ad quem auctorem & ſequentia huius Epiſtolae referenda*.

cap. XXIV. pro, *Orchio traditus theſauro*, non ſit ſcri-
ptum, *Orcivo*; * & libro II. capite X. *Faviſſae*, duo- 5
bus SS, an uno S, exaratum ſit. * De nomine ſcri- 6
ptoris etſi ipſe dubito: (nam ea quoque re in Lucre-
tio infinite illum voco ſcriptorem noctium Attica-
rum:) tamen argumenta in utramque partem quae
habeo, proximis tibi perſcribam. Nam Lambinus,
qui paulo momento huc illuc impellitur, & in Cice-
ronem plerumque Agellium vocat, cur nunc (*l*) ita
clamet contra ſe quoque, tu fortaſſe ignoras: ego
nunc etiam tibi indicabo. Et quia vidiſſe te ſentio *m*)
ponderoſas illas explanationes in Cornelium Nepo-
tem, ſeu Aemilium Probum, deprehendimus nos,
eum noſtras emendationes in eum ſcriptorem, quas
de veteri codice, quem habemus, deſumptas, in
Lucretianaea collectanea conieceram, ſibi ſumpſiſſe
omnes. Qua de re memini ad te ſcribere timide. Sed
ipſe faciam, ut comperias ita ſe rem habere, ſi libebit
conferre haec loca ex collectaneis noſtris, & commen-
tario Lambini, quae hic notavi. Sunt hic eruditi vi-
ri, qui, re cognita, fabulam egiſſe dicerent Lambinum:
qui ut aliis perſuadeat, ſe non legiſſe noſtra, Puteanum
(*n*) ὥσπερ θεόν τινα ἀπὸ μηχανῆς adhibet, cum nodus vin-
dice dignus occurrit. Excuſatum me habebis, quae tua

(*l*) *Innuit locum Lambini e praef. ad Lect. Comm. in Corn. Nepotem, ubi haec verba:* Aulus Gellius. (*Aulus Gellius* inquam, non *Agellius*, ut quidam nuper exorti homines novitatis, quam veritatis cupidiores novo & Romanis inaudito nomine appellare coeperunt.)

(*m*) *Unde hoc ſentit Giphanius? Ex his Mureti verbis II. Epiſt. 6. (cui hic reſpondet.)* Iam clamat Lambinus indocte atque inſcienter facere, qui hunc ſcriptorem Agellium vocent. *Haec enim ſcribens Muretus haud dubie mentem habuit in eo Lambini loco quem modo e Comment. eius in Nepotem deſcripſimus.*

(*n*) *cum qua Schedas ac membranas Cornelii Nepotis ſuas communicaverat Giphanius, ut intelligo e notis in hunc ſcriptorem Andr. Schotti & Io. Savaronis, ad quos hae ipſae quoque Schaedae de Bibliotheca Puteani pervenerunt. Il um vide praef. ad. Lect. hunc Elencho Mss. & exemplarium.*

eſt humanitas, mi Murete, qui in rerum noſtrarum vindicatione diligentior fortaſſe tibi videar: in quibus uſurpandis vir ille propriis lapſis, machinas etiam adhibuerit. Laudat te, quem ita tamen accepit. Scit ſcilicet, quem laudet,& cur;metuit,ne offendat ſolido. Valde laboro in praenomine Cornelii Nepotis inveniendo: Tu, ſi potes, me explica. Vale mi doctiſſime & humaniſſime Domine. Salutem dixi clariſſimo Oratori. Venetiis, Kal. Iun. CIƆ IƆ LXIX.

Reſpondet Muretus *non ea tantum, quae iam ſequitur, Epiſtola*: Tum demum; *ſed & alia, quae eſt libri II.* 7. Riſi, conferens: *quam & poſterius ſcriptam dixerim, licet repugnet adſcriptus illi dies: puto enim errorem ea in die admiſſum.*

MURETUS GIPHANIO S.

LXXVII.

TUum demum non recuſabo, quin te mihi aliquid debere fatearis, mi Giphani, cum tua cauſſa laborem aliquem cepero. Quae enim uſque huc à te oratus feci, non magis cauſſa tua feci, quam mea. Nihil eſt enim, quod libentius faciam, cum quid vacui temporis datur, quam ut libros pervulgatos cum veteribus conferam. Nondum poſſum ad te mittere quod reliquum eſt, iis occupationibus, quae tibi quoque ipſi non ignotae ſunt, impeditus: Contuli loca, quae notaveras: & admiratus ſum hominis (*o*) impudentiam: quam tamen in memetipſo iam pridem expertus eram. Non enim tantum, cum nulla a me accepta pro ſuis publicaſſet, ultro conqueſtus eſt, ſua ſibi a me ſubrepta eſſe: ſed etiam, (vide, quaeſo te, inauditum improbitatis genus,) cum admonitus eſſet a me de locis quibuſdam Horatianis, quos ita ſtulte interpretatus fuerat, ut omnibus eruditis debere ludibrium videretur; non eſt veritus dicere ac ſcribere, eam ipſam ſententiam, a qua ipſe monitu meo diſceſ-

(*o*) *Lambini.*

diſceſſerat, meam fuiſſe; meque ut illius auctorem, exagitare iiſdem illis argumentis, quae a me acceperat. Quid eiuſmodi homini facias, aut quid ad tam inſignem impudentiam addi poſſe arbitrere? Sed, bene, quod non in me unum eo modo iniurius fuit. Reperiet alios minus iniuriae patientes, quam ego ſum. Fortaſſis ne ipſe quidem tacite hoc tuliſſem calidus iuventa. Nunc vix credas, quam mihi a toto illo controverſandi genere abhorreat animus. Tu quoque ſi me audis, non nimis acriter eum inſectabere. Ulciſcentur hominem mores ſui. Vale. Romae, Id. Ian.

Coniungenda haec eſt Epiſtola cum alia eiuſdem Mureti ad Giphanium: Riſi conferens, *quae eſt. libri II. 7.*

HUB. GIPHANIUS MURETO S.

LXXVIII.

PAulo tardius reſcribo, quod de auctoris (*p*) nomine quae requiris denuo mihi conquirenda fuerint. Quae etſi olim Brugas ad Guidonem Laurinum diligenter collecta perſcripſeram, cum & ille de Cafrania aliiſque id genus conditionibus (*q*) monuiſſet; nunc tamen in ſchedis, quas huc mecum attuli, reperire non potui. Petendi igitur hinc inde libri, quos fere nullos hic habeo. Sed de Lambino φεῦ τῆς ἀναιδίας, in quem ut omnia pulchre conveniant, accipe & aliud eius ſtratagema. Cum Lutetiae Thyrſum, non Lucretianum illum, ſed ſuum in me quatere inſtituiſſet, (ego interim domi virgam tam pueriliter peccanti minitabar,) prima concione dixit cum Belgis omnibus familiaritatem ſibi eſſe, me unum ſibi male cupere: protulitque duodecim fere Belgarum nomina; qui tum ibi agerent ſtudiorum cauſſa. Multi

(*p*) *Noctium Atticarum: Gellium enim innuit.*

(*q*) *Editio Epiſtolarum Ingolſtadienſis anni* 1584: *p.* 170. contentionibus. *Lego:* contractionibus, *ut infra in hac eadem epiſtola, ubi* Cafraniae *mentio. Fuiſſe enim, qui ex* C. Cafrania *contraherent* Cafraniam; *intelliges ex Epiſtola Mureti lib. II. 6.*

Multi ex his, admirari hanc publicam teſtationem & citationem, quod illum ne ſalutaſſent quidem unquam, me autem uterentur familiariſſime, imo eo ipſo tempore epigrammata in illum partim praeſcripſiſſent: ad me accurrerunt, & acumen Lambini, arteſque eius oratorias mihi expoſuerunt. Mirantibus omnibus unde eorum nomina collegiſſet, intervenit mox eius convictor, Bruxellenſis, qui ſcrupulum illum nobis exemit. Se namque rogatum & coactum fuiſſe Lambino petenti domi aliquot Belgarum nomina dictare, cauſſae ignarum. Atque ita res in riſum abiit. De *Agellio* quae adferam, te rogo, ut accurate perpendas: quae ſi tibi probabuntur, fac ut ratione aliqua adfirmes. Contuli igitur manu ſcriptos ſeptem: Lovanii Buslidianum antiquum ſatis, ſed minime integrum; alterum Cuiacii, in quo decem libri poſteriores, item bonum; tertium Maemianum, clariſſimi ſenatoris Henrici Maemii, eiuſdem bonitatis ac magnitudinis; duo praeterea erant Pinellini, quos tamen, quia minime eſſent vetuſti, non libuit totos conferre, ut neque Rhedingeri unum, iuvenis nobiliſſimi Germani. Septimus, quem Lutetiae diligentiſſime contuli, Danielis, amici cuiuſdam mei, advocati Pariſienſis erat, omnium longe pulcherrimus & antiquiſſimus. Accedit hinc, bonitate, ni fallor, proximus Fulvianus. In iis omnibus, uno eoque optimo excepto, in quo *A Gellii* ter ſcriptum reperi, (neque ſaepius nomen in eo codice aderat,) conſtanter vidi exaratum *Agelli*. Itaque veterum codicum auctoritate ſola uſitatam deſcriptionem mutare nolim. Nam tametſi omnes alii habent, Agelli: unus tamen omnium antiquiſſimus habet A. Gelli. Rurſus hic etſi iam vetuſtus eſt, unus tamen habet A. Gelli: cum reliqui omnes, ex quibus duo aut tres etiam bene vetuſti, habeant Agelli. Hoc igitur ex vetuſtis codicibus argumentum in medio reliquendum cenſeo. Reliqua ſunt duo, prius, meo quidam iudicio, egregium:

quod

quod hic auctor nunquam adducatur, (ſaepe autem adducitur,) Gellii nomine, ſed ſemper A. Gellii, ut quidem in vulgatis codicibus perſcribitur. Ab Servio in Virgilium, minimum ter adducitur, a B. Auguſtino uſurpatur quinquies, a Priſciano ter. Loca ſunt haec: Priſc. lib. VI. *A. Gellius noctium Atticarum IX. Hiſtoria ex libris Heraclidae Pontici*, & caetera. *A Gellius noctium Atticarum VI. Sole medio, inquit, & arido*, & caetera. Et libro VII. *Unde A. Gellius noctium Atticarum inſcripſit*. Auguſt. de civit. Dei lib. IX. cap. IV. *In libris, quibus titulus eſt noctium Atticarum, ſcribit A. Gellius, vir elegantiſſimi eloquii, & multae ac facundae ſcientiae*, & caetera. Mox ibidem: *Narrat A. Gellius*, & caetera, poſtea: *quaeſivit A. Gellius a Philoſopho* &c. *in eo libro ſe legiſſe dicit A. Gellius*, & caetera; & *haec ut potui non quidem commodius A. Gellio, ſed certe brevius*, & caetera. Sic Auguſtinus in uno eodemque capitulo. Servius in Commentario Virgilii, ad illum verſum lib. 5. *Et me ſaevus equis oriens adflarit anhelis: Haec autem*, (inquit,) *plene exequitur & Cicero in Auguralibus*, & *A. Gellius in libris noctium Atticarum*, & lib. VII. ibi: *Et quos maliferae deſpectent nomina*, & caetera; & in Georgicis, ni fallor ſemel.

Alterum eſt argumentum, quod illis omnibus in locis, in codicibus eorum ſcriptorum manu deſcriptis conſtanter exaratum vidi, *Agellius*, & interdum *Agerius*. Contuli autem Codices Priſciani ſex manuſcriptos, Servii duos, Auguſtini unum, omnes valde antiquos, ſed Auguſtinum illum antiquiſſimum. Poſſem & auctoritates doctorum quorundam hominum adferre, quibus haec probarem. Nam Lambinus, ut ſolet paulo momento huc illuc impulſus, in edendo Cicerone Agellius probat, in Nepote deteſtatur. Accepi, Gabrielem Faernum Agelli quoque nomen probaſſe, commotum maxime verſiculo quodam antiqui neſcio cuius Grammatici, in quo haec

vel

vel ſimilis fuerit clauſula: *at doctus Agellius inquit*: Tu ſi eum Gramaticum & verſiculum (Fulvius fortaſſe eum tibi ſubiiciet, quem valde familiarem Faerno audio fuiſſe,) mihi indicaris, magnopere hanc opinionem confirmaveris.

Agellii autem nomen Romae uſitatum fuiſſe; (ut & Agerii, de quo cum alia in Pandectis loca, tum l. qui Romae Agerius de verbo obligat.) cum ex inſcriptione quadam antiqua, quam reperi in iis, quas multas, & fortaſſe nimis multas, in parvum libellum ſuum de orthographia retulit Aldus iunior, & ex Statii Poetae matre, quam vocatam Agellinam ſcribunt, tum ex Priſciano, qui mihi noſtrum auctorem ἀυτίϑεσϑαι videtur. (r) Sic igitur ille lib. IV. (s) *In ius deſinentia ſive a nominibus, ſive a verbis derivata ſervat* i *ante* us, & caetera, *ut ſervus, ſervi Servius: ſervilis Servilius, agellus agelli Agellius: ſilva Silvius: virgula Virgilius*: & caetera. Nunc reſpondeamus obiectionibus, quas puto eſſe poſſe duas. Una eſt, potuiſſe depravari manuſcripta contractione quadam facilique lapſu, ſcripto Agellio, pro A. Gellio, ut in Caſrania & aliis nonnullis accidit. Altera eſt, Romani hominis nullum fore praenomen; quod novum ſit & inuſitatum. Prior nullam vim mihi videtur habere. Proferat enim quis nomen aliquod ſcriptoris noti, quod conſtanter & perpetuo ita contractum & depravatum in plurimis locis reperiatur; quod certe nemo nunquam (aut valde erro) facturus eſt. De praenomine, ea aetate mirum non ſit, qua certum eſt multa Romanorum propria inſtituta iam exoleviſſe. Fortaſſe & praenomen & cognomen habuit hic noſter, quae tamen interciderint, aut quae ipſe auctor, Agellii nomine notior, praetermiſerit adſcribere. Paulli & Ulpiani & omnium fere Iuris auctorum praenomina, quis unquam audivit? Poſſem

(r) *Supple*: confirmare me poſſe arbitror: *aut quid tale*.

(s) P, 634. *ed. Grammaticor. Hel. Putſchii*.

ſem ſortaſſe probabiliter, A. Agellium dicere appellatum, ſed coniecturis huiuſmodi non puto eſſe opus. Haec fere ſunt, quae de Agellio habeam, quae, ſi probas, obſecro, ſi potes, adiuva, maxime illo Faerni verſiculo; ſi minus probas, tamen & verſiculum illum, & tua perſcribas. Sed enim volumen ut habeas, teque civiliter laceſſam, cupio mihi explices, tuamque indices ſententiam, cur Ulpianus Ius a iuſtitia deducat. Ego quidem etymon hoc non grammaticum, ſed philoſophicum eſſe puto: Ius enim ut actionem ex habitu iuſtitiae manare. Quaero etiam, cur Iuri gentium Florentinus adſcribat vindicationem in l. tertia: cum & beluis ea ſit communis. Plura alias, iam ſatis. Vale mi doctiſſime Murete, V. Kel. Febr. cIↃ IↃ Lxx.

IOANNES ZAMOSCIUS

Regni Poloniae Vicecancellarivs, Belzenſis, Knieſynenſis, Zamchenſis Capitaneus, &c.

M. ANTONIO MURETO S.

LXXIX.

Huius Epiſtolae mentio ſupra Ep. 66. Ad praeſens autem negotium referendae ſunt & ſequentes epiſtolae tres.

TUm ex conſtanti fama, tum ex ſcriptis tuis, quae in lucem a te edita manibus omnium, ob eorum elegantiam, teruntur, cognovi quantus ſis in litteris. Facile igitur tua virtus me, etſi tanto locorum intervallo a te remotum, & eum, qui te nunquam viderim, in tui amorem trahere potuit: cum & ipſe eas, licet earum ignarus, ac in vita civili occupatus, amem. Id tibi litteris hiſce meis breviter ſignificare volui. Plenius vero per Generoſum Ioannem Zamoſcium, Sereniſſimi Regis noſtri Secretarium, qui iſtuc a Rege miſſus eſt. Cui tu fidem in iis, quae tibi nomine meo nunciabit, adhibebis, & me tui amantem, redamabis. Vale, ex caſtris ad Gedanum, III. Kal. Iul. cIↃ IↃ Lxxvii.

Sere-

SERENISSIMO ET POTENTISSIMO

PRINCIPI STEPHANO,

Dei Gratia Poloniae Regi, &c.

M. ANTONIUS MURETUS

S. P. D.

LXXX.

NIhil in vita aut optabilius, aut honorificentius mihi contingere potuit, Sereniſſime Rex, quam ut homo neque ingenio neque doctrina praeter caeteros praeſtans, ampliſſima & honeſtiſſima conditione propoſita, a Maieſtate tua in Poloniam vocarer. Quo equidem venire cupiebam, non tam privati commodi ſpe, quam mirifico quodam ſtudio incenſus videndi ac venerandi cominus eum Principem, qui ſolus hodie confirmat vetus dictum, hominis ſapientiſſimi: *tum beatas civitates fore, cum aut Philoſophi regnarent, aut Reges philoſopharentur*. Sed id cum ita cuperem, ut nihil unquam cupierim ardentius, cur efficere non potuerim, Regia Maieſtas tua ex Ioanne Zamoſcio Secretario ſuo intelliget. (*t*) A qua ſupplex peto, ut ne propterea dedignetur me in ſuorum numerum adſcribere; neque iniquo animo ferat, me, dum vivam, quibuſcunque modis potero, & loquendo & ſcribendo, quantum Regiae ipſius liberalitati debeam profiteri ac praedicare Deus Opt. Max. Regiam Maieſtatem tuam rebus omnibus florentiſſimam quam diutiſſime ſervet. Romae, Kal. Decembr. CIↃ IↃ LXXVII.

M AN-

(*t*) *Intervenit nempe Pontificis auctoritas. Lege ſequentem epiſtolam.*

M. ANTONIUS MURETUS
IOANNI ZAMOSCIO
Regni Poloniae Vicecancellario, Belzenſi, Kniſſynenſi, Zamchenſi Capitaneo, &c.

S. P. D.

LXXXI.

PRaeter ſpem & opinionem meam accidit, ut cum inter me & Ioannem Zamoſcium Sereniſſimi Regis Secretarium omnibus prope de rebus conveniſſet, iamque ego me ad iter accingerem, atque iſtic animo & cogitatione totus eſſem: ſubito oſtenderit Gregorius Pontifex Maximus profectionem meam ſibi non placere; meque per viros ſumma auctoritate praeditos monendum curaverit, ne ex urbe diſcederem; ſibi curae fore, ut ne in urbe deteriori conditione eſſem, quam quae mihi in Polonia deferretur. Quin etiam ad quingentorum aureorum nummorum ſtipendium, quod mihi iampridem conſtitutum erat, ſtatim ducentos adiici iuſſit, mandavitque Datario ſuo, primo quoque tempore quoquo modo efficeret, ut aliunde mihi trecenti aurei nummi quotannis penderentur. Ea re factum eſt, ut coactus ſim deponere conſilium, quod ceperam veniendi ad vos: a quo, ne vivam, ſi me alia ulla res, quam ſummi Pontificis voluntas atque auctoritas abducere potuiſſet. Interea etiam tacente me, facile omnes vident, quantum Sereniſſimo ac potentiſſimo Regi Stephano, quantum tibi, Zamoſci clariſſime, debeam. Vobis enim, niſi plane ingratus ſim, hanc tam luculentam fortunarum mearum acceſſionem acceptam feram neceſſe eſt. Quare dum vivam, me utrique tantum debere fatear oportet, quantum ab homine deberi homini plurimum poteſt. A te etiam atque etiam peto, ut mihi veniam a Sereniſſimo Rege impetres: tibique perſua-

iratum eſſe dixiſſem: renidens ille, ſaxo, inquit, iſtud verbum magno redemtum velis. Eo ipſo die ſub veſperam, cum mihi iam parata coenula eſſet, ecce tibi homo ad fores. Quid tu, inquam, huc? *Tecum* inquit, *ut coenem, ſi forte placare te poſſim* φιλίαν ἀμφὶ τράπεζαν. Tu vero coenare mecum potes; placare me neque tam cito, neque tam facile potes. Inter coenam multa, ut ſolet, feſtive narrare, multa urbane dicere: quae omnia ego, non facile quidem, ſed tamen mihi imperans ſilentio audiebam, ita compoſito ad ſeveritatem vultu, ut ne illud quidem facerem, quod canes iratae ſolent. Diſceſſurus, *etiamne*, inquit *iratus es?* Multo, inquam, iratior, quam prius. Poſtridie eadem hora, cum tanquam ad conſtitutum veniſſet, quaerenti mihi: Quid tu huc denuo invocatus? Αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ, inquit, ille. Itane, inquam, falſis dictis & verſiculis coenam te quotidie nacturum putas? At ego, ne, erres, hodie non coeno. *Recte ſane*, inquit, *ego igitur, te ſpectante bona tua comedam. Scio enim, quid tibi in coenam paratum ſit.* Forte autem eo die amicus quidam ad me turdos & ficedulas aliquot miſerat. Quarum cum partem coqui, partem in craſtinum ſervari vellem: praeteriens ipſe, coquo meo, homini ſimplici ac credulo, apud quem valde gratioſus eſt, perſuaſerat, ut omnes coqueret; alioqui enim fore ut corrumperentur. Ita mihi denuo hoſpes habendus fuit non multi tantum ioci, ſed multi etiam cibi. Ubi adſedimus, tam multa dixit, ut non caeteris tantum domeſticis riſu ilia diſtenderint, ſed poſtremo mihi etiam ipſi, qui triſtitiam ſimulare cupiebam, riſum invitiſſimo excuſſerit. Facile iam perſpicere poterat, iram in ſe meam aut nullam fuiſſe, (& ita erat,) aut plane depoſitam eſſe: ſed expediebat homini putare me adhuc iratum ſibi. Redit tertio: & quaerenti, qui hoc negotii eſſet: *Volo*, inquit, *parere veteri ſententiae*: Οὐ χρὴ συμποσίοισι φίλων ἀπέχεσθαι ἑταίρων δηρόν. Tum, tu igitur, in-

quam, unum me ſodalem habes? *Ego vero*, inquit, *te unico magis unicum, neque mihi unquam bene eſt, niſi cum & eſſe & cammeſſe una tecum licet.* An tibi igitur diu videris abſuiſſe, qui mecum & haeri & nudius tertius coenaveris? *Quinimo*, inquit, *ita erga te affectus ſum, ut Medus ille erga Cyrum, καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον πάνυ πολύς μοι δοκεῖ εἶναι.* Abi inquam, quo dignus es, cum iſtis tuis ineptiis, an te mihi pro ignoto verba dare poſtulas? Licuit dicere, licuit obiurgare: ipſe tamen abſterreri nunquam potuit, quin mecum coenaret. Sublatis menſis: quaeſo, inquam, amoto ludo, an hoc quotidie facturus es? *Quotidie*, inquit, *donec te mihi plane placatum eſſe cognovero.* At ego, inquam, potius iusiurandum in eam rem arbitratu tuo dabo. Quid quaeris? niſi iraſci deſiiſſem, adhuc opinor eum σύνδειπνον quotidianum haberem. Itaque quidvis iam perpeti poſſum potius quam ut iſtis iraſcar, qui ſe tam bene vindicare norunt. Extra iocum, mi Gerarde, neque Titio quiſquam melior eſt, neque officii plenior, neque cuius aut ſermo aut convictus mihi dulcior ſit: ſed tamen interdum in me nimis ſibi multa permittit. Nihil eſt in Bibliotheca mea ita abſtruſum ac reconditum, ut ei non pateat: omnia inſpicit, omnia perſcrutatur. Fuit etiam tempus, cum, quicquid viſum erat, etiam me inconſulto, auferebat, ac deinde referebat: ſed id facere deſiit, poſtquam me aegre ferre animadvertit. Et tamen ſic quoque, abſente me, pervolutat omnia, omnes forulos excutit, neque ſi quid modo abſolutum ac perpolitum eſt, ſed rudia etiam, ſi collibuit, & inchoata deſcribit. *Quis neget hoc nimium?* ait Hiſpanus poeta: ſed ſit ſatis; ſaltem ne me traduceret, ſed, (quod ſemper pollicetur, nunquam praeſtat,) nugas meas legeret ſolus. Nunc, quia ita me amat, ut mea omnia miretur: vos quoque ſibi eſſe huius erroris ſocios putat, & ea ſaepe vobis, ut admiranda, dilaudat, quae vos, ſat ſcio, contemneretis. Mitto caetera. Hoc de graeca

tragoe-

tragoedia quale eſt? Neque enim uni tibi, ut putas, ſed aliis compluribus amicis dixit, vidiſſe ſe apud me tragoediam quandam graecam admirabilem: cum tamen ego latine quidem duas tantum adoleſcentulus tragoedias ſcripſerim, de graeca tragoedia ſcribenda nunquam, ne per ſomnium quidem cogitarim. Non ea vis animo. Et tamen vix credas, quot mihi tragoedias ficta illa tragoedia concitarit: multis qui ex eo illud audierant, eius legendae poteſtatem ſibi fieri poſtulantibus, mecumque, quod id non facerem, expoſtulantibus. Narrabo tibi rem totam, ut tu porro narrare alis poſſis. Sumpſeram haud ita pridem otioſus in manus Senecae tragoedias, eaſque animi cauſſa evolvebam, ac forte incideram in principium Troadum: ita enim vocandam puto, quae vulgo dicitur Troas. Libuit tentare, num quid graece ſimile poſſem: & ſubito quodam impetu ita exorſus ſum:

Εἴτις Τυράννῳ θυμὸν ἐξαρθεὶς τύχῃ
Φρένας γέγηθε ταῦρος, ἢ κομπάξεται,
Ἐς ἀεὶ τὸ Θεῖον ταυτὸν ἐλπίσας μενεῖν,
Ἐμοί τε καὶ σοὶ δύσμορε Τρῷὶ ἀμβλέποι.
Οὐ γὰρ ποθ' οἱ Θεοὶ τὰ παρὰ τοῖς θνητοῖς σεμνὰ
Σαφέστερον ἀπέδειξαν, ὡς πάντ' ἀσθενῆ,
Παίδων τ' ἄθυρμα, καὶ καπνοῦ σκιᾶς ὄναρ.
Φεῦ, φεῦ τὸ κλεινὸν ἔρεισμα τῆς πρὶν ὀλβίας
Ἀσιάτιδος γῆς, Θεῶν πεπονημένον χερὶ
Ὡς ὤχετο πολεμίῳ κατασκαφθὲν δορὶ,
Κεῖταί τε φροῦδον οἷον ἐξ οὐκ φανέν;

Vereor ne proiicias epiſtolam, ſi perrexero. Et tamen blandiente progreſſu, perſecutus ſum totam illam Hecubae ῥῆσιν. In illud αὐτοσχεδίασμα, abſente me, inciderat Titius, & putans ſe reperiſſe, quod pueri in faba, avidiſſime legere exorſus, ſuperveniente me, deſtitit. Vix a me digreſſus erat, cum, ut in quemcunque amicorum inciderat, ſpargit, mirificum Poetam eſſe me;

viſam a ſe tragoediam graecam meam δαιμόνιόν τι χρῆμα: ſed me non temere quemlibet ad mea legenda admittere. Iovis, ut ait Horatius, auribus illa ſervare. Paucis poſt diebus, ut quiſque amicorum mihi obvius factus erat, ita omnes orare, obſecrare, obteſtari, ut ſibi ſaltem inſpiciendae praeclarae illius tragoediae facerem copiam. Cum ego, qui vix jam illorum verſuum memineram, negarem ullam unquam a me ſcriptam eſſe tragoediam graecam, idque etiam iureiurando confirmarem; neque tamen aut hoc perſuadere poſſem, aut ab eis cognoſcere, quis eius fabulae auctor fuiſſet: exſtitit tandem unus, qui Titium nominaret. Audito hominis nomine, ſtatim ſuſpicatus ſum id, quod res erat. Itaque cum quibuſdam eorum, iis praecipue, quos videbam iniquiore animo ferre, quod parum amice agere me ſecum putarent, eos verſus oſtendiſſem: feci, ut tragoedia in mimum verteretur. Video tibi quoque illud mendaciolum aſperſum. Tu vero, mi Gerarde, cave quidquam meorum eſſe arbitreris, quod ego non tecum libentiſſime communicem. Quod ſi tanti eſſem, ut quidquam tale ſcripſiſſem, non te modo auditorem, monitorem, cenſorem, admitterem: ſed alios operis inſpectores quam poſſem plurimos corrogarem. Neque enim mihi cornae fibra eſt. Ne quiſquam unquam, qui bonos verſus aut feciſſet, aut feciſſe ſe putaret, occultos illos habere voluit. Ego de tua valetudine, de ſtudiis tuis, quid in iſto amoeniſſimo receſſu legas, quid ſcribas, cognoſcere diſcupio. Vale, & alumnum tuum praeſtantiſſimum adoleſcentem, Aſcanium Columnam, quando me ab eo amari ſcribis, meo nomine ſaluta. Romae Prid. Id. ſextil. CIↃ IↃ LXV.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS AUGUSTINO VALERIO, Epiſcopo Veronenſi;

S. P. D.

LXXXIV.

SOleo libenter; quoties incidit occaſio, de ſummis virtutibus tuis loqui, & commemorare in omni ſermone eum uſum, qui mihi tecum olim Venetiis maximus ac ſuaviſſimus interceſſit: cum & ego te propter tantam doctrinae copiam tantamque morum ſanctitatem, quantam in homine adoleſcente nunquam videram, colerem, atque adſectarer, & tu mecum, quae tua eſt humanitas, tua omnia familiariſſime communicares. Ex eo igitur plerique, qui mecum verſantur, in eam opinionem venerunt, ut putent me apud te aliquid poſſe: neque ego, ut verum fatear, hanc ipſorum opinionem aut refello, aut imminuo; confirmo potius, & quantum in me eſt, augeo: qui praeclare intelligam, quantopere mihi pulchrum atque honorificum ſit, arbitrari quamplurimos me a tali viro amari. Saepe igitur multi, qui a te obtinere aliquid vellent, egere mecum, ut ad te ſua cauſſa ſcriberem: quod tamen facere uſque adhuc nollui; quod, quae ipſi volebant; non erant eiuſmodi, ut ea vel me a quoquam, vel a te quenquam petere debere arbitrarer. Nunc cum ea ſe res obtulerit, in qua non modo clariſſimi viri mihique amiciſſimi commodum, ſed quod multo pluris eſt, exiſtimatio tua quodammodo agitur: putavi me, niſi ad te praeſertim rogatus, ſcriberem, officio defuturum. Iam diu eſt, cum qui hic Pauli Sadoleti Carpentoractenſis Epiſcopi, viri praeſtantis, planeque magno illo patruo digni, negotia gerunt, conqueruntur, non ſolvi penſiones annuas; quarum alteram ipſi, alteram eius fratri patrueli Camillo ex Eccleſiae tuae proventibus deberi adſe-

verant. Iamque hic tertius menſis eſt, cum ad te ſuper ea re, ipſorum rogatu, Hippolytus Cardinalis Ferrarienſis, cuius ego, ut ſcis, in familia ſum litteras dedit. Cum hoc omnibus, qui te norunt, novum atque incredibile videtur, dare te cuiquam cauſſam ullam de te querendi: tum te nihil dum ad Cardinalis litteras reſpondiſſe, non alii tantum, ſed & ipſe miratur. Hic ego te, Valeri optime ac ſapientiſſime, non orabo, des operam, ut Sadoleto quamprimum ſatisfiat: novi non integritatem modo, ſed & altitudinem animi tui longiſſime remoti a ſordibus, & prae honeſtate nihil caetera omnia facientis. Hoc tantum petam, ut cum ei ſatisfaciendum curaveris, quod te celeriter facturum non dubito, & certo mihi perſuadeo, per te non ſtetiſſe, quo minus ſuo tempore factum ſit; hoc igitur cum feceris, ut ſignifices Cardinali, litteras ipſius tantum apud te, quantum debent, ponderis habuiſſe. Vale. Romae. Idib. Mart. CIↃ IↃ LXVIII.

M. ANTONIUS MURETUS
IOANNI ANTONIO ODISCALCO SUO S.
LXXXV.

ETſi pro mutua inter nos voluntate tibi dubium eſſe non poteſt, quin tu omnia mihi chara ac iucunda ſint: tamen mihi hoc affirmanti credas velim, litteras tuas mihi etiam iucundiores fuiſſe, quam tu exiſtimare facile poſſis. Nam &, quod ego ſummo opere cupiebam, continebant λεπτομερέςατα totam rationem itineris tui, & quae iſtic vita, qui mores, quae cum caeterarum artium, tum iuris docendi ratio, ita diſerte ac luculenter explicabant, ut Ulixis Homerici narrationem Alcinoo, ac Phaeacibus minus fuiſſe iucundam putem. Admiſcueras etiam eis plurimum nativi illius leporis & αὐτοφυῦς urbanitatis, qua praeſens ſermones

tuos

tuos condiebas, ut eas legens, tantum non ſpectare te ac tecum confabulari viderer. Acceſſit ad voluptatem meam, quod patruus tuus V. C. qui has mihi uſque in Quirinalem, (ibi enim nunc ſumus,) ipſemet attulit, oſtendit mihi etiam eas, quas ad alterum patruum ſcripſeras; quibus eadem prope quae in meis, ſed latine expreſſa continebantur. Tum demum agnovi, quid te adduxiſſet, ut ad me populari ſermone ſcriberes. Neque enim illud te movit, in quo iocaris, Phormionis exemplum: ſed id potius feciſti, φιλοτιμούμενος παρ᾽ ἡμῖν ἐπὶ τῇ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἰδιώμασιν εὐεπείᾳ. Quod artificium tuum cum iam detectum eſſe videas: cenſeo poſthac ad me quoque latine, ſi videbitur, ſcribas. Quod tamen ea lege a te peto, ut ne propterea minus crebras, aut minus longas litteras des. Quidvis enim malo, quam earum fructu carere. Gaudeo metum meum de iis, qui iſtic Ius civile profitentur, vanum fuiſſe, & eos ſcriptores, quos ego tibi dilaudare conſueveram, iſtic vigere. Felicius hac in parte tecum actum eſt, quam cum quibuſdam aliis συμφοιτηταῖς tuis, qui, ut a me digreſſi ſunt, inter illos συρφετώδεις ac βορβορώδεις ſplendidarum ineptiarum magiſtros conſeneſcunt. Ego & tibi hoc nomine, ut debeo, gratulor, & cupide tempus illud exſpecto, cum ad nos non illa inani δοκησοφίᾳ, ſed vera ac ſolida Iuriſprudentia inſtructiſſimus revertaris. Nondum audiiſſe te puto, me hic Pandectas publice interpretari, non ſine aliqua moleſtia eorum, qui nollent configi oculos cornicibus, & *quae iuvenes didicere, ſenes ridenda faceri*. Equidem dabo ſtudioſe operam, ut eripiam ex animis hominum ſtultiſſimam illam opinionem, nihil in iure aut ſapienter cogitari poſſe, quod non ex illis lacunis hauriatur, aut erudite dici, quod non inſulſe ineleganterque dicatur. Spero me his aeſtivis menſibus, quibus res proferentur, in Tiburtino ſeceſſu aliquid novi edolaturum. Quid-

quid erit, ſi quid modo erit, ſum enim mirifice Callipides, ad te mittetur. Interea amabis me, ut facis. Scis enim, me id mutuo facere, & ad me, quam ſaepiſſime poteris, ſcribes. Vale. Romae. 3. Non. Ian. CIↃ IↃ LXVIII.

HIPPOLYTUS CARDINALIS FERRARIENSIS,

Archiepiſcopus Auſcitanus, A. Sorbino Theologo

S. P. D.

LXXXVI.

CUm allatum eſſet ad nos de doctrina, & eruditione tibi in rebus ſacris à Deo conceſſa, deque ſtudio, quod a te perpetuo adhibetur in vera & Catholica religione defendenda atque in pravis opinionibus refellendis, ac labefactandis, libenter ſane fecimus, ut te potiſſimum deligeremus, qui in Eccleſia noſtra Auſcitana Theologi locum ac gradum obtineres. Quod munus hortamur te, ut magno animo ſuſcipias, utque te, cum primum poteris; ad ipſam Auſcorum civitatem conferas: ut animus noſter, de populo illo dies noctesque ſollicitus, aliqua ex parte in tua fide ac diligentia conquieſcat. Multa nobis de te pollicemur, neque diffidimus; ea a te, Deo adiutore, praeſtitum iri. Laborum, ac vigiliarum; quas in populo illo docendo collocabis, vera quidem & ſola praemia ab ipſo Deo, cui ſervies, expectare te convenit: ſed ne nobis quidem ullo aut loco aut tempore ornandi tui voluntas defutura eſt: Hoc re ipſa verum eſſe comperies. Vale: Romae. 6. Idib. Mart. CIↃ IↃ LXVIII.

PE-

PETRUS VICTORIUS LUDOVICO
Caſtanaeo Rupipozaeo, Oratori Regis Chriſtianiſſimi
AD GREGORIUM,
P. M. S.
LXXXVII.

NOſti, maxime illuſtris, & omni liberali doctrinâ erudite Orator, quod litteris proditum fuit a M. Cicerone de Themiſtocle, ſapiente ac forti viro, reſpondiſſe eum, cum quidam illi pollicitus eſſet, ſe artem ei memoriae traditurum, oblivíſci ſe malle diſcere. Quae ſane vox egregia eſt, & ſummo hoc homine digna: recteque feciſſet, quicunque litteris mandaſſet, ne prudentiae plena ſententia vetuſtate interiret. Laudo igitur Ciceronem, qui in illuſtri loco ipſam collocavit. Nam Plutarchus, qui vitam eius diligenter ſcripſit, in aliis pluribus eius ἀποφθέγμάτων, hanc non commemoravit: non tamen, cum de ipſa ſaepe mecum accurate cogitarim, probo declarationem ipſius, qui putavit hoc a Themiſtocle dictum eſſe, quod haerebant in memoria quaecumque audierat aut viderat. Etſi namque hoc praeſtare potuit, ut novum illud artificium deſpiceret, cum minime ipſo ageret; nihil tamen valebat ad acrem cupiditatem, ſitimque explendam, quae in animo Themiſtoclis vigebat; eiiciendi inde, quod tum moleſtum erat, ac dolorem ingentem homini inurebat. Arbitror igitur (ut libere, quod ſentio, loquar) hoc ſummum illum virum ſignificare voluiſſe, ſe valde omni mortali obligatum futurum, qui rationem ipſi viamque monſtraſſet, qua penitus obliteraret cuncta, quae non ſine dolore in memoria inſiderent; praeſertim cum feratur Themiſtocles in adoleſcentia culpas non parvas admiſiſſe, famaque ipſius eo tempore, quaſi ad metas haeſerit; quod poſtea ipſe quoque confeſſus eſt, & ſimili, ed rem declarandam

randam ſatis accommodato, purgare conatus. Et ſane exiſtimo ego paucos mortales inveniri, qui vacui penitus fuerint ab omni labe ac vitio in lubrica illa aetate, & cui voluptas corporis libidoque dominatur, quae imperium ſuum durum atque iniuſtum, exercet aliquando etiam in graves & moderatos viros. Cum igitur mecum multum iam de hoc quaeſiverim exſpecto modo de ipſo iudicium tuum; teque iudicem huius quaeſtionis ſtatuo; quem ob exquiſitam honeſtarum artium ſcientiam, magnumque uſum rerum ſpero facile cognitorum, an verum ego in hac re attigerim, ſive contra lapſus opinione fuerim, valdeque peccarim, qui temere a tanti viri auctoritate diſcedere auſus ſim. Vale. Florentia. 6. Kal. Ian. CIↃ IↃ LXXVIII.

LUDOVICUS CASTANAEUS RUPIPOZAEUS P. VICTORIO

S. P. D.

LXXXVIII.

FOntes quidem ipſi, quod dicitur, ſitiunt, Victori, cum tu, talis tantuſque vir in hoc genere litterarum, de eo, quod ipſe ſtatuiſti, cuiuſquam tibi ſententiam praeterea exquirendam putas. Sed ſi maxime aliquem quaerebas, qui de tuo iudicio iudicaret; ego tamen minime omnium ad eam rem idoneus videri poteram, qui dicis tantum cauſſa, ut vos loquimini, haec ſtudia attingo, multiſque ac gravibus curis impeditus exceptas tantum & ſubciſivas horas earum tractationi tribuo. Facile itaque adducor, ut credam, te magis ornandi mei cauſſa feciſſe, ut quaereres, quid mihi de tua Themiſtoclei dicti interpretatione videretur, quam quod me valde bonum talium rerum exiſtimatorem eſſe iudicares. Sed tamen, ſi mihi quoque in veſtro eruditorum hominum ſenatu ſententiae dictio eſt; adſentior tibi Victori, atque ita adſentior, nihil ut putem ſuper hac re verius

verius aut ſapientius cogitari poſſe. Nam ut tu recte ratiocinaris, ſi omnia in animo Themiſtocli, quaecunque aut audierat, aut viderat, haerebant: poterat quidem deſpicere artem illam memoriae, ut ſibi minus neceſſariam; ſed nihil tamen erat cauſſae, cur artem praeterea requireret obliviſcendi. At cum gaudium, quod capiebat e rebus ſuis praeclare geſtis, contaminaretur recordatione eorum, quae adoleſcens libidinoſe ac nequiter fecerat, non immerito cupiebat, eorum obliviſci poſſe, ut illo gaudio liquido ſinceroque frueretur. Habes igitur me adſtipulatorem ſententiae tuae: quod tu quanti facturus ſis, neſcio: ego ita demum a te non omnino parvi me fieri putabo, ſi, me, quod tuo commodo fiat, talibus epiſtolis ſape provocaris. Interea, mi Victori, ſi quid vides, quod ego hic aut tua, aut tuorum cauſſa facere poſſim, fac ut ſciam; atque hoc pro certo habeto, tua omnia maiori etiam ſtudio, quam mea ſemper a me procuratum iri. Vale Romae 6. Non. Ian CIↃ IↃ LXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS

S. D.

HERCULI CIOFANO.

LXXXIX.

ITa crebra ſunt tua erga me officia, ut ego, qui nihil adhuc cauſſa tua ex animi mei ſententia efficere potui, quoties de te cogito, (id quod facio ſaepiſſime,) totus pudore ſuffundar. Sed tanta his temporibus in urbe eſt ἀπορία conditionum, quae quidem ex uſu tuo eſſe poſſint, ut nunquam fuiſſe maiorem putem. Video hic quotidie homines adoleſcentes optimo ingenio, amabiliſſimis moribus, mediocri utriuſque earum linguarum, quae in praetio ſunt, intelligentia; qui, cuius domi vivant, reperire neminem poſſunt. Non defatiſcar tamen experiri, eniti, laborare, πάντα λίθον, ut Graeci dicunt, κινεῖν, donec aliquam rationem reperero, qua nobis

una

una vivere liceat. Remmitto ad te orationes, quae mihi non magno uſui fuerunt. Liber eſt neque antiquus, neque deſcriptus ex ullo valde antiquo, & negligentiſſime ſcriptus. Ago tamen de eo tibi gratias ſane maximas. Priſcianum, qui mihi incredibiliter gratus fuit, ſpero, aut potius video, multo meliorem fore. Si frater Vincentii Stampae eos ad me libros, de quibus ſcribis, mittere voluerit, obſtringet me ſibi memoria beneficii ſempiterna. De Gellio amabo te, da operam, ut noſter ſit. Sumptuum quidquid factum erit, ſtatim tibi diligenter & cum fide curabitur. Sardum tuum, aut potius meum quoque, ſalutabis meo nomine diligenter. Velim, dum iſtic es, ſi qua ratione potes, graeci ſermonis ſaltem prima elementa perdiſcas. Ex labore non magno magnos fructus, ſi feceris, capies. Mi Ciofane optime & ſuaviſſime, etiam atque etiam vale. XIV. Kal. April. cIↄ Iↄ LXIX. Ex Urbe. Sardus ecquid litterarum a me accepit, ſcire cupio.

M. ANTONIUS MURETUS, M. ANTONIO CIOFANO S. P. D.

XC.

TU vero neque mihi illiberalis viſus es, neque videri unquam potes: neque tantum apud me pondus habere debuit abiectiſſimorum hominum cupiditas, ut quidquam de te ſuſpicatus ſim alienum a moribus & natura tua. Munus quidem tuum mihi ſupra quam dici poteſt, gratum atque acceptum fuit: partem autem illius interceptam fuiſſe antequam ad me perveniſſet, ex tuis primum litteris intellexi. Factum quidem ab eis eſt ſordide & illiberaliter, qui ſi quid a me eo nomine amplius pecuniae poſtulaſſent, dediſſem non invitus plus etiam, quam quanti erat, quo ipſi me fraudarunt. Sed in ea re eſt, quod tibi gratias agam, ut ſane

ex

ex animo facio, valdeque cupio occaſionem mihi aliquam obiici declarandae voluntatis erga te meae. Ipſos propterea in iudicium vocari nolim: obiurgari modeſte poſſunt, ut dicant poſthac, ſi poſſunt, eſſe fideliores. Ad Herculem fratrem tuum quod attinet, ego in eo amando vix tibi cedo. Itaque curabo & adiuvabo, quacunque re potero, ipſius commoda; neque committam, ut ullum a me munus hominis vere amici, aut ipſe aut tu ullo aut loco aut tempore deſiderare poſſitis. Interea peto a te, ut amare me pergas, & tibi plane perſuadeas te a me fraterne amari. Vale. X. Kalend. Maii. Romae. cIↄ Iↄ Lxx.

EIDEM ANT. CIOFANO.
XCI.

ET ad litteras tuas, & ad verſus ſuaviſſimi adoleſcentis Iulii Roſcii *u*) citius reſpondiſſem, ſi habuiſſem, per quem arbitrarer litteras meas ad vos perlatum iri. Cepi tandem hoc conſilium, ut eas mitterem ad amicum quendam, qui mea cauſſa eas perferret in ſeminarium ad Roſcium; a quo ſpero has quoque tibi redditum iri. Eadem cauſſa eſt, cur nihil reſcribam ad litteras Germani illius, *x*) quas tu a Manutio tibi datas ad me miſiſti. Scribit enim ad me Roſtochio, cuius ego oppidi nomen nunquam antea audiveram, neque ubi terrarum ſit ſcio. Et alioqui, ut verum tibi fatear, non admodum libenter ſcribo ad homines ignotos; praeſertim ortos in iis regionibus, ubi vulgo a recta & vera religione homines deſciverunt: vereor enim ne imprudens ad aliquem τῶν μεμιασμένων litteras dem, cum quibus ego nihil mihi eſſe aut familiaritatis aut commercii volo. Nec cauſſa quidem ulla eſt, cur hoc quidem tempore, praeſertim occupatus, reſpondeam ad litteras fratis tui,

u) *ad quem epiſtola paulo poſt 93.*
x) *Nathani Chytraeo, ad epiſtolam, quae ſupra numeratur 50.*

tui, quibus mihi gratias agit, quod ſe Epiſcopo Sulmonenſi commendandum curaverim. Ego ſemper, quae ad te, quaeque ad illum pertinebunt, ſtudioſiſſime procurabo: neque in tanta noſtra coniunctione ullus unquam gratiarum actioni futurus eſt locus. Manutium ſi adhuc iſtic eſt, meis verbis ſalutes velim, eique adfirmes, invaletudinem ipſius mihi ſummo dolori eſſe: qui ſi forte animum induceret huc ad nos ſecedere, & nobiſcum tranſigere hos aeſtivos calores, fortaſſe perciperet eandem utilitatem e ſalubritate coeli Tiburtini, quam multi alii capiunt: a me certe expectare poſſet, ea omnia officia, quae vetuſtiſſimae inter nos amicitiae & ſummis ipſius erga me beneficiis debentur. Salutabis etiam meo nomine optimum & eruditiſſimum hominem Fulvium Cardulum: eique quod adductus mea commendatione rationibus tuis conſulere conetur, ex me quoque gratias ages. Plura ſcriberem, ſed avocor. Vale. XI. Sextil. CIƆ IƆ LXX.

EIDEM ANT. CIOFANO.
XCII.

GRatulare mihi, Caeſar valet: cuius invaletudo tantum mihi moerorem attulerat, quantum ego ipſe nunquam crediddiſſem. Mihi crede, non putabam eum tantopere a me amari. Fuit ille quidem ita propinquus, ut Poetae loquuntur, ἅδου πύλαις, ut iam iamque efflaturus animam videretur. Aliter Deo viſum eſt, qui maluit eo conſervato, quam ſublato, ſibi gratias agi. Potero nunc, (antea enim non poteram,) ad fratrem tuum ſcribere, eique, ut decet, gratias agere, & de vaſis quatuor, quae ad me miſit, ſane elegantibus & operis eximii, & de litteris amantiſſime ſcriptis. Interea tu cum ad eum ſcribes, ſignificabis ei, munus mihi fuiſſe gratiſſimum: purgabiſque me, quod ad ipſum non ſtatim ſcripſerim. Nihil tunc aliud quam de Caeſare cogitabam. Nunc quo-

quoque exſpectandum eſt, dum hoc recens gaudium conquieverit. Ita ſumus homines: & dolore & gaudio aeque impedimur. Vale. Tibure. V. Id. Sept. cIↃ IↃ Lxx.

M. ANTONIUS MURETUS IULIO ROSCIO S.

XCIII.

EX Elegiis, quas a te nuper accepi, dici non poteſt, quantum ceperim voluptatis, non tantum quia me laudabant, (etſi ἥδιστον ἄκουσμα ὁ ἔπαινος,) ſed quia id elegantiſſime venuſtiſſimeque faciebant. Omnino multa mihi Hercules noſter de ingenio tuo, deque praeſtantia in pangendis verſibus dixerat. Sed tu eam opinionem, quam ego ex ipſius ſermonibus de te conceperam, longe multumque ſuperaſti. Vere hoc tibi adfirmo, nullum a multis iam annis vidi aequalem tuum, quem tecum in hoc genere conferendum putem: neque dubito, ſi perrexeris, quin poſſis alquando inter optimos huius ſeculi Poetas cenſeri, *inſignemque tuo capiti petere inde coronam. Unde prius paucis velarint tempora muſae*. Sin te, quod fore auguror, gravius aliquod ſtudium, progrediente aetate, ab amoenitate poematum abduxerit: tamen te, mi Roſci optime & ſuaviſſime, hortor, ne Muſas unquam plane deſeras, neve unquam ita te addicas cuiquam illarum ſeverioris, ut ita dicam, ſupercilii artium, ut non tibi identidem ex Muſarum cantibus ſi nihil aliud, petendam certe graviorum cogitationum allevationem putes. Neque te hoc facturum eſſe diffido. Μοῦσαι γὰρ ὅσους ἴδον ὄμματι παῖδας, ἄχρι βίου πολιοὺς οὐκ ἀπέθεντο φίλους. A me vero ut poſthac omnia officia expectes quae ab homine amiciſſimo expectari poſſunt, te etiam atque etiam oro. Cum iſtuc rediero, erit mihi gratiſſimum, ſi iterdum ad me, quod modo permiſſu eorum fiat, apud quos educaris, ventites, meque ac rebus omnibus meis aeque libere utaris ac tuis. Spero autem conſuetudine ſermoneſ-

moneſque noſtros ne ipſam laudem, ad quam aſpiras, conſequendam tibi non prorſus inutiles fore. Vale mi Roſci, tibique perſuade, te a me plane in filii, & quidem ὀψιγόνου, loco amari XI. Kal. Sextil. cIↄ Iↄ Lxx. Litteras, quas cum his accipies, *y*) peto, ut Ciofano, cum primum poteris, reddendas cures.

EIDEM ROSCIO.
XCIV.

IN hac commutatione conſilii de inſtituenda ratione ſtudiorum tui, nihil me magis ſollicitum habet, quam quod neſcio, quos progreſſus in Graecis litteris feceris. Quarum ſine mediocri ſaltem cognitione cave putes ad ullam doctrinae praeſtantiam perveniri. Eis ſi ita imbutus es, ut poſſis Ariſtotelem ſuapte lingua loquentem intelligerere, eiuſque etiam interpretes Graecos, ſine cuiuſquam interpretatione latina conſulere, non invitus patiar te ad ſtudia Philoſophiae gradum facere: etſi, ut verum fatear, Demoſtheni, Thucydidi, Herodoto, Xenophonti, & huius generis ſcriptoribus, praetereaque Poetis Graecis annum adhuc unum dari maluiſſem. Volo equidem, quicquid ages, proſpere tibi ac feliciter evenire: ſed tamen non committam, ut ſi abſque illo inſtrumento te ad Philoſophiam contuleris, dicere unquam poſſis, Muretum tibi eius conſilii auctorem fuiſſe. Neque haec a me ita diſputantur, quaſi tibi in iis litteris, quae humaniores dicuntur, conſeneſcendum arbitrer. Longe ſemper ab ea ſententia meus abſuit animus: ſed tu & ea aetate es, ut properare non debeas: & eo ingenio, ut, ſi firma ac ſolida doctrinae fundamenta ieceris, ad ſumma omnia facile perventurus eſſe videaris. Nam quod ais, ſine eloquentia multos ad ſummam amplitudinem perveniſſe, ſine ſapientia neminem: verius dixiſſes, & ſine ſapientia, & ſine eloquentia, & ſine

ne

y) *Eas habes ſupra num.* 91.

ne ullo vero bono multos ea, quae vulgo habentur ampliſſima, & olim conſecutos eſſe, & quotidie conſequi. De quibus conſtitueram hoc loco pluribus diſſerere, ſed avocor. Tres enim hic habemus Cardinales, Auguſtanum, Varmienſem, Alciatum; qui mihi omne prope tempus eripiunt. Mi Roſci, ignoſce occupationibus meis, & vale. Tibure III. Non. Octob. CIↃ IↃ LXX.

M. ANTONIUS MURETUS

HERCULI CIOFANO SULMONENSI

S. P. D.

XCV.

Accepi volumen orationum: de quo amo te, ut debeo, plurimum; eo ſimul atque uſus ero, remittam *Demere partem de ſolido die* apud Horatium, ſine ulla dubitatione eſt *meridiari*, id eſt, ipſo meridie horam unam aut alteram dormire: quod qui faciunt, diem quodammodo frangunt, ac dividunt, neque eum unum ac ſolidum & ὁλόκληρον eſſe patiuntur. Itaque is qui demit partem de ſolido die, dicitur id facere *nunc viridi membra ſub arbuſto ſtratus, nunc ad aquae lene caput ſacrae*. Et hoc ipſum Varro alicubi vocat *diem dividere*. De verbo *deducendi*, cur eo vim ullam ſignificari putes, non ſane video. Cleopatra quidem neque volens, neque invita in triumpho ducta eſt. At non eſt tamen dubium, neminem volentem θριαμβεύεσθαι. Nemo enim volens vincitur, aut poenas dat ei adverſus quem bellum geſſit. Verſus tui non inſuaves ſunt: & erit mihi gratum, ſi te, cum licebit, in hoc quoque genere exerceas. Vale. Romae. IV. Id. Mart. CIↃ IↃ LXXI.

P. GILBEATUS MALLOCIUS M. ANTONIO MURETO *V. C. S. D.*

XCVI.

DUpliciter ſum delectatus tuis litteris: & quod me ad amicitiam applicare propiuſque adiungere cupientem, tam humaniter, tamque benevole exceperis; & quod Franciſci Flehardi Epiſcopi noſtri cauſſam ita ſis amplexus, ut in ea iuvanda, & conſilio tuo promovenda, non mediocrem naturae tuae bonitatem & humanitatem expreſſeris. Qua quidem de re, non ſolum apud me, qui tibi multa debere cupio: ſed apud illum quoque ſuoſque omnes ſummam mirificamque gratiam iniiſti. Ille igitur, te admonente & hortante maxime ſacris initiatus, in numeroſque relatus eſt, ut, quae antea rebus abſolute perficiendis difficultas opponebatur, nunc penitus ſublata, ereptaque videatur: adeo ut ex poſtrema litterarum tuarum parte in ſpem certam venerimus, totam negotii iſtius explicandi rationem perfacilem iam fore atque expeditam. Quod totum prudentiſſimis tuis conſiliis, amantiſſimiſque admonitionibus acceptum ferre volumus. Epiſcopum itaque noſtrum rurſus tibi commendare, neceſſe non habeo; commendo tamen: hoc enim ad officium meum adeo pertinere arbitror ut nunquam, niſi re perfecta & abſoluta, de illo labore & ſollicitus eſſe deſinere neque poſſim, neque debeam. Te vero vehementer oramus, obteſtamurque, ut quemadmodum praeclare initia poſuiſti: ita in eadem voluntate perſeveres. Quod de te & ſperamus & ſane confidimus. De turbulento rerum noſtrarum ſtatu nolo quicquam ad te ſcribere. Neque enim id ego praeſtare poſſum ſine moerore, neque tu ſine ſummo doloris ſenſu intelligere poſſes. Satius eſt igitur res noſtras ſilentio involuere & obtegere: quae aliud nihil ſunt, quam

bella

bella infanda, neces incendia, furta, rapinae, ut uno verſu complectar omnia. Nolo enim tibi eſſe moleſtus in recenſendis particulatim noſtris miſeriis: tametſi non dubitem, te patriae quoque calamitatibus, etiam longe diſſitum, non mediocriter & affici & commoveri: Neque enim ſolus Ulyſſes amans eſt patriae. Ad rem nunc redeo: ego certe, Murete vir clariſſime, niſi pro illo tuo tam propenſo ad me amandum complectendumque ſtudio, proque illa, quam de me habes opinione, tibi perpetuo devinctus, obſtrictuſque permaneam, ingratus plane ſim, meique diſſimillimus. Quod nulla neque dies nec anni efficere poterunt conſequentes. Extremum illud erit, ut Drachium ad nos, re peracta, laetum contentumque quamprimum dimittas. Vale. Gratianopoli. XII. Kal. Octob. CIↃ IↃ LXX.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
SINIBALDO ANTONIO SUO.
XCVII.

IN ſummis occupationibus meis, Sinibalde Antonie, quae me reſpirare vix ſinunt, legi tamen Dialogum tuum, & voluptatem longe maximam ex eius lectione cepi. Delectarunt me argumenta & ingenioſe excogitata, & denſa, & vivo (ut ita dicam) ac ſpiranti orationis genere expreſſa. Itaque ut Pythagoram aiunt e modulo pedis, quanta corporis mole fuiſſet Hercules, iudicaſſe: ſic & ego ex hoc brevi commentariolo facile de tui ingenii magnitudine ac praeſtantia iudicavi. Amor autem erga me tuus, quem plane ſingularem omni ex parte declaras, noli quaerere, quantopere mihi gratus ac iucundus fuerit. Neque enim ullum unquam mihi maiorem fructum vigiliarum ac laborum meorum propoſui, quam ut a tui ſimilibus amarer. Quare etſi non agnoſco eas laudes, quas tu αὐτῷ τῷ θυλάκῳ, ut aiunt, in

in me congeris: ſumme tamen animo iſtum amorem, qui tibi homini tam acuto, ac perſpicaci tenebras offuderit, eaque de me ſentire, ac praedicare coegerit, quae ne quidem, quanquam diſertus es, alii cuiquam facile perſuadere poſſes. Dialogum edas, cenſeo: nolo enim ita modeſtus videri, ut gloriae tuae mea modeſtia obſtet. Auctor enim tibi ſum, ut alta meditere, ac procudas: neque reformides obtrectatorum voculas: quae in proſcenium prodeunti nonnihil fortaſſis moleſtae futurae ſunt; ubi tibi ſemel ipſe audientiam feceris, conticeſcent. Vale. Romae. Id. Decemb, M D LXXIIX.

M. ANTONIUS MURETUS FRANCISCO BENCIO, E SOCIETATE IESU, S. D.

XCIIX.

Dedicatio eſt interpretationis duorum Ariſtotetis Rhetoricorum.

QUod non difficile modo factu, ſed prope incredibile ſuapte ſponte videri poteſt, id mihi tecum uſu venit, Franciſce Benci: ut inter homines ſumma inter ſe caritate devinctos, intercedat tamen prope quotidiana contentio, dum & tu, alienorum officiorum benigniſſimus aeſtimator ſumma quaedam mihi debere te praedicas & ego contra tantum mihi a te tributum eſſe profiteor, ut omnis mihi ſpes plane praeciſa ſit tecum unquam paria faciendi. Nam ſi rationes putandae, & ad calculum res vocanda ſit: quid a te mihi aliud acceptum ferri poteſt, quam quod multos abhinc annos effloreſcentem ingenii tui vim admiratus, ducem me tibi ad eas artes praebui, in quibus poſtea Dei ope, & induſtria tua fretus, eos progreſſus feciſti, ut in te iam pridem & eximia dicendi vis, & minime vul-

vulgaris eruditio, uno omnium ore celebretur? Cuius qualiſcunque officii erga te mei abunde mihi magnam gratiam percipere videor, cum, qui ad te audiendum confluunt, ad Mureti auditorem atque alumnum ire ſe praedicant, eaque in re viva ac ſpirantia agnoſcunt, quorum in me olim umbra fortaſſis aliqua ac ſimulachrum fuit. At ego, niſi prorſus ingratum haberi me velim, quae quantaque tibi a me deberi agnoſcam neceſſe eſt. Tu me primus, tanto adoleſcentior tanto ſeniorem humana contemnere, & pleno gradu ad divina properare docuiſti, cum in ipſo vernantis aetatis flore, poſthabitis voluptatibus, ambitione depoſita, reiectis aliis omnibus curis; in iſtam te ſanctiſſimam & orbi terrarum fructuoſiſſimam hominum cultui divino mancipatorum ſocietatem contuliſti; cum in ſuſcepto ſemel conſilio tam conſtanter perſtitiſti; neque ceſſiſti illorum vocibus, qui cum in collegiis veſtris educati eſſent, & illic didiciſſent iſtud neſcio quid, quod iactant, litterarum, a quo ipſi ordine flagitioſe deſciverant, in eum ne nomen dares abſterrere te conabantur. In quem tu ſemel admiſſus ita vitam inſtituiſti, ut facile declaraveris, non illum coecum quendam, ut ipſi mentiebantur, ac temerarium impetum, ſed divini numinis inſtinctum atque afflatum fuiſſe; & (ut ad ea redeam, quae ad me proprie pertinent,) nunquam ex illo conſiliis, praeceptis, cohortationibus iuvare me, & faces ac ſtimulos animo meo ad pietatem ſubdere deſtitiſti. Merito itaque ita te amo & ut patrem filius, & ut filium pater: his enim nos, quae maxima ſunt, caritatis vinculis bonitas divina copulavit. Quare, quod & in caeteris rebus, quoad potero, ſedulo faciam, libenter his paucis diebus obſecutus ſum ſtudio tuo, (z) & qui pridem conatus eſſem ſecundum Rhetoricorum Ariſtotelis librum latine reddere, quanquam hoc tempore & mul-

L 3 tis,

(z) *Confer, quae Muretus ad Barthoreum ſcribit l. III. Ep. 73.*

tis, ut noſti, occupationibus obrutus, & moleſto ac difficili pedum morbo octavum iam menſem impeditus, in tuam tamen gratiam etiam primum addidi. Tertium, ut ſaepe ex me audiſti, latine reddi poſſe vix puto. Sed ſi quid unquam mihi vacui temporis dabitur, quod optare magis quam ſperare poſſum, non ego quidem illum interpretabor: ſed Ariſtotelea praecepta, quae eo continentur, meo more tractare & latinis exemplis illuſtrare conabor. In his autem quos nunc ad te mitto, quoſque amoris erga te mei monumentum eſſe cupio facile proſpicio fore, ut multi multa mirentur, partim longe aliter a me accepta, quam ab aliis partim etiam a vulgata Graecorum librorum editione diſcrepantia. Qui hoc velim cogitent, neque cauſſam mihi ullam fuiſſe ſuſcipiendi novi laboris, ſi nulla in re diſſenſiſſem a caeteris: & ipſos inter ſe graecos libros ita variare, ut a multis diſcedere neceſſe ſit, quicunque unum ſequi velit. Spero autem me brevi breves quaſdam notas in hos libros editurum, ex quibus, quid in eis aut praeſtiterim, aut praeſtare voluerim, curque locis aliquot, non ab aliis modo, ſed ab ipſo quoque eruditorum Corypheo Petro Victorio, cui debetur, quicquid fructus hac aetate ex horum librorum lectione percipitur, diſſentire auſus ſim, commodius intelligatur. Romae. Id. Febr. CIϽ IϽ LXXXV.

M. ANTONIUS MURETUS

IACOBO PONTANO,
E Societate Ieſu,

S. D.

XCIX.

QUod ad te ſcribendi principium capiam, neſcio: ita me pudet tam diu in aere tuo fuiſſe, & humaniſ-

maniſſime ſcriptis a te litteris nihil adhuc reſpondiſſe. Sed magna mihi ſpes eſt in facilitate & comitate tua, daturum te non gravate veniam occupationibus meis, quae me ita undique diſtrictum tenent, ut erga pleroſque amicos parum officioſum videri cogant. Magnam etiam metus partem mihi demit Franciſcus Bencius, qui mihi omni adſeveratione confirmat, ita te cupidum eſſe litterarum mearum, ut quicquid a me mitteretur, in ſolutum accepturus ſis. Quod ego te, ut facias, Pontane optime, vehementer oro: idque ea lege, ut me poſthac, (iam enim, ut ſpero, liberior ac ſolutior futurus ſum,) copioſius tibi ſatisfacturum eſſe pollicear. Interea, quoniam δῶρα, ut ille ait, Θεοὺς πείθει mitto ad te, quo te facilius placem, λογάριον quoddam mitto meum, & verſus neſcio quos illuſtratos notis cuiuſdam familiaris mei. Hoc munuſculum qualecunque eſt, peto a te, ut boni conſulas, meque quanquam immerentem amare pergas. Vale. Romae. Id. Iulii cIↃ IↃ LXXXV.

EIDEM PONTANO.
C.

CUr & tam rarus, & tam brevis in ſcribendo ſim, puto te ex Bencii noſtri litetris cognoviſſe: cui cum promiſiſſem heri me hac nocte aliquid ad te ſcripturum: ita poſtea ſum totam prope noctem acerbiſſimo ſiniſtri pedis dolore vexatus, ut neque de legendo, neque de ſcribendo cogitare potuerim. Nunc albeſcente coelo, cum paulum ſe remiſerit dolor, cuperem quidem ſcribere: ſed quod ſcribam, hoc quidem tempore nihil habeo, niſi te a me mirabiliter amari, quod tibi, etiam tacente me dubium non eſſe arbitror. Utinam quidem eſſet aliquid, in quo id tibi re ac factis teſtari poſſem: ſed quando aliter non licet, curabo, ubi quid ſcriptorum meorum edetur, ut ad te quamprimum perferatur. Etſi hoc ipſum non video, cur

aut tibi, aut cuiquam valde gratum eſſe debeat: quid enim tale in ſcriptis meis ineſt, ut non ſatius ſit vel nihil agere, quam eis legendis operam perdere? Obſequatur igitur ſtudio veſtro: ne, dum arrogantiae crimen effugere conor, hoc ipſo in id incidam, ſi iudicium meum iudicio veſtro anteponere voluero. Quid iam? quid ſcribam aliud? etiam, ut & tu, & quos iſtic habere diceris tui erga me amoris ſocios, hunc miſerum ſenem precibus veſtris Deo commendetis, atque ab eo petatis, ut qui tot annis in vitiorum ſordibus vixi, beneficio ipſius hac ſaltem extrema aetate aliquid efficere & edolare poſſim, quod & ad gloriam ipſius, & poſterorum utilitatem pertineat. Vale. Pontane mi, vale, & me ama. Romae Kalend. Ian. CIↃ IↃ LXXXIV.

M. ANTONII MURETI
EPISTOLARUM
LIBER III.

M. ANTONIUS MURETUS S. D. IUSTO LIPSIO SUO.

EPISTOLA PRIMA.

NIhil eſt aut te amabilius, aut litteris tuis dulcius: ad quas ego nudius tertius acceptas ſtatim reſpondiſſem, ſi aut fuiſſet plus otii, aut ſtatim reſponderi tua interfuiſſet. Cum & eſſem paulo, quam ſoleo, occupatior, & in unius diei mora nihil eſſe incommodi viderem; indulſi naturae meae; qui perſpectam haberem facilitatem tuae. Deſiderio tibi eſſe mutuam conſuetudinem noſtram, ſi vis me aperte ac ſimpliciter loqui, ut mea conſuetudo fert, & ut noſtra ſumma coniunctio poſtulat; gaudeo: quodque ipſi mihi admirabile videtur, ex moleſtia ipſa tua voluptatem capio. Nam neque tu, niſi me valde amares tam iniquo animo ferres abſentiam meam, & mihi nihil iucundius eſt, quam a te valde amari. I nunc & dicito verum eſſe illud Euripideum; ἐς κοινὸν ἀλγεῖν: cum duorum, qui certe inter ſe amiciſſimi ſunt, videas, uni alterius aegritudinem eſſe iucundam. Cave tamen putes, minus a me ſermones tuos requiri, quam a te meos. Hic enim etſi adfluimus omnibus deliciis, planeque Phaeacum vitam vivimus, ubi

- - - εὐφρο-

. . . εὐφροσύνη μὲν ἔχῃ κατὰ δῆμον ἅπαντα,
Δαιτυμόνες δ' ἀνὰ δώματ' ἀκουάζονται ἀοιδοῦ·
Ἥμενοι ἑξείης· παρὰ δὲ πλήθωσι τράπεζαι
Σίτου καὶ κρειῶν,

nemo tamen eſt, qui iiſdem, quibus nos, ſtudiis delectetur, ut iam verear, cum iſtuc rediero tamdiu a Muſis & a litteris omnibus peregrinatus, ne quis veſtrum, quibus adſidue in libris verſari licet, mihi illud occinat: Ἐβαρβάρωσε χρόνιος ὢν ἐν βαρβάροις. At tu mi Lipſi, ſi me audis hominem ſi non valde prudentem, certe quidem inſigniter amantem tui, obdura, & noli tam cito de Roma relinquenda cogitare. Mihi crede, *Iſte tibi quondam laetitiam feret labos*. Conventum eſſe a te Manutium meum gaudeo, & talem repertum qualem, ego tibi eum ſaepe deſcripſeram. Hoc tibi liquido confirmare poſſum, cum virum bonum eſſe, φιλόφιλον & ſtudioſiſſimum benefaciendi quam plurimis. Quare auctor tibi ſum, ut te, quantum potes, inſinues in illius conſuetudinem. Cogitabam de eodem oleo & opera ad Plautum noſtrum ſcribere: ſed alio vocor. Interea ſalutabis eum meo nomine, &, ut coepiſti, reddes quotidie tua conſuetudine doctiorem. Cras ad eum ſcribam. Bene vale, mi ſuaviſſime Lipſi. Tibure, XII. Kalend. Septembris cIↃ IↃ LXIX.

M. ANTONIUS MURETUS,

S. D.

IUSTO LIPSIO SUO.

II.

Reſpondet, opinor, ſaltem aliqua ſui parte, epiſtolae ſequentis; quam adeo praſtabat huic anteponere. Certe iuvabit, eam, & quae annotavimus, prius legere. Caeterum ad idem, quod hic agitur negotium. Referendae libri III. epiſtolae duae,

duae ; 79. & 80. quanquam repugnare videatur annus epiſtolae 80. adſcriptus. Σφάλμα enim aliquod ibi agnoſces. Ego, ut liberum eſſet cuique amplius deliberare, in ea temporum notatione nihil mutavi.

NEque enim puto aut malevolorum rumuſculos, aut tenues quaſdam & obſcuras ſuſpiciones tantum potuiſſe, ut meus eſſe deſieris: cum ego plane ſim tuus. Quod inter amantes ſolet, Zelotypia me quaedam inceſſerat, quod alios quoſdam, de quibus inter nos ridere interdum & iocari ſolebamus, & qui certe te cum hic eſſes, non ex aequo mecum amabant, ſi verum audire vis, ne nunc quidem amant, qui ex eis ſuperſtites ſunt: eos igitur ſubiniquo animo ferebam a te & ſaepius & honorificentius quam me, prae quo illos contemnere ſolebas, nominari. Sed miſſa haec faciamus. Electorum tuorum γεῦμα mirifice mihi placuit. Caetera expecto, & cum Saturnalia, tum multo etiam magis de vita ac ſcriptis Senecae: quem ut accepero, in eodem te genere, ut potero, remunerabor. Illis quae ais in undecimo meo (*a*) aliorſum ab iniquis capi poſſe, medere, ut vis. (*b*) Sin fortaſſe integrum non eſt, omitte ſane iſtam curam. Ego ante tres aut ſummum quatuor menſes efficiam, ne quis aut te volontate mea erga te, aut de iudicio dubi-

(*a*) *Subaudi* Variarum Lectionum libro - *Cuius cap. 1. parum abeſt, quin manifeſte litterarii plagii in ſe commiſſi accuſet Lipſium Muretus. Et vero hanc ab ſe maculam poſtea Lipſius abſterſit, licet Mureti nomen civiliter diſſimulans, capite ultimo ſecundi Electorum. Quod quidem opus, quo tempore ultro citroque mittebantur hae epiſtolae, nondum prodiiſſe integrum, ipſae declarabunt.*

(*b*) *Sudabat per ea tempora Variarum Mureti altera edetio iam quindecim conſtans libris, cum initio non niſi octo (reſpice ad lib. III. epiſt. 79.) prodiiſſent, ſub prelo Plantini. Hic undecimi libri caput parum iucundum ſibi Lipſius viderat. Iubet ergo nunc Muretus, ipſe pro lubitu mutet in eo, quae diſplicerent.*

dubitare poſſit: *c*) Ni fecero, tum tu ſane de me, ut homine parum bonae fidei, conqueritor. Amemus inter nos, mi Lipſi, eo conſtantius, ut urantur ac ringantur iſti, qui amicos eſſe nos nollent. Quaeſo te, de tuarum omnium rerum ſtatu fac me, cum primum poteris, certiorem. Vale mi Lipſi, cuius ego nunc ſuaviſſimum os intueri mihi videor. 6. Idus Febr. Romae. Litteras tuas Kalendis ipſis Februarii accepi, ne me tardiorem fuiſſe in reſcribendo putes: neque antea fuit tabellariorum copia.

M. ANTONIO MURETO

S. D.

IUSTUS LIPSIUS.

III.

Legitur haec epiſtola & in Lipſianis, eſtque Centuriae primae 53.

CAuſſa mihi ſcribendi nata ex tuis ad Plantinum litteris: quas cum gaudio vidi, cum motu animi legi. Vel in manu tua conſpecta laetabar: quanto magis in hoc animo, & tam inſigni teſtimonio amoris? quem ſi a quoquam mortalium, a te certe volo. Ita adoleſcens iudicavi, ita nunc, conſenſum quendam eſſe conſpirantis iudicii noſtri & naturae. Qui ad coniunctionem, quaeſo te, valeat, non ad aemulationem, aut quod

c) *ubi, aut quomodo praeſtiterit hoc Muretus, quaerendum amplius. Suſpicabar aliquando, ipſum correxiſſe quaedam illo Variarum capite, antequam excuderetur. Sane vero legimus in eo magnificas Lipſii laudes. Verum nihil nunc definio, ac dubito potius, an unquam hoc promiſſo ſteterit Muretus. Quicquid ſit, non fuiſſe Lipſio ſatisfactum, dubitare nos non ſinit extremum eius caput Electorum.*

quod pudet me dicere, ſimultatem. Et fuere tamen improbi homines, qui id ſperarent: a quibus alia quaedam ad me delata olim, non nego: (*d*) ſed vana, falſa, ut nunc video; & quibus caput homines non profeſti ſolum, ſed utrique noſtrum infeſti. Ea, per communes Deos Deaſque obliteremus mi Amice: & beneficiis inter nos certemus, non querelis. Electorum librum (*e*) iam nunc vulgavi: paro Saturnalium ſermonum, & de vita ac ſcriptis Annaei Senecae. Quem nec invitus ad te miſerim, quaſi vadem amicitiae coeuntis & ſeneſcentis. Etſi quid in ea aegrum? nec aliud peccatum utrinque, quam ceſſatione, & amicitiae, ut ſic dicam in uſu. Quod ipſum emendemus. Viximus amiciſſime una, vivamus porro, & moriamur. En ego ille, cuius ingenium & os coram probaſti: nec amorem abſentis requires profecto aut fidem. Te ut eundem ſperem, faciunt paucula, ſed impreſſa, & ſignata epiſtolae tuae verba: quae ruminor identidem & examino, ut ſolent amantes. Vale Lugduni in Batavis, ad magnum & ſine terminis mare 3. Kal. Dec. CIϽ IϽ LXXI. (*f*)

M. AN-

(*d*) *Cum his conferenda, quae ſcribit Lipſius ad Bencium Cent. I. Epiſt.* 52. *(cui quidem adſcriptus annus, neſcio an recte,* 1584.) M. Antonium Muretum amo aeſtimoque. Minus prompte id oſtendo, quia multa in me ab illo non amica. Quo meo merito? Tacitum edidi, quid ego? annillins? Quae hic iniuria eſt, ſi campum eundem Famae decurri ſine fraude? &c. *Atque ad Tacitum Lipſii ea quoque pertinent, quae Muretus in Lipſium ſtomachatur Undecimo Variarum; de quo ad epiſt. praeced. lit. a.*

(*e*) *Duo leguntur Electorum libri Lipſiani. Sed quo tempore ſcripta haec fuit Epiſtola, non niſi unus e prelo Plantiniano exierat, in altero adhuc occupatis operis. Itaque primum hunc Muretus, aut fortaſſe particulam tantum eius aliquam ſibi miſſam a Plantino, (vide lib. III. Epiſt. 79.) epiſtola praecedente non niſi* γεῦμα *vocat Electorum.*

(*f*) *in Lipſianis adſcribitur annus M. D. LXXXI.*

M. ANTONIUS MURETUS
HIERONYMO MERCURIALI
S. P. D.

IV.

CUm tuae litterae (g) ad urbem allatae ſunt, Tibure iam omnes, ut nos quotannis facere ſolere ſcis, ſeceſſeramus, eo illas accepi biduo, aut triduo ſerius, Tibure autem, neque Hippocratem habebam, neque Gellium, expectandum denuo fuit, dum Roma arceſſerentur. Allatis ecce tibi aliud incommodum. Corripuit me febricula, non illa quidem, ut eventus poſtea docuit, periculoſa: ſed quae tamen animum nonnullo metu ſuſpenſum ab omni ſcribendi cogitatione avocaret. Haec ideo, ne mireris me ad tuas tardius reſpondere. Locus eſt ex libello *περὶ τροφῆς: ὐκ ἔστι, γίνεται ἐν τούτοισι καὶ πλέω, καὶ ἐλάσσω*. Huc ego addebam illa ex Gellio: aut potius pro illis, *ὐκ ἔστι καὶ ἔστι*, ſupponebam illa, *ἔστι δὲ καὶ ὐκ ἔστιν ὀκτάμηνος γένεσις*. Quod ſi tibi quoque ita videtur, non dubito quin verum ſit; ſin tu ſecus iudicas, nunquam mihi dubium erit, quin tua ſententia verior ſit. Semper enim non in his modo rebus, quarum tua propria poſſeſſio eſt, ſed in omni litterarum genere iudicium tuum libentiſſime anteponam meo. Vale, meque ama, & certo tibi perſuade, te a me mirifice & amari, & coli. Tibure. Kal. Sept. cIↃ IↃ LXX.

M. AN-

(g) *conſuluerat Mercurialis Muretum per litteras de quodam Hippocratis loco in libro περὶ τροφῆς quem ipſe Mercurialis e Gellii lib. III. c. 16. cum iam ſanaſſet, ex Puteano intellexit, medicinam illi iam factam a Mureto fuiſſe. Vide Mercurialem lib. IV. Var. Lect. c. 10. (cui & hanc Mureti reſponſoriam adiunxit,) & Muretum ipſum XV. Var. 12. Nam hinc Epiſtolae praeſenti lux erit.*

M. ANTONIUS MURETUS HUB. GIPHANIO S. D.

V.

Reſpondet Giphanio ad Epiſtolam, quae ſupra eſt lib. II. 73. Etſi de tua.

LItterae tuae, ſupra quam dici poteſt, mihi gratae fuerunt: cum enim iampridem te valde amarem, mirifice cupiebam animum illum meum tibi notum eſſe, non dubitans, fore, ut viciſſim abs te amarer. Sed ad eas idcirco ſerius opinione tua reſpondeo, primum quia eas quoque ſero admodum accepi, hoc eſt, Kalendis Ianuariis ipſis: in quo mihi viſum eſt etiam ineſſe aliquod laetum ac proſperum omen, ut ſpem vel ex eo aliquam conceperim, totum hunc annum, (σὺν Θεῷ δ' εἰρήσεται) mihi fauſtum ac felicem fore. Deinde tentare volebam, num quid, antequam reſcriberem, de Gellio, quale tu cupis, efficere ac praeſtare poſſem. Sed nihil adhuc repertum eſt, quod quidem ſit magni pretii. Spes adhuc una reliqua eſt, in bibliotheca Cardinalium Farneſii & Sforzae, quas nondum excuſſi: id quod, noli dubitare, quin diligenter facturus ſim, cum primum per occupationes meas licuerit: quae ſane & multae ſunt, & eo moleſtiores, quod alienae ſunt ab omni genere litterarum. Sed multa ferenda ſunt iis omnibus, qui coguntur aliena, ut ille ait, vivere quadra. Tu vero, mi Giphani, qui & ingenio excellis, & doctrina abundas, & ea es aetate, quae ſit labori ferendo, perge, ut facis, aliquid aſſidue elaborare, quod & tibi gloriae ſit, & nobis ac poſteris uſui. Nam de Lambino quidem nihil video cauſſae, cur eius obtrectatio deterrere te aut abducere a ſtudio debeat. Ille in te fuit, qui in alios ſolet. Et, ita mihi omnia, quae cupio, eveniant, ut ego valde mirabar, ſi tibi eum impune lau-

laudare licuiſſet. Ita enim homo eſt: eis ſolis plurimum invidet, quibus plurimum debet. Quomodo me acceperit, noſti: quantum autem mihi debeat, & ipſe & alii plurimi norunt. Tu vero pro uno frigido obtrectatore, habiturus es innumerabiles, qui te ac labores tuos laudibus in coelum ferent. Sed haec alias. Peto a te ut me ames: neque de mea erga te propenſiſſima voluntate dubites. Plura ſcriberem: ſed urget hic amicus meus, vir bonus, & litteratus, quo nomine eum a te quoque humaniter excipi volo. Is cum ſtatim diſceſſurus eſſet, vix ad haec ipſa ſcribenda ſatis mihi temporis dedit. Quare ignoſces etiam ſi quid forte minus accurate ſcriptum erit. Quaeſo te ſcribito aliquid ad Berzevicaeum noſtrum, & ſignificato ei, multum acceſſiſſe ad veterem meam erga eum benevolentiam, quod conciliator fuerit amicitiae noſtrae: Item illud, me paucis diebus ad eius litteras, (*b*) quas una cum tuis accepi, copioſiſſime reſponſum. Saluta etiam mihi diligenter clariſſimum virum Paulum Foxium, Oratorem regium: qui quando tanti me eſſe duxit, ut me ad ſcribendum, litteris ſuis excitandum putaverit, mirari non debebit, ſi quando ego honorifica ipſius appellatione ſcriptum aliquod meum exornare non verebor. Mi optime & erudițiſſime Giphani, etiam atque etiam Vale. Romae, Prid. Id. Ian. CIↃ IↃ LXIX.

Reſpondet Giphanius Epiſtola, quae ſupra legitur libri, II. 74. Ne me putes.

EIDEM GIPHANIO.

VI.

*Reſpondet duabus epiſtolis Giphanii, quas invenies ſupra lib. II Epiſt.*47. Ne me putes; & 75. Quia Tibure.

PUdet me tam ſero ad litteras tuas reſcribere: ſed velim, qua humanitate es, ignoſcas occupationibus

(*b*) *Hae ſunt, opinor, quae leguntur ſupra lib.II. Ep.* 45. *quanquam ibi* Bellivicеius *exaratur, non* Bezervicaeius.

bus meis, non magnis illis quidem, ſed multis tamen & moleſtis, quaeque me interdum cogant magno cum meo dolore minus erga amicos officioſum eſſe, quam vellem. Impetravi tandem librum a Fulvio, qui (ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν) minime reſpondit expectationi meae. Nam neque totus eſt ille noctium Atticarum ſcriptor, neque quod eſt, valde diligenter ſcriptum eſt. Contuli quicquid erat accuratiſſime ipſemet cum meo Gryphiano anni CIↃ IↃ XLVI. Quod aliter quam vulgo reperi, id omne tibi hic cum fide repraeſentabo. * 1
Primum igitur moneo, librum Fulvii σύμμικτα quaedam eſſe ex Gellio ſive Agellio & ex Valerio Maximo, ita ut alternis ſingulis Agellii capitibus ſingula Valerii ſubiuncta ſint. Idque nullo certo ordine. Graeca nuſquam comparent, niſi paucis admodum locis, idque ubi una tantum aut altera vox Graece ſcripta erat. Iam tu facile potes coniicere librum non valde magni pretii eſſe. Antiquus tamen videtur. Ac ne te diutius ſuſpenſum animi teneam: quid in eo a vulgatis editionibus diſcrepet accipe. * Scripto- 2
ris nomen ita in eo libro fere notatur AG. ſemel tantum omnibus litteris Agellius. Sed ſcis in Pandectis Pantonium eſſe pro *P. Antonio*, Coſraniam pro *C. Afrania*, ut quidem nonnulli putant. Sic Maurilium aut Maurelium dixerunt, qui erat *M. Aurelius*. Sed hoc tu videris. Iam enim clamat Lambinus (*i*) indocte atque inſcienter facere, qui hunc ſcriptorem Agellium vocent: itaque verendum eſt, ne det aliquam pugnam denuo. Ego quidem Priſcianum veterem habeo, in quo aperte & conſtanter vocatur Agellius. Habeo & alia quaedam argumenta non infima, quibus adducor, ut exiſtimem rectius Agellium vocari, quam A. Gellium, ἀλλὰ ταῦτα ὑμῖν μελήσει. * Cap. 17. libri primi: *irarumque & moleſtia-* 3

M *rum*

(*i*) *Ea reſpice, quae notavimus ad lib. I. Epiſt. 76. lit. l.m.*

rum. lib. vetus: *rerumque & moleſtiarum*: Eodem : *Sa-*
tyra, *Satura* : ita etiam alibi ſaepe. *lepido quidem*, ſcr.
4 *lepide quidem*. * Cap. 19. *deſiperet*, *riſit*, *deriſit*, *appo-*
ſuit apponit. *deuſſit*, *deurit*. *reliquos ſex an eodem*, &c.
5 illud *an* abeſt a libro vetere. * Cap. 20. Graeca omnia
latinis litteris notata ſunt, praeter illa in extremo
ῥῆκος ἀπλατές In eodem *metae triangulae*. & in fine
inlatabile. qualia poſthac non notabo: ut neque illa,
adferre, *adponere*, non ut vulgo, *aſſerre opponere*, & ſi-
milia, quae vix unquam aliter ſcripta in libris veteri-
6 bus reperias. * Cap. 23. *ſcriptaque eſt a M. Catone. ve-*
nuſtate atque luce. *cum haec dictavi*. *Tum cum in ſenatu.*
percunctata eſt filium. Ita ſemper hoc verbum ſcribit,
non, ut vulgo quidam, *percontari*. *Tum puer matre ur-*
gente. *utrum videretur utilius*. *quid ſibi poſtulatio iſthaec*
vellet. *ne introeant praeter ille unus Papirius* (hoc verum
7 puto.) *in aetate praetextae prudentiam*. * Cap. 25. *po-*
ſtq. mortem adeptus Plautus. (hoc quoque fortaſſis re-
8 ctum ſit.) * Cap. 25. *induciis mumuſum aliquo*. Ego,
menſum. *Ceſſationem iſtam pugnae pacticam*. *ics pacti*
9 *cauſſa*. *non pugnetur*, *nihilque incommodetur*. * Cap. 26.
poſt cotidianas lectiones. Ita fere ſemper ſcribit, non,
quotidianas, etſi hoc quoque modo interdum *in ipſius*
commentariis. *neque iam querimoniam aut gemitus heiula-*
tuſque. *Non ita eſſe Plutarchum*, *ut Philoſophum dece-*
ret. *tu hoc age*. ἀοργησίαν καὶ ἀναλγησίαν.

Libro ſecundo.

10 * Cap. 1. *ad fortuitas patientiae vices firmandi*, *id quo-*
que, &c. *Valetudine*, Ita ſemper, ut &, *benivolus* & *ma-*
livolus. *Quae in belli Peloponneſiaci principiis ipſam Ath.*
11 *civ. internecivo gerere*. * Cap. 6. *Nonnulli ex Grammati-*
cis. *Atimidos nautas*. *Omnia iam vulgata*, haec tres
vices abſunt a libro vetere. *Inlaudati*. & ſic ſemper.
non laude ſolum indignus, *ſed detetione*.] Ego ſuſpicor le-

gendum, *deteſtatione ſqualentem* ſemper non ut vulgo, *ſquallentem, quam iacere, unde id verbum*, &c. *aut vento aut pulvere laborare videmus*. duae poſtremae voces abſunt a libro vetere. *Hannibal* (ſic ſemper) *M. Tullius IV. in Verrem, non ut ab hoſte. Nemo quiſquam tam efflictis eſt moribus;* ἴσως, *efflictis. Inlaudatus quoque igitur finis eſt,* &c *Sic in actionibus civilibus aut laudari dicitur, qui eſt nominatus*. Recte autem ſcripſiſti, legendum ibi eſſe, *auctor. Illaudabilis & innominabilis*, due poſtremae voces abſunt: *Dianae Efeſiae*. Sic & *Favorinum*, non *Phavorinum*, & alia quaedam eodem modo. *auro & purpura praetextae*. * Cap 7. *Omnia* 12
quae pater Imp. parendum. Super ea prius quae dicta ſunt. ut acceſſitum venire. Catilina aliquo aut Tubulo; Non ergo eſt integra propoſitio dicendum. Ego, *dicentium*.
* Cap. 21. *procedentis noctis ſpatio. Sed ego, inquit, cum* 13
Laelio. lego autem *L. Aelio: triones ruſtico caetero vocabulo elegantiuſque eſſe viſum*. * Cap. 22. *Atque etiam ap-* 14
petebamus, regioneſque eſſe coeli quatuor. Septemtriones. Iapyx & *Iapygem* ſemper per litteram *y*. *Sed qui ab activa & ſolſtitiali meta venit. Africus; qui Graece* λὶψ, *unum meridionalem ventum. Sunt qui pro octo 12. faciunt, tertios quatuor in media,* &c. *Cur meride ſeptentrione eadem* &c. *in ſuis quiſque regionibus. quem ſaeviſſimum putant. Apuli eodem quo ipſi ſunt nomine:* λεκον φε αυτὸν ως ο καικιάς νεφ@. Ego; ἕλκων ἐφ᾽ αὐτὸν ὡς ὁ Καικίας νέφ@· Vocem κακὰ omnino delendam puto; neque ſane eſt in illo vetere. * Cap. 29. *aliter oſtrum* 15
aliter crocum. nihil a vocabulo rufi differunt, in iis tamen colirib. q. m. d. denominandis. Nam phoeniceus a. t. G. φοίνικα *dixiſti, & rutilus, & ſpadix phoenicei* συνώνυμ@. *Laſſitam bis ponere laborioſum putarent, feciſſe Cornelium. Laſſitudinemque minuam. Rudibus autem eſt rufus atrior, & nigrore multo inuſtus. Luteus contra rufus eſt dilutior. Unde ei [illegible]oque* &c.

Noſtris autem veteribus Caeſia , quod in verſu H. eſt id
16 *facis .* * Cap. 29. *neque imperioſe. iret cibum quaeſitum. idcirco die craſtini. miſit qui amicos roget. Mater iubet eos animo otioſo eſſe. Sol feruit, & fit nihil. & dies amici nulli erant.* Ego legendum puto : *Sol feruit , & fit nihil. it dies . amici nulli erant. Vos modo, inquit , advertite. In ipſo enim iam vertitur , cuia eſt res , non aliunde petitur migravit. ſeges a domino* &c. *levi plerumque & inani fiducia .* Sperabam me quae reliqua ſunt perſcripturum. Sed interpellor. Ea tamen, ſine ulla dubitatione, intra quatriduum mittam. Ac ſi quid aliud eſt, quod me tua cauſſa poſſe arbitrere , peto a te mi Giphani , ut tibi plane peſuadeas, te mihi ex animo cariſſimum eſſe: meque omnia, quae ad te pertinebunt, ſemper ſtudioſe ac diligenter procuraturum. De locis , quos emendaſti in epiſtolis Ciceronis, auctor tibi ſum, ut eos ad Manutium mittas . Et tibi ad eam rem operam meam dico. Spero eum,ut eſt vir bonus, non diſſimulaturum eſſe , quid a quo acceperit . Vale. Romae XVII. Kalend. Ian. CIↃ IↃ LXIX. Clariſſimo Oratori , (*k*) quaeſo ut plurimam ſalutem meo nomine impertias .

Reſpondet Giphanius Epiſtola, quae habetur ſupra lib. II. ep. 76. Magnam tibi gratiam .

EIDEM.

VII.

Coniungenda haec eſt Epiſtola cum 77. *libri* II. Tum demum. *Nam utraque reſpondet Giphanio ad eam, quae legitur ſupra lib.* II. 76. Magnam tibi.

RIſi , conferens Lambiniana cum tuis : & praeter ea, quorum tu indicem ad me miſeras, alia etiam complura reperi. Tu , quae ab illo in puteum (*l*) illum merſa

(*k*) *Paulo Foxio . Diſerte hunc nominat ſupra Ep.* 5. *circa fin.*

(*l*) *Alluſio ad nomen* Puteani , *ad quem Lambinus alicubi , ne Giphanium neceſſe haberet nominare , provocaverat . Repete lib. II. Ep.* 76. *lit. n.*

merſa ſunt, cum tibi commodum erit ; in lucem ex-
trahas, tibique vindices, cenſe. Quod me laudat, vel-
lem tam merito id faceret, quam olim immerito no-
tavit: Equidem poſſum, mi Giphani, oſtendere tibi,
ſi hic ſis, litteras ipſius manu ſcriptas ; quibus mihi
gratias agit de locis quibuſdam ſibi explicatis ; quos
ipſe poſtea queſtus eſt a me ſibi ſubreptos eſſe. Et eas
litteras diligenter adſervo, non ut edam, neque enim
tanti eſſe duco, ſed ut oſtendam interdum amicis, ſi
quando de me & Lambino ſermo incidit. A me qui-
dem ſibi metuere non debet. Nunquam natura con-
tentioſus fui: & nunc quotidie magis *Lenit albeſcens
animos capillus*. Tua potius cauſſa verendum eſt, ne a
quopiam audiat ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.
Sed haec omittamus. * De *Tubulo*, ita plane in Ful- 1
vii libro omnibus litteris ſcriptum eſt. * Cap. 13. l. i. 2
neque quod divulgatum eſt placet ; neque coniectura
tua ; (quod venia tua dictum ſit,) mihi explet ani-
mum: praecipue cum ſtatim ſequatur: *Tum magiſter
ἀρχιτέκτων*. Cogitandum igitur, ſi quid melius. * In 3
libro Fulvii, ſcito, non tantum primum caput libri
primi, ſed omnia omnino, in quibus nihil notatum a
a me videbis, deſiderari. Libri moles eſt perexigua,
& in eo ipſo admiſta, ut dixi, (m) Valerii Maximi
capita prope pari numero. * *Orchio* ibi ſcriptum eſt, 4
non *Orcivo*. * Libri ſecundi caput decimum in eo li- 5
bro non eſt. * De ſcriptoris nomine expecto quae pol- 6
liceris. * De praenomine Nepotis nihil habeo, niſi 7
quod ſemper ſuſpicatus ſum ex C. Cornelio Nepote,
librarios, qui eandem litteram bis ponere laborioſum
putarent, feciſſe Cornelium. Saepe hoc ita commiſ-
ſum ſcio. * Quae reliqua ſunt in Gellium, ſupereſt, 8
ut exſolvam. Illud mihi moleſtum eſt, quod eorum
librorum, quos tu maxime requiris, vix πολλοστημόριον

 quod-

(m) *Epiſt. praeced.*

quoddam eſt in Fulvii libro. Cap. 5. l. 3. *Arceſilaum*. Sed hoc praetereundum erat ad te ſcribenti, & talia poſtea omittentur. *Incorruptus tamen & a ſtupro integer. Nam quum vocem infractam prioribus an poſterioribus.*
9 * Cap. 6. *in VII. problematorum*. * Cap. 9. *memoria*
10 *atque ammiratione*. Sic ſaepe ſcriptum reperias. *Colore puniceo, florea & comanti iuba. Argos evertiſſe, cupidineque habendi. Eum Caſſium poſtea ſ. n. eſt, victis*
11 *partibus f. q. e. ſ. miſera mortem oppetiiſſe*. * Cap. 15. *Polycritam. Is Diagoras tres filios. eos omnes vidit. Cum populus gratulabundus . . ibidem in ſtudio. in oſculis atque in manibus. non diu poſt eam pugnam exanimata eſt.*
12 * Poſt hunc locum uſque ad librum novum nihil eſt in illo libro vetere. In libros ſequentes quaedam ſunt, pauca quidem, ſed in iis tamen quaedam non contemnenda. Ea, ſi voles, ad te mittentur ſimulque, ſi quid erit aliud, quo hoc tuum inſtitutum a me adiuvari poſſe arbitreris. Vale Romae prid. Kal. Ian. (*n*) cIↃ IↃ LXIX.

Reſpondet Giphanius ſupra lib. II. ep. 78. Paulo tardius.

M. ANTONII MURETI
In libros Variarum Lectionum (*o*) praefatio, AD HIPPOLYTUM ESTENSEM, Cardinalem ac Principem illuſtriſſimum, ſingularem omnium honeſtarum artium Patronum.
VIII.

MAgnopere peccare mihi viderer Hippolyte, Cardinalis illuſtriſſime, ſi otium illud, quod & plurimum & honeſtiſſimum tua mihi benignitate conditur, alia

(*n*) *In hac adſcribenda die errorem admiſſum eſſe notavi ad lib. II Epiſt. 76. in fine.*

(*o*) *Hi novendecim hodie leguntur. Atque tot exhibet Tom. II. Lampadis Gruterianae. Sed initio cum hac praefatione non niſi octo prodiiſſe, vel e lib. III. Ep. 79. intelliges infra. Prodierunt autem an. 1559. id quod ex huius anni editione Veneta colligo.*

alia ulla re, quam litterarum & earum artium quibus te inſignite oblectari video, aſſidua tractatione conſumerem. Nam cum ea te praecipue cauſſa commoverit, ut aditum mihi ad familiaritatem tuam ultro patefaciendum putaris, quod ad te de mea erga illas incredibili voluntatee, meis fortaſſe ſcriptis, & amicis de me ſummorum hominum concitata ſermonibus fama pervenerat: quis me ferendum putet, niſi quam de me opinionem incognito adhuc & abſente conceperas, eam praeſens ipſe omni ſtudio, omnique corporis & animi contentione confirmem? Ita igitur facio, quarum artium ſingularis pulchritudo mentem meam, uſque a puero, admirabili quodam ſui deſiderio incenderat, eas nunc demum beneficio tuo aliis omnibus curis ſolutus, magno & alacri animo proſequor; neque ſane committo, ut, qui me tibi tanquam hominem & non ineruditum, & eruditionis ac doctrinae ſitientiſſimum commendarunt: cum in illo priore indulſerint amori erga me ſuo, in hoc etiam altero eidem obſecuti, ac non potius id, quod exploratum haberent, vere apud te teſtati eſſe videantur. Quod cum facio primum, quo nihil dulcius eſt, nihil optabilius, naturae meae propenſionem ſequor. Vere enim hoc tibi affirmare poſſum: ſi quis mihi DEUS omnes opes, omnia commoda, omnem potentiam proponat, ea lege ac conditione, ut ſemel deponam haec ſtudia, & has qualescunque litterulas, altrices adoleſcentiae meae fidiſſimas meorum omnium temporum comites, deſeram: nunquam id faciam; neque quicquam tanti eſſe ducam, quod mereri velim, ut a ſuaviſſimo earum amplexu & contubernio abducar. Quare, ut dixi, cum in eas toto pectore incumbo, naturae meae pareo; idque facio, quod ſi facere vetarer, vitalem mihi eſſe vitam non putarem. Deinde, quo mihi nihil prius ac potius neque eſt, neque eſſe debet, voluntati tuae morem gero. Saepe enim mihi, quae

tua eſt humanitas, affirmaſti, nullum tibi a me genus obſequii praeſtari poſſe iucundius, quam ſi omne tempus arbitratu meo ponere in litteris, & aliquid aſſidue, quantum in me eſſet, excuderem, quod & mihi ornamento, & aliis uſui, & tibi oblectationi eſſe poſſet. Neque vero me, ut id faciam, oratione tantum cohortaris, verum etiam exemplo. Quid enim facere nos oportet, quicunque tuis opibus non aliam ob cauſſam fovemur, ſuſtentamur, ornamur, quam ut in his ſtudiis omni cogitatione defixa, dies noctesque exerceamus: cum te; te inquam ipſum, quem moderatrix humanarum rerum providentia in altiſſimo dignitatis gradu collocatum, perpetua graviſſimorum munerum procuratione diſtrictum teneri voluit, inter tot, tam graves, tam multiplices curas, tantopere ad tranquillitatem & ſalutem publicam pertinentes, quotidie tamen aliquid temporis harum artium tractationi tribuere videamus? Nimirum & unuſquiſque noſtrum naturae ſuae, ut ait poeta quidam, ſemina ſequitur: & quibus cum diu ac familiariter vixit, eorum mores & inſtituta vivendi facile ac libenter imitatur. Te vero cum omnis honeſtatis ac dignitatis amantiſſimum, omnium, quae ad comparandam veram ac ſolidam gloriam pertinent, appetentiſſimum natura genuiſſet: conſecuta deinde Franciſci Valeſii, Galliarum regis optimi ac maximi, intima illa, qua tot annos uſus es, conſuetudo magis etiam incitavit ad eaſdem illas vias, in quas ipſa te natura deduxerat, animoſius & conſtantius perſequendas. Ille homines eruditos ad ſe ex omnibus orbis terrarum partibus, ampliſſima eorum induſtriae praemia ſtatuens, convocabat: idem illud exemplum iam dudum Italia te, maxima cum tua laude, renovantem intuetur. Ad regalem illius menſam non ullum acroama aut libentius, aut ſaepius, quam vox alicuius eruditi hominis, audiabatur: epulae quoque tuae quotidie nulla

la re magis, quam graviſſimis & honeſtiſſimis virorum doctrina praeſtantium ſermonibus, condiuntur. Ille igitur ad caeteras ſuas laudes eam addidit, qua nulla, meo quidem iuditio, maior eſt, nulla praeclarior, ut communi omnium populorum conſenſu Litterarum Pater nominaretur: idem illud cognomen tibi apud poſteros tributum iri, cuivis perfacile eſt, qui tuam erga homines liberalium artium ſcientia excultos munificam planeque regiam voluntatem cognoverit, augurari. Nos interea, qui per te hoc otio fruimur, omnem induſtriam eo conferre oportet, ut, quacunque ratione poſſumus, heroicas ac prope divinas virtutes tuas omni genere monumentorum ad immortalem poſteritatis memoriam conſecremus: non quod rerum a te geſtarum gloria noſtro teſtimonio indigeat; ſed quod alia nobis via nulla relinquitur, qua ingrati animi notam effugere valeamus. Igitur alii quidem, quibus maior doctrinae copia eſt, alia tibi graviora, & maioris operae inſcribent: ego autem, qui nondum eam facultatem conſecutus ſum, ut a me quicquam egregium expectari debeat, ſcribam tamen qualiacunque potero, & hiſce parvis ac tenuibus munuſculis teſtabor hominibus magnitudinem obſervantiae erga te meae. Illud quidem certe omni ope conabor efficere, ut ſcripta mea, ſi nullam aliam ob cauſſam in pretio ſint, utilitate tamen tueantur ipſa ſe, & hoc ſaltem nomine a ſtudioſis hominibus non negligantur. Quod & alias feci, & in iis maxime, quos nuper apud te ſcripſi, Variarum lectionum libris. Primum enim cum in praeſtantiſſimis utriuſque linguae ſcriptoribus multa, vel temporum vel hominum culpa, corrupte & depravate legantur; aeque res vel non animadverſa errorem, vel animadverſa moleſtiam, & difficultatem legentibus obiicere ſoleat; eius incommodi ut pars aliqua per me tolleretur, operam dedi. Deinde, cum

&

& illud conſtet veteres latinos ſummo ſtudio eſſe in Graecorum imitatione verſatos, & eorum locorum, quos illi ab his acceptos in uſum ſuum tranſtulerunt, diligens & accurata notatio magnam his temporibus utilitatem habere credatur: huius quoque generis inſpergenda nonnulla eſſe duxi. Narratiunculas etiam aliquot admiſcui quarundam hiſtoriarum, quae neque contritae ac communes eſſent; neque fore iniucundae cognitu viderentur. Ubi autem ita res tulit, ut ab iis, qui vel aetate noſtra, vel etiam ſuperioribus temporibus in hoc ipſo curriculo induſtriam ſuam exercuerant, diſſentirem: feci id, ut & natura & conſuetudo mea fert, libere ſed ea tamen moderatione ſervata, ut, imminutam eſſe a me dignitatem ſuam, nemo conqueri poſſit, niſi qui tantum ſibi tribuat, ut errare ſe poſſe non putet: quod neque cuiquam unquam contigit, & maius eſſe, quam ut convenire in humanam fragilitatem queat. Sed nos quid fecerimus, ipſa res indicabit: teſtatum quidem omnibus eſſe volumus, nihil aliud nobis propoſitum fuiſſe, quam ut ſine cuiuſquam offenſione, auxilii aliquid attuliſſe huic ſtudiorum generi diceremur. A te autem, Hippolyte Principum decus, etiam atque etiam petimus, ut qua nos humanitate in familiarium tuorum numerum recipere dignatus es, eadem hac labores noſtros, qui nulla re magis, quam tui nominis auctoritate, nixi, in publicum prodeunt, tibi accipiendos putes; neque tam, quid amplitudini tuae conveniat, quam quid praeſtari a nobis poſſit, expendas: nam & haec ipſa novis indies acceſſionibus creſcent, & alia ſuo tempore, quae tibi gratiora fore confidimus, proferentur.

M. AN·

M. ANTONIUS MURETUS BERNARDINO LAUREDANO ANDRAEE F. PATRICIO VENETO
S. P. D.
IX.

Dedicatio eſt Scholiorum in Catullum. Cuius quidem poenituiſſe poſtea Muretum intelliges e lib. II. Ep. 8. ubi ſcribit: Omnino Venetiis &c.

PRaeſtantium Poetarum, Bernadine Lauredane adoleſcens clariſſime, neque magna unquam copia & ſemper magna laus fuit. Copia ne fuerit, id in cauſſa eſt, quod in caeteris facultatibus nemo eſt, duntaxat eorum, qui hebeti penitus ingenio non ſunt, qui non adhibito labore, ſi minus excellere, at certe ad mediocritatem aliquam pervenire ſe poſſe confidat: in hac, niſi ab iis, quos ipſa quodammodo natura ad eam, finxerit, labore, diligentia, vigiliis effici nihil poteſt. Ea ipſa res in hominum animis admirationem peperit poetarum; obſtupefactis videlicet hominibus, cum viderent alios ſponte quadam, & propenſione naturae, ſine ullo labore ea fundere, quae cum omnibus eloquentiae luminibus interlita, tum ſparſa multifariam eruditionis variae notis, non tantum dulci ſono tenerent aures, ſed etiam omni genere affectuum, intimos audientium ſenſus cogitationeſque tentarent, alios contra ingenuarum artium ſcientia perpolitos, nulla tamen diligentia, aut diuturnitate ſtudii conſequi poſſe, ut aliquo inter poetas numero ac loco haberentur. Ut autem omni elegantis doctrinae tractatione, ita huius quoque virtutis praeſtantia, longe ſupra caeteros, Graecorum hominum ingenia floruerunt. Romani & ſerius attigerunt poeticam, & coluerunt negligentius, & minime longo tempore in recte ſcribendorum poematum via perſtiterunt: ſiquidem cum a rudibus apud eos poetica pro-

profecta principiis tandem per multos gradus ad Virgilium perveniſſet, (quo ego homine nihil ſtatuo fieri potuiſſe divinius,) ita poſtea coepere ingenia in deterius labi, ut mirum ſit, quanta, quam brevi tempore, ſit conſecuta mutatio. Hiſpani poetae praecipue & Romani ſermonis elegantiam contaminarunt, & cum inflatum quoddam, & tumidum, & gentis ſuae moribus congruens invexiſſent orationis genus, averterunt exemplo ſuo caeteros a recta illa, & ſimplici, in qua praecipua poetarum ſita laus eſt, & in quam ſuperiores omni ſtudio incubuerant, imitatione naturae: Itaque fere poſt Auguſti tempora, ut quiſque verſum maxime inflaverat, ſententiam maxime contorſerat, eo denique modo locutus fuerat, quo nemo ſerio ſoleret loqui: ita in pretio haberi coepit. Quin etiam fucatus ille ſplendor, & adulterina eloquentiae ſpecies ita nonnullorum, qui verae eloquentiae guſtum non habent occoecavit animos, ut his quoque temporibus extiterint Hiſpani duo, homines caeteroqui & inprimis eruditi, & ſcriptis editis nobiles, quorum alter Lucanum Virgilio, alter Martialem Catullo anteponere veritus non eſt. Quorum ab utroque ita diſſentio, ut, ſi quis Deus poteſtatem mihi optionemque faciat, non dicam Virgilii, cui videor iniuriam facere ſi eum ullo modo cum caeteris comparem, ſed Ennii alicuius, aut Furii, quam Lucani, multo ſimilem in ſcribendo eſſe me malim; inter Martialis autem & Catulli ſcripta tantum intereſſe arbitrer, quantum inter dicta ſcurrae alicuius de trivio, & inter liberales ingenui homines iocos, multo urbanitatis aſperſos ſale. Neque vero negaverim, multa in Martiale quoque non inſcienter dicta reperiri: ſed profecto deteriorum longe numerus maior eſt. Latinae quidem orationis nativa illa, minimeque quaſi pigmentis infucata germanitas in Martiale nulla eſt, in Catullo praecipua. Iis de cauſſis, cum ab illo altero, neſcio quo modo, ſemper abhor-

horruiſſem: Catullum contra unquam non mirabiliter amavi. Itaque legebam eum adoleſcentulus ſtudioſe, magnamque operam ad lepores illius intelligendos conferebam; nihil tamen minus cogitans, quam fore unquam, ut in eum commentarios ſcriberem. Sed cum haud ita pridem veniſſem in Italiam, & ut eam regionem aſpicerem, qua qui aequo animo carent, mihi quidem antiquitatis memoriam ſatis colere non videntur, & mehercule, verum ut dicam, cum alios eruditos homines tum Paulum inprimis Manutium ut cognoſcerem, quod in eius ſcriptis mihi videbar animadvertiſſe expreſſas quaſdam excellentis doctrinae eximiaeque probitatis notas; mihique divina quadam virgula contigiſſet, ut non pedem pene prius in hac civitate ponerem, quam in amicitiam ipſius familiaritatemque intimam admitteret; ipſeque aliquot diebus poſt de meis ſermonibus collegiſſet, quantopere me eius poetae ſcripta caperent: Quin tu inquit, M. Antoni, quae in hoc genere notaſti, ea in publicum profers, fructumque laboris tui cum caeteris antiqua illa naturae atque humanitatis lege communicas? ibi tum ego cum & longe aliarum virium opus illud eſſe dixiſſem, & protuliſſem alia multa, quae mihi ad eam cogitationem ſcipiendam ſane quam incommoda eſſent; eaque ipſe amice admodum refutare pergeret, (noſti autem divinam hominis illius in dicendo ſuavitatem:) non prius deſtitit, quam me impulit denique ſibi ut reciperem, me id primo quoque tempore eſſe facturum. Neque vero diu fidem meam liberare diſtuli, ut qui inter varias occupationes, homo alioqui laboris non nimium tolerans, hoc tamen, quidquid eſt, trium menſium, aliquando etiam minore ſpatio abſolverim. Nunc haſce vigilias meas, Bernardine Lauredane, multae ſunt cauſſae, quamobrem tibi dicatas velim. Natus es ex ampla cumprimis & nobili familia, & ex qua ea Venetae civitatis lumina exti-

titerunt, quorum claritatem nulla unquam inobſcurabit oblivio. Praeterea eſt hoc generi veſtro prope fataliter datum, ut ametis litteras, hominesque earum ſcientia excultos benignitate veſtra comprehendatis. Non longe abierimus; pater ipſe tuus, vir, ut omnes norunt, omni egregiae virtutis laude comulatiſſimus, ita litterarum amore incenſus eſt, ut ea, qua ubique plurimum valet, auctoritate & gratia permagnam optimorum librorum, ſignorum, numiſmatumque veterum, caeterorumque antiquitatis monumentorum copiam ex univerſa Europa diligentiſſime collegerit. Itaque ut auguſta quaedam Muſarum aedes, ita domus noſtra Venetiis ab eruditis hominibus frequentatur. Haec cum magna ſint, ut certe ſunt: tamen ex te ipſo poſſunt innumerabilia magis propria tuae laudis argumenta deſumi: ingenium excellens, acre ac indefeſſum litterarum ſtudium, optimarum artium cognitio tanta, quantum tu cum paucis aliis in iſtam aetatis viriditatem cadere poſſe docuiſti; tum quod praecipuum eſt, ita compoſiti mores, ut iuventus tua multorum ſenectuti exemplo eſſe poſſit. Vel his ſuperioribus menſibus, cum a M. Antonii Triviſani, Principis optimi, propinqui tui, luctuoſam bonis omnibus mortem funebri laudatione (*q*) honeſtandam unus ex omni Venetae nobilitatis flore delectus es: quanta, Deum immortalem, orationis & gravitate & copia, quanta omnium, qui aderant, non approbatione tantum, verum etiam admiratione dixiſti? ut iam tum ſperare non dubie Senatus populuſque Venetus coeperit, quae tam diſerte in alio laudares, ea te aliquando re, atque operibus praeſtiturum. Igitur cum eam orationem in publicum emiſiſſes, nemo repertus eſt, qui non in coelum tolleret; aut, ſi qui poſtea fuerunt, qui eam clan-

(*q*) *Extat ea inter Orationes funebres, in mortem Pontificum, Imperatorum, Regum, Principum &c. habitas, & excuſas Hannov. A. 1613. p. 107.*

clanculum extenuarent verbis, eos ſatis conſtat, vel craſſitudine ingenii, ne illius pulchritudinem pervideant, vel, ne pro dignitate commendent, veteri morbo perpetuae in omnes bonos invidiae impediri. Acceſſere his prope quotidiani mecum Pauli Manutii de tua laude ſermones, in cuius tu viri ore plane habitas: ita enim frequenter, ita cupide de te loquitur, ut mihi nunquam omnino quam cum de te dicere ingreſſus eſt, facundior eſſe videatur. Attigi breviter ea, quae me, ut hunc librum tuo nomini potiſſimum inſcriberem, impulerunt. Nunc a te, adoleſcens ornatiſſime, etiam atque etiam peto: primum, ut munuſculum hoc non ex ſua magnitudine, ſed ex meo tibi gratificandi animo penderes; deinde, ut ſi quando eorum rationem inibis, quos eximiae tuae virtutis admiratio adiunxit tibi, me quoque, ſi videtur eorum adſcribendum numero exiſtimes. Venetiis. Id. Oct. cIↃ IↃ LIV.

M. ANTONIUS MURETUS TORQUATO BEMBO, PETRI F. S. D.

X.

Dedicatio eſt Scoliorum in Tibullum. Mentio autem eius ſupra lib II. Epiſt. 9.

MAgna felicitate mihi certe videor, Torquate Bembe, quod non ita mature in Italiam venerim, ut Patrem tuum, virum immortalitate digniſſimum, videre, atque alloqui poſſem. Nam & incredibilem quandam voluptatem hauſiſſem ex illius herois aſpectu, qui aut ſolus, aut praecipue effecerat, ut ne haec aetas ſuperioribus ſeculis invideret: & effeciſſem, niſi valde fallor, ut ipſe me, pro humanitate illa, qua complectebatur omnes, in quibus eſſet aliqua non alieni a Muſis ingenii ſignificatio, non uſquequaque ſibi deſpiciendum putaret. Nunc, quando id, quod cuperem, conſequi nullo

modo

modo poſſum; certe quidem id, quod proximum eſt, ſedulo facio: colo quacunque ratione licet, memoriam illius; & cum in omni ſermone, tum in ſcriptis meis, libentiſſime facio, ut eum laudem, qui mihi neque a me, neque a quoquam ſatis laudari poſſe unquam videtur. Neque vero ita ſum amens, ut ad gloriam ipſius quicquam meo teſtimonio poſſe adiici cenſeam: ſed ita plane iudico, ut Deus, qui nullius praeconio indiget, laudari ſe tamen ab hominibus vult: ſic beatas illas mentes, in coelum receptas, & cum Deo coniunctas, gaudere, cum ſe a nobis coli ac celebrari vident. Ergo perinde ac ſi huius rei ſenſus ad Petrum ipſum Bembum perventurus ſit, ita de ipſius admirabili doctrina, ſingulari eloquentia, caeteriſque virtutibus, quoties occaſio eſt, praedico. Quod ſive ita eſt, gaudeo; ſive ipſe me fallo, tamen hunc errorem, qui me tantopere delectat, mihi eripi nolim. Equidem non ſolum, quae ille nobis monumenta ingenii ſui plurima ac pulcherrima reliquit, accurate pervolutare, verum etiam imagines corporis ipſius ſtudioſe contemplari ſoleo, magnamque ex eis oblectationem capio, quod illae mihi ipſum ante oculos conſtituere videantur. Iam ſi aut depictam in tabula, aut marmore expreſſam, aut in aere argentove inſculptam Petri Bembi imaginem prope divino cultu afficere ſolitus ſum: quid me tibi facere par eſt, Torquate Bembe, quem nobis divinus ille vir vivam & ſpirantem tum corporis, tum multo magis ingenii ac virtutum ſuarum imaginem reliquit? Itaque ut intelligas, te a me tanti fieri, quanti aequum eſt & talis vir filium, & talem filium, qui paternae gloriae praeclare omni ex parte reſpondeat: mitto ad te muneri Tibullum, hoc eſt, eum Poetam, quem pater tuus feliciſſime expreſſit, emendatum a me, & brevibus ſcholiis illuſtratum, qui tibi teſtimonium aliquot ſit incredibilis obſervantiae erga te meae. Parvum munus, fateor: ſed & a magno animo proficiſcitur,

tur, & maiora alia ſubſequentur, ſi hoc tibi non ingratum fuiſſe cognovero. Vale. Non. Maii. CIↃ IↃ LVIII. Patavio.

M. ANTONIUS MURETUS FRANCISCO GONZAGAE, Ferdinandi F. S. D.

XI.

Dedicatio eſt Scholiorum in Propertium.

NOn iniuria dubitatum eſt a veteribus, Franciſce Gonzaga adoleſcens praeſtantiſſime, Tibullone an Propertio deferendus eſſet inter Latinos poetas elegiae ſcribendae principatus. Nam ut inſunt in utroque permulta; quae eos, vulgarium numero exemptos, in edito atque eminenti ſtatuant loco: ſic propriae quaedam extant, & elucent in utroque virtutes, quibus uterque alterius palmam ambiguam facere videatur. Summa in Tibullo elucutionis elegantia, & proprietas; ſumma in Propertio eruditionis poeticae copia, & varietas. In illo Romana prope omnia; in hoc pleraque tranſmarina. Illum nativa quaedam, & incorrupta Romani ſermonis integritas, in media urbe natum & altum eſſe, perſpicue oſtendit; hunc praeter caetera forma & character ipſe dicendi in Graecorum poetarum ſcriptis aſſiduiſſime verſatum eſſe demonſtrat. Cumque a ſapientiſſimis viris traditum ſit, duo eſſe praecipua poeticae dictionis ornamenta, τὸ σαφὲς καὶ τὸ ξενικὸν: illo Tibullus, hoc Propertius excellere videtur. Mollior ille, & delicatior; nervoſior hic & accuratior. Illo magis oblectere; hunc magis, ut opinor, admirere. Illum iudices ſimplicius ſcripſiſſe, quae cogitaret; hunc diligentius cogitaſſe, quid ſcriberet. In illo plus naturae; in hoc plus curae, atque induſtriae fuiſſe perſpicias. Quae cum ita ſe habeant; perdifficile eſt decernere ac

dos. Tale igitur quiddam his diebus in Propertio praeſtiti: & cum admirabili deſiderio tenerer inſinuandi me aliquam in amicitiam tuam, iter mihi ad eam praemunire hoc munuſculo volui. Ut autem a te cognoſci cuperem, ne vivam, ſi me aut divitiae, quibus abundas, aut generis tui claritas, aut quicquam denique praeter maximas tuas, & iam nunc omnium ſermone celebratiſſimas virtutes incitavit. Nam opulentorum, qui honeſta ſtudia ſpernant, non modo non ambire, ac perſequi, ſed aſpernari etiam, ac refugere amicitias ſoleo, non ſemel expertus, nihil eſſe eiuſmodi hominibus φορτικώτερον generis autem nobilitas in iis demum habet aliquid gloriandum, qui faciunt id, quod tu, hoc eſt in iis, qui omne ope moliuntur efficere, ut ne minus ipſi ſplendoris poſteris ſuis tradidiſſe, quam a maioribus accepiſſe videantur. Itaque colunt te quidem homines & obſervant, ut magni illius Ferdinandi Gonzagae, ſapientiſſimi, fortiſſimi, fortunatiſſimi Imperatoris, filium: ſed multo te, mihi crede, impenſius colunt, quod eam te viam ingreſſum, aut potius in ea iam longe progreſſum vident, in qua ſi, ut ſpes minime dubia eſt, perſtiteris, non ille apud poſteros tot, victoriis, tot opimis ſpoliis, tot trophaeis, quam te filio, clarior ſit futurus. Sed illius quidem res geſtae cum aliorum monumentis celebrabuntur, tum praecipue ſcriptis Antonii Poſſevini, familiaris tui, erudititiſſimi hominis, & ad conſcribendam hiſtoriam facti, tradentur memoriae hominum ſempiternae: tuas autem hoc loco pluribus perſequi nolo, tum, ne modum epiſtolae excedam, tum, quod mihi veniunt in mentem Euripidis verſus:

Ἀινούμενοι γὰρ οἱ ἀγαθοὶ τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν.

Id tantum te orabo, ut, cum a philoſophiae ſtudiis, in quibus te quotidie Bernardinus Tomitanus, ſingulare Patavini Gymnaſii decus, exercet, relaxare animum

voles, Propertianae lectioni temporis aliquid tribuere ne graveris: in qua ſi comitem tibi, ut facturum auguror, Hippolytum Capilupum, Epiſcopum Fanenſem incredibili & virtute & doctrina hominem, aſſumpſeris, habebis, qui tibi poſſit ea, quae a me vel non ſatis intellecta ſunt, unus optime omnium interpretari. Vale. Patavii. Kal. ſext. CIↃ IↃ LVIII.

M. ANTONIUS MURETUS
LEONARDO MOCENICO, ANTONII Procuratoris F. Patricio Veneto, *S. P. D.*
XII.

Dedicatio eſt Commentarii in quatuor Catilanarias Ciceronis, qui adiunctus legitur Commentario in Rhetoricos Ariſtotelis: ubi quaere p. 341.333. *ed. Ingolſt. A.* 1602.

QUod me ſaepe in quotidiano ſermone, Leonarde Mocenice, deplorantem audire potuiſti, magna ineſt in veterum ſcriptis & depravatio, & difficultas. Quarum utramque qui pro ſua virili parte tollere moliuntur, operamque ad eam rem ſtudioſis hominibus profitentur ſuam: ii mihi & labores ſuos collocare fructuoſius, & ad extruendam ſibi nominis immortalitatem firmiora & ſolidiora fundamenta iacere videntur, quam qui hunc emendandi ac declarandi laborem tanquam & pleniorem moleſtiarum, & abiectiorem quodammodo, atque humiliorem refugientes, ſcribendis latina, graecava lingua orationibus aut poematis, eiuſdemque generis aliis, ſua nomina poſteritati commendare malunt. Primum enim cum e veterum monumentis, tanquam ex opimis & pinguibus & paſcuis, quae ad ſaturandos humanitate animos pertinent, omnia colligantur: profecto qui & evellere noxias herbas, quae in eis cultorum negligentia pullularunt, & exciſis, ſi quae iter impediunt, ſentibus, aditum ad ea faciliorem effi-

efficere nituntur, negari non poteſt, quin praeclare omnino de humano genere mereantur. Siquidem ut, qui aut parum puris, aut ad conficiendum difficilibus utuntur cibis, integritatem valetudinis firmitatemque virium adipiſci vix queunt: ita qui aut parum emendatos libros, aut parum ad intelligendum faciles verſare coguntur, nae illi valde bono ingenio ſint oportet, ſi aut ullum ſermonis leporem, aut ullam exquiſiitoris doctrinae elegantiam conſequuntur. Quam multa barbara vocabula, quam multa vitioſa genera loquendi, propter librorum corruptionem, uſurparunt ii, qui ſe noſtra patrumque memoria Ciceronianos dici volebant? Quantularum rerum ignoratio quantas tenebras ſaepe in omne diſciplinarum genus invexit? Magna enim, Mocenice, foecunditas erroris eſt;& ut morbi quidam a puſillis principiis profecti, paulatim per corpus omne ſerpunt: ita parva interdum macula erroris, paulatim progreſſa longius, integra optimorum ſcriptorum monumenta contaminat. Deinde non eſt ſane expectandum, ut omiſſo Cicerone, Virgilio, caeteriſque veteribus, legantur ii, qui temporibus noſtris aliquid eadem lingua in eodem genere ſcripſerint. Qui ſi aliquid afferunt non hauſtum a veterum fontibus, prope reprehenduntur; ſin improbo labore hoc conſecuti ſunt, ut in ſcriptis ſuis nihil non e priſcis illis imitatum, & effictum appareat: nemo tamen eſt, qui non illos potius ipſos priſcos evolvere, ſibique proponere ad imitandum velit. Itaque eiuſmodi ſcripta tanquam vina levia, quamdiu muſtea ſunt, ipſo novitatis ſapore pauliſper placent; iterum aut ſaepius guſtata, faſtidiuntur. In promptu exempla ſunt: Bembi, Navigerii, Molſae, Lampridii aut verſus, aut orationes, quotus quiſque hodie legit: Et tamen aut illi noſtra aetate proxime ad antiquorum gloriam acceſſerunt, aut nemo unquam acceſſurus eſt. At contra ſi qua iidem ad illuſtrandos veterum libros pertinentia lit-

teris prodiderunt, qualia nonnulla Bembus elegantiſſime ſcripſit: ea plus, pluſque in dies ſtudioſorum hominum manibus conteruntur. Sed quis de his loquor? poſſum nominare nonnullos, qui adhinc ſexaginta fere vixere annos, quorum poemata, orationes, epiſtolas cum propter perverſum, & inepta affectatione corruptum loquendi genus, quod aetas illa extulerat, ſine riſu hodie nemo legat: eorundem tamen ſcripta quaedam, quibus lux aliqua vetuſtis ſcriptoribus affertur, omnibus vigent. Denique, quem ſola ſermonis elegantia ſuavitaſque commendat, is aetatem ferre liber non poteſt: at ex quo fructus aliquid utilitatiſque percipitur,

Hic meret aera liber Soſiis, hic & mare tranſit,
Et longum noto ſcriptori prorogat aevum.

Ego autem, Mocenice, quae cupiditas in optimo quoque maxime viget, navandi ſtudium ſuum utilitati publicae, & nominis ſui ad poſteros propagandi, ab ea nunquam me abhoruiſſe confiteor. Quam ad rem cum illud mihi, de quo ante dixi, quaſi compendiarium eſſe iter viderem; progreſſus ſum iam eo quoad potui, & progredi porro, ſi vita ſuppeditaverit, cogito. Ergo alias: nuper autem quatuor Ciceronis in Catilinam orationes tum vindicavi a multis mendis, quae in eis librariorum vitio inſederant, tum, addita brevi declaratione, faciliores ad intelligendum effeci. Hinc parvum laboris mei fructum venire in hominum manus ornatum commendatione tui nominis volui. Primum, quod ipſi libro, parum ex me auctoritatis habituro, multum ex te acceſſurum dignitatis ac gratiae intelligebam: in quo, quaecunque aut ad amplitudinem nominis, aut ad deviciendas amicitia hominum voluntates valent, ſumma eſſe omnia animadverto. Nam ſive generis claritatem requirimus, cui tandem, qui Veneti imperii nomen audiverit, Mocenicae gentis ſplendor ignotus eſt? Quod quidem genus, (ut ne annalium memoriam replicem, neque eos commemorarem, quos domi fortiſque

ſpecta-

ſpectata virtus,concordibus ſuffragiis, ad huius reipubl. faſtigium evexit,) illud integritatis,illud iuſtitiae, illud incorruptae ſeveritatis exemplar, Aloiſium Mocenicum, equitem,tuum Leonarde avum protulit. Quo viro nemo unquam in hac civitate, qui,cum pauciora peteret,plura conſequeretur honoris inſignia, iuventus eſt: ipſa pro eo prenſabat virtus, ipſa ei viam ad omnes honoris gradus, non appellandis,non rogandis,non officioſe ſalutandis civibus,ſed glorioſis,admirandis,immortalitate dignis edendis operibus muniebat. Neque vero paſſa reſpublica eſt,tantum lumen exteris Principibus incognitum latere; ſed quanquam fideliſſimis illius,ſapientiſſimiſque conſiliis nixa non libenter ab amplexu eum ſuo dimitteret: mandandis tamen ei plurimis honorificentiſſimiſque legationibus, facultatem dedit famae ſuae per omnes terrarum oras diſſeminandae. Qui cum omnes in eam opinionem adduxiſſet,ut quicquid ipſi,non dicam denegatum,ſed non ultro delatum fuiſſet, idem virtuti denegatum videretur: filio ſuo, patri tuo Leonarde, iiſdem virtutibus praedito, facile atque expeditum iter ad procuratoriam, id eſt, ad eam, qua nulla ſummae proprior eſt, dignitatem reliquit. Sive igitur generis claritatem requiremus, ea tibi longe maxima divinitus contigit; ſive te ipſum nulla ratione generis habita intuemur, ea videmus in te, quae vel abiectam, obſcuramque familiam erigere, atque illuſtrare poſſent. Non enim te aut gentis tuae nobilitas tumidum, aut opum affluentia inſolentem facit: ſed illam quidem incitamentum, hanc vero inſtrumentum exercendae virtutis eſſe ducens, ita te geris, ut dignitates par ſummis humanitate, & affabilitate nihilo ſuperior infimis eſſe videaris. Quo fit, ut tota urbe nemo ſit, qui non omnia tibi ſucceſſa cupiat; qui te non amet; non in ſinu, non in oculis ferat; qui non & optet, & auguretur fore, ut te eodem plane, quo avus olim,itinere gradientem, iiſdem reſpublica quibus illum perſonaſt,honoribu

proſequatur. Primum igitur e tuo, ut dixi, nomine auctoritatem libro meo quaerere aliquam volui: deinde, cum plurimis manifeſtiſſimiſque indiciis, me tibi non vulgariter carum eſſe cognoſcerem: volui ego quoque viciſſim, qualemcumque poteram, animi erga te mei ſignificationem dare. Vale. Venetiis, a. d. VI. Idib. Oct. cIↃ IↃ LVI.

M. ANTONIUS MURETUS AD EUNDEM LEONARDUM MOCENICUM.

XII.

Praefatio eſt Commentarii in Catilinariam Ciceronis primam, ubi legitur p. 341.

SAepe iam M. Tullius, antequam hancce orationem haberet, verba in ſenatu de Catilinae coniuratione fecerat, ut vel ex eo perſpicuum eſt, quod duodeviginti diebus ante, Conſulibus Reſp. ſenatuſconſulto permiſſa erat. Quod ego ipſum admonere ſupervacaneum putaſſem, (eſt enim ſane quam apertum,) niſi animadvertiſſem, multos magnoſque viros, non e recentioribus modo, ſed etiam ex antiquis, quod, quid quoque tempore actum fuiſſet, non ſatis attente conſideraſſent, in errores quoſdam minime, ut arbitror, negligendos, in harum rerum explicatione incidiſſe. Mihi quidem ita videtur: Ciceroni imprimis ipſi maximam eſſe hiſce in rebus habendam fidem, ut, ſicubi ab eo caeteri diſſenſerint, homines eos fuiſſe, idcircoque labi potuiſſe, arbitremur; ſecundum Ciceronem autem, Salluſtio, qui iiſdem temporibus fuit; tum Aſconio, qui ab eorum aetate non ita multum abfuit: Graecos autem, Plutarchum, Appianum, Dionem magno eſſe adhibito iudicio legendos. Nam ut hinc ordiamur, cum coniurati, Catilinae denuntiatione, in M. Porcii Leccae domum conveniſſent, repertique eſſent duo, qui ſe Ciceronem in lectulo

ſtulo ſuo interfecturos pollicerentur: tum demum ait Salluſtius, rem ad ſenatum a Cicerone relatam, ſenatumque decreviſſe, ut darent operam Conſules, ne quid reſp. detrimenti caperet. At id manifeſto falſum eſt: ſiquidem, quae nox conſecuta eſt poſterum diem nonarum Novembr. ea nocte coitionem illam in M. Porcii domum factam eſſe, conſtat ex oratione pro Sylla. Iam autem ſedecim, minimum, dies erant, cum illa ſenatus auctoritas interceſſerat, ut ex hac ipſa oratione liquido cognoſci poteſt. Illud quoque non minus falſum eſt, quod idem Salluſtius prodidit, cum aut hanc orationem Cicero, aut aliam quampiam habuiſſet, certe quidem aliquot diebus poſt commiſſam Conſulibus rempublicam Catilinam in eam vocem denique erupiſſe, ut diceret, ſi quod incendium in fortunas ſuas excitatum eſſet, id ſe non aqua, ſed ruina reſtincturum. Id enim iam pridem, id eſt, aliquot diebus ante comitia conſularia, Catoni iudicium minitanti ac denuncianti Catilina reſponderat: quod ipſe Cicero in oratione pro Murena teſtatum reliquit. Quod ſi Salluſtium ipſum, & accuratum cumprimis hominem, & illorum temporum aequalem, tamen alicubi lapſum videmus: exacuenda profecto nobis ingenii acies eſt, neque ut quidque a quoque veterum proditum fuerit, ita protinus recipiendum eſt; ſed conferenda alia cum aliis, & ad Ciceronis praecipue auctoritatem, tanquam ad Lydium lapidem, ſingula diligenter examinanda. Nunc ad rem. Dicta eſt haec oratio a Cicerone conſule, ſenatum habente in templo Iovis Statoris, VI. Id. Novemb. ut infra probabitur. Qua quidem oratione oſtendit patefacta iam eſſe omnibus ſcelerata Catilinae adverſus rempublicam conſilia, ipſique ſuadet, vel potius imperat, ut ex urbe exeat, quo & civitatem liberet metu, & ipſe ſe liberius hoſtem P. R. profiteri queat. Genus igitur cauſſae iudiciale non eſt, ut falſo Caelius Curio putat: non enim in ſe-

natu

natu iudicia exercebantur. Sed ne deliberativum quidem eſt. Quid ita? quia non deliberat Cicero, neque ſententiam dicit, neque aut ſuadet quicquam ſenatui, aut diſſuadet, ſed Catilinam increpat, obiurgat, exagitat, iubet denique, ut cum reipublicae ſalute, ſua vero peſte ac pernicie ex urbe proficiſcatur. Quid igitur? fatendum profecto eſt, non omnes Ciceronis orationes, nedum omnia, quae ab oratore tractantur, ad tria illa pervulgata cauſſarum genera poſſe revocari. Ipſe autem orationis χαρακτὴρ plenus eſt δεινότητος, γοργότητος, σφοδρότητος, μεγαλοπρεπείας. Itaque quaecunque de illo genere a veteribus prodita ſunt, ea hic mirabiliter obſervata reperiemus.

M. ANTONIUS MURETUS
AD EUNDEM LEON. MOCENICUM.
XIV.

Praefatio ſpecialis eſt commentarii in Catilinariam Ciceronis ſecundam: ubi legitur p. 429.

CUm multa ſunt alia, quae in veteribus dicendi magiſtris admirari, &, libere ut loquar, non ſatis probare ſoleo, (r) Leonarde Mocenice: tum illud imprimis, quod iidem homines & multo longius, quam par erat, fines oratoriae facultatis protulerunt, & eandem poſtea multo breviore, multoque anguſtiore, quam ipſius natura fert, ambitu, quaſique gyro concludere, ac conſtringere voluerunt. Nam cum ita late patere oratoris officium tradidiſſent, ut ex omni artium numero nullam relinquerent, qua non inſtructum eſſe eum, atque ornatum oportere dicerent; neque praeclarum illud nomen eloquentis cuiquam tribuendum putarent, niſi qui idem & grammaticus eſſet, & dialecticus, & earum rerum, quae in naturae obſcuritate poſitae ſunt, intelligens, & gubernandae reipublicae & gerendi belli peri-

(r) *Perſtringit haec Mureti Riccobonus paraphr. in I. Rhet. Ariſt. 3, p. 48.*

peritus; eundemque eſſe vellent & muſicum, & geometren, & arithmeticum, & aſtrologum, & medicum, & architectum; nulla ut res eſſet coelo, terra, mari, de qua non ille copioſiſſime diſputare, atque ornatiſſime poſſet: iidem poſtea, tanquam illius tantae liberalitatis ſuae poenitentes, quaſi anguſtiſſimo quodam ergaſtulo, ita tribus cauſſarum generibus totam illius tam late patentem, diffuſamque vim coercuerunt. In quibus illud primum eſt, quod admirer: ſi quis Euclidis, Ptolemaeive ſcripta nunquam legiſſet, cui tandem impedimento id ei ad dicendum putarint fore; aut qui minus eloquentem futurum, ſi qui unquam neque cantare, neque ſaltare dediciſſet. Nam ſi, quod aliquando accidit, ut C. Sulpitius, de lunae defectione diſſerens, exercitum L. Paulli confirmaret, idcirco aſtrorum rationem oratori eſſe neceſſariam dicimus; & quia de faciendis portubus, architectum; quia de livoribus, & tumoribus in corpore interdum aliquid dicit, medicum eſſe eum volumus: eadem ratione dicamus ſane, debere eum bonum coquum eſſe, bonumque ſutorem, quod in tanta rerum varietate accidere aliquando poſſit, ut de cibis ei ſit aliquit calceamentiſque dicendum. Magnum vero oratori negotium imponimus, ſit ut ei aliquid in ſermone de huius aut illius artis inſtrumentis, operibuſve, aut de ipſa etiam efficiendi ratione occurret, ita eum mittemus ad magiſtros, &, niſi quam artem didicerit, nunquam de ea verbum unum facere patiemur. Ac profecto, ſi iſta omnia in oratore ſunt, mirum eſt, cur non ad canendum tibiis, ad obliganda vulnera, ad aedificanda navalia, diſerti homines adhibeantur, & cur non oratoribus reſp. tanquam Delphicis gladiis, ad omnia, quae ſunt in civitate neceſſaria, utatur. Eſt autem operae percium cognoſcere, quo potiſſimum argumento iſtud glorioſum dogma confirment. De omnibus, inquiunt, rebus dicere, oratoris officium eſt; non
poteſt

poſt autem quiſquam ea dicendo tractare, quae cognita perſpectaque non habeat: omnium igitur artium ſcientiam animo comprehenderit oportet is, qui oratoris munus ſuſtinere meditetur. O plumbeum, ut dicitur, pugionem. Quis enim hoc tibi conceſſerit, niſi quem iſta magnorum nominum infatuaverit auctoritas, ómnibus de rebus oratoris eſſe officium dicere? Sophiſtarum hoc fuit, promere iubere, quod quiſque vellet: quod nemo unquam, qui orator haberetur, factitavit. Quando autem poteſt accidere, ut orator dicere debeat, quadrari poſſit circulus, necne poſſit; aut, ecquid ullam habeat quadrati latus cum diametro proportionem? At haec ipſa ſi tractanda ſuſceperit, multo tractabit ornatius, quam ipſi artifices ſolent. Sane vero, mortuos, credo, excitabit, & multis rebus ſermonem dabit, & ſimiliter cadentibus ac ſimiliter deſinentibus canoram numeroſamque efficiet orationem: facileque, ſi id facere voluerit, effugiet & riſum hominum, & inſaniae famam. Conſputaretur me hercule, ut opinor, & ſaxis lutoque peteretur, ſi quis in corona tractandis eiuſmodi rebus ornatum ullum adhibere oratorium vellet. De iuſtis, iniuſtis, utilibus, inutilibus, honeſtis, turpibus, dicere oratoris officium eſt: non de quadratis & circulis, de conis & pyramidibus diſputare. Itaque praeclare Ariſtóteles, ut ſolet, Rhetoricen in iis modo verſari ait, περὶ ὧν τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα: iis videlicet in rebus, quae ſunt in communi quadam intelligentia poſitae, & de quibus, nemo eſt, qui non natura duce utcunque iudicare ſe poſſe confidat. Hoc enim plane mihi quidem innuere videtur, cum ait illam eſſe περὶ τοιούτων τινῶν, ἃ κοινὰ τρόπον τινὰ ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν. Deinde, ſi maxime oratori accidere interdum poſſe fateamur, iis de rebus verborum aliquid faciat, quae ad alias facultates aut ſcientias pertinent: non tamen ex eo efficietur, ut ad oratoris nomen tuendum neceſſaria

ſit omninm artium cognitio. Ac mihi cogitanti, quae tandem iſtius erroris origo eſſe potuerit, ut aliarum multarum ſtultiſſimarum opinionum, ità huius quoque videntur Stoici principes, quaſique procreatores fuiſſe. Qualem enim illi ſuum ſapientem eſſe dixerant, qui ſolus formoſus eſſet, ſolus liber, ſolus rex, ſolus dialecticus, ſolus eloquens, ſolus denique omnia, ut etiam, quamvis nunquam ſoleas feciſſet, ſutor tamen eſſet inprimis bonus: talem prope iſti praeclarum illum ſuum e Platonis rep. oratorem effinxere. Quam vanitatem ſecutus Vitruvius, (s) multo ille quidem modeſtius, ſed tamen aut talem, aut certe non multo alium architectum informavit atque illi oratorem fecerant. Quod idem non tantum in poeta, aut in imperatore facile probari queat: verum etiam ſi ad iſtud exemplum progredi, & omnes artes paulatim commiſcere libeat, eo tandem, diis iuvantibus, veniemus, ut bonum muſicum eſſe oporteat, qui bonus cerdo evadere cogitet. Sed ut mittamus caetera, illud certe convenire nullo modo poteſt, ut & omnibus de rebus dicere ſit oratoris; & totum illius officium contineatur tribus cauſſarum generibus, (t) demonſtrativo, deliberativo, & iudiciali. Neque vero mihi quiſquam Ariſtotelis hoc loco auctoritatem obiiciat. Nam ille primum non, ut iſti, omnia, quae in rerum natura ſint, oratori ad dicendum ſubiecta eſſe voluit. Deinde multo verius, multoque ſapientius locutus eſt: non enim tria genera cauſſarum aut controverſiarum, ſed *τρία εἴδη τῆς ῥητορικῆς* aut *τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν* dixit: quod ſi quis putat idem cum illo altero eſſe, longe errat. Ego autem, ſi quis quaerat ex me, quo in genere cauſſae, aut controverſiae, ſit ea oratio, qua quotannis olim, eos, qui pro patria occubue-

(s) *Cauſam Vitruvii contra Muretum hic agit Voſſ. c. 4. Rhet. nat. p. 1.*

(t) *Mureto aſſentitur Timplerus lib. V. Syſt. Rhet. c. 1. q. 5. p. 503. Abſentit Riccob. paraphr. in Rhet. Ariſt. p. 82.*

buerat, Athenis laudari mos erat, plane reſpondebo, in nullo. Nulla enim ibi neque cauſſa neque controverſia eſt, neque quicquam, de quo quiſquam controverſetur. Et tamen e Platonis Ariſtoteliſque doctrina vere dici poteſt, eſſe *γένος ἐπιδεικτικὸν ῥητορικοῦ λόγου*. Tu vero qui oratorem Hippiam quendam *παντοδαπὸν* facis, quaero ex te; cum ille de corporum coeleſtium motibus, de fulguribus, de terrae motibus diſputabit, (quando haec quoque ad munus illius pertinere vis,) in quo iſtorum trium generum eum verſari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit; neque ſuadebit, neque diſſuadebit; neque accuſabit, neque defendet. (*u*) Ac ne longius exempla repetamus, (tempus eſt enim, ut his omiſſis ad ea veniamus, quae inſtituto noſtro adiunctiora ſunt,) haec in Catilinam orationes, praeter poſtremam, quae ſane deliberativa dicatur, ſub nullum ex illis tribus generibus includi queunt. (*x*) Non ſub iudicale: neque enim habentur in iudicio. Non ſub demonſtrativum; nam in demonſtrativo ſola audientium voluptas quaeritur, totumque illud genus ad pompam, & ad oſtentationem comparantur. Non ſub deliberativum: in priore enim, ut videmus, nulla deliberatio eſt, quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quo ipſe poſtea cum ſenatu deliberare de republica poſſet; neque enim praeſente eo deliberare, aut decernere utile fuiſſet. Hac autem, quam nunc explicare aggredimur; itemque tertia, nihil aliud agit, quam ut exponat populo ea, quae geſta ſunt, eumque confirmet, ac bene ſperare iubeat. Ne quaeramus igitur, hae orationes quo in cauſſae genere ſint, aut in quo ſtatu: ſed iſta relinquamus iis, qui eo progreſſi ſunt ſtultitiae: ut, editis libris, non tantum in epiſtolis Ciceronis, verum etiam in Comoediis Terentii & genus cauſſae, & ſtatum requirant. Nunc Ciceronem ipſum audiamus.

M. AN-

(*u*) *Mureto hic reſpondent Riccobonus dd. & Voſſius lib. II. Inſt. Or. c. 3. p. 22*
(*x*) *Negat hoc Voſſ. d. l. p. 22.*

M. ANTONIUS MURETUS AD EUNDEM LEONARDUM MOCENICUM

XV.

Praefatio ſpecialis eſt Commentarii in Catilinariam Ciceronis tertiam : Ubi legitur p. 439.

ADmirabilis quaedam ac prope divina vis eſt Leonarde Mocenice, hominis eloquentis: meritoque ſapientiſſimus Poeta ſcripſit Euripides, nihil eſſe, quod ferro, quin idem oratione confici poſſit. Quod ſi unquam ullum tempus fuit, cum id manifeſto perſpici poſſet: tum profecto apertiſſime declaratum eſt, cum ſceleratas Catilinae in patriam machinationes, nafariaque conſilia fretus eloquentiae viribus Cicero diſſipavit. Ac mihi quidem ſaepenumero in ſummos homines, quos Romana olim reſp. plurimos protulit, intuenti, aliorumque facta cum aliis, quam poſſum, accuratiſſime conferenti prorſus ita videtur, plus uni Ciceroni urbem Romam, quam omnibus, quotquot bellica virtute fines protulerunt imperii, debuiſſe. Nam ut in corporibus noſtris externum calorem, externumve frigus propulſare ac defendere facile eſt: ubi autem intus contractum frigus aut in venis ac viſceribus concluſus calor labefactat eas partes, quibus vita praecipue continetur, remedium ei malo adhiberi, niſi ab homine perito, atque exercitato, non poteſt: ſic in ratione gerendae reip. debellare hoſtes externos, & quod illi mali civibus tuis moliebantur, id in ipſorum capita convertere, ſi minus facile eſt, eiuſmodi tamen eſt, ut humanis viribus effici poſſe videatur. At ubi ipſae inter ſe diſſident reipublicae partes,& quidem ita diſſident,ut quibus in tota civitate plurimum animi, atque audaciae eſt, ii coniuncti ac conſociati inter ſe, obſtinatiſſimo animo, peſtem caeteris, atque exitium machinentur: Deum profecto, Moce-

Mocenice, Deum quendam; non hominem, eſſe oportet, qui tanto, tamque ancipiti diſcrimine ſtatum civitatis integrum, atque incolumem praeſtet. Ea vero laus cui potius, quam Ciceroni, tribuenda ſit, neminem video. Unus enim latentem adhuc atque occultam coniurationem ſingulari providentia, vigilantiaque deprehendit, ac protulit; manantem, ſerpentemque paulatim longius, compreſſit; fractos ac debilitatos metu propter inuſitatam periculi magnitudinem civium animos confirmavit; indormientem tantis rebus excitavit Senatum; eadem voce & ſecuritatem bonis, & terrorem improbis attulit; collegam ſuum labe coniurationis infectum, ſponte depoſita, oblataque illi provincia, ad bonas partes adduxit; & ut quae ſanari poterant, ſummo adhibito ſtudio, ſanare conatus eſt: ita quae inſanabilia videbantur, ea omni periculo, atque omni invidia pro nihilo habita, animoſe ac fortiter amputavit. Itaque earum rerum ergo, primus meritiſſimo eum honorem conſecutus eſt, ut pater patriae diceretur. Ac ſi quis eſt, qui horum praeſtantiſſimorum operum laudem ab eloquentia removens, ad alias quaſdam virtutes referre malit: ut ei nos illud dabimus, nunquam hominem, quamlibet in dicendo copioſum, atque ornatum, haec tam praeclarara effecturum fuiſſe ſine aliis plurimis, maximiſque virtutibus: ita ipſe, niſi valde iniquus ſit, nobis hoc concedat neceſſe eſt, nunquam haec tam feliciter a quoquam dirigi, gubernarique potuiſſe, cui, caeteris inſtructo animi bonis, graviter ornateque dicendi facultas defuiſſet. Hanc ego ad facultatem, Mocenice, vias commonſtrare conor iis, quibus in hac urbe cordi ſunt honeſtarum artium ſtudia. Nam etſi non ſum ita neſcius mei, ut eloquentem eſſe me putem: tamen, quod a prima aetate dedi me ſtudioſe ad exercitationem dicendi, & magna cum cura pervolutavi eorum ſcripta, qui aut diſerti fuiſſe ferebantur, aut ea praecepta libris ſuis complexi

eſſe

eſſe, quibus orationis copia pararetur: videor poſſe, quo ipſe non pervenerim, nihilominus, eo qua perveniendum ſit, aliquo modo indicare. Certe quidem ſedulo praeſto, quod poſſum; & quod mihi Senatus auctoritate munus iniunctum eſt, ei ut ne deſim, viribus opibuſque omnibus elaboro. Quoniam autem multi ſaepe ita mecum egerunt primarii homines, ut dicerent, ſe cupidos quidem eſſe cognoſcendi ea, quae a me dicerentur: ſed, ne ad me tam ſaepe, quam vellent, ventitarent, negociis impediri; ſi ſubſecivi temporis aliquid ſumerem ad ea ipſa, quae quotidie traderem, mandanda litteris, gratum & id multis, atque optatum fore: morem illis hac quoque in parte gerere volui; & ad meos priſtinos labores hoc quoque ſcribendi onus adieci. Quod utinam tam utile ſit aliis, quam a me, ſolo obſequendi amicis deſiderio, ſine ulla ambitione ſuſceptum eſt. Quam enim non eam me ſapientiam conſecutum prae me fero, ut gloriam ſpernam: tamen ea noſtris temporibus copia eſt vel eruditorum hominum, qui meis luminibus obſtruant, vel malevolorum, qui omnem iudicii laudem in vituperandis aliis poſitam putent: ut iudicaturus ſim, mecum praeclare actum, ita caream gloriae fructu, ut ne obtrectatorum quidem aculeos ſentiam. Nunc, quando de quatuor Ciceronis in Catilinam orationibus duas interpretati ſumus, pari duas reliquas ſtudio perſequemur.

M. ANTONIUS MURETUS AD EUNDEM LEONARDUM MOCENICUM.

XVI.

Praefatio ſpecialis eſt Commentarii in Catilinariam Ciceronis quartam ubi legitur p. 557.

SI praemiis tantum, Mocenice, & iis praemiis in quibus praecipuam felicitatis partem vulgaris opinio

conſtituit, ad bene merendum de humano genere praeſtanti homines ingenio adducerentur: multos, ut opinor, & certe, ab inſtituto virtutis itinere animadverſa ſuperiorum aetatum exempla revocarent. Nam ſi repilcare memoriam temporum, & antiquitatis monumenta excutere velimus: deprehendemus, unaquaque in republica eos fere, quorum plurima in eam extabant, maximaque beneficia, omni ſcelere laceratos, omni crudelitate raptatos, omni acerbitatis genere divexatos fuiſſe. Quod quamvis ita exploratum eſt & tibi, & iis omnibus, qui operae aliquid in antiquitatis cognitione poſuerunt, vix ut confirmationis indigeat: tamen, ut, ſi qua eſſe poteſt, dubitatio eximatur, aliquot, quae mihi nunc in mentem veniunt, illuſtria eius rei exempla ſubiiciam. Primae autem in hac cogitatione occurrunt illae omnium laudandarum artium, ipſiuſque adeo humanitatis parentes Athenae: quam optimis ſtudiis deditam, refertam aſſidue, atque ut ita dixerim, foetam eruditiſſimis hominibus civitatem, cui unquam inſigniter adiuvare, impune licuit? Non illa Militiadem, Cimonem, Themiſtoclem, Ariſtidem, Aeſchinem, Demoſthenem, quorum omnium ſummis erat uſa beneficiis, in exilium pepulit? Non illud probitatis, modeſtiae, integritatis, ſapientiae ſpecimen Socratem veneno necavit? & conſtituto adverſus impios, ac prave de rebus divinis ſentientes ſupplicio eum potiſſime affecit, qui unus ex omnibus ad veram Dei cognitionem proxime acceſſerat? Sed Romana reſp. quanto caeteras omnes magnitudine virium, atque imperii amplitudine ſuperavit: tanto maiorem nobis, atque ampliorem huius generis exemplorum copiam ſubminiſtrat. Cuius in hiſtoriam quiſquis ingreditur, is in ipſo quaſi veſtibulo ipſum illum urbis parentem Romulum Senatorum manibus crudeliſſime diſcerptum, ac dilaniatum videt. Quod ſi tam horrendi facinoris immani atrocitate ſpectata, intro tamen ire perrexe-

rexerit: non longe progreſſus, obvium habebit Collatinum, ob inanem popularis ſuſpicionis auram, in exilium proficiſcentem ea ex urbe, quam ipſe magna ex parte dominatu regio liberarat. Atque ut Coriolanum tacitus praeteream, Marcum certe Camillum, haud facile dixerim, militarine virtute, an fide, iuſtitiaque maiorem, & mirabitur, & miſerabitur eadem calamitate perculſum. Scipionem vero illum, de quo vere ſcripſerat Ennius, nullam ei ſtatuam, nullam columnam a populo R. erigi poſſe, quae magnitudini rerum ab ipſo geſtarum reſponderet, quis eſt, qui cum intellexerit eo poſt tot tamque inſignes victorias redactum, ut exilium ſibi ſuapte ſponte conſciverit, non debilitetur, ac concidat animo, planeque iudicet, nullam iis attingendam eſſe reipublicae partem, qui commodo ac tranquillitati ſuae conſultum velint? Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempeſtates civilium diſſenſionum commemorem? quibus non unus aut alter praeclarus & ſalutaris reipublicae civis perculſus eſt: ſed ipſi acervi, ipſa millia immortalitate dignorum hominum nefariis conſceleratiſſimorum latronum manibus trucidata iacuerunt. O acerbum illud, o vel Romani nominis hoſtibus miſerabile ſpectaculum. Cum paſſim per vias immanium gladiatorum in principes civitatis debacchabatur furor, cum qui aliquando reipublicae praeſidio fuerant, eis nullum in civitate praeſidium reperiebatur; cum quorum eloquentia ipſis gloriae, aliis admirationi, reipublicae ſaluti fuerat, eorum ex illis ipſis Roſtris, e quibus tam ſaepe concionati erant, inciſis cervicibus, capita ſanguinolenta pendebant. Sed ut haec mittamus, quibus ſatis dolenter deplorandis, alicuius eorum, qui nunc occubuerunt, opus eſſet ingenio: Ciceronis caſus, totiuſque vitae iactatio quem non, qui in iuvanda patria commodum ſuum, aut aliquod eiuſmodi praemium ſequatur, a reipublicae tractatione deterreat? Cuius enim

unquam hominis vel plura, vel maiora merita populus Romanus habuit? At ille tamen, cui Senatus togato ſupplicationem decreverat; quem Q. Catulus, princes Senatus, quem M. Cato, quem multi alii parentem patriae meritiſſimo vocaverant, cui L. Gellius coronam civicam a republica deberi dixerat, quid non poſtea calamitatum, indignitatum, acerbitatum in ea, quae ipſius conſiliis ſtabat, civitate perpeſſus eſt? Ipſe in exilium ab homine deterrimo pulſus, direpta bona, vexata uxor, vexati liberi, domus incenſa; quicquid denique meruerat Clodius, Cicero pertulit, & eas ob ipſas res pertulit, quibus nulla ſatis ampla praemia poterant inveniri. Quocirca ſi ſola, ut initio dixi, praemiorum exſpectatione praeclari viri ad virtutem, & ad iuvandum genus hominum adducerentur: multi ſine dubio, cognitis aliorum caſibus, a propoſito abducerentur. Sed eſt profecto, Mocenice, eſt maior quaedam vis, quae tibi, ac tui ſimilibus perſuadeat, virtutem non modo detractis omnibus praemiis, verum etiam propoſitis omnibus ſuppliciis, eſſe expetendam; pulchrum eſſe adiuvare cives ſuos, & omnes curas, omnes cogitationes, omnes vigilias in reipublicae ſalute defigere; nullum eius cauſſa periculum, nullam invidiam, nullam dimicationem defugere; cives beneficiis affecti ſi quid praemiorum retulerint, non repudiandum; ſin parum grati, parumque memores fuerint, quid denique nos reipublicae non quid alii nobis debeant, cogitandum. Saepe enim ex te audivi, cum diceres, gratulari te tibi, & magnam gratiam debere omnium rerum moderatori Deo, quod ea in republica natus eſſes, in qua verendum non eſſet non modo ne quiſquam ob virtutem in invidiam vocaretur, ſed ne vel minimis in rempublicam beneficiis ſua praemia denegarentur: ſed tamen ſi vixiſſes illis temporibus, & optionem tibi Deus tuliſſet, Ciceronis fortunam ab urbe conſervata exulantis, fortunae Caeſaris, in eadem

dem oppreſſa dominantis, antepoſiturum fuiſſe. Ac plane ita eſt, ut dicam: gratuita prorſus, non mercenaria eſt virtus; neque praemiorum mercedibus ad recte agendum excelſo homines ingenio, ſed ipſa dignitate atque honeſtate ducuntur; aut ſi quando de aliquo praemio cogitant, de gloria, deque immortalitate nominis cogitant: cuius ſplendore capti & incenſi, omnia quae aſpera, moleſta, difficilia perpeſſu, impatibilia creduntur, vel non ſentiunt, vel diſpicatui ducunt. Neque vero M. Tullius, cum de coniuratis ſupplicium ſumeret, non iam tum cogitatione percipiebat eas tempeſtates, quibus poſtea vexatus eſt: ſed animus & a natura praeclare conformatus, & ſapientiae praeceptis adverſus omnes vel fortunae, vel hominum iniurias confirmatus, multo pluris ducebat eam pulchritudinem, eamque gloriam quae in conſervanda patria eſſet, quam omnes acerbitates, quas ipſi poſtea perditorum hominum inflammata odio rabies obiicere poſſe videretur. Hanc ipſius rationem ac ſententiam fuiſſe, cum alia multa, tum haec, quam explicare ingrediemur, oratio maniſeſto declarat.

M. ANTONIUS MURETUS
S. P. D.

ADRIANO TURNEBO.

XVII.

Dedicatio eſt Philippicarum Ciceronis.

CUm ex Italia, octavo poſt anno, in Galliam mihi eſſe redeundum viderem, iudicavi fore, ut mihi vitio verteretur, ſi ex regione copioſiſſima & bonis omnibus abundantiſſima, in qua tot annos verſatus eſſem, redirem ad meos, inanis aliqua re exquiſita & viſenda, qua poſſem ἀντιφιλοφρονεῖν eos, qui, tam longo intervallo, ſalvum veniſſe, ut fit gratularentur. Quanquam igitur toto peregrinationis meae tempore ſtudioſiſſime fece-

ram, ut veteres Bibliothecas, quae illic plurimae ac pulcherrimae ſunt, excuterem, belliſſimum quodque, quod ſuo tempore ad uſum hominum depromerem, conditurus: tamen ultimis illis diebus, quibus Romae fui, maiori etiam ſtudio ad eam rem incubui: inſita & uſitata hominibus conſuetudine, ardentiori affectu tractandi atque amplectendi ea, quibus ſe paulo poſt carituros viderent. Saepe autem avdiveram commendari ab hominibus eruditis volumen quoddam perantiquum Philippicarum M. Tullii, quod aſſervaretur in Bibliotheca Vaticana; non in maiore quidem illa & auguſtiore, quae, Pontificum beneficio, quotidie fere, ſtatis horis patere ad communem ſtudioſorum omnium utilitatem conſueverit: ſed in abdita quadam, & non ita omnibus pervia, quae a ſacerdotibus divi Petri ſuperioribus annis concinnata, poſtea, ſive negligentia hominum, ſive fraude, exhauſta prope iam & exinanita eſſet. Sed anxium me ac ſolicitum habebat, quod cum antea multa per me, multa per amicos expertus eſſem, ut eum librum aſpicere, eoque triduum aut quatriduum arbitratu meo uti poſſem: nunquam ſucceſſerat, ſemperque caſus aliquis, cum iam iamque id quod optabam conſecuturus viderer, conatus omnes meos eluſerat. Statui tamen, antequam ab incepto deſiſterem, ſemel etiam experienda omnia eſſe, &, quaſi munitam aliquam arcem diu fruſtra obſediſſem, prius quam re infecta diſcederem, omnibus ſimul machinis, omnibus operibus ad murum admotis tentandam irruptionem. Quid quaeris? puncto temporis obtigit, quod totum prope biennium nequicquam optaveram. Non modo enim mihi eximium illum librum inſpicere licuit, quod ego ipſum poſuiſſem in magni beneficii loco: ſed etiam permiſſum, ut eum mecum auferrem, domique haberem, data prius fide, eum, quod longiſſimum eſſet, ante ſeptimum diem redditum ac reſtitutum iri. Tum vero, tan-

quam

quam longo tempore collectam ſitim expelere cupiens, ita eum avide pervolutare, & cum iis, qui ab eruditiſſimo ac dilgentiſſimo viro Hieronymo Ferrario emendati erant, conferre coepi, ut me, quamquam graviter aegrotare coeperam, non valetudinis ratio, non cibi potionisve neceſſitas, non ille ipſe omnium domitor; (ut eum Poetae Graeci vocant,) a tam dulci occupatione poſſet ſomnus abducere. Praeclare autem mihi conſtitit operae meae fructus: non enim facile crediderit quiſquam; quam multa in his orationibus mutila; quam multa temere addita, quam multa corrupta ac depravata legerentur in omnibus aliis libris; quae huius ope expleta, reſecta, ſanata, & integritati ſuae reſtituta ſunt. Librum autem ipſum credo equidem ante hos ſeptingentos annos exaratum eſſe: quod & ipſa litterarum confermatio oſtendit; pleriſque locis gemina *ei*, quae in Pandectis Ftorentinis, & in Terentio Petri Bembi viſitur: & ſcribendi ratio, quam ὀρθογραφίαν vocant, eadem plane, quae in iis, quos modo nominavi, libris, & praeterea in antiquiſſimo illo epiſtolarum Ciceronis, cuius exemplum abhinc triennium divulgavit P. Victorius. Quam quidem cum ex aliqua parte exprimendam curaverim: non tamen ſum auſus perpetuo id facere, ne nimia illa novitas, (ſi quidem nova dicimus etiam ea, quae cum vetera ſint, diu ab oculis & ab uſu hominum abfuerunt,) lectoribus & moram obiiceret, & moleſtiam pareret. Ut taceam, quod quaedam in eis libris ineſſe iudico, errore potius, & vitio illorum temporum, quam ratione & auctoritate ſuperiorum recepta. Cuius generis ſunt *emptus*, *ſumptus*, & ſimilia per litteram *p*. In quo immoderata fuit aetas illa, cum *ſolempnitas*, & *ſumptum*, & *temptare*, plerique omnes tum ſcriberent. Sed & illud ex eodem fonte fluxiſſe puto, quod litteras multas inter ſe commutabant: cum *apſum*, & *optineo*, contraque *ſcribtura*, & *obtare*, ſaepe in eorum libris legatur. In eundem numerum inclu-

ſerim,*avleris*,pro *abieris*,& *Bolumina* pro*Volumina*,eiuſdemque generis innumera. Nam illud quale eſſe dicam, neſcio, quod *lathrones*, & *lathrocinia* prope ſemper ſcribebat is, cuius manu ille Philippicarum liber ſcriptus eſt. Ne illa quidem exprimenda duxi, *adficere*, *adponere*,*conligere*, *conlega*,*inluſtris*,& talia,*aut aecum*,*relicuum*,*locuntur*, *cotidie*: quae tamen non eiuſdem generis, cuius illa, eſſe duco: aut illa, *immemoriam*, pro *in memoriam*, *ſummaſt*, pro *ſumma eſt*, & ſimilia: etſi haec quidem non plane aſpernanda cenſeo. At haec leviora ſunt. Illlud maioris momenti, quod locos amplius trecentos in omnibus aliis libris depravatos, a nobis emendatos videbit, quiſquis hanc editionem cum aliis conferre voluerit. Tibi autem Adriane Turnebe, vir optime & doctiſſime, hunc laborem meum inſcribere quaſique conſecrare placuit,tum,ut extaret monumentum aliquod veteris amicitiae noſtrae, tum, ut liber ipſe hoc nomine ſtudioſis omnibus gratior ac commendatior foret. Et ſane ſive quaerendus erat amicus de me bene meritus, cui hoc munuſculum daretur: neminem ordinis noſtri videbam, cui plus deberem; ſive deligendus iudex, qui de his rebus exiſtimare unus omnium optime poſſet: nullum reperire poteram,cui iuſtius id deferretur, quam tibi. Non enim aut obſcurum, aut ambiguum eſt, inter omnes, qui hodie litteras tractant, ad quem ex hominibus noſtris primae ſine controverſia deferantur. Vale, meque, ut facis, amare perge. Lutetiae, Id. Mart. Anno CIↃ IↃ LXII.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
PAULO SACRATO SUO.
XVIII.

Dedicatio eſt Commentarii de Origine Iuris, & omnium Magiſtratuum, & ſucceſſione prudentum.

EX omnibus veterum ſcriptorum monumentis, Paule Sacrate, nulla peius ab hominibus imperitis, ac teme-

temerariis flagitioſiuſque tractata ſunt, quam ea, quibus ius civile populi Romani continebatur. Nam cum extitiſſet antiquitus magna quaedam vis hominum eruditorum, qui leges, Senatus conſulta, plebiſcita, edicta magiſtratuum & urbana & provincialia tum copioſis & uberibus, tum mundiſſimo ac nitidiſſimo orationis genere ſcriptis commentariis illuſtraſſent; iamque immenſi operis videretur, eorum omnium ſcripta pervolvere; arduum etiam & difficile in crebris, ut fit, eorum diſſenſionibus, quid optimum ac veriſſimum eſſet, iudicare: ei malo mederi cupiens Imperator Iuſtinianus, negotium Triboniano & aliquot aliis dedit, ut ex eorum ſcriptis ea tantum excerperent, quae utilia eſſent, quaeque in iudiciis obtinerent, quae cum in unum corpus, reſectis caeteris, ordine digeſſiſſent, ſola tererentur ſtudioſorum manibus, eiſque laborem minuerent ac levarent. At illi, hac poteſtate accepta, non ut ille Horatianus agricola, qui inutiles ramos falce amputans feliciores inſerit, ſed ut milites accepto ſigno ad oppidum aliquod diripiendum ac depraedandum, per medium ius civile graſſantes, & ut quidque obvium erat, lacerantes, mutilantes, trucidantes, brevi tempore exhibuerunt nobis veteres iuriſconſultos, inſtar Deiphobi *laceros crudeliter ora, Ora manuſque ambas* (y) quamque diſciplinam perpurgandam ac perpoliendam ſuſceperant, eam ita deformarunt, ut vix ulla amplius eius imago ſupereſſet. Quam enim hanc infelicitatem eſſe dicemus, quod, cum hoc ius ex legibus, ſenatusconſultis, plebiſcitis, edictis magiſtratuum, conſtitutionibus principium, reſponſis prudentum conſtare dicatur, hodie in libris iuris nulla lex exſtet, nullum ſenatus conſultum, integrum ſaltem & ὁλόκληρον, nullum plebiſcitum; edicti perpetui paucae quaedam, ut ex naufragio, tabulae; ipſae principum conſtitutiones multis locis decurtatae, & ἀκρω-

(y) *Vergil. VI. Aen. v. 495. 496.*

ἠκρωτηριασμένας : prudentum autem ſcripta ita diſtracta ; dilacerata , divulſa, ut in eis vetus illa Hippolyti fabula renovata videatur . Itaque hodie non aliter ius civile diſcerere cogimur , quam ſi ; ſublatis & extinctis omnibus Ariſtotelis, & Ariſtoteleorum interpretum ſcriptis , fragmenta tantum quaedam reperirentur ; e variis Alexandri, Themiſtii, Simplicii, Philoponi, & aliorum decerpta commentariis, ex quibus utcunque in communes locos digeſtis Ariſtoteleam philoſophiam diſcere iuberemur . Acceſſit aliud multo etiam perniciofius & exitioſus malum . Nam , cum ſuperioribus ſeculis ; Dei permiſſu, denſiſſima quadam caligine animis hominum offuſa ; omnes propemodum bonae artes oppreſſae ac ſepultae iacerent; extiterunt in illis tenebris homines audaces ac praefidentes , qui nulla Latini fermonis intelligentia ; nulla veteris reipublicae R. cognitione , cum dialecticam ; ſine qua nihil recte atque ordine tractari poteſt , aut non attigiſſent , aut ita attigiſſent , ut non attigiſſe praeſtaret ; politicen autem , unde omnia iuris principia ducuntur , ne per ſomnium quidem aſpexiſſent : arrepta , ut inter coecos , iuris interpretandi provincia ; verboſiſſimis & inſulſiſſimis commentariis illas qualeſcunque veterum prudentum reliquias onerarunt , & ita impoſuerunt humano generi , ut hoc quoque politiſſimo & erudititiſſimo ſeculo iudicia tamen pleriſque omnibus in locis ad eorum ſomnia dirigantur , & ex eorum indocta doctrina exerceantur . En quo magnifica illa Iuſtiniani promiſſa ceciderunt ? ut quos ille , ad exemplum Diomedis Homerici, aurum pro aere accepturos eſſe dicebat,ii pro illo obryzo veterum auro ſcoriam, & ſi quid ipſa faece magis faeculentum eſt,acceperint; quoſque in illis floridiſſimis pratis Africani, Papiniani, Ulpiani & talium paſci oportebat , ii nunc in Bartoli , Baldi, & aliorum etiam ſequioris notae ſordibus ac ſterquiliniis volutentur . Quos quod quidam inelegantes qui-

quidem & incultos, ſed magno tamen ingenio & acri iudicio praeditos vixiſſe aiunt: de iſtoc videbimus. Nam ne ego quidem eis ingenium adimo, nimis potius ingenioſos fuiſſe fateor: illud quidem certe negari non poteſt, cuius quis civitatis neque linguam teneat, neque formam, leges, mores, inſtituta cognoverit, eius ius civile non poſſe ab eo, quamlibet ingenioſus ſit, commode intelligenterque tractari. Satis igitur magna gratia iis haberi non poteſt, qui hanc caliginem diſcutere, & iſtis impoſtoribus perſonam, ſub qua tamdiu hominibus illuſerunt, detrahere conantur, ac perficere, ut quemadmodum caeterae omnes diſciplinae a teterrimo Barbarorum dominatu liberatae, nitorem ac ſplendorem ſuum his temporibus receperunt, ita diſciplina iuris tandem aliquando in priſtinam reſtituatur dignitatem. Tales & nonnullos Italia protulit, & longe plurimos Gallia. Quorum ego veſtigia pro virium mearum modulo perſequens, totum illud quadriennium, quo libros digeſtorum in hac urbe interpretatus ſum, dedi equidem operam, ut quotidie plurima iſtorum, qui tanti in vulgus fierent, ac foediſſima errata detegerem, & ingenioſorum adoleſcentum animos ad meliora converterem: effeciſſemque omnino aliquid, niſi hominum, nudari ſubſellia ſua & cornicum oculos configi dolentium, conqueſtiones obſtitiſſent. Cogito autem, ſi & vita ſuſpererit, & otii aliquid contigerit, ea quae tunc e ſuperiore loco dixi, colligere, & quoniam multos id cupere video in publicum emittere. Ideoque nunc exiguam quandam ad te eorum particulam mitto: quam tu, ſi tanti videbitur, iſtic edendam curabis, & tuo multis mihi nominibus cariſſimo nomini dicatam in vulgus exire patieris. Cupio enim, Sacrate vir optime & humaniſſime, & magno illo Iacobo Sadoleto avunculo tuo digniſſime, pro plurimis ac ſuaviſſimis officiis erga me tuis aliquid tibi viciſſim

repen-

rependere, ac perficere, ut amicitiae, quae mihi tecum viginti iam annos & eo amplius, ſine ulla offenſione intercesſit, & ut ſpero, ad extremum uſque ſpiritum duratura eſt, monumentum aliquod apud poſteros exſtet. Tu, ut ſoles, munuſculum hoc non ex ſua, ſed ex animi mei magnitudine metieris. Vale. Romae. Id. Sept. cIↃ IↃ LXXX.

PAULUS SACRATUS

Canonicus Ferrarienſis

M. ANTONIO MURETO

I. C. ac Civi Rom. praeſtantiſſimo viro.

S. P. D.

XIX.

Reſpondet dedicatoriae praecedenti.

PRimum quidem maximas, ut debeo, atque immortales aeterno ac praepotenti Deo gratias ago habeoque, Murete praeſtantiſſime, cuius divino beneficio ad hoc uſque tempus perveni, quo mihi ampliſſimo illo atque pulcherrimo munere, iampridem pro tua ſingulari in me humanitate mihi debito, frui tandem liceat, tibique facultas fuit exolvendi promiſſum tuum, & fidem denique tuam praeſtandi ac liberandi. Nam duodeviginti annos me ſumma in expectatione fuiſſe huiusce tuae eximiae in me liberalitatis, ex tuis ac meis litteris, quas nuper edidi, liquido perſpici poteſt. Gaudeo deinde maiorem in modum, neque ullis verbis explicare queo, quam grata mihi atque exoptata fuerit huius tuae conſtantiſſimae in me voluntatis declaratio. Nam praecipui tui erga me amoris quod illuſtrius indicium mihi oſtendere potuiſti, quam cum voluiſti nomen meum illuſtrari abs te divinis ſcriptis ac celebrari tuis? Equidem egregium ac praeclarum hoc factum tuum omnem mihi dicendi facultatem adeo eripuit, ut ſi partem etiam tuae eloquentiam natura mihi dediſſet,

ne

ne ad minimam quidem huius tanti erga me beneficii tui partem oratione aſſequendam aſpirare unquam poſſim. Accedit etiam, quod nihil mihi ad felicitatem deeſſe puto, poſtquam me tali ac tanto monumento decoraſti. Tuus enim ſuaviſſimus liber, quaeſtionum plenus, refertuſque graviſſimis ſententiis, in quo mirum in modum excellentiſſimi ingenii tui atque admirabilis eloquentiae vis elucet, in manibus doctiſſimorum virorum cum verſabitur, ſicut ego iam totum bis percurri, quod mea legendi eum inexhauſta erat aviditas, nec ſatiari poterat; ubi te illi miris in coelum laudibus extulerint, nonne beatum me praedicabunt, qui tanto amoris vinculo tecum adſtrictus fuerim, ut me immortalitati & hominum memoriae ſempiternae tradere volueris? Sed quod in epiſtola ad me tua de Triboniano illo eiuſque ſociis quereris & iuſte, quibus Iuſtinianus cum mandaſſet, ut ex veteribus illis Iuriſconſultis excerperent ea, quae ad iudicia accommodata eſſent, quaeque maxime utilia ac neceſſaria viderentur; illi tamen immiſſi cum falcibus amputarunt, dilacerarunt, mutilaruntque: in eadem profecto ſententia, Murete excellentiſſime, iamdiu ſum, ac, dum eram Patavii, me cum ſociis illic meis de hoc tum ſermonem habuiſſe ſaepe memini, quibus etiam dicere ſolebam, ſi Cicero unus nobis ſuperſtes non fuiſſet, linguam latinam ab illis viris graviſſimis nos eſſe petituros. Ac nimirum invidit ille tantis viris, quos imitari non valebat, ac Bartolo caeteriſque ſucceſſoribus leguleiis ſermonem rudem, vulgarem, plebeiumque nobis obtrudendi anſam dedit. Itaque qui tantos librorum acervos capiat, vix iam videtur eſſe locus. In iis autem λῆρος πολύς, ut Iuſtinianum alterum deſideremus. Verum cum ſatis iam veterum monumentorum interitum deploraverimus, ſi te poſteri imitari voluerint, (ut magnam in ſpem venio fore multos, qui exemplum tuum ſequantur,) non vereor, ne non in priſtinum ſtatum leges brevi reſtituan-

tur,

tur, aç ſuae dignitatis ſplendorem obtineant. Primi quidem tui huiuſce diſciplinae fructus uberrimi lectiſſimique, quos pro tuo ſummo in me ſtudio dicare mihi voluiſti, omnibus viam monſtrabunt. Quam qui perſequentur, non ſolum indicabunt ſe adamare hanc excellentem iuris civilis ſcientiam, ſed & illius facile compotes fient. Ego quoque amicos meos omnes, qui legibus ipſis ſtudium ſuum dabunt, hortari non deſinam, ut eandem ſemitam teneant, quibus etiam ſpondebo fore, ut eos inſtituti huius nunquam poeniteat. Quod reliquum eſt, cum a te tam divino munere affectus fuerim, Murete humaniſſime, ut nihil unquam tale cogitaſſem, atque, ut te ſimillime remunerari poſſim, praeciſa mihi ſpes omnis ſit, (nihil enim ſuppetit praeter voluntatem:) quo me vertam, quid moliar, ut caeteri ſaltem me tibi animo gratiſſimum, ac tanti tamque eximii & regalis doni memorem eſſe intelligant? Nempe tibi me pro tot ac tantis tuis in me meritis iamdiu obſtrictum prorſus addicam, quem tibi fideliſſimum in tua poteſtate habebis; ac quoad vixero, colere diligentiſſime nomen tuum non deſiſtam; & quotannis tamen nonnulla tibi ſigna dabo κατὰ δύναμιν, ex quibus intelligas, tuae nimiae in me benignitatis nullam capere me poſſe oblivionem. Vale Murete, aetatis noſtrae decus, ac te Deus Opt. max. diutiſſime ſervet incolumem, omneſque cogitationes & actiones tuas perpetuo fortunet. Ferrariae 7. Kal. Novembr. CIƆ IƆ LXXX.

M. ANTONIO MURETO PAULUS MANUTIUS S. D.

XX.

Reſpondet Mureto ad lib. II. Epiſt. 9. De Propertio. *In Manutianis eſt libri IV.* 20.

Mihi vero, ita vivam, etiam atque etiam probatur (z) &

(z) Deeſſe videtur: *tua ad Bembum Epiſtola*, aut quid tale.

&, cum in quovis genere magnus omni ſis, in hoc maxime videris excellere. Plane (ut omittam reliqua) ingenii tui quaſi quandam δεξιότητα ſum admiratus; ita concinne, ita apte, facili quodam ſententiarum nexu rem ducis, donec ad ipſum pervenias: in quo te, ubi ſcis haerere multos, citra omnem adulandi ſuſpicionem, ſumma explicas cum dignitate. Gratulor tibi de iſta facultate, & eo magis, quod, ſi locis impertitur gloria, novum decus accedat ad Italiam noſtram, in qua ſedem, auctore atque auſpice me uno, ita locaſti, ut cogitare nihil prorſus de migratione videaris. Nec vero ſecus debes: valde enim ad litterarum elegantiam, planeque ad omnem humanitatem tibi profuit hoc coelum e quo iam per quadrienium ſpiritum hauris. Itaque noſter eris perpetuo, mi Murete, ſi gratus eſſe vis: quod profecto vis: ſoles enim hanc virtutem praeter caeteros efferre. Tibulli principium mitte, ut cum epiſtola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, ut tua videantur, id eſt, lita luminibus ingenii, & quantum res patitur, erudita. Vale. Venetiis.

Reſpondet Muretus infra lib. IV. Epiſt. 7. Epiſtolam meam tibi.

EIDEM MURETO ROMAM. XXI.

Reſpondet Mureto, ad lib. II. Epiſt. 11. Venit ad te.
In Manutianis haec eſt libri VI. Epiſt. 19.

GAudeo, mi Murete, quod profecto etiam me tacente exiſtimas, te navare operam Regibus, ingeniumque tuum, quod ego ſemper unice dilexi, extulique laudibus, a tanto Pontifice, & ab univerſo Cardinalium collegio vehementer probari. Nam ſi aliter ſentiunt: quanquam quis eſt, qui aliter ſentire poſſit? veruntamen ſi qui fortaſſe reperientur, quos livor impediat, quo minus recte ac ſincere iudicare poſſint; de iis

labo-

laborandum non erit: cum te praeſertim ille noſter, quem ſequuntur multi, ſed ille praeter caeteros, qui nobis quaſi μητιέτα ζεὺς debet eſſe, non mediocriter ornet, atque diligat. Haec altera tua oratio priorem illam vel aequat, vel vincit ſententiarum, verborum, ordinis praeſtantia. Quo in officio, ac munere cupio te pergere. Simul enim perges in expedita maximeque directa gloriae via, per quam proceſſiſti iam longiſſime, nemine praecurrente, me favente plurimum. De tua in me benevolentia, cum recordor meam, dubitare non poſſum. Meum in te animum expertus iam es; eundem ſi & eſſe nunc, & perpetuo futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. Nam & mea non ſolum conſuetudo, ſed etiam natura ita poſtulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia me olim, exſpectantem id, quod praeſtare te nunc video, in tui amorem impulerunt. Habeo ſummas gratias, quas agi a te cupio, Archiepiſcopo Beccatellio: eumque meo nomine, ut quam licebit officioſe, quamque plurimum ſalutes, valde rogo. * Ut ſcribit ad amicos, floret honoribus in patria, carus Imperatori, iucundus omnibus: noſti humanitatem & ingenium; doctrinam auxit a diſceſſu tuo quantum vix credas: itaque ſumma omnia de illo adoleſcente ſperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primum a Germano homine, qui ex Gallia recens venerat, accepi, damni plurimum in iure Civili factum eſt. Equidem dolui vel tua cauſſa, quod eum a te amari ſenſeram: quanquam haec, ſi ferret humanitas, prorſus dolenda non eſſent. Quid enim proficimus? angi quidem gravius, neque communis conditionis neceſſitas concedit, & vitae commutatio, breviſſimae cum aeterna, miſerrimae cum beatiſſima, valde vetant. Ego nunc, quod acceptum divinae benignitati refero, quodque tibi puto fore iucundiſſimum, valetudine utor ſatis commoda; oculis quidem optimis, quod aliquot annis contigit. Itaque cum

cum otium non ferrem, (ſcis enim me quieſcere non poſſe,) commentarios in reliquas Ciceronis epiſtolas coepi texere: &, ut initia ſunt, prorſus induſtria ἔοιχεται. Abſolvi, ut mihi quidem videtur, maiorem partem, id eſt, tres primos libros, & extra ordinem, octavum: in quibus ut dixi iam, niſi ne communis φιλαυτία decipit, non videtur opera male collocata. Habebis in clauſula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo? ita me triduo cepit, ſibique devinxit ingenio, humanitate, prudentia. Plane vixi, quamdiu mecum fuit: nec mediocri ſum amore diſcedentem proſecutus. Nae tu, ſi nihil praeterea mea cauſſa velles, qui & vis, & egeſti iam plurimum; tamen hoc uno munere, quod auctus per te ſum tam ornati adoleſcentis amicitia, meis omnibus in te ſtudiis, quae tu merita vocas, optimam gratiam retuliſti. Vale. Venetiis.

HUB. GIPHANIUS
M. ANTONIO MURETO
Viro eruditiſſ.
S. D.
XXIII.

VEllem, Murete, V. C. ea eſſe tempora, ut litteris noſtris liber eſſet commeatus: haberem fortaſſe, de quibus te vel conſulerem interdum, ut quendam velut μυστηγέτην, vel ut amicus commonefacerem. Nunc quae ſint vides. Itaque conſilium cepi, quantum poſſum temperare ſcriptionibus & litteris, maxime ad longinquos. Quod tamen inſtitutum ut iam migrarem, fecit Iacobus Helenius familiaris meus, cui haec ad te dedi. Is enim in Italiam hinc profecturus, cum magnopere me rogaret, ut ſibi ad te, quem iam diu colit, quaſi viam & aditum munirem: amico optimo exiguum hoc litterarum officium negare nec potui, nec debui. Eum igitur toto pectore tibi commendatum eſſe cupio, adoleſcentem,

mihi crede, ſuaviſſimis moribus & eleganti doctrina expolitum omniumque doctorum hominum obſervantiſſimum: genus enim domi nobile, multiſque ad laudem inſignibus viris clariſſimum omitto. Exſpectas autem fortaſſe & de Agellio noſtro aliquid: ſed & eum, & alia noſtra remorantur, cum occupationes noſtrae cotidianae, tum librariorum hoc in loco inopia. Iuris quoque Civilis, in quo & explanando & reſpondendo toti verſamur, quaſi rigor, & Muſae, ut Poeta vetus eas vocat, ſeveriores, ſive ut Fortunatianus loquitur, duriora iuris ſcripta, vix patiuntur, ut in humanitatis illa velut vireta ſaepe expatier. Ne tamen me putes aut vale humanitati & politis illis Criticorum ſtudiis plane iam dixiſſe, aut eorum ſectam Conſultorum ſequi, quorum utinam barbara modo eſſet oratio, (ferri enim ea quoquo modo poſſet: quanquam & veſtis honeſta matronam nobilem ornet ac deceat,) & non Iuris ipſius ac rerum, totiuſque fere ſcientiae Civilis noſtrae magna ignorantia, atque perturbatio: de qua & tute iampridem eleganter in Oratione quadam diſſeruiſti: quare ne his me vitiis affinem exiſtimes, parerga nunc accipe, ex iis quaedam quae in ipſas Lectiones tuas quaſi praeteriens aliquando notavi:

Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quo te imitari aveo.

1 ut Carus ait. * Vidiſti acute lib. 6. lect. cap 16. locum illum Ciceronis 2. de Divinat. Totas noctes ſomniamus, neque ulla fere eſt, qua non dormiamus: & miramur, aliquando id, quod ſomniamus, evadere? eſſe mendoſum. Qui tamen ita fortaſſe reſcribendus eſt: Neque tamen ulla fere eſt, qua non; Et miramur, &c. ut, Tò, *qua non*, praeciſe ſit poſitum: pro eo, quod, *qua non ſomniemus*. Non vero ita, ut tu putas: totas noctes dormimus, neque ulla fere eſt, qua non ſomniemus, &c. id enim a vetere ſcriptura longius aberrat: & noſti, ob orationes conciſas quam ſae-

pe

pe in veterum ſcriptis peccatum. Agitur de ſomniis,
& non de ſomno: quamvis & illa in ſomnis. * Il- 2
lum autem locum pro Archia: Quod ſi non hic
tantus fructus oſtenderetur: & ſi ex his ſtudiis de-
lectatio ſola petetetur: tamen, ut opinor, hanc
animadverſionem humaniſſimam ac liberaliſſimam
iudicaretis. Alii aliter; tu lib. 12. lect. cap. 15. ita
emendas: *hanc animi adverſionem*. Vide, quaeſo, ne
ita rectius, hanc humaniſſimam: hanc, nempe dele-
ctationem & voluntatem. Saepe enim his articulis
hanc illam, & ſimilibus non adiungitur nomen aliquod,
ſed prius adlatum tacite repetendum intelligitur, ut
apud Senecam epiſt. 95. At illam habentem praece-
pta plurimum ait proficere: ubi delendum illud, ha-
bentem praecepta: nam ibi non de paraenetica, ſive,
ut Seneca, praeceptiva, ut Cicero in lib. de Offic. lo-
co vulgo non intellecto, quae in praeceptis poſita eſt,
parte Philoſophiae: ſed de theoretica agitur. Sic
& pro Ligario: *Valeat vox illa tua, quae dicit*, &c. id,
quae dicit, perſpicue ſpurium. * Eiuſdem libri tui c. 3
1. in his verbis Senecae lib. 1. de benefic. Nemo bene-
ficia in Kalendario ſcribit: nec avarus exactor ad ho-
ram & diem Creditorem appellat: mendum eſſe recte
admonuiſti, atque pro *Creditorem*, fortaſſe legend.
Debitorem, quomodo & iam pridem Briſſonius lib. 1.
de verb. ſignif. illum ipſum locum adducit. Haec
enim cognata, ſive potius inter ſe relata vocabula,
magis & *minus*, *emptor* & *venditor*, *conductor* & *locator*,
debitor & *creditor*, migraſſe interdum alterum in al-
terius locum videntur, quod & Iacob. Cuiacius
obſervavit lib. 1. cap. 10. & lib. 9. cap. 7. Cui ta-
men d. l. ſi in emptione. D. de contrah. empt. & l. 18.
ſolutione. D. ad exhibend. cur non adſentiar, iiſque
in legibus nihil mutandum putem, alio in loco expli-
cabo. Hoc autem in loco Senecae, etſi τό *Debitorem*

non improbo, omitti tamen utrumque poteſt, & *Creditorem* & *Debitorem*, ſed intelligi debitorem; ut verbum, appellat, praeciſe & abſolute ibi ſit poſitum.

4 * Quod autem ad eum locum Cic. attinet lib. 2 de finib. bon. de quo & tu lib. 6. cap 20. & Turneb. aliique laborant, *Reſplendeat his veſtis argentum, odtilitium, locus ipſe, aedificum, &c.* eum ita emendandum puto: *veſtis argentum, locus ipſe*: reliquis inductis; aut certe ita: *Veſtis, argentum, aurum, locus ipſe,* ut odrilitium ſit depravatum ex oro ſive auro.

5 * Paulo ante apud Cicer. haec, *quibus vinum defuſum e pleno ſit Hirſiphon, ut ait Lucilius, cui nihil ius & ſacculos abſtulerit,* portenta potius quam verba, (quae tamen ita exarata ſunt in libris manuſcriptis,) aliter Paulo Manut. aliter Ioſ. Scaligero in append. ad conject. in Varr. mihi ita, *e pleno ſit inophoro, ut ait Lucilius, cui nihil ſacculus abſtulerit*, fortaſſe inquam ita, (nam & ipſe dubito,) reſcribenda videntur. *Inophorum* certe, vel ne mentiar *inoforum* in vet. lib. reperio nunquam *oenophorum*. Et recte. Romani enim veteres graecum *οι*, non modo *oe* latinum, quod vulgare ut *Demoe Edeatroe* (ſic enim legendum puto apud Feſtum) *Adelphoe* Terentii, de quo & tu in Terent. *Clarumenoe* apud Plaut. & *Canephoroe* apud Cicer. Verrin. de quibus nos ad Lucret. ſed etiam interdum aut in *o* nudum, ut in *Poeta, poema, dioceſis*, & *diocetes* apud Cic. pro Rabirio Poſth. ubi antea mendoſe *Diogenes*, & *Parochia*, *παροικία*, vocab. Eccleſiaſt. (falluntur enim, & omnium ſcriptorum, etiam Iuſtiniani & Theoſ. Codicum exemplaribus antiquiſſimis repugnant, qui nuper ſcribere coeperunt *dioeceſis* & *dioecetes*, *paroecia* & *paroecus*, quos miror eadem ratione non ſcribere *poeta* & *poeema, poeeſis*) interdum in I merum vertebant, ut videre eſt in *Iconomus*, quod contra uſum veterum quidam hodie mutarunt in *Oeconomus*, ut & Al-

ciat.

ciat. admonuit lib. 9. Parerg. c. 3. in *bodidocus* apud Feſtum, id eſt, graſſator qui graece ὁδοιδόκος, *Inomaus* apud Oroſium in lib. vet. qui a Graecis Οἰνόμαος: & in *Cimiterium*: ſic enim Latine a veteribus Chriſtianis ſcriptum id fuiſſe, quod graece κοιμητήριον, vetera monumenta confirmant. unde & *Acimitenſe* monaſterium in l. inter claras C. de SS. Eccleſ. dicitur; quod a Graeci τῶν ἀκοιμήτων. Solent ſcilicet Romani Graeca vocabula paululum variando ſua ſaepe facere, nec iiſdem ea aut litteris aut ſyllabis ſemper admetiri, ut *Ulixes* ex ὀδυσσεύς: *Exanclare*, & *anclare* apud Feſt. ex Graeco ἐξαντλεῖν, & ἀντλεῖν; non ut vulgo iam ſcribunt *exantlare*: quod *Exanclandi* verbum & tu contra Lambinum recte condicaſti lib. 13. cap. 17. alia aeque eiuſmodi: de quibus alibi. Quod qui non obſervant, latinam linguam mire perturbant: iidemque & *Elogium*, de quo & tu in Lect. optimum licet vocabulum, & bonae quaſi monetae, aut civitate Romana, tanquam lege Papia, plane exterminant; aut varie nunc in *eclogium*, nunc in *ellogium*, nunc in *eulogium* mutant; & *epiſtolam* ſcribunt, Graecorum more, invitis omnium ſcriptorum libris antiquiſſ. etiam marmoreis monumentis, in quibus conſtanter *Epiſtola* & *Elogium* extat. Atque haec quidem de meis in tuas Lectiones cerulis quibuſdam ac notis. In quibus ſiquid erit tale, quod in acceptum referrendum putes: videbis, in quem quid expendas: ne & his accidat, quod nuper Themiſtae noſtrae apud Cicer. & Ennio item noſtro apud Agell. lib. 12. c. 4. de quibus diligenter olim ad te ſcripſeram, contigit. εἰδότι loquor. Sed de his alio fortaſſe loco planius, & plura. Nunc, ut modo dixi, de me ſatis multa. A te autem Lectionum quidem libros plures non ita pridem accepimus, omnis elegantiae refertos: ſed quod inter nos liceat, (ſoli enim ſumus) poſtulantur iam te & φιλοσοφούμενα quaedam, & a Nobilio politiſſ. Philoſopho, quia aliqua iam dedit, plura. Atque adeo accepi

non ita pridem ab idoneis hominibus, te iam paratas habere explicationes librorum aliquot Platonis & Ariſtotelis Politicorum: quae graviores ſcriptiones huic quoque & aetati tuae iam maturiori, & perſonae, magis convenire videntur. Aiunt & Eunapii hiſtoriam, quae in Vaticana Bibliotheca adſervatur, curare te deſcribendam: quod idem & Redingerus noſter D. Thomas V. C. magno ſumptu iam pridem coeperat: ſed conatum eius mors interrupit. Tu ſi & Politica illa ſcholia tua, & Eunapium, etiam Theodoreti epiſtolas, quarum inſigne volumen in eadem Bibliotheca, Herueto teſte, ſupereſt, aliaque veterum ſcripta divulges, bene, mihi crede, de Republica mereberis. Eorum namque opera cum Reipublicae utilior, tum etiam ad laudem ipſorum diuturnior mihi ſemper viſa eſt, qui veterum ſcriptorum praeclaras συντάξεις & commentarios aut in lucem ipſi proferunt, aut ab aliis divulgatos vel eruditis ſcholiis explanant, vel, ut emendatiores ſint, elaborant. Emendatus enim liber eſt vice commentarii. Vale vir doctiſſime & ſalve. A. CIↃ IↃ LXVXIII.

IULII POGIANI VIRI DISSERTISS.

Epiſtola, de Ciceronis imitandi modo, ad nobiliſſimum adoleſcentem Nicolaum Fitzherbertum, Anglum.

XXIII.

ETſi ſunt eius generis tuae litterae, ut in politiori humanitate, in qua ex gravioribus Legum ſtudiis conquieſcis, conſilio aut praeceptione mea tibi minime opus eſſe intelligam: tamen quia mei in te amoris eſſe video, non tam ſpectare, quid ego poſſim, quam quid tu velis, attendere; rationem tibi & conſuetudinem huius rei meam exponam. Ego, quamdiu mihi arbitratu meo ſtudere licuit, unum aliquot menſes ex Latinis ſcriptoribus Ciceronem legi. Nam in omni ratione optimum quemque, & illum unum imitandum eſſe cognoram. Quare cum illum ipſum Ciceronem Latinae linguae

guae & eloquentiae principem eſſe conſtaret, reieci caeteros latinitatis autores. Quo in ſtudio primum dabam operam, ut ſtatuta eſſent tempora & ſtudendi, & ſcribendi mea. Didiceram enim a ſummis viris, qui ſe id re expertos eſſe dicerent, plus adiumenti eſſe in certo, nec multo, quam in vario & diuturno tempore; quod haberet eadem illa hora ſtudiorum, non ſolum admonitionis & recordationis vim, ſed etiam quoddam momentum ordinis: qui cum in omni re multum, tum in dicendo plurimum poteſt. Sed hoc fortaſſe patet latius: illud ad id unum pertinet, quod inſtitueram. Duo igitur in Cicerone legendo mihi proponebam, quid, & quomodo diceret. In quo videbam interdum pauca multis explicari; interdum plura comprehendi breviter, & abſolute; ſaepius eandem variari rem, ut cum idem diceretur, tamen commutatis verbis atque ſententiis, aliud dici videretur. Mirabar vero partium, & quaſi membrorum pulcherrimam compoſitionem, qua ſic alia ex aliis nexa & apta ſunt, nihil ut Lectori poſſit eſſe iucundius. Quid dicam de artificio vinciendae orationis, deque copia & quaſi ſylva elegantium vinculorum? Quibus cum multi, vel quaſi compedibus quibuſdam ſcriptiones ſuas colligent, vel ita diſſolvant ac diſſipent, ut capti membris corporis, ac ne corporis quidem ſpeciem habeant: ſic Cicero res nectit, & verba, ut ſola eius oratio libere moveri, magnificeque ingredi videatur. Cogitabam vero etiam de ſingulis verbis, de coniunctione verborum, de eorum numero atque forma. Qua in cogitatione mihi veniebat in mentem mirari, quaenam eſſet cauſſa paucitatis eorum, qui divinas Ciceronianae orationis virtutes imitarentur. Huius autem erroris & inſcitiae multorum, duplicem aliquando culpam animadverti. Sunt enim, qui a Cicerone abhorrentes, ſe ad alios, neſcio quos ſcribendi magiſtros contulerunt. Qui quod iudicium habeant, cum appa-

reat, facile negliguntur. Alii ſunt, quorum eſt levius peccatum: imo vero non illi quidem cupiditate peccant, qui Ciceronis ſimillimi velint eſſe, ſi poſſint; ſed conſilio & imitandi modo falluntur. Nam hi Tullii verba mordicus tenent, nec ullam fere ſyllabam audent ab eo diſcedere; & dum verentur, ne parum Ciceroniani videantur, illius etiam ſenſa totidem verbis transferunt in ſuas litteras, ſcilicet illi (quod miſerrimum eſt) nunquam ſunt in ſcribendo ſui, ſed inepte ac putide ſemper alieni. Quid igitur eos in errorem induxit? Puerilis illa ſuſpicio, quod ſermonem Ciceronis in id modo convenire ſunt arbitrati, ad quod ille ſemel accommodavit. In qua ſi ipſe Tullius ſententia fuiſſet, non iam eum copiae atque ubertatis magiſtrum, ſed inopiae & ieiunitatis auctorem haberemus. Quae cum viderem, putavi mihi elaborandum, ſi modo id aſſequi poſſem, me ut ab illa balbutientium turba ſeiungerem, coniungeremque cum iis, qui plane, & latine loquuntur. Quid quaeris? Audere coepi. Nam ut quiſque mihi occurrebat Ciceronis locus, illam loquendi formulam ad alia transferebam, & eiuſdem & alterius generis ſenſa, quaſique unis ab illo ſumptis veſtimentis ſtudebam veſtire & ornare res innumerabiles. Exempli cauſſa, quod haec dictans legebam forte, *Publii Rutilii adoleſcentiam ad opinionem & innocentiae, & iuris ſcientiae, P. Scaevolae commendavit domus*; quis prohibet eo traducere? *Hannibalis Minalis adoleſcentiam ad opinionem & eloquentiae & philoſophiae, Flaminii Nobilii conſuetudo commendavit*. Vides genus. Sed quoniam intelligebam quaedam eſſe ſententiarum lumina, quibus ſcripta illuſtrarentur, ſumebam illa vel ab ipſo Cicerone, vel a quovis; ſed ita, ut in eadem exercitatione alia quadam ratione uterer ab illa ſuperiore. Ut enim illic tanquam ex eadem cera multas fingebam imagines: ſic hic quaſi eundem hominem alio habitu veſtiebam. Quare fiebat, ut quae

ab

ab aliis parta eſſent, a me inventa viderentur. Sunt autem haec ornamenta & lumina ſententiarum, ut, *Ne quid nimis*, *Late patet invidia*, & huiuſmodi ſexcenta; quae ſi ita efferas, *Tenendus eſt omnium rerum modus*, & *Nihil non occupat invidia*, quis tua eſſe neget? Huc pertinet illud Ciceronis, imitandos eſſe bonos fures, qui earum rerum, quas ceperunt, ſigna commutant. Ut enim illi pallium, ſi cui furantur, ne id is agnoſcat, ex pallio ſagum faciunt; ſic qui aliorum ſententias commutatis verbis enunciant, quae communia ſunt, propria facere videntur. Neque vero non etiam conabar interdum quodammodo cum ipſo Cicerone certare acumine contrariorum, ut ſi ille, *In laetitia doleo*, ego contra, *In dolore laetor*. Si idem dicat, *tardius faceres*, *hoc eſt*, *ut ego interpretor*, *diligentius*; item ipſe, *celerius*, *id eſt negligentius*, in contrarium converſa ſententia. Quod inſtitutum mihi ſi meo arbitratu diutius tenere licuiſſet, in hac laude fortaſſe aliquis eſſem. Sed ab ea me conſuetudine avocavit neceſſaria quaedam barbaries, de qua nunc quidem nihil attinet plura ſcribere. Tibi certe, quid de tota hac ratione ſentirem, ſignificandum putavi: qui etſi ſcio, quanta occupatione diſtinearis tamen non dubito, quin pro excellenti tuo ingenio, proque eo, quantum profeciſti in hac latine ſcribendi ratione, cum iſtum graviorem ſtudiorum curſum confeceris, ſi huc redieris, teque in hac laude exercueris, brevi etiam in principibus futurus ſis huius facultatis; quanquam aliquid interea aſſequere, ſi cum vacuus quotidie fueris a Legum ſtudiis, animi cauſſa ſtilum repreenderis, & in hac exercitatione, quam dixi, ſubſecivas operas poſueris. Sed quod mihi pene exciderat, multa ex Cicerone tibi memoriae mandanda ſunt, & paranda tanquam magna ſuppellex, tibi ut ſuppetat in variandis & mutandis ſenſibus multus & elegans veſtitus orationis. Et quoniam ut in victu & veſtitu prius neceſſa-

neceſſaria, quam voluptaria quaerimus ; ſic in oratione propriorum primum verborum, deinde translatorum copia comparanda eſt: haud ſcio an illae ad Atticum epiſtolae, in quibus nulla eſt elaborata concinnitas, nullum exquiſitae voluptatis aucupium, plurimum proficiant ad latine & emendate loquendum. Quemadmodum nonnunquam etiam gemmarum vis, non tam arte diſpoſita, aut diſtincta auro, quam pura atque nativa delectat: ita Latini ſermonis ubertas ſine fuco, aut peregrinis quodammodo deliciis orationis in illis maxime probatur epiſtolis. Etſi haec admonitio accommodata eſt iis, qui nunc primum in eam rationem ingrediuntur; tibi, qui tantum iam hac ſcribendi exercitatione profeciſti, praeſertim maioribus rebus occupato, fortaſſe minus eſt neceſſaria. Quare cum grandiori etiam ſcribendi genere delectari videaris, nos quoque ſive ingenio, ſive iudicio tuo, certe tempori obſequemur. Cum igitur tibi, ut nunc eſt, facultas non ſit pervolutandi multos Ciceronis libros: ex illis optimos leges, etſi nulli non optimi. Sed tamen orationes leges, & ediſces, quae multum te delectabunt, & ſcriptionem tuam adiuvabunt. Ignoſces vero mihi, ſi haec neque ſubtilius ſcripſi, ut res poſtulare videbatur, neque illuſtravi exemplis. Eram enim & ipſe valde occupatus. Quare alias reponam, & accuratius aliquid ad te mittam, quod proximis feriis aeſtivis in Trebiano tuo vacuus legere poſſis. Interim vale & mihi conſerva amorem tuum. Romae. Pridie Kalend. Aprilis.

MARCI ANTONII MURETI EPISTOLARUM LIBER IV.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO MANUTIO S. D.

EPISTOLA PRIMA.

Reſpondet Manutio partim ad appendicem lib. IV. epiſt. 5. Scriptis litteris : *partim ad epiſtolam ſequentem :* Tu vide cui : *ut appendix illa videri queat male ab ep. 6. ad 5. translata eſſe . Legitur alioquin haec praeſens & in Epiſtolis Clarorum p. 293. ſed nec integra , & male conſuta, cum partibus duabus alienis, altera epiſt. 17. altera epiſt. 11. libri I.*

QUi poſſum paria paribus? & ſi pergis, clamabo me circumveniri. Nae tu, mi Manuti δεινός τις εἶ τά τ' ἄλλα καὶ μάλιστα εἰρωνεύεσθαι . Qui cum ad me eas epiſtolas quotidie mittas , quales poſt Ciceronem nemo fecit praeter te : tamen delicias facis , & perinde loqueris , ac ſi meae , quas ego popularibus verbis , quaſi craſſiore filo , contextas , ne relegere quidem , quae mea prigitia eſt , ſoleo , cum tuis ullo modo conferri debeant ? Equidem , qui ubi cum quibuſdam me aliis confero , adulor interdum ipſemet mihi : & quia , quam non latine alii loquantur , animadverto, videor mihi paulo, quam illi, longius in hac

hac facultate progreſſus eſſe: idem vel te audiens, vel ſcriptum a te aliquid legens, haſtas, ut dicitur, abiicio: & ne dum eum putem eſſe me, quem tu facis, non modo inter principia; ſed ne inter impedimenta quidem, ullum mihi relinqui poſſe arbitror locum. Μακάριος εἶ σὺ ταύτης τῆς εὐγλωττίας, μακάριοι δὲ καὶ ἡμεῖς, οἵπερ ὑπὸ σοῦ ἀπέραντον ὅσον ἀπολειφθεῖσιν, οὐ μὴν ἀλλά γε συμβέβηκε τῆς σῆς καὶ ἀπολαύειν ὁμιλίας, καὶ οὐκ αναξίους δοκεῖν φιλίας. Sed de his ſatis. De re Bononienſi, ut plane tibi aſſentior, ita vota facio, ut Sigonius noſter petat. Nam neque Bargeum deſcenſurum puto; alios, ſi qui erunt, facile ab illo ſuperatum iri confido. Mihi quidem quid magis in optatis ſit, quam ut id eveniat, quod tu mihi amici, (utinam etiam vere) auguraris? Neque video ſane, ſi ille deceſſerit, quid mihi impedimento eſſe poſſit. Fruamur igitur hac ſpe: quae ſive rata erit, paulo tollemur altius: ſive feſellerit, non tamen omnino iacebimus. De Philopono noli laborare, ego iſtic, ſi Deus volet, intra quatuor aut quinque dies futurus ſum: abſens non video, cui poſſim ſatis commode id negotii dare. Vale, mi Manuti, vale & me ama. VIII. Kal. Sept. Patavio.

EIDEM MANUTIO.

II.

Reſpondet Manutio ad Epiſtolam eius lib. IV. 12. Qui mihi tuas.

QUod te a curis omnibus acquieſcere in mearum epiſtolarum elegantia ac ſuavitate dicis, agnoſco humanitatem tuam: neque tamen ita me ignoro, ut in meis quicquam poſſe reperiri elegantiae putem. Scribo enim ad te ſine ulla cura, quicquid in ſolum, ut dicitur, & dum tibi animi mei ſenſus aperiam, quibus id verbis faciam, non laboro. Quod eo dico, quia ſcrupulum quendam inieciſti mihi nuper in ſermone, cum ſigni-

ſignificares, te epiſtolis tuis, ſi quando eas divulgares, velle admiſceri quaſdam etiam ad te meas. In quo tu etiam atque etiam vide, quid agas. Nam ego quidem nihil unquam (ita tu me ames,) memini ad te ſcribere, quod non dicam editione, ſed lectione magnopere dignum putarem. Sic enim ſcribo ad te, non quaſi ad unum aetatis noſtrae hominem doctiſſimum, & linguae latinae intelligentiſſimum, ſed tanquam ad amicum arctiſſima mihi neceſſitudine & familiaritate coniunctum, apud quem in loquendo non modo peccare impune liceat, verum etiam, ſi quis magnam diligentiam in eo ponat, ut ne peccet, is eo ipſo peccare videatur. Itaque ne relegere quidem ſoleo, quae ad te mitto. Tuo tamen arbitratu. Scio enim te meae laudi aeque favere ac tuae: neque vero mihi ſumo, ut in hac re, aut omnino ulla in re plus videam, quam tu. Sed de his ſatis, aut etiam plus ſatis. Obſecro te, quid eſt, quod tu, quod apud me Catulli reliquum eſt, id biduo ad te mitti petis? an non ſatis eſt, dum ne tuis in mora ſim? quamquam faciam equidem, quod voles: ſed neque mihi, neque tibi expedire iſtam celeritatem puto. Chartas quinque una cum his litteris accipies; caetera, ubi voles, parata erunt. De Hieronymo tuo valde equidem miror, & (vere ut dicam) vix conſilium in ea re tuum laudare poſſum. Tantillum puerum tam procul ablegari? neque te navigatio commovet, quae concutere ac deiicere etiam homines confirmatae ac corroboratae aetatis ſolet? Mihi crede, valde commoveor: amo enim puerum illum inſigniter, tum quia tuus eſt, tum quia mirifice feſtivus. Et mihi venit in mentem, quae ille iam pericula miſellus ſubierit, paene prius in vitae diſcrimen adductus, quam ſentire poſſet, quid iucunditatis eſſet in vita. Deum tamen caeleſteſque omnes ex animo comprecor, ut fortunent, quod agis. Ea aliud, quod ſcribam, nihil eſt, & Molinus noſter me admonet redeundum

eſſe

eſſe ad Catullum . Nihil igitur addam, niſi ipſius nomine plurimam tibi ſalutem . Etiam Herculem tuum noſtro utriuſque nomine plurimum ut ſalutes, a te petimus: quanquam equidem eſt, tibi, Hercules, quod ſuccenſeam . Te ne, cum hic eſſes, ſemel tantum ad me adiiſſe, neque poſtea rediiſſe amplius ? Itaque ut te ulciſcar, nihil adhuc ad eas litteras , quas a te pleniſſimas ſuavitatis accepi, reſpondeo. Curavi tamen, ut id, quod petebas, ad te mitteretur . Valete ambo, noſque amate ambos. Patavio A. CIↃ IↃ XIV. Kal. Maii. Nolo enim facere, quod tu, qui interdum pro Maio Aprilem, pro X. XVII. ponis . Itaque interdum videor mihi accipere litteras tuas XX. diebus ipſis, poſteaquam ſcriptae ſunt . Interdum contra, ſex aut ſeptem diebus, antequam ſcriptae ſunt, perferuntur . Iterum vale,

EIDEM MANUTIO
III.

HEri reſpondi ad eas litteras, quas a te pridie receperam, ſimulque miſi ad te chartas aliquot Catulli . Ego ſtrenue urgeo: ſed vix credas, quam multa quotidie incidant, quae curſum impediunt meum. Omne tamen obſtaculum atque omnem impeditionem facile ſuperat ſtudium tibi obſequendi meum . Cras expecto a te, quantum typis deſcriptum erit . Eſt etiam aliud, quod mihi a te curari pervelim . Lambini interpretatio librorum de moribus valde a me deſideratur : & ſcis me, quam ſim in hoc genere impatiens . Vel ignotorum hominum libros ita ardenter appetere ſoleo, ut omnis mihi celeritas tarda eſſe videatur: nedum hoc carere poſſim, qui & hominis amici eſt, & habet percrebram perque honorificam mentionem mei . Miſi ad Valgriſios, qui emeret: cauſſati ſunt, nondum eſſe abſulutum . Ego autem illos mentiri . Nam Lambinius ipſe ad me, iam antequam iſtinc diſcederet,

deret, ſcripſerat abſolutum eſſe. Neque vere exputare poſſum, cur negent. Obſecro te, mitte aliquem de tuis, qui emat, ita tamen, ut ne me nominet. Ego mox ad te pecuniam, quanti emptus erit, mittam. Commodum haec ſcripſeram, cum ad me Aldus ſuaviſſimus cum magiſtro: quid quaeris? mi Manuti, beaſti me: neque quicquam mihi iucundius facere poteras. Nihil illo puero feſtivius; nihil ingenioſus; nihil amabilius; nihil ardentius in ſtudio virtutis ac litterarum. Quanta in ſermone ſuavitas, quanta indoles in ipſo vultu ac motu corporis, ut in ſumma ingenii celeritate parem modeſtiam facile agnoſcas. Itaque feres hoc aequo animo: ſpero eum aliquando & patre & avo maiorem ac celebriorem futurum. Ne vivam, ſi non ex animo loquor. Hoc tantum in ſumma laetitia, quam ex eius adventu cepi, aſperſit mihi nonnihil moleſtiae, quod ſenex ipſe cum febri venit. Itaque duos hoſpites libentiſſime vidi: tertiam illam, quae ſe comitem adiunxerat, libenter excluſiſſem. Curabitur uterque eorum ea diligentia, ut intelligant hanc quoque domum tuam eſſe. Vale, & ſalve a Molino. Patavio.

Scriptam eſſe dixerim hanc Epiſtolam XI. *Cal. Maii, h. e pridie quam ſcriberet eam, quae libri II. eſt* 6. Si pegaſi; *ut adeo hae duae coniungendae videantur.*

EIDEM MANUTIO
IV.

Reſpondet Manutio ad eius lib. IV. Epiſt. 17. Tu vide; *quae quidem ad nos uon videtur proveniſſe integra.*

ARdeo iracundia, eo magis, quod vereor, ne culpam eſſe in me aliquam putes, quae nulla eſt. Dii me atque homines oderint, ſi unquam in vita ullam mihi maiorem hauſiſſe videor acerbitatem. Neque nunc quid agam: aut quid cogitem, aut quid conſilii capiam, ſcio. Quartus hic eſt dies, cum illa

illa quinque folia, quorum me ipſa recordatio diſcruciat, tabellariis data ſunt. Sed neſcio quo fato, inſciente me, cum caeterae litterae meae recta domum ad te mitti ſolerent, hae miſſae ad tabernam librariam Valgriſiorum. Qui ſi te & me prodiderunt, eaque perfide ac malitioſe interverterunt, maximam malam peſtem eorum capiti precor: ut contra, Deum ipſium oro & quaeſo, ſi quid in hac re a me aut malitioſe, aut negligenter factum eſt, ut me omnibus peſſimis exemplis multatum velit. Si quid culpae eſt, a Lepido eſt: quanquam huius ipſius nullam fuiſſe culpam, certo ſcio. Quod ego te, mi Manuti, per genium tuum, perque illam maximam & ſanctiſſimam coniunctionem noſtram, quam ego ſemper ſumma fide & colui & colam, obſecro & obteſtor, primum ut credas, nihil a me commiſſum eſſe, cur ulla vel leviſſima culpae ſuſpicio in me haerere debeat; deinde, ut hoc tibi perſuaſiſſimum ſit, tantum me ex hac re dolorem percepiſſe, quantum neque ferre moderate, neque ullo modo exprimere poſſum. Craſtinae tuae litterae me aut recreabunt, aut conficient. Nam ſi folia illa iſto tempore recuperata ſint, ut tu nihil ex ea re detrimenti ceperis, reviviſcam: ſin ſecus acciderit, non dubito, quin ex dolore in gravem aliquem morbum incidam. Filius tuus heri mane diſceſſit una cum magiſtro. Uterque a me non pro viribus amice & diligenter curatus eſt. Viſus eſt mihi plane depoſuiſſe illam animi ferocitatem, quae aliquando, ne una cum aetate accreſceret, ſubverebar. Tentavi etiam, ſed leviter, quos progreſſus feciſſet in litteris. Vis aperte tecum fabuler? Viſus eſt mihi doctior magiſtro ſuo. Sed cum cogito, litterae tuae me conturbant. Scribis enim, ut ad te de filiolo tuo aliquid ſcribam, quaſi antea nihil ſcripſerim: deinde reſpondes de libro Lambini. Atqui ego, quibus litteris (*a*) ad te de Lam-

(*a*) *Ea Epiſtola eſt huius libr. IV.*

Lambini libro ſcripſeram, iiſdem de filiolo tuo ſcripſeram multa. Itaque hunc nodum non poſſum diſſolvere. Nam quod ad finem iocculariter ſcribis; nos aliquid eſſe, quibus neque Tirones, neque Alexides (*b*) deſint: ad id ego nunc reſpondere nolo: neque enim iocari in tanta animi perturbatione poſſum. Tu ſine dubio felicior & ſapientior: cui etiam curis impedito, tamen quod rideas, venit in mentem. Mi Manuti optime & amiciſſime etiam atque etiam vale. Patavio.

EIDEM MANUTIO V.

Quam paene furvae regna Proſerpinae
Et iudicandem vidimus Aeacum. (*c*)

Licet enim iam canere depulſo metu. Sed tamen, quicquid dicat puer Lepidi, negligentia ipſius origo huius moleſtiae fuit: quod e meis heſternis litteris (*d*) aliqua ex parte intelligere potuiſti. Sed quando res omnis in vado eſt, deſinamus, ut ille ait, querelarum. Alexin (*e*) tu mihi invides? at mihi unquam in mentem venit, ut Tironem (*f*) tibi inviderem. Et hic Alexis ipſe quamdiu tuus fuit? quanquam non video equidem, hic cur Alexis dicatur. Neque enim ego ex eadem ſchola ſum, ex qua Pomponius: at ille alter ſtudiorum tuorum ſocius, iure ac merito Tiro, qui aetatis noſtrae Ciceroni operam daret. Quem a te diſceſſiſſe ipſius cauſſa doleo: tua non dolerem, niſi tibi ſubmoleſtam eſſe eius ambitionem e tuis litteris viderem. Ipſe hodie ad me venit, egitque mecum, ut ſe in diſciplinam meam reciperem. Ego ei prolixe, quidquid poſſem, & pollicitus ſum, &

Q deтuli

(*a*) *Tiro Ciceronis Amanuenſis fuit, Alexis Pomponii Attici: Alexidis autem nomine Molinium, Tironis Herculem Podocatharum deſignat, illum Mureto, hunc ſibi a manibus.*

(*c*) *Horat. lib. III. Od. 13.*

(*d*) *Quae hic proxime praecedunt.* (*e*) *Molinium.*

(*f*) *Herculem Podocatharum Vid. lit. b. ad epiſt. praeced.*

detuli. Itaque ut video, agnoſces aliquando in meis litteris etiam ipſius manum. Sed omittamus iocos. De filiolo tuo ſcripſi heri (g) ad te ſincere & ex animo, quid mihi videretur. Noli putare eum olim unum ex multis fore. Excellet, mihi crede, ſatis bono (in his rebus quidem) auguri, & officiet noſtris utriuſque luminibus. De Hieronymo, Puſione mellitiſſimo, ſpero equidem ſucceſſura omnia, ut volumus. Sed neſcin tu amori perpetuum eſſe comitem adiunctum metum? Ego autem, (quae tua ſunt, in me plurima beneficia,) niſi liberos tuos, dum vivam, eadem, qua tu, charitate proſequar, omnium mortalium ingratiſſimus fuerim. Primum Catulli folium accepi: in quo menda quaedam ſunt non magni momenti. Item illud vellem, quod in priori editione factum erat, inter cuiuſcunque epigrammatis finem, & declarationis principium, inanis ſpatii aliquantulum relictum eſſet. Nam ad concinnitatem & elegantiam, multum: ad libri molem aut nihil, aut perpuſillum quiddam acceſſiſſet. Sed neque haec valde diſplicent, & caetera omnia mirifice placent. Quatuor folia cum hiſce litteris accipies, quantum autem impreſſum eſt, quamprimum ad me mittas velim. Vale, & ſalve a Molino. Patavio.

EIDEM MANUTIO
VI.

Reſpondet Manutio ad eius lib. IV. Epiſt. 19. Quid? tu me.

QUod igitur ſcribendi argumentum capere me iubes, ſi ad ignotos non facillima ὑπόθεσις, quod & ſcribis, & ego ita eſſe video: cum eorum, quos nominas, aeque mihi ignotus uterque ſit? Etiam illud: nullamne hic quoque aut ambitionis aut levitatis ſuſpicionem futuram putas? Explica mihi haec quoque. Nam ego quidem ſine nulla dubitatione quocunque

(g) *Epiſtola praeced.*

que duxeris, ſequar - Ac tua quoque res agitur: tanta eſt noſtra coniunctio, ut quicquid alteri boni malive accidit, id ab altero alienum eſſe non poſſit. Vel hos igitur, vel ſi quos alios habes, quos nugis meis magis oblectatum iri putes. Miratus ſum tam longam epiſtolam tua manu: non enim ſum neſcius, quantum tibi incommodet ſcriptio. Itaque in ſumma voluptate, quam ex ea capiebam, (eſt enim ſane luculenta, planeque tua) illud mihi doloris nonnihil afferebat, quod cogitabam de oculis tuis: Sed profecto vel ex eo proſpicitur vis amoris erga me tui, qui, quod noſti, quantam e tuis litteris hauriam ſuavitatem, ut ea me expleas, ne oculis quidem parcis, quos nobis cariſſimos eſſe natura voluit. Equidem etſi manum tuam ita amo, ut nullam aeque aliam: tamen nihil mihi videtur longius, quam dum ille ad te amanuenſis venerit. De epiſtolis tuis, video, quid agas: mihique iam videre videor illum diem, cum ut illius *h*) ad Caelium, ſic tuus ad Muretum liber extabit: Nam illud quidem nimium eſſet, ut Caelii ad illum, ſic amiculi illius tui cenſeri unum. Quod ego neque ſpero, neque ut quidquam, niſi quod tibi videbitur, facias, peto. Quatuor illas, quas petis, propediem habiturus es: ad eas enim deſcribendas, operam mihi ſuam Molinus noſter ultro detulit. Quod autem videris ſubdubitare, ecquid ego eas aſervaverim: obſecro te, uſque eo tu me aut negligentem aut barbarum & inhumanum putaſti, ut eas perire ſinerem? In meis ita negligens ſum, ut nemini cedam: quae a te veniunt, praeſertim paulo accuratius ſcripta, ea habeo ἐν κειμηλίοις. Catulli reliqua expecto. Sed mehercule valde vos iſtic properatis: dicendum enim eſt: Daedaleo mihi, ut Plautus loquitur, remigio opus fuerit, ſi praeire vobis velim. Intendam tamen curſum quantum potero, & deficiam prius, quam defatiger. Vale Molinus tibi ſalutem, ut ſolet. A. D. III. Kal. Mai. Patavio.

Q 2 EI-

[*h*] *Ciceronis*.

EIDEM MANUTIO.
VII.

Reſpondet Manutio ad eius lib. IV. Epiſt. 20. Mihi vero: *eam & ſupra habes lib. III. Epiſt.* 21.

EPiſtolam meam tibi probari gaudeo, eo magis, quod, ne ſecus accideret, verebar. Scripſeram enim raptim, neque ipſe mihi magnopere ſatisfeceram: nunc te fretus, caeterorum iudicia non extimeſcam. Nam quod coelum Italicum mihi profuiſſe dicis, eſt omnino in eo aliquid: ſed multo mihi plus tua conſuetudo profuit; neque mirum eſt, ſi tecum adſidue verſans, colorem aliquem eloquentiae contraxi. Quare ſi ex animo mihi gratulatus eſt, quod ego ita eſſe, quia cupio, credo: gratulare potius tibi ipſi, qui tales habeas diſcipulos. Tibulli principium, quod a me requiris: videlicet μνημονικόν ἐστιν ἁμάρτημα. Iam enim aliquot dies ſunt, cum ad te miſi duo prima folia. Tertium cum his litteris accipies: (*i*) caetera καθ' ἡμέραν. Ama me & vale. Epiſtolas tus, ut diligenter cuſtodiam, admonendus non ſum: ſed & deſcribendas curabo. V. Id. Mai. Patavio.

EIDEM MANUTIO.
VIII.

ET ardeo incredibili ſtudio omnia tibi prolixiſſime pollicendi: & vereor, ne incenſus cupiditate obſequendi tibi plura promittam, quam poſtea praeſtare poſſim. Illud tibi omni aſſeveratione confirmo, me manibus pedibuſque obnixe operam daturum, ut aliquid navem, quod tu probes. Sed te quaeſo, Manuti optime & amiciſſime, noli plura a me exigere, quam vires ferant. Quae ſi pares eſſent, aut animo meo, aut opinioni tuae: nihil requireres, quo obſervantia in te mea illu-

(*i*) *Hinc intelliges, proximam ab hac Mureti Epiſtolam eſſe eam, quae ſupra libri II. eſt 7. ut adeo hae duae veniant coniungendae.*

illuſtrior foret. Sed haec alias. Nunc te orabo, (quod tamen tuapte ſponte te facturum fuiſſe arbitror,) ut earum rerum, de quibus nuper ad me ſcripſiſti, impreſſionem differri iubeas, dum certius a me & exploratius aliquid accipias. Interim illae priores imprimi poterunt: & ego praeter id, quod una cum his litteris accipies, cras ad te aliquid mittam: neque patiar operis, quid agant, deeſſe. Si nihil aliud, certe in aliquot Propertii obſcuriores locos ſcholia quaedam elaborabo. Vale, Patavio.

EIDEM MANUTIO.

IX.

O Praeclaram epiſtolam tuam. (*k*) Itaque mihi ſenium eſt, dum eam typis deſcriptam videam. Heri eo ad te non ſcripſi, quod ternae litterae Bononiam ſcribendae erant: & alioqui nihil inciderat epiſtola dignum. Hodie accepi litteras a Sigonio, quas ipſas ad te mitto, ut meum gaudium ſolide gaudeas. Cras mittam ad te verſuum meorum partem, id eſt, elegias, & aliquot epigrammata: caetera ἐφεξῆς. Quid iam? quid ſcribam amplius? nihil, niſi ut me ames: quod tamen te facere, mihi iam pridem exploratiſſimum eſt. Herculij noſtro plurimam ſalutem. Vale, quantum uſquam eſt hominum, homo optime & integerrime. Puto fore, ut hodie ad te iterum ſcribam. Etenim duo fratres adoleſcentes nobiliſſimi, ita ut inter domum ipſorum & domum Regiam arctiſſima affinitas intercedat, iidemque opulentiſſimi, &, quod caput eſt, honeſtarum artium ſtudioſiſſimi, heri ſignificarunt mihi, ſe tui videndi cauſſa Venetias velle proficiſci: & a me petierunt, ut ſibi aditum ad te patefacerem. Facturum recepi, & libenter quidem. Eos igitur veſperi ad me venturos

 puto,

(*k*) *Eam intelligit, quae in Manutianis eſt lib. III.* 25. Cum antea: *de qua eadem dictum eſt a nobis aliquid ſupra ad lib. II. Epiſt.* 14. *litt. m.*

puto ut epiſtolam commendatitiam (*l*) petant. Praeceptorem hic ſecum habent, ſenem, honeſtum, nummatum, eruditum, ſtudioſum tui. Scripſit olim libellos quoſdam non inelegantes, & intimus Budaeo fuit. Ei ego ipſi auctor fui, ut ad te litterarum aliquid daret. Putare me eum tibi de nomine, propter eos, quos dixi, libellos, non ignotum eſſe. Tu ſi quid ad eum reſcripſeris, bonum & bonorum ſtudioſum hominem tibi adiunxeris. Amanuenſi tuo, cuius manum longo poſt tempore agnovi, multam a me ſalutem. Iterum vale ἄνερ εὐδοκιμώτατε καὶ τῷ ὄντι φιλόφιλε ἐν τοῖς μάλιστα. Patavio.

EIDEM MANUTIO

X.

MAgis magiſque ſe omni ex parte declarat amor erga me tuus. Ferraria litteras hoc quatriduo expecto. (*m*) Si licebit, utemur: ſin, aliud videbimus, aut hic ad tempus durabimus. Pola quidem tua (*n*) nobis ultima anchora futura eſt: nam quo tu cupidior es in deferendo, eo me in accipiendo verecundiorem eſſe par eſt: ſed tamen, ſi res feret, non abnuo. Verſus meos mittam ad te propediem ad ſexcentos, aut paulo amplius, eoſque nunquam antea impreſſos. De illis quid faciendum ſit, tu iudicabis. Ego enim plane hiſce de rebus minime iam laboro. In eis eſt elegia quaedam ad Ioannem Baptiſtam Amaltheum; una item ad Franciſcum Duarenum, & ad alios quoſdam alia; epigrammata item aliquot, & alia quaedam. Ego quantopere te amem οὐδ᾽ εἰ μοὶ δέκα μὲν γλῶτται· noſti caetera. Valetudinem tuam cura, & amiciſſimum illum noſtrum, quocum Murani fuimus, ſi quando inviſes, meo nomine

[*l*] *Hanc eſſe puto, quae legitur ſupra lib. II. 19.* Adoleſcentes, quo.
[*m*] *a Morino Cardinali, de quo prope finem Epiſtolae.*
[*n*] *praedium hoc Manutii fuiſſe ac ſeceſſum, ſequens declarabit epiſtola.*

ne etiam atque etiam ſalutato. Patavio poſtrid. Kal. Septemb. Haec ſcripſeram mane: ſtatim a prandio allatae ſunt litterae a Petro Morino Cardinali, nihil eſſe longius, quam dum me videat: maturem igitur, quantum poſſum, venire. Atque ego ita plane faciam: etſi non fiet hoc ſine luculenta iactura rei familiaris meae, maxime propter aedes, quas, quomodo locaturus ſim, nondum ſcio. Sed tu hoc nemini dixeris. Opprimi etenim in ipſo articulo certos homines volo, qui nunc, quia me valde laborare, ut hic maneam, putant, ferociunt. Ipſi ſentient. Mi Manuti optime & amiciſſime etiam atque etiam vale. Ego poſthac quotidie ad te ſcribam: tu quoque, ſi me amas, quod commodo tuo fiat, quam ſaepiſſime ſcribito. Nam ex tuis litteris etiam breviſſimis incredibilem quandam haurio voluptatem.

Reſpondet Manutius Epiſtola, quae hic ſequitur.

PAULUS MANUTIUS
M. ANTONIO MURETO SUO.
S. D.
XI.

In Manutianis Epiſtolis haec eſt libri III: 26 verum illic & interpolata quaedam & initio eius pariter ac fine quaedam acceſſerunt. Prima eius verba ſunt: Laborabam vehementer. *Ultima:* omnes debent. *Sed illud profecto principium mihi nunc ſuſpectum eſt, ut, quae hic leguntur, ſinceriora credam.*

CONſtituit animum meum, aliquo interdum, ut vere dicam, rerum tuarum metu fluctuantem, epiſtola tua, atque ad metum accedebat indignatio, quid? virtuti ne deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi conſiſtat? tantane eſt temporum iniquitas, & hominum in ſuis bonis ignoratio? Haec ego quandoque mecum. Nunc vacuus cura iam ſum, & ex eo, quod ſignificas (n) ut in

 exopta-

[n] *tibi paratam ſcil. Ferrariae conditionem eſſe apud Cardinalem.*

exoptata fortuna triumpho. Tuos verſus tua fretus humanitate iam promiſeram. Eos exſpectabo minima, ſi fieri poteſt, interpoſita mora, nec tu velim diuturna me expectatione ducas. Illa ad illum, qui te nunquam amavit, quem ſcis male audire ſuo merito, cur non transferas ad alium? equidem ſuadeo. Quod ſi tenerem ἀπόθετον, facile dicerem, ad quem: me a luſibus, καὶ πάντων ἀπ' ἐρωτικῶν plane revocat non ſolum natura mea, ſed aetas etiam, ſenectuti propior, quam adoleſcentiae. Itaque ſi quid ad me ſcribes, remove, amabo te, omnia, quae tamen dilexiſſe Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid ſignificem: quod tu me petere, vel cupere etiam, ſi me putas ingenium tuum noſſe, exiſtimabis, de benevolentia tua, etſi nunquam dubitavi, ex te tamen ipſo ea, quae opto, libentiſſime audio: quanquam ad ſtudium in te meum nihil animi tui addit commemoratio. Non enim te amare coepi, ut ipſe me amares, ſed quod amabilem ipſum eſſe duxi multis nominibus; quae tibi ipſi ne exponam, non modo meus, verum etiam tuus pudor impedit. Iactura te movet rei familiaris in diſceſſu repentino. Noli laborare: lucrum erit in damno; ſi ſpectas eum, qui te excipiet, praeſtantem virum, erga tui ſimiles optime animatum, cuius egregiam voluntatem non diſſimilis fortuna comitatur. Sarciet igitur ille, ſi quid ob ſubitam migrationem damni facies: &, ut ſpero, tuum te conſilium quotidie magis oblectabit. Polam video te abieciſſe, (*o*) & laetor mehercule tua cauſſa. Veruntamen, ſi quando opus erit, ſeceſſum illum non contemnes: ut habeas tu quoque exemplo Africani, & Laelii, tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis regum theſauris, omni prorſus ambitione ſolutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare poſſis; eo laetius, ſi me tibi tantae comitem voluptatis Deus aliquis obtulerit. Verum haec, ut quidem

(*o*) *Nempe quia Ferrariam cogitas.*

dem noſtrae nunc utriuſque res habent, inania: quae tamen, ſi ſaperemus, omnium fortaſſe prima. Sed vides me tecum garrire? captum voluptate ſermonis, dum te quaſi praeſentem alloquor, & utor manu eius adoleſcentis, quem iure Latii donatum, Cretenſibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore noſtro contubernio, quod quidem ſtudioſe agit, tuo maxime exemplo incitatus: etſi non te noſtra domus, ſed tua te induſtria, tuum nobilitavit ingenium. Vale.

Reſpondere huic Muretum dicas lib. II. Epiſt. 15. Valde recreatus: *niſi potius dicendum, quod & dies adſcripta ſuadet, illam & hac & praecedente priorem eſſe.*

M. ANTONIUS MURETUS
PAULO SACRATO SUO
S. D.
XII.

Videtur reſpondere Epiſtolis Sacrati tribus, quas dedimus in Appendice: O fortunatum: Litteras ad te: *&* Cognovi ex litteris. *Habetur autem apud Sacratum lib. II. p.* 45. *& haec Mureti Epiſtola.*

NEque te uno amabilius quicquam, aut officii plenius, neque litteris tuis feſtivius, omnique ſuavitate conditius fieri poteſt. Quae ſi quam lepide ac polite loquuntur, tam etiam vera de me praedicarent, magna cauſſa eſſet, cur & ego mihi gauderem, & tu tibi de amicitia noſtra gratulareris. Nunc ea res me male habet, quod, cum in meum (ut dicitur) ſinum inicio, meque ac mea omnia diligenter excutio, nihil propemodum tale reperio, qualia mihi tu innumerabilia affingis: ut mihi tale quidquam uſuveniat, quale hiſtrionibus, qui dum in ſcena Agamemnonem agunt, aut Atreum, concipiunt ſpiritus quoſdam regios; poſt, abſoluta fabula, dum ad veſtitum ſuum, & ad ſe ipſos redeunt, agnoſcant neceſſe eſt, ficta fuiſſe illa omnia

& alie-

& alienae oblectationis cauſſa ad breve tempus ſuſcepta; ſe vero homines tenues, & non admodum magni pretii artifices eſſe. Sic ego quamdiu tuas litteras lego, & a te tanquam a Chorago aliquo impoſitam mihi perſonam ſuſtineo, placeo mihi, (fatebor enim, quod verum eſt,) & videor eſſe aliquis: poſt ubi ille quaſi ventus reſedit, agnitum errorem meum tacitus rideo, meque tanquam ad ſolitum cultum, ita ad uſitatam illam & perpetuam meam de me opinionem refero. Sed haec aut in aliud tempus reſervemus, aut quod ſatius eſt in perpetuum omittamus. Ego te Sacrate pro eo ac ſingularis virtus & doctrina & voluntas erga me multis teſtata officiis poſtulat, & amo & magnifacio, neque id facere deſinam, donec tu is, qui es, eſſe deſieris, quod exploratum habeo, nunquam fore. Ardeo autem mirifica quadam cupiditate, ſi qua id ratione a me perfici poteſt, ut etiam poſteris huius coniunctionis noſtrae memoria prodatur, amicoſque vixiſſe nos, non aequales modo noſtri, ſed futura etiam ſecula intelligant. Cuius rei gratia conſtitueram repertas a me in Gallia, neque uſque in hunc diem a quoquam divulgatas Victorini veteris, non Rhetoris modo, ſed Philoſophi quoque ac Theologi lucubrationes in publicum emittere; cumque in eis emendandis non parvum laborem ſuſtuliſſem, ad te potiſſimum mittere, & tibi quaſi dicare, quicquid in eis mea induſtria effectum eſſet, iamque id feciſſem, niſi me quiddam, quod aliquando intelliges, retardaſſet. Tu interea mi Sacrate perges amare me, ut facis, tibique certo perſuadebis, te a me merito tuo mirabiliter amari. Salutabo tuo nomine Ianinellum, cum primum eum videro. Vale. V. Id. Sext. CIƆ IƆ LXII. Romae.

Reſponſionem quaere in Appendice noſtra epiſt. IV. Si de tui animi.

E I-

EIDEM SACRATO.
XIII.

Reſpondet Sacrato ad modo memoratam epiſtolam: Si de tui animi. *Haec autem Mureti legitur & apud Sacratum lib. I. p.* 49.

E Tuo tam diuturno ſilentio ſuſpicatus eram te Ferraria abeſſe, ideoque ipſe quoque intermiſeram ſcribere, donec mihi Martellius primum, deinde Laelius Gavardus eleganti, ut viſum eſt, ingenio adoleſcens, ſalutem tuis verbis nunciarunt. Quae fuit illa quidem mihi pro eo ac debuit gratiſſima: ſed e ſermone Martelli eam coepi moleſtiam non ſane mediocrem, quod ex eo de moleſtiis, quibus tu interea conflictatus es, & de matris tuae lectiſſimae & te tali filio digniſſimae mulieris infirmitate cognovi. Itaque cogitabam primo quoque tempore ad te exarare aliquid litterarum, quo & purgarem me, qui tamdiu nihil ſcripſiſſem, & minuerem, quantum id quidem in me eſſet, aegritudinem tuam. Sed dum diem ex die duco, homo cum caeteris in rebus non admodum induſtrius, tum ad ſcribendum pigerrimus, (non modo enim noſſe ſua vitia bellum eſt, verum etiam fateri,) tu, quo nemo uſquam in omni genere humanior aut officioſior eſt, occupaſti, miſſis ad me ſuaviſſimis & reliquarum tuarum ſimillimis litteris. Ad quas ego quia diſtractus aliis curis tam copioſe quam vellem reſpondere non poſſum, ſtrictim ſaltem ſingula eorum capita attingam. Primum igitur a te, quantum me amas, tantum peto atque contendo, ut omnia potius, quae negantur fieri poſſe, eventura exiſtimes, quam ut quicquam de meo in te amore, aut (ut verius dicam) de mea tuis virtutibus & iucundiſſimis in me officiis debita obſervantia detrahatur. Gratulor tibi de recuperata matris valetudine, cui etiam ipſi a me ſalutem

Intem dicas, eique meo nomine gratuleris velim ; puto eam quanquam ſemel tantum a me viſam , facile tamen redituram in memoriam mei . Quod ad te ſcripſit Laelius , magnam quotidie non adoleſcentum modo , ſed omnium aetatum atque ordinum multitudinem ad me audiendum ventitare , ſane veriſſimum eſt , idque, ut verum fatear, ipſi mihi permirum videri ſolet . Nam & Romae rarum id eſt , & ego in me nihil ſentio, quo tanta hominum ſtudia excitentur . Sed quando ſunt , qui aliter ſentiant , intendo equidem omnes ingenii nervos ad conſervandam eam , quae de me excitata eſt , opinionem : ſed duratura ea nec ne ſit , Θεῶν ἐν γούνασι κεῖται . De libro Victorini , quem me tibi , ut nunc loquimur , dicaturum pollicitus ſum , noli dubitare . Nunquam omnino emittam eum e manibus, niſi addito luculento aliquo teſtimonio amicitiae noſtrae . Interea mitto ad te exemplum oratiunculae, (p) quam hic habui ; pridie eius diei, quo coepi Ariſtotelis Ethica interpretari . Vereor omnino ut ſatis emendate deſcriptum ſit : nam quod unum manu ſcriptum habebam , id Callippides ille , de quo etiam prioribus litteris aliquid ſcripſi , (q) duos iam menſes apud ſe habuit , neque adhuc extorquere poſſum . Sed tanto mea melior futura conditio eſt : tu enim ſi qua a me ipſo peccata erunt , ea illi , qui deſcripſit , adſcribes . Mi Sacrate optime & amiciſſime etiam atque etiam . Vale . Romae XIIX. Kal. Februar. CIↃ IↃ LXIV.

EIDEM

(p) *Ea eſt Volum. I. 7.* Veteri conſuetudine.

(q) *In praecedente quidem Mureti epiſtola tale nihil eſt . Itaque aut omiſſum id in ea, cum typographo daretur , (quod non plane eſt inſolens ,) aut aliam hic epiſtolam innui dixerim quam ad Sacratum , interim dum ille ſilet, ſcripſerit Muretus .* Callippidis *autem vocabulo cunctator aliquis intelligitur , quo ſenſu & ipſe Muretus lib. II. Epiſt. 85. & huius libri 46. extrema Callipidem ſe vocat . Eraſmium vide adag.* 543.

EIDEM SACRATO XIV.

Reſpondet Sacrato ad epiſtolam prid. Id. Octob. A. 1563. ſcriptam, quae apud ipſum legitur lib. II. p. 51. Ego Murete optime. *Ubi & p. 52. ſequitur haec Mureti. Illa vero Sacrati in Appendice noſtra eſt V.*

PUto mirum tibi videri, quod tamdiu nihil ad te ſcripſerim, praeſertim provocatus a te amantiſſime & officioſiſſime ſcriptis litteris, quas ad me iampridem dediſti, ſpero tamen te facile ingnoſcere occupationibus meis, neque propterea dubitare de amore, atque obſervantia erga te mea, quae, mihi crede, tanta eſt, ut accedere nihil poſſit. Cuius rei cum alios tibi multos teſtes, ſi opus ſit, laudare poſſum, tum vel inprimis Laelium noſtrum, adoleſcentem optimum & ſuaviſſimum, qui quoties me videt, (videt autem fere quotidie,) & multa mihi auditu iucundiſſima de tua ſingulari virtute, atque humanitate commemorat, & audit me viciſſim de te ea, quae debeo & quae ſentio, praedicantem. Sed mitto haec. Neque enim dubitare potes, quin a me miririfice ac ſingulariter ameris, niſi me ingratum atque inhumanum putas: tam male autem te de me ſentire non arbitror. Interpretatus ſum latine his diebus quintum Ethicorum Ariſtotelis. Eius interpretationis mitto ad te exemplaria tria: unum quod tibi habeas, quodque interdum intuens de me cogites: alterum quod meo nomine des Franciſco, quem ego & valde amo, & valde me ab eo amari cupio; tertium, quod cum tibi commodum erit, mittas ad clariſſimum & eruditiſſimum virum Epiſcopum Carpentoractenſem; puto enim pro eo amore in me, quem mihi cum ſaepe alias, tum proxime, cum hic abiturus eſſet, oſtendit, id munuſculum ipſi ingratum non fore. Scribendum mihi eſt ad multos, & iam noctescit. Ama me Sacra-

te mi, vir eruditiſſime, & quod ego multo pluris facio, optime & integerrime: ama me & vale. Romae. A. D. VI Id. Martias, CIↃ IↃ LXV. (*r*)

EIDEM SACRATO.
XV.

Legitur & in Epiſtolis Sacrati lib. III. p. reſpondetque, quod e diebus utrique adiectis Epiſtolae coni.cere licet, ad ibi p. 70. praecedentem Sacrati: Iam diu nihil: *quae in Appendice noſtra eſt VII.*

ETſi ſerius ad te ſcribo quam oportuerat, ſpero tamen te eius rei veniam mihi daturum, cum, quae tam diuturni ſilentii cauſſa fuerit, cognoveris. Nolebam ad te litteras meas ſine aliquo munuſculo venire; ideoque expectabam, dum habuiſſem eam orationem, (*s*) quae, ut ſcis, mihi cauſſa fuerat huc citius quam opinabar, revertendi, ut eam ad te una cum litteris mitterem. Habui autem eam nudius tertius tanta omninm approbatione, quanta mihi nunquam contigerat. Neque tamen, quod tantopere cupiebam, poſſum adhuc eius te participem facere. Interdixit enim orator Regius, ne cuiquam homini eius aut aſpiciendae aut deſcribendae poteſtatem facerem, antequam eam ipſe miſiſſet ad Regem, exploraſſetque ab eo per litteras, placeret ne eam divulgari. Expectandum igitur erit tibi aliquot dies. Sed cum primum licebit, polliceor me nulli prius eam miſſurum quam tibi. Poſtulat hoc amor erga me tuus, & illa tua & fratrum tuorum nullis meis officiis provocata in me benevolentia,

(*r*) *Caſu accidit, ut hoc eodem & die & anno ſcriberet Sacratus quoque ad Muretum:* Etſi non cogitabam nunc ad te ſcribere: *quae in Appendice noſtra eſt VI.*

(*s*) *Ea eſt XIII. Volum. I. ut partim ex anno illi adſcripto colligere licet, qui idem eſt & praeſentis epiſtolae; partim ex eo, quod hic paulo poſt ſequitur de Regio Oratore, quod nos dubitare, quin ſit pro Rege habita, non ſinit.*

tia, quae perpetuo obverſatur animo meo, & interdum quieſcere me non ſinit, quomodo inſigne aliquid omnium veſtrum cauſſa facere poſſim, cogitantem. Quod ſi nihil aliud potero, certe tamen in aliqua parte ſcriptorum meorum (ſi qua eſt ea gloria,) intexam aliquid quod poſteris teſtetur, mihi cum plurima vobis deberem, remunerandi facultatem non affuiſſe, ornandae ac celebrandae virtutis veſtrae voluntatem non defuiſſem. Vale, fratribus tuis, Canalio, Lollio, peto a te ut meo nomine ſalutem dicas. Romae IV. Id. Octob. CIƆ IƆ LXVI.

Antequam hanc acciperet Sacratus, ſcripſit eam, quae in Appendice noſtra eſt VIII. Quantum acceperim dolorem. *Huic autem Mureti, & forte ſequenti, ac neſcio cui tertiae reſpondet opinor illa ſequens* IX. Accepi tres abs te.

EIDEM SACRATO.

Amico eximio ac ſingulari.

XVI.

Reſpondere Sacrato videtur ad Epiſtolam, quam modo dixi Appendicis eſſe VIII. Quantum acceperim dolorem. *Quo poſito, idem utrique annus merito adſcribetur.*

At ita mihi omnia, quae volo, in vita contingant, Sacrate optime & humaniſſime, ut ego ſimul atque liberatus ſum ea cura orationis habendae ad Pontificem, quae me tam multos dies occupatum diſtrictumque tenuerat, litteras (*t*) ad te dedi, quibus & cauſſas afferebam illius diuturni ſilentii mei, & cur eius orationis exemplum, cum maxime cuperem, tamen ad te mittere adhuc non poſſem aperiebam. Nunc ad alia. Ego mi Sacrate niſi te & fratres tuos homines humanitate, comitate, omni denique virtute tibi geminos, totamque uno verbo domum

(*t*) *Eas eſſe, quae hic proxime antecedunt, res ipſa loquitur. Quare annum huic epiſtolae dedimus eundem, quem praecedenti.*

mum veſtram non amem modo, ſed colam etiam & obſervem, & ingratum me & hominis nomine indignum eſſe fatear. Ex quo enim me ad amicitiam tuam applicui, ita mihi veſtra omnia patuerunt, ut plane perſpicerem, cum inter vos, ut & fratres, & ut tales fratres decet, amiciſſimi & iucundiſſimi ſitis, vix tamen eſſe quenquam ex vobis alteri, quam me omnibus, cariorem. Idque eo maius mihi atque admirabilius videtur, quod nullo meo; in vos merito provocati, tanta me benevolentia complexi eſtis, ut plane cognorim verum eſſe, quod a ſapientiſſimis hominibus dictum acceperam, ut quiſque ipſe amabiliſſimus ſit, ita ad alios amandos promptiſſimum ac propenſiſſimum eſſe. Nam quod ut cauſſam amoris erga me tui ſolitus es conferre in eruditionem ſcilicet meam, & alia quaedam magna ac praeclaram bona, quibus tibi videor excellere: utinam quidem ita eſſet, ut praedicas. Sed quo me diligentius excutio, eo magis intelligo omnia in me aut mediocria eſſe, aut etiam infra mediocritatem; nihil eximium aut ſingulare, nihil quo non unus aliquis ex multis me aut adaequet aut vincat. Itaque indulgeas licet amori tuo, & iis me laudibus immerentem oneres, quas ego in te referre multo iuſtius ac verius poſſem; nunquam efficies, ut non ego tuum in me ſtudium tuae tantum humanitati acceptum feram. Sed his quidem rebus iam modus ſit, aut potius perpetuum inter nos de eis ſilentium. Peto a te, ut me hic aliquid tua cauſſa facere iubeas, quo teſtari poſſim, quantum tua cauſſa cupiam. Mihi crede, enitar, &, ut ſpero, perficiam, ut cum ad aequanda tua in me merita facultatem mihi deeſſe omnes videant, voluntatem deeſſe nemo arbitretur. Fratribus tuis, Alexandro Canalio, Alberto Lollio, caeteriſque amicis communibus peto, ut meo nomine ſalutem dicas. Vale)XII. Kal. Nov. ex urbe, CIↃ IↃ LXVI. (*u*)

De

u) *Hunc annum poſui pro 1565. Cauſſam initio huius Epiſtolae reddo.*

De reſponſione ad hanc Epiſtolam vide, quae dixi ad praecedentem.

EIDEM SACRATO.
XVII.

In Epiſtolis Sacrati legitur haec lib. II. p. 87. Reſpondet autem ei, quae ibidem praecedit; Ego ad te litteras. *Haec XI. eſt. Appendicis noſtrae.*

QUod nunquam antea evenerat, quodque nunquam eventurum qualibet ſponſione contendere auſſus eſſem, id evenit: ut litterae tuae, quae mihi ſemper antehac iucundiſſimae fuerant, nuper dolorem mihi ac moeſtitiam attulerint ſingularem. Nam cum illud mihi per ſe greve atque acerbum fuit, & aegrotaſſe te, & diu ac graviter aegrotaſſe: tum vix credas, quam me pupugerit illa cogitatio, interea toto illo tempore ceſſaſſe me, & quodam modo defuiſſe officio, neque quidquam ſcripſiſſe, quo hominis amiciſſimi & ad me optime meriti leniretur dolor. Etſi enim vere hac excuſatione uti poſſum, neſciſſe me, tibi male eſſe: tamen ea ipſa excuſatio excuſationis indiget: cum indecorum ſit, cuius in me tot tantaque officia extiterint, tamdiu me, qua is valetudine uteretur, neſciſſe. Eſt omnino huius rei culpa aliqua etiam in communibus amicis, qui cum me tuo nomine ſalutabant, nihil addebant, niſi illa vulgaria, conſervare te diligenter memoriam mei, & ſcripturum ad me, cum commodum eſſet; petere ut ego quoque idem facerem; invaletudinem tuam aut celabant me, aut ipſi quoque neſciebant. Utut eſt, convaluiſſe te gaudeo, petoque a te primum, ut pro ſolita tua humanitate ignoſcas mihi, ſi diutius ad te ſcribere diſtuli, quam par erat: deinde ut quantum me amas, tantum operae ac diligentiae conferas ad valetudinem tuam & confirmandam & conſervandam. Hoc ita videris facillime conſequi poſſe, ſi ad corporis exercitationes aliquid addideris,

de exercitationibus animi atque ingenii aliquid detraxeris. Neve putes quidquam me tibi ſuadere quod non ſatis exploratum habeam: ego quoque idem facere coepi, & mihi inſigniter prodeſſe ſentio. Tu quando eo ingenio es, ut cognatis, ut amicis, ut patriae, ut bonis omnibus libentiſſime operam des, eorum commodis perpetuo inſervias, ut id facillime ac diutiſſime facere poſſis elaborato. Mi Sacrate optime, etiam atque etiam vale. Salutem plurimam lectiſſimis tuique ſimillimis viris fratribus tuis, itemque Paludino, Canalio, caeteriſque amicis. Romae XIII. Ian. Kal. Ian. CIƆ IƆ LXVII.

EIDEM SACRATO.
XVIII.

Invenies hanc & in Epiſtolis Sacrati lib. II. p. 82. Reſpondet autem duabus ibi praecedentibus, quae ſunt in Appendice noſtra XII. Ego ad te iamdiu; *& XIII.* Vereor interdum, ne.

NOn puto me tibi ita ignotum eſſe, Sacrate vir optime & eruditiſſime, ut metus ille, quem ſcribis, cadere in animum tuum potuerit, ne, quia diu iam ad te non ſcripſiſſem, tui etiam oblitus eſſem. Quomodo enim tui me capere poſſit oblivio, qui & is vir es cuius etiamſi nulla unquam in me officia extitiſſent, ſingularis tamen probitas & doctrina deleri ex animo meo non poteſt, & ea in me beneficia contuliſti, ut etiamſi illa in te non eſſent, quae te omnibus & amabilem & admirabilem reddunt, ego tamen non ſumme amare te ſine ſingulari improbitate ac prope dixerim, impietate non poſſem? Sed ut iis quos ita alto ſopore oppreſſos videmus, ut nullis clamoribus excitari queant, aculeos interdum admovemus: ita tu mihi nimis iam diu, ut verum fatear, dormienti, & ad tuas ſuaviſſime amantiſſimeque ſcriptas litteras nihil reſpondenti, iſtas orationis faces adhibere voluiſti, quibus me non languentem

modo, ſed (ita me Deus amet) ſemimortuum ad ſcribendum excitaſſes. Illud] mihi moleſtum eſt, quod tam longo intervallo nihil tamen habeo, quod poſſim ſcriberei, praeter illa communia, valere me; & tibi ex animo bene cupere, neque quenquam eſſe omnium mortalium, cuius ego amicitiam tuae anteponendam putem. Neque vero aut Lollium meum minus amo quam ſolebam: aut eos, quos tu mihi conciliaſti, ornatiſſimos viros collegas tuos, Paludinum & Canalium: ſed neſcio, quomodo hos iam aliquos menſes tantus me occuparat veternus; tanta ſcribendi ſatietas ceperat; ut ne in Galliam quidem ſcriberem ad quoſdam, qui mea illic magni ſane momenti negotia procurabant. Sed hunc torporem excutiam vel maxime cauſſa tua: non quod periculum eſſe ullum arbitrer, ne ἡ ἀπροσηγορίη, ut eſt in illo vulgato verſu, amicitiam noſtram diſſuat: ſed quod iniquum eſſe intelligo, pro tuo erga me ſummo amore, quidquam a me committi, quod tibi moleſtiam adferre poſſit. Unum a te peto, ut, quemadmodum iis, qui diu aegrotarunt, ubi convaleſcere incipiunt, exercitationes a principio non valde laborioſae imperantur; ita tu mihi, qui nunc primum accepto litterarum tuarum pharmaco ex illo diuturno pigritiae morbo ἀνακομίζομαι, neque longas neque accurate ſcriptas litteras impetres: neque in eis aliud quam meam erga te propenſiſſimam voluntatem & obſervantiam ſpectandum aut requirendum putes. Mi Sacrate etiam atque etiam vale, & me ama. Romae. XIIX. Kal. Quintiles. CIↃ IↃ LXIX.

EIDEM SACRATO.

XIX.

In Epiſtola Sacrati habetur lib. II. p. 112. Reſpondet autem illic praecedenti, quae noſtrae Appendicis eſt XIV.

Quantum de tua.

HEri accepi a te litteras ſimillimas tui, terſas nitidas, elegantes, pleniſſimas humanitatis, & ſpirantes omni ex parte benevolentiam veterem illam tuam in me mirificam prorſus ac ſingularem. Quod excuſatione nihil opus eſſe duxiſti, feciſti, ut amicitia noſtra dignum eſt: ac me praeterea levaſti labore quaerendi, quomodo tam diuturnum ſilentium meum apud te defenderem. Nam excuſare te non poteras, quin eadem opera me accuſares. Itaque hoc quoque a te tanquam mea cauſſa factum accipio, indultumque mihi a te puto. Thalamius noſter, (non enim tibi iam concedo, ut tu eum plus ames,) verus, ut video, eſt & diligens internuntius amicitiae noſtrae. Nam quoties una ſumus, de te prope perpetuo loquimur: & ipſe poſtea litteris ſuis tibi, quae mea ſit in te obſervantia, vere accurateque perſcribit. Conſtitueram nuper mittere ad te nugas quaſdam meas, ſcholaſticas omnino, id eſt, non ſatis dignas, quae a te legerentur, ſed quas tamen tibi, ut ſolent mea, placituras eſſe ſperabam. Id poſtea omiſi facere, quia, cuius opera in eis deſcribendis uterer, non habebam. Nunc habeo, qui id commode faciat. Quare expecta propediem a me ingentem faſciculum, pro quo veror, ne plus mercedis dandum ſit tabellariis, quam quanti ea omnia erunt. Erit tamen quod rideas una cum Canalio noſtro, qui mihi, ut debet, haeret in animo. Quem tu, mi Sacrate, ſalutabis diligenter meo nomine, qui mihi benevolentiam ipſius conciliaſti, idem conſervabis. Neſcio an adhuc reſciverit, Iacobum Aemilium Belgam, quem ipſe mihi & praeſens & per litteras commendaverat, nuper hic mortuum eſſe. Plura ſcribere cupientem impediunt interpellatores, qui mihi plerumque vix ad ea, quae neceſſaria ſunt, ſatis vacui temporis relinquunt. Bene vale Sacrate mi optime, eruditiſſime, amiciſſime, & me amare perge. XV. Kalend. Feb. CIƆ IƆ LXX. Romae.

EIDEM

EIDEM SACRATO
XX.

Legitur hac in Epiſtolis Sacrati lib. II. 25.

SCripſi nuper iuſſu Cardinalis mei verſus quoſdam (*x*) de Tiburis amoenitate : ſed iuſſus eram non multo plures,quam viginti verſus ſcribere,& ea attingere,quae in ipſius hortis ſpectatu digniſſima & iucundiſſima viſerentur. Fudi duabus circiter horis amplius quadraginta, & vix mihi videbar pauca quaedam ex innumerabilibus, quae dici poterant , delibaſſe . Eos verſus cuicuimodi ſunt,ad te mitto: ſi forte poſſint, animum tuum a moleſtiis tum domeſticis, tum publicis paulisper avertere . Curas enim vetus dictum eſt carmine minui . Poteris eos cum Paludino, & Canalio communicare . Quamvis enim non valde boni ſunt : vobis tamen tribus placebunt, quia ſunt mei . Velim etiam eos mittas ad Antonium Montecatinum . Etſi enim iudicium ipſius extimeſcere deberem : mihi tamen cognitus amor ipſius erga me timorem levat . Ego te , Sacrate optime & humaniſſime, voſque omnes , ſed , ne mentiar, te inprimis, ut debeo, in ſinu fero : &, quamvis ad te rarius ſcribo, quam ſumma noſtra coniunctio poſtularet, de te tamen ſaepiſſime cogito . Orationum mearum volumen unum Venetiis excuditur , quod ubi abſolutum erit , ſtatim ad te mittetur . Vale amice optime & ſpectatiſſime . Idib. Aug. CIↃ IↃ LXXI. Tibure.

Reſpondet Sacratus Epiſtola noſtrae Appendicis X V I. Litterae tuae .

EIDEM SACRATO SUO
XXI.

In Epiſtolis Sacrati habetur haec lib. III. p. 135.

PRoxime cum vellem ad te ſcribere, quam grata mihi fuiſſent infitia , quae tu & Alexander Canalius

 ad

[*x*] *Eos quaere lib. I. Poem. 50. p. 40.*

ad me miſeratis, ita me ſubito multa negotia oppreſſerunt, ut coactus ſim officium illud in aliud tempus reiicere. Nunc igitur utriſque veſtrum gratias, ut debeo, maximas ago: ſimulque, ut, qua una ratione poſſum, vos remunerer, mitto ad vos exempla duo carminis cuiuſdam mei ad divam Virginem Lauretanam: (y) quod vobis, ſi nulla alia re, certe argumento placebit. Verſus ipſi ſi frigidiores videbuntur: tanto iudicare debebitis munus meum accommodatius ad hanc tempeſtatem anni, qua frigus ſtudioſe quaerere omnes ſolemus. Quales autem cunque videbuntur, non recuſo quin eos communicetis cum Paludino, Montecatino, caeteriſque communibus amicis: prope etiam dixi, cum Pigna: ſed audio eum valde ſeverum eſſe in iudicandis poematis. Et tamen, quia me ab eo amari ſcio, ſi vobis videbitur, ſubeamus hoc quoque periculi, cum praeſertim, ſi quid in eis parum probaverit, ipſa nos reprehenſio cautiores in poſterum factura ſit. Valde gaviſus ſum, cum audii fratrem tuum (z) Epiſcopum Carpentoractenſem eſſe factum: qui honos iampridem ſummis illius virtutibus debebatur. Neque ei tantum gratulatus ſum, ſed tibi quoque, cum epiſtolam (a) ea de re tuam ad Iohannem Moronum Cardinalem legi: quae mihi ita elegans viſa eſt, neque hoc tantum, ſed ita graviter ac ſapienter ſcripta, ut iam tum coeperim eundem tibi quoque dignitatis gradum augurari. Mitto ad te orationem nuper hic habitam a Petro Magno, ut verſuum levitas orationis gravitate penſetur. Bene vale Sacrate mi optime, eruditiſſime, amiciſſime, & me ama. Romae III. Non. Iulii, CIƆ IƆ LXXII.

Reſponſoria Sacrati iam ſequitur

PAU-

(y) *Extat lib. I. Poem. 38. p. 24.*

(z) *Iacobum Sacratum.*

(a) *Eam habes in Epiſtolis Sacrati lib. III. p. 142.* Etſi tua ſumma.

PAULUS MANUTIUS M. ANTONIO MURETO *S. P. D.*

XXII.

Reſpondet praecedenti; In Epiſtolis autem Sacrati legitur lib. III. p. 136.

LEgi tuum carmen ad Divam Virginem Lauretanam; de quo quid ego dicam niſi ſummi illius Mureti poema eſſe, cui quenquam aequare non liceat? Itaque ita me delectavit, ut verſus perplures memoriae iam mandaverim; quod Alexandro quoque Canalio contigiſſe idem mihi affirmavit. Quid autem tot nos lucubrationibus tuis honorandi cauſſam tibi dediderit, an inſitia, an eximius tuus erga nos amor; nemo noſtrum certe ambigit, quin ſingulari tuae humanitati totum tribuendum ſit, quae te profecto impulit, ut quod nos tibi debemus, de eo nobis gratias agas. Quod ſi forte inſitia ipſa nonnihil etiam te moverunt, quae oſtendis grata tibi fuiſſe; certo ſcito nos operam daturos, ut ſingulis annis eundem ſaltem numerum tributi nomine a nobis accipias, ne ex animo tuo unquam noſtri memoria diſcedat. Quod ad mandatum tuum attinet, id ſane executi ſumus, Alexander enim exemplum ſuum Montecatino ac Pignae impertivit, qui carmina tua ab ipſis valde probata fuiſſe mihi retulit: ego vero mei Martellium, Paludinum, caeteroſque communes amicos participes feci, qui te ita admirantur, ut etiam hoc dicant, a divino ingenio tuo nihil niſi abſolutum perfectumque proficiſci. Quibus ego libenter aſſentior, laetorque Muretum meum, quem in oculis fero, ab omnibus mirum in modum coli, plurimique fieri. Illud in extremis litteris tuis, cum mihi de dignitate fratris gratularis, me moleſtia affecit, quod ſcribis te meam ad Ampliſſ. Moronum epiſtolam legiſſe, & eam laudas, quam ut corrigeres

ac emendares, amicitia noſtra & tua erga me benevolentia poſtulabat. Sed ſi favente Deo Opt.Max. ad annum ſacrum pervenero, & ibi tu quoque adſis, a te impetrare conabor, ut mearum nugarum Ariſtarchus ſis, nec tu opinor, recuſabis, ſi me de tuo erga me ſtudio dubitare nolueris. Vale. Electus Antiſtes Carpentoractenſis Iacobus Sacratus plurimam tibi ſalutem adſcribit, (*b*) & quod ei tantum tribuas, quantum ipſe non agnoſcit hoc tuae eximiae humanitatis proprium eſſe ait: de tua tamen in eum optima voluntate maximam gratiam habet. Ferrariae XI. Kal. Sextiles CIↃ IↃ LXXII.

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO.

S. D.

XXIII.

Legitur & apud Sacratum lib. III. p. 151. Reſpondet autem illi Epiſtola, quae in Appendice noſtra eſt XX. Miror, cur tamdiu.

RESpondebo breviter ad eas litteras, quas a te III. Id. Octobris datas nudius tertius accepi. In quibus illud primum admiratus ſum, quod veritum eſſe te ſcribis, ne tibi aliqua de cauſſa ſubiratus eſſem, neve mea erga te immutata eſſet voluntas. Tibi ne ego, mi Sacrate, ut iraſcar? aut quidquam unquam ulla de cauſſa ex meo in te ſummo amore, aut, ut verius dicam, obſervantia imminui patiar? At perdiu nihil ad te litterarum dedi. Primum, non ſatis magnum argumentum: praeſertim cum poſt eas, quas ad te ultimas dederam, nihil omnino a te

(*b*) *Paulo alter haec leguntur in Codicibus Mureti. In quibus praeterea ſtatim poſt* Vale, *haec reperias.* Alexander (*Canalium intellige,*) multam tibi ſalutem adſcribit, mihique in te amando minime concedere palam praedicat. *Sed nos ut alias in hac Epiſtola, ita & his ſequendam nobis putavimus ipſius Sacrati editionem, ab ipſo haud dubie correctam.*

a te accepiſſem. Sancte enim tibi affirmo, poſt Hippolyti Cardinalis Ferrarienſis obitum nullas ad me litteras tuas perlatas eſſe, niſi eas, ad quas nunc reſpendeo: (c) & ego tamen ad te menſe, ut opinor, Ianuario ſcripſi, miſique eam orationem, (d) quam Caroli Regis nomine ad Pontificem habueram, (e) Itaque tu vide, ad quem illas alias miſeris, aut cui eas inſcripſeris. Certe enim mihi redditae non ſunt. Deinde quidvis te potius quam id quod ſuſpicatus es, oportuerat ſuſpicari. Sed ecce tibi: vix ad te ſcribere ingreſſus ſum, & avocor: & iam multa nox eſt. Pudet hoc ad te ἀτελὲς epiſtolae principium mittere: ſed tamen hoc malo, quam nihil. Propediem & ad te ſcribam, (f) & neſcio quid orationis quod a me nuper habitum eſt mittam. Mi Sacrate, ama me & vale. Canalio noſtro plurimam ſalutem Romae pridie Kalend. Novemb. CIↃ IↃ LXXIII.

EIDEM SACRATO.
XIV.

Hanc Epiſtolam Sacrato Muretus promiſerat ſub finem praecedentis. Apud Sacratum eam quaere lib. III. p. 159.

SUperioribus diebus cum ad litteras tuas reſpondere coepiſſem, etſi iam multa nox erat, egoque mihi eam potiſſimum horam delegeram, quam ab interpellatoribus vacuam fore confiderem, ſtatim tamen accidit, ut ad me veniret, qui quod coeperam, vetaret abſolvere. Itaque in ea quadam indignatione riſi tamen, quod quaſi fato quodam eveniſſe videretur, ut ne

tunc

(c) *Non ergo redditae fuerunt Mureto illae duae Epiſtolae Sacrati, quas in appendice numeramus XVIII. & XIX. nam & has [praeter XX. cui hic reſpondetur,] poſt Hippolyti Cardinalis obitum ſcriptas fuiſſe, ſatis eſt evidens,*

(d) *Orationem hanc Sacratus accepit, litteras vero Mureti nullas. Ipſum vide Epiſt. XIX. appendicis noſtrae.*

[e] *Habes eam Volum. I. Orat. 22. p. 206.*

[f] *Facit hoc Epiſtola ſeq.*

tunc quidem poſſem ad te, cum maxime cuperem ſcribere. Illud tamen quicquid erat quod habebam in manibus, ut erat imperfectum atque inchoatum ad te miſi: ſimulque pollicitus ſum, me propediem ad te neſcio quid nugarum mearum eſſe miſſurum. Praeſto igitur, quod tum promiſi, & ad te mitto exempla duo orationis cuiuſdam a me nuper habitae: quam, etſi bella non eſt, tibi tamen, & Canalio noſtro, pro veſtro erga me amore non plane diſplicituram eſſe confido. Velim autem mea cauſſa convenias Antonium Montecatinum, (quem virum, Sacrate mi, vix credas, quantum amem, & quanti faciam,) eique plurimam a me ſalutem dicas, ſimulque ei unum ex illis, quae ad te mitto, meae orationis exemplis tua manu des. Ita enim ſpero, ipſi quoque munuſculum gratius fore: etſi ille quidem eodem, quo tu es erga me animo eſt. Et quanquam acerrimo iudicio eſt: mea tamen & legit libenter, & laudat. Scribendum mihi hodie eſt ad multos, ideoque tecum ero brevior. Ama me & vale. Romae. XI. Kal. Dec. CIƆ IƆ LXXIII.

Reſpondet Sacratus Epiſtola noſtrae Appendicis. XXI. Tardius ad te.

EIDEM SACRATO.
XXV.

Reſpondet Sacrato ad Epiſtolam noſtrae Appendicis XXII Nunc ſentio. *Apud Sacratum autem legitur haec praeſens lib.* III. *p.* 162.

NE orationis a me in funere Caroli Regis habitae *g*) exemplum ſtatim ad te pro mea veteri conſuetudine miſerim, id unum obſtitit, quod te Carpentoracti eſſe arbitrabar: eo enim profectum audieram, & eo facilius adducebar ut crederem, quod multos iam menſes nihil a te acceperam litterarum. Nam illa quidem quae tu ſcribis, partim ἑωλα ſunt, ut a te ioco ſcripta, partim

(*g*) *Habes eam ſupra Vol. I. Orat.* 14. *p.*

tim nimis aliena ab ingenio meo. Mene ut unquam illius humanitatis, quam in te & in Canalio noſtro medius fidius prope ſingularem cognovi, capere poſſit oblivio? Tum ego me indignum fatear, qui amer a veſtri ſimilibus, id eſt a viris humanitatis, integritatis, officii plenis. Quare mitte, obſecro te, iſta vel ſuſpicari, vel, quo me crucies, ſimulare te ſuſpicari. Ego duos vos amare, colere, obſervare non deſinam, niſi is eſſe, qui ſum, deſinam. Quod ſi rarius ſcribo, ignoſcere vos oportet vel occupationibus, vel prigitiae meae: quae ingraveſcente iam aetate quotidie magis ac magis augetur. Magnam laetitiam nuntias, quod vos una ineunte anno in urbem venturos polliceris. Fruar enim aſpectu, amplexu, & optatiſſimis ſermonibus duorum longe mihi chariſſimorum capitum. Et ſpero vos non ita occupatos fore, ut non ſaepiſſime nobis una eſſe liceat. Iam nunc praecipio mente ac cogitatione collocutionum noſtrarum ſuavitatem. Interea quod unicum mihi reliquum erat exemplum ἐκείνου τοῦ ἐμοῦ λογαρίου, ad vos mitto. Propediem prodibunt ex Aldi Manutii officina orationes omnes meae, in quibus haec quoque. Inerunt & poematia quaedam non magni pretii: ſed quae tamen mirifico a quibuſdam ſtudio expetuntur. Mihi crede, Sacrate mi ludere mihi videntur homines, cum mea iſtaec & laudant & requirunt: quae ego quo magis inſpicio, eo magis, quam nihili ſint, ſentio. Nam ut aliquid fortaſſe ſimus, ſi cum quibuſdam aequalibus noſtris conferamur: at certe, ſi quis cum antiquitate nos comparet, iacemus. Vale: aut potius ambo valete, quando ut ego pro indiviſo amborum communis ſum, ita haec epiſtola utriuſque communis futura eſt. Romae XII. Kal. Sextil. CIↃ IↃ LXXIV.

Non reſcripſit Sacratus quidem. Sed reſponſi qualiſcunque vicem ſupplebit epiſtola noſtrae Appendicis XXIII. *Venienti iſtuc.*

EIDEM

EIDEM SACRATO.
XXVI.

In Epiſtolis Sacrati extat lib. IV. p.176. Reſpondet autem ibi praecedenti pag. 185. Statueram. *(Quam dabimus infra in Appendice n. XXIV.) ac praeterea neſcio quibus aliis duabus argumenti eiuſdem.*

NUnc ipſum accepi prandens binas ad me litteras tuas, in eundem a te faſciculum coniectas, & nuper etiam alias quaſdam tuas acceperam, ſed quibus aliud nihil contineretur, quam, quod ego maximopere ſcire cupiebam, te iſtuc ſalvum incolumemque veniſſe, & commemoratio quaedam accurata eorum, quae tu tibi me praeſtitiſſe, cum hic eſſes, praedicaras. Ego autem, Sacrate mi optime & humaniſſime, ſi negem, me cupidiſſime quaeſiiſſe occaſionem aliquam declarandi tibi mirifici cuiuſdam amoris erga te mei, mentiar. Certe enim & amo te ſingulariter & meum erga te ſtudium tibi notiſſimum eſſe cupio. Illud vere affirmare poſſum, nihil tibi me praeſtitiſſe, aut tua cauſſa feciſſe, quo minima pars aut meritorum erga me tuorum, aut meae erga te voluntatis adaequari queat. Itaque videris mihi nonnunquam quaerere occaſionem exercendae eloquentiae tuae in eis amplificandis & exaggerandis, quae per ſe ita exigua & tenuia ſunt, ut vix compareant. Quid enim tibi a me tributum eſt, in quo cognoſcere potueris quanti te faciam, aut quantum tua cauſſa cupiam? cum ipſe contra tam multis tamque illuſtribus argumentis tuam erga me voluntatem perſpexerim, ut certo ſciam, cum quantum plurimum potuero diſpunxero, ſemper tamen plus reliqui fore. Sed omittamus haec. A Tiberio tuo ſeptem inſitia accepi, de quibus amo de plurimum. Quod te quotannis alia miſſurum polliceris, gratum eſt. Ego tibi viciſſim aliquid depromptum e ſtudiis meis mittam. Paludino, Canalio, caeteriſque quos

iſtic mei amantes eſſe ſcis ſalutem. Vale. V. Kalend. Iun. CIↃ IↃ.LXXV. ex urbe.

Reſponſum Sacrati quaere infra in Appendice, Epiſt. XXV Legi litteras.

EIDEM SACRATO.

XXVII.

Legitur in Epiſtolis Sacrati lib. I. p. 16. Reſcribit autem Epiſtolae, quam in Appendice fecimus XXVIII. Etſi vetus.

HEri accepi a te litteras reliquarum tuarum ſimillimas, id eſt, amorem & ſuavitatem omni ex parte ſpirantes. Pro quibus quid tibi, mi Sacrate, reſpondere poſſim, equidem non video. Nihil enim iampridem iubes me tua cauſſa facere, neque ſane, ut ſunt tempora, video qua in re opera mea uti poſſis. Sed ſi quid evenerit, noli quaeſo dubitare, quin is erga te ſim, qui debeo, & qui ſemper fui. Mihi crede, neque te quicquam uſquam amabilius eſt, neque tu quemquam habes amantiorem ac ſtudioſiorem tui. Sed haec inter nos ſupervacanea videntur. Mitto ad te libellum quendam, quem in gratiam τοῦ ἀνεψιοῦ ſcripſi. (*b*) Cum enim prima elementa latinae linguae ei tradere vellem, nihil reperiebam ad captum tam tenerae aetatis accommodatum. Ea res coegit me repueraſcere. Neque magis id mihi alienum aut indecorum puto, quam olim Ageſilao fuit deprehendi cum filiolis equitantem in arundine longa. Tu illud carmen, qualecunque eſt, quia meum eſt, libenter, ut opinor, videbis. Vale. Romae XVI. Kalend. Del. CIↃ IↃ LXXVIII.

EI-

[*b*] *Carmen ſuum innuit ad M. Antonium fratris filium:* Dum tener es; *quod habes lib. II. Poem. prope fin.*

EIDEM SACRATO.
XXVIII.

TAnti fuit torquere te aliquot dies litterarum mearum expectatione, ut tuas (*i*) acciperem, concitato ac prope irato animo ſcriptas. Ut enim dulcibus cibis admiſtum aliquid acre delectat: ita mihi, nunquam quicquam a te niſi melleum accepiſſem, iucundiſſimum fuit, te ſubiratum intueri: praeſertim cum in eo ipſo irae calore, omnibus ex partibus ſe amor erga me tuus prodet. Sed ſcin tu Sacrate mi optime, & in ipſa etiam ira ſuaviſſime, quid te nunc facere cupiam? Confirma exemplo tuo vetus illud dictum: *Amantium irae amoris integratio eſt*. Praeſertim cum in ſummis occupationibus ad te ſcribam. Non puto pluribus mihi verbis opus eſſe ad te placandum ac leniendum. Hoc tantum oro quaeſoque, ut quidvis potius exiſtimes, quam quidquam ex mea in te non voluntate tantum, ſed plane obſervantia detrahi poſſe. Omni hoc tibi ſacramenti genere, mi Sacrate, confirmo. Quid tibi e ſtudiis meis munuſculi (*k*) parem, ſcies, cumprimum ex litteris tuis omnem iram a te depoſitam eſſe cognovero. Vale. IV. Kal. Mart. CIↃ IↃ LXXIX. Roma.

Reſpondebit Sacratus infra in Appendice Epiſt. XXIX. Nunquam inficiabor.

EIDEM SACRATO.
XXIX.

VOlo te, mi Sacrate, miſeriarum mearum participem facere, ita enim leviores videntur fore, ſi eas in

(*i*) *Fortaſſe ſcriptas a Sacrato vernacula,* [*h. e. Italo ſermone,*] *quales eum dediſſe nonunquam ad Muretum intelliges ex Append. Epiſt. XXVIII. Quae cauſſa fuerit, cur ad nos eae non pervenerit cum caeteris latine exaratis.*

[*k*] *Dedicavit Sacrato Muretus tandem Commentarium ſuum de Orig. Iuriſ. Vide ſupra lib. III. Ep. 19.*

in amiciſſimi hominis ſinum depoſuero. Accidit mihi his diebus quiddam, quod me prope ad inſaniam adegit: certe quidem ita conturbavit, ut nunquam in vita commotiorem fuiſſe me meminerim. Noſti, opinor, facilitatem meam, & ut omnes, qui notam modo aliquam humanitatis prae ſe ferre videantur, in bibliothecam meam admittere, eiſque mea omnia aperire ac patefacere ſoleam. Eorum quidam, (quis fuerit, ſuſpicari poſſum, pro certo adfirmare non poſſum) nuper data occaſione Plauti librum, in quo emendando viginti quinque annos & eo amplius inſudaveram, furto ſubripuit: & una cum eo alios aliquot libros, quorum iactura minus me movet, quia ſimiles alios pecunia parare poſſum. Plautus me conficit, Plautus me angit, & exanimat; Plautus quieſcere me non ſinit. Perierunt tot annorum ſudores ac vigiliae; adempta eſt voluptas, quam maximam ex illius lectione capiebam; praeciſa ſpes gloriolae, quae ex tot locis emendatis ſperari poterat: quam etſi non aucupor, facere tamen non poſſum, quin doleam eam mihi, mea ſtultitia, aliena improbitate ſubreptam. Idem ille plagiarius, quiſquis eſt, ſeptem folia libri mei, (*l*) quae tu ad me miſeras, abſtulit: in quo magis etiam improbitatem ſuam declaravit, qui id quoque ſuffurari voluerit, ex quo ad ſe quidem nihil commodi, ad me autem aliquid incommodi perventurum eſſet. Peto igitur a te, primum ut meo dolore doleas; deinde ut ad me quamprimum ſeptem illa prima folia mittas: octavum enim habeo. Ego autem miſſurus ad te ſtatim ſum interpretationem Graecorum, indicem eorum, quae a librariis peccata ſunt. Vale, & me ama. Romae III. Idus Ianuar. CIↃ IↃ LXXXI.

Sequitur Reſponſio Sacrati.

PAU-

(*l*) *Commentarii de orig. Iuris, de quo lit. praec. dictum. Nam hunc ea Sacratum, ut iſtic edendum curaret, miſiſſe, patet e lib. III. Epiſt. 19. prope fin.*

PAULUS SADRATUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.
XXX.

EGo Murete praeſtantiſſime maximam, pro eo ac debui, moleſtiam cepi ex ea iniuria, quam accepiſti certe inſignem, nec animo pacato neque tranquillo me unquam futurum eſſe puto, donec te, quem longe pluris facio quam me ipſum, ex iſtis moleſtiis emerſiſſe cognovero; in moerore enim te ac triſtitia eſſe ex tuis ſuaviſſimis atque graviſſimis litteris intelligo. Ac ſatis mirari non poſſum iſtius hominis impudentiam atque audaciam, quem abs te in bibliothecam cum nonnullis aliis facile ac benigne receptum, quod illi humanitatis aliquid habere tibi viderentur, tantum in te virum praeclariſſimum ſcelus edere non puduerit, ut libros tibi aliquot, & Paulum inprimis, in quo corrigendo multum laboris & operae conſumpſeras, & vigilias noctu multas, ut opinior, egeras, is furto ſubripuerit, ſignaque tibi non humanitatis, ſed immanitatis dederit, quod laudem & gloriam tibi adimere pro viribus conatus ſit. Tamen nihilominus in hanc opinionem venio, Murete humaniſſime, ut iſte tecum iocari voluerit, incredibili tua manſuetudine & comitate fretus, teque oblectationis gratia parumper cruciare. Non enim cogitatio haec in mentem meam irrepere poteſt, ut eo animo te ſalutatum acceſſerit, iniuriam tibi inferendi: nimis enim inhumanus ac tibi infeſtus fuiſſet. Nam eum certo ſciviſſe, rem ex ſententia ſibi ſucceſſuram eſſe, adduci non poſſum ut credam: at illi eveniſſe arbitror, quod vulgo eſt in proverbio, ut commedia furem illum reddiderit. Quod ſi lucubrationes tuas, quas a te celari oportuit, in armario & arca ſepoſitas ac reconditas habuiſſes, (ut poſthac experiundo edoctus eris cautior:) caſum iſtum

minime

minime timuiſſes. Plautus autem in conſpectu erat, iſti ante oculo verſabatur. Itaque iſte libro valde inhians, ipſum clam ſuſtulit eo, opinor, conſilio, ut cum ex illo excerpſerit ea, quae ſibi placuerint, ac deſcripſerit omnia, aliena manu tibi reddat atque reſtituat: Namque is tuarum lucubrationum ac ſcriptorum amore admodum incenſus, (non enim te latet, quam multi avide appetant,) ad hoc facinus audaciae & ſceleris faciendum aggreſſus eſt, nec infamiam pertimuit, ut lectione ſcriptorum tuorum animum ſatiaret: ratus te ei negaturum fuiſſe, ſi hoc a te popoſciſſet. Quare, Murete dulciſſime, ea te conſolatione ſuſtenta, quam tibi ex animo adhibeo, divinans eum talem fore, a quo te ludibrio laeſum fuiſſe non doleas; & in ſpem veni, Plautum poſtliminio ad te brevi rediturum eſſe, qui te conſolabitur, omnemque dolorem abſtergebit, te delectabit, flagitii etiam memoriam delebit. Cur enim de homine iſto non recte potius ſentiamus, quam prave, ſicut charitas poſtulat, licet ille offenſionem impudentiae effugere non queat? Sed & moeſtitiam omnem depone, cogita te perturbationum tuarum fidiſſimum ſocium habere; nec metue, ut iſte vigilias tuas ac labores cum nominis ſuis inſcriptione edat. Tam enim multi loci perpulchre atque venuſte a te emendati in tuis variarum lectionum libris extant, quae fidem facerent tuum opus eſſe, ac furti eum inſimularent: & ſi, ut ſpero, utriuſque noſtrum litterae, quae in hoc verſantur argumento, ad manus hominum pervenirent, teſtes facti huius locupletes erunt, ut ad ampliſſimam atque immortalem gloriam tuam aliquid amplius acceſſurum eſſe non augurer ſolum, ſed exploratum habeam, quam aliquid de ea unquam quicquam detrahi ad quoquam poſſe putem. Quamobrem denuo a te peto, ut pro tua ſumma in me benevolentia animum tuum tranquillare velis, quo ego quoque quietam hanc vitam agam. Confido enim,

clementiſſimum Deum ac benigniſſimum fore nobis adeo propitium, ut ex iſto caſu uterque noſtrum tantam ſit voluptatem capturus, ut riſus etiam conſequatur. Septem folia libelli tui, quae a me flagitas, nudius quartus tabellario ad te perferenda commiſi. Tu quoque interpretationem Graecorum quam primum ad nos mitte, ut liber ab omnibus exoptatus tandem exeat. Vale aetatis noſtrae decus. Ferrariae VIII. Kaled. Febr. CIↃ IↃ LXXXI.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
PAULO SACRATO SUO.
XXXI.

VElim hoc mihi credas, Sacrate mi optime & amiciſſime, non te ardentius cupere litteras meas, quam ego ad te & creberrime & longiſſime de toto rerum mearum ſtatu ſcribere cupio. Sed ita multa quotidie interveniunt, quae me varias in partes diſtrahant, ut interdum vix reſpirandi otium detur. Itaque cum hic amicos & plurimos & potentiſſimos habeam, cum omnia mihi Dei beneficio non modo ad commode, ſed ad laute ac magnifice vivendum affatim ſuppetant, cum me libenter omnes videant, cum apud omnes ordines gratioſus ſim: maior me tamen indies urbis ſatietas percipit. Quando enim vivam, ſi poſt tot annos laborioſiſſime actos, ne ſeni quidem quies ulla conceditur? Alius me, negotii ſui cauſſa, curſitare per urbem iubet, & modo hunc, modo illum ex proceribus convenire ac colloqui; alius ſepulchralem inſcriptionem petit; alius quod in ponte aliquo, aut in baſi alicuius ſtatuae inſcribat; eſt qui huius, aut illius ſcriptoris locum ſibi aliquem declarari poſtulet; eſt qui epiſtolam, carmen, orationem emendari, aut, quod interdum minus moleſtum eſt, totum refingi ac recudi velit. Iam quan-

tum

tum mihi temporis auferri putas ab iſtis, qui, quoties ipſi, nihil quod agant, habent, alios quoque omnes diſfluere otio exiſtimant? Veniunt, admitti volunt; niſi admittantur, fremunt; inhumanum eſſe me ac difficilem, conqueruntur; admiſſi, ultro etiam obiurgant, quod nimis in ſtudiis defixus ſim, quaſi per iſtos quidquam mihi temporis ſtudiis meis tribuere non liceat; relaxandum interdum eſſe animum clamant, quem ne relaxare poſſim, ipſi magna ex parte obſtant. Tum in alieniſſimos, & mihi moleſtiſſimos ſermones ingrediuntur: quid novarum rerum allatum ſit e Gallia? qui Belgicorum tumultuum futurus exitus putetur? quid agat, quid meditetur Pontifex? quot & quos Cardinales proximis comitiis hominum fama deſignet? Quarum omnium rerum ego ita non imperitus modo, ſed etiam incurioſus ſum, ut saepe, Romae an ruri ſit Pontifex, neſciam. Obdurare tamen, & vorare haec, & talibus ineptiis verberandas aures praebere cogor, donec & ipſi tundendo defeſſi ſunt, & ego vapulando enectus. Semianimis & ἐμβρόντητος relictus, ubi me denuo in bibliothecam abdidi, video in menſa ſatis multa explicata, quae mihi torporem excutere poſſint. Neque eſt, quod dicas, iſta omnia, ſi quis obfirmet animum, poſſe vitari. Mihi crede aut multae ac graves inimicitiae ſuſcipiendae ſunt, aut haec & eiuſdem generis innumerabilia praeferenda. Eant nunc amici, & querantur ullum tabellarium ſine meis ad ſe litteris venire. Quid quaeris? Harum rerum taedio de urbe relinquenda ſaepiſſime cogito, & Venetias ire, ibique, quod reliquum aetatis eſt, tranſigere diſcupio. Ille mihi locus ad ſenilem quietem ac tranquilitatem factus videtur. Atque equidem ſi ſperarem, aliqua honeſta ac tuta ratione tantum cupere me illic ex fructibus pecuniae meae poſſe, quantum ad vitam γεροντικώτερον, id eſt, paulo mollius ac delicatius agendam ſufficeret: colligerem omnes vindemiolas

meas, & iſtuc venirem. Videor autem conficere poſſe ad novem aut decem millia nummorum aureorum. Ea ſi poſſem ita collocare, ut & de ſorte nullum diſcrimen eſſet, & in ſingula millia octogenos nummos aureos quotannis percipere liceret: non equidem ad te accurrerem, ſed advolarem. Efficerentur enim octingenti aurei nummi annui: quibus ego facile ſuſtentare me poſſem. Viverem interea quietus in ſtudiis, & multa ſcripta mea partim rudia & iachoata perficerem, partim affecta, & prope ad extremum perducta, edolarem & expolirem. Viderem etiam interdum Sacratum meum. Certe enim nonnunquam aut ipſe Venetias, aut ego Ferrariam venirem. O ſi mihi Deus hoc annuat, quam mihi videor beatus fore. Quod ſi quoque ad hoc conſilium meum adiuvandum & accelerandum aliquid curae ac cogitationis conferas? Quod ut facias, a te peto quaeſoque. Vides, quam libenter tecum confabuler? Quippe, haec enim ſcribo ſexta hora noctis: cum periculum ab interpellatoribus nullum eſt. Incredibiliter doleo aegrotaſſe te: convaluiſſe, immortaliter gaudeo; oroque te, ut vel mea cauſſa, valetudinem tuam diligentiſſime cures. Sed quid eſt quod ais de Tiberii negotio? Nam nullus quidem mihi a te Tiberius commendatus eſt, niſi quae litterae interciderunt. Sed ſuſpicor, voluiſſe te Victorium dicere. Accipe igitur, quo in ſtatu res ſit. Cardinalis ipſe mihi apperte dixit, totum negotium mala fide geſtum eſſe, &, ne operam ea in re meam amplius interponerem, metuit: ſibi tamen curae fore, ut Victorius aliquem ex mea commendatione caperet fructum. Ama me ut facis, & Vale. Romae XVI. Kal. Sept. CIↃ IↃ LXXXI.

Sequitur reſponſio Sacrati.

PAU-

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO I. C. & C. R.

S. D.

XXXII.

REdditae tandem mihi fuerunt ſuaviſſimae litterae tuae ac ſalis leporiſque & urbanitatis pleniſſimae, quae a me ſemel & iterum ac tertio, ſaepe denique lectae, quod eas avidiſſime deſiderarem, quibus iamdiu carueram, tantum mihi ſolatii attulerunt, ut moerore illo meo, in quo verſabar, ac ſolicitudine magnopere me levaverint. Excuſatio autem illa tua, Murete praeſtantiſſime, quam tamen tua cauſſa libenter accipio, mihi non perſuaſit, ut penitus acquieſcam, ac tantam te interpoſuiſſe moram non doleam; ſed ſumma tua apud me auctoritas. Nam quod aliquis te ſua cauſſa ad proceres adire iubeat; nonnullus vero ſepulcralem inſcriptionem petat, aut alius ſcriptoris alicuius locum ſibi explicari velit; alius etiam epiſtolam ſuam aut carmen abs te emendari cupiat, multaque alia quae narras; huiuſmodine ſunt, quae te Pauli Sacrati tui memoriam deponere cogant? An non idem mihi, qui tecum minime ſum comparandus, ſaepe contingit, ut templo pontificio cum ſim addictus, (ut tute ſcis,) permulti me ſacerdotes conſulant, quid in hoc vel illo negotio leges & decreta iubeant atque decernant? quibus aut ſtatim reſpondeo aut eos inpoſterum diem differo; aliqui me controverſiae ipſorum arbitrum conſtituant? nonnulli quoque de aliquo ſcripturae ſacrae loco obſcuro ſententiam meam exquirant? plerique etiam me domi conveniant, qui a me flagitant, ut aliquam ſuam lucubrationem corrigam, & addam, minuamque? aliqui demum volumina afferant? Quos non admittere quidem ruſticani hominis eſſet; ab his vero hoc nos facere inviti & recuſan-

tes cogimur; & tamen nihil me a Mureto abducere poteſt. Quotidie de te cogito, de te meditor. Nam imago tua ante oculos mihi obverſatur; nihil ago aut tracto, quin teſtis adſis; nec unquam mihi in mentem venit dicere: Eat Muretus, & meas ad eum litteras non perferri conqueratur. Quin caeteros in longius duco, ne me interpellent, quo minus aut nonnullam tibi ſalutem mittam, aut certe ſcribam. Nam cum tu mihi omnium inſtar ſis, nonne cunctos poſthabere debeo, ut unum eximium Muretum tota cogitatione amplectar? Sed cum inquis, te, licet apud potentiſſimos quoſque gratia valeas, & commode ac laute iſtic vivas, urbis tamen ſatietate defeſſum eſſe, atque Venetias proficiſci in animo habere; ſcilicet arbitraris, quod tibi otioſo ibi licebit? non enim illic cuiquam cognitus es, nec Mureti nomen auditum eſt. Equidem, ſuaviſſime Murete, vix riſum tenere potui. Quaſi non memineris Hilarionem eremitam, teſte divo Hieronymo, peregrinatum eſſe in alienis civitatibus, ut omnibus ignotus eſſet: eum tamen a Daemonibus variis in locis publicatum fuiſſe. Quod cum multis aliis contigerit, ſic tibi quoque uſuventurum puta, ut multorum litterae, pueri, ac tonſores ipſi, ſi Venetiis eſſes, te perſpicuum facerent. Excellentiſſima enim tua virtus latere non poteſt. Immo, maioribus illic moleſtiis afficereris, ac penitus otio careres. Nam domi tuae nunquam ſolitudo eſſet, propterea quod nemo non ſummi Mureti conſpectu pauliſper frui vellet, qui hac tanta famae celebritate etiam longinquis & ultimis in terris habitantibus te notum eſſe intelligeret. Quae cum ita ſint, non eſt cur in hanc opinionem venias, quanquam te mecum ſuaviter iocari, ac longe ab hac cognitione abeſſe non me fugit. Ego quidem valde fortunatus eſſem, ſi multo propius abeſſes; ſperarem enim me in complexum eſſe venturum Mureti mei; at hoc optare me perinde eſt, ac ſi volare

cu-

cuperem. Quare cum nihil te iſtic beatius ſit, nihil felicius, clementiſſimi Dei beneficio hunc vitae ſtatum uſque ad ſummam ſenectutem retinere conare; nec mutationem facere cogita, ne cum meliore loco eſſe cupias, deteriore ſtatu ſis. Ego quoque me beatum appellabo, ſi hoc abs te obtinuero, ut pro tua ſingulari humanitate perbreves quidem, crebras vero ad me litteras mittas; quod ſaepe de te audire mirum in modum me delectet. Atque magno me hoc tibi beneficio devinctum eſſe fatebor. Vale Murete praeſtantiſſime. Ferrariae IV. Nonas Octob. CIƆ IƆ LXXXI.

Hic, quod adſcripta tempora poſcunt, commodiſſime ſequi poterant Epiſtolae tres 37. 38. 39.

M. ANTONIUS MURETUS
PAULO SACRATO SUO
S. D.
XXXIII.

BEne qui coniiciet, vatem hunc perhibeto optimum. Tu vero bene & vere conieciſti: ſum enim totus in edolando tuo illo munuſculo. Quod erit quidem mole exiguum: ſed, niſi me fallit commune malum ἡ φιλαυτία οὐκ ἄχαρι. Sed ſum ne ego obliviosſus & incogitans, qui nunquam tibi de aſmate illo, quod mihi tam diligenter curaras, gratias egerim? Mihi crede, uſque antehac credidi me officio functum: &, ſi quis iuſiurandum attuliſſet, iuraſſem, opinor, me id praeſtitiſſe. Nunc totam rem diligentius repetens & in memoriam revocans, recordor te mihi tunc ſcripſiſſe, cum Venetias, & inde, ni fallor, Patavium proficiſcereris. Ea mihi cauſſa fuit, ne ſcriberem, dum te domum rediiſſe cognoſſem. Sed quaeſo te, ne id durius accipias, neve me propterea minus ames: ac potius ita iudices, tanto te mihi cariorem fore; quanto mihi plura ignoveris. Illud quoque velim ſcias, fuiſſe aliam curam, quae me

dies aliquot tenuerit. Cum enim pigeret me iam hominem ſenem ſemper in conductis aedibus habitare: cogitavi de emenda domo, neque conquievi, donec id quod volebam effeci. Itaque emi domum ſane & amoenam & magnificam in radicibus montis Quirinalis quinque millibus nummum aureorum. Iam pacta, tranſacta omnia. Nunc alia me cura excepit, reperiendi illam pecuniae ſummam, quam tamen prope iam confectam eſſe confido. Cum Romam veneris, erit tibi paratum hoſpitium apud eum, quo neque tu quenquam cariorem habes neque ille quam te quemquam cariorem. Valetudinem tuam cura diligenter, mi Sacrate, quem ego medius fidius in oculis fero. Vale. Romae prid. Non. Octob. ex veteri ſupputatione: ſed ex hac nova correctione, XVII. Kal Nov. CIↃ IↃ LXXXII.

Sequitur Reſponſio Sacrati.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO I. C. S. D.

XXXIV.

EGo, Murete eximie, recte me conieciſſe vehementer laetor, te in poliendo rurſus dono illo abs te dudum mihi dedicato occupatum ſiluiſſe. Quod cum ex ſuaviſſimis atque optatiſſimis litteris tuis cognoverim, tanta laetitia auctus ſum, ut penitus neſciam quid amplius deſiderem. Quae maxima dulcedine omnes ſenſus meos ita moverant, (quotidie enim a divino ingenio tuo leporis inuſitati ac ſummae urbanitatis plenam orationem fluere animadverto,) ut illarum lectione mentem meam ſatiari non poſſe ſentiam. Et cum praeclarae ſint, etiam rarae ad me perferuntur, quo avidius eas appetam. Itaque in eis id mirum in modum me oblectaſſe, ac fere riſum moviſſe mihi exploratum habeas velim, quod te crediliſſe fingis, de aſmate illo

ad

ad te allato nomine meo certiorem me abs te factum, in memoriam verò rediiſſe, quod ad me non ſcripſeris; at continuiſſe te à reſpondendo, quoad de meo reditu domum, poſtquam Venetiis fui ac Patavii, a me non nihil intellexiſſes. Qnid enim venuſtius atque acutius excogitare potuiſti? Verum, Murete humaniſſime, quod das libenter accipio, praeſertim cum tu mihi affirmes me tibi gratiorem iucundioremque fore, ſi quicquid feceris, approbabo; & ego te tanti aeſtimem, ut quod abs te proficiſcitur, melle dulcius eſſe arbitrer. Me tamen puto tuam eo taciturnitatem expertum eſſe, quod totam in emenda domo cogitationem tuam fixeris, quam reperiſſe te prope Quirinalem collam amoenam, amplam, honorificamque, eamque emiſſe, mirum in modum & ex animo tibi gratulor: civis enim vere nunc Romanus es. Ego autem tanto cumulor gaudio, ut ſicut ſum alacris animo, ita ſi me non deficerent corporis vires, in complexum tuum cito me currere poſſe ſperarem, iſticque iucundiſſimo eius conſpectu frui, quem me ipſo mihi chariorem eſſe Deus optimus maximis teſtis eſt, teſtes & communes amici noſtri, quibuſcum de te ſaepiſſime ſermonem facio. Non deſpero tamen, poſtquam audio iter iſtuc citò confici poſſe, mihi te viſendi occaſionem a divina bonitate atque clementia aliquando oblatum iri. Quam, mihi crede, libenter arripiam, ut adhuc te videam ſemel, laetusque deinde moriar. Interim nunc abſens hoſpitio, quod mihi abs te paratum eſt, fruar mente, corpore autem praeſens, cum te complecti, oſcularique mihi licuerit. Vale aetatis noſtrae decus. Idibus Novembris. CIƆ IƆ LXXVII.

Hanc proxime, licet intervallo ſilentii aliquo, videtur excepiſſe Mureti ſequens.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS PAULO SACRATO SUO
S. D.

XXXV.

QUando, quod tibi debeo, praeſtare adhuc non poſſum, interim, ne plane malum nomen tibi videar, mitto ad te hanc qualemcunque homiliam: (m) de qua expecto iudicium tuum. Tirocinium hoc quoddam fuit, quaſique experimentum, nunquam enim antea in eo genere verſatus eram. Puto tamen fore, ſi vita ſuppetet, ut eiuſmodi plura mediter: nuſquam enim animus meus in hac iam inclinata in ſenium aetate libentius conquieſcit. A te quin amer, non dubito: neque enim, hac quidem in re, volo tui ſimilis eſſe; qui ſimul atque ego paullum a ſcribendo ceſſavi, ſtatim excidiſſe te mihi ex animo ſuſpicaris. Ego vero te, etſi in ſcribendo piger ſum, ſemper tamen in memoria habeo; neque dies ullus praeterit, quo non in precibus quotidianis nominatim Deo te tuaque commendem quod cum facio, id facio, quod ſummus erga me amor tuus promeretur. Vale, mi amiciſſime Sacrate. Romae, prid. Id Ian. CIↃ IↃ LXXXIII. (n)

Sequitur Sacrati Reſponſoria.

PAULUS SACRATUS M. ANTONIO MURETO I. C. & C. R.
S. D.

XXXVI.

DUdum Ioſephus Guidotus, optimus ſane vir mihique amiciſſimus mandatum tuum curavit diligenter

(m) *Orationem intelligit, habitam de S. Iohanne Evangeliſta, quae Vol. II. eſt 2. p. 259. declarabit Epiſtola ſeq.*

(n) *Hunc annum, non qui alias legebatur 1582. appingendum eſſe, vincit harum Epiſtolarum ſeries.*

ter, ut concionem illam ad me, ὁμιλίαν vulgo a nobis appellatam, miſerit, quam in ſacello Pontificio de S. Ioannis Apoſtoli & Evangeliſtae feſto habuiſti. Sed ad eum ſcripſi, ut eam mihi fuiſſe redditam, ac mirum in modum gratam atque iucundam extitiſſe tibi ſignificaret, & a me te reſponſum eſſe laturum, cum ea quae me nunc angit, cura levatus ero: quo ſe officio functum eſſe mihi reſcripſit. Et quamvis ſollicitudine adhuc liberatus non ſim: nolui tamen differre amplius, cum tu nequeas expectare iudicium meum, (in quo certe non mediocre tuum erga me ſtudium elucet, ac ſingularis tua humanitas,) ne iuſte tibi de me querendi occaſionem praebeam, quod divina tua ſcripta tanti non aeſtimem, quanti iure facienda ſunt. Ac primum tibi affirmo, eam me ter quaterque & ſepties (o) legiſſe maxima animi cum voluptate, qua perfundebar; mecumque tacitum te admiratum fuiſſe, quod, ad quamcunque rem animum attendere velis, eam perfectam & abſolutam reddas. Quis enim iſtic eſt, qui te in iſto dicendi genere perpetuo verſatum eſſe non credat? Quam optime in tres partes orationem tuam diviſiſti, & eas diſertiſſime explanaſti, etiam ad imitandum nos Divum hunc valde hortando. Quid de peroratione dicam? an quicquam ſanctius, quicquam accommodatius, quicquam ea elegantius deſiderari poteſt? Ad obeundum iſtud munus, mihi crede, ſaepe accerſeris. Itaque para te, tanquam in aciem proditurum. In iſto enim campo vagari tibi licebit admirabili eloquentia tua. Quin etiam vereor, ne poſthac te unum audire velint, ampliſſimi patres illi, quibus tu inſtar omnium ſis. Nimirum non audio quenquam iſtic eſſe, quem tecum conferre poſſimus. Sed haec hactenus. Quod ſcribis te nolle mei ſimilem eſſe, qui ſimul ac ſilentium parumper facis, me tibi excidiſſe ſuſpicer: nullum affers, Mu-

rete

[o] *forte legendum:* ſaepius.

rete humaniſſime, argumentum cur nolis. Ego autem reſpondeo, nullam a me tibi occaſionem dari, quod velis: Nam & litteris & nunciis adeo ſaepe tibi obſtrepo, ut verear interdum, ne tibi moleſtus ſim. Tu vero, niſi a me ſtimulatus nunquam ad me litteras mittis; ex quo facile perſpicis, me ſemper vereri, ne tibi elabatur Paulus Sacratus, meque in loco ſummi ſtudii ac beneficii hoc numerare, quod me tecum in gratia eſſe patiare, mecumque tua ſcripta communices. Denique quod ais te in precibus tuis mei memorem eſſe, magna eſt certe amoris erga me tui ſignificatio: attamen parem & mutuam tibi voluntatem non ſolum tribuo, ſed longe te etiam ſupero: quod ab eo tempore, quo te conciliavi mihi amicum, atque adiunxi, in ſacris meis nomen illud tuum mihi iucundiſſimum nominare non deſtiterim; & quoad ſpiritum ducam, nunquam ceſſabo. Vale Murete aetatis noſtrae decus. Ferrariae. Non. Febr. CIↃ IↃ LXXXIII.

Si tempus adſcriptum non fallit, merebatur huic proxima, licet ad aliam, quae periit, reſpondeat, poni 40.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
PAULO SACRATO SUO.

Huic & ſequentibus duabus Epiſtolis commodior locus erat futurus ſtatim poſt 32.

XXXVII.

OTioſus ſum. Non ſaepe uſurpare mihi hoc verbum licet. Ut igitur, ſi una eſſemus, quicquid daretur otii, tecum libentiſſime conſumerem: ita nunc tecum abſens per litteras colloquar. Sed ut inter praeſentes, cum ſermonis argumentum deeſt, quaerere alter ex altero ſolet, ecquid novi audierit, ut inde naſcatur ſermonis occaſio: ita fingam te ex me nunc quaeſiiſſe,

ſiiſſe, num quid novi Romae acciderit, Utrum autem reſpondeam, incertus ſum; nova ne multa quotidie & accidiſſe & accidere; an nihil omnino novi. Nam & multa nova, inſperata, inopinata quotidie eveniunt, & alia quadam ratione vetera, vulgata, uſitata omnia. Hic, quem nuper nemo aſpectu, nemo ſermone dignabatur, repente dives effectus, colitur ab iis, qui eum haud ita pridem ne reſalutandum quidem eſſe duxiſſent; faſtidit eos ipſos, quos nuper horrebat; aditur per epiſtolam ab iis, qui nudius tertius eum, ſi quid peteret, poſtridie redire iuſſiſſent. Quis non hoc miretur, ut novum? Fit ille ex gregario milite Epiſcopus; alias mulos ſtrigere ac defricare ſolitus, tanquam ex fonte aliquo biberit, qui prudentes & rerum multarum experientes efficiat, (ut olim Pyrene pota faciebat poetas) in conſilium de maximis rebus adhibetur; ſupercilii ac capitis motu de maximi momenti negotiis, nemine ridente, decernit. Alius, cuius mane exituri artium cohortes clientium obſidebant, cuius aures precibus obtundebantur, manus oſculis conterebantur: ab iis quos nuper aſpectu beabat, inſalutatus praeteritur. Cui non haec nova & admiranda videantur? Sed haec qui mirantur, nunquam eis quod mirentur defuturum eſt. Vetera ſunt, quotidiana ſunt, obſoleta ſunt. Non tam mirandum eſt, quod eveniant, quam mirandum eſſet, ſi non evenirent. Quam multos, qui diu iacuerant, in altum repente ſublatos; quam multos, cum diu in ſublimi ſtetiſſent, momento deiectos vidimus? Qui talia mirantur, ſolem veſperi occidere, eundemque mane redire mirentur. Ego ſi in quempiam virtum antiquae fidei ac probitatis inciderem, qui & aliis honeſta praeciperet, & ipſe ad regulam ſuam viveret; qui ſine ambitioue, ſine ſimulatione, ſine malis artibus ad virtutem & honeſtatem tota mente ferretur; clamarem, *Porro Quirites*. Id mihi novum, inuſitatum, admirabile vide-

videntur. Aegrotare hunc, illum mortuum eſſe; alii natos liberos, alii mortuam uxorem, illum iter ingredi, hunc in urbem redire: haec ita communia & tralatitia ſunt, ut mirere eſſe, qui talia mirentur. Sed nonne divinaveram fore, ut non diu otioſus eſſem? Ecce tibi neſcio quis fores cubiculi pultat. Quicunque eſt, expectabit tamen, dum has litteras obſignavero. Multum illi debes, quiſquis eſt. Oneraſſem te hodie tam multis nugis, ut petiturus fueris a me, ut potius nihil omnino ſcriberem, quam talia ſcriberem. Sed iterum ac tertio iam verberatae ſunt fores. Valebis igitur, & ineptias meas aequo animo feres. Romae XVI. Kal. April. cIƆ IƆ LXXXII.

Reſpondit Sacratus, quod ſequitur.

PAULUS MANUTIUS
M. ANTONIO MURETO I. C.
S. P. D.
XXXVIII.

QUantum me delectaverit veriſſimarum & argutiſſimarum lectio litterarum tuarum, quas ego abs te proxime accepi, Murete eximie, haud explicari a me poteſt. Iampridem enim nullam ex re ulla, quae mihi ſecunda evenerit, maiorem delectationem percepi. Sed riſum tenere non potui, quod tu nugas appellas, ea, quae ad me ſcribis, cum illis verius nihil ſit. Nam ſi quotidie in aliis civitatibus huiuſmodi accidunt nova, quae admirentur homines, ubi magnitudo & varietas eſt, multitudoque cauſſarum, & quo exterae nationes & gentes innumerabiles undique confluunt, quidpiam iſtic inuſitatum ac novum videre non velimus? Sed quamvis, ut optime ſcribis, haec iam antiqua ſunt, quae nemini mira videri debeant; tamen cum audio quempiam, qui ex pauperrimo locopletiſſimus repente factus ſit, vel ex ovium cuſtode aut ſuum,

in

in ampliſſimas dignitatis atque honoris ſedes aſcenderit, non poſſum non confugere ad illud D. Pauli pronunciatum, ut exclamem: *quam incomprehenſa ſunt iudicia Dei, & eius viae a quo inveſtigari queunt?* (p) Nam cum voluntas ipſius rerum omnium cauſſa ſit, nos firmiſſime aſſeverare ſemper oportet, ſic illi placuiſſe; ſicut nunc eidem gratum eſſe perſpicio, quod in dies magis ardeam amore & obſervantia excellentiſſimi Mureti mei. Cui an vetus an nova videatur haec inſitiorum ad eum miſſio: opinor illum eſſe dicturum, quod inſtitutum quidem vetus ſit & antiquum, res vero ipſa recens. Ac morem hunc meum, quoad vivam, certe ſervabo; cupio enim, ut illa, quae a me alias ad te ſcripta ſunt, quaeque a multis iam leguntur, veritate nitantur. Tu autem inſtitutum tuum profecto non tenes, &, ſi hoc novum mihi videri dicam, non me fallat animus. Nam quotieſcunque aliquam ad Pontificem, aut alibi orationem habebas, praetermittere non ſolebas, quin exemplum unum aut duo ad me mitteres; & tamen cum nuper iſtic de Melitae Principis obitu concionatus ſis, (q) eumque laudaveris, orationem iſtam legere mihi non licet. At tu fore non iudicas admiratione dignum, ut Paulum Sacratum e memoria tam facile deponas, quod non inſolita tibi ſit haec agendi ratio, ego ſecus cenſeo, & miror maiorem in modum, cum non ignores, quam libenter tua ſcripta legam, me ab te excellentis ac ſingularis ingenii tui ſuavitate fuiſſe privatum; tibique id in mentem non veniſſe, quod in litteris tuis lingua vernacula ſcriptis fueris pollicitus, te paucis poſt diebus impertiturum mihi neſcio quid; niſi epiſtolam iſtam, cui reſpondeo, multarum rerum varietate ac dicendi artificio ornatam valde, inuiſti. Neque mirari prius de-

ſinam,

(p) *Rom.* 11. *v.* 33.

(q) *Oratione, quae Vol. II. eſt* 26. [*al.* 21.] *p.* 427. *obierat autem ille exeunte anno* 1581. *Thuano teſte lib. LXXIV. f.* 413.

ſinam, quam tu curaveris, ut illa ad me perferatur lucubratio tua, (ſi non vis me eam cogitationem incidere, ut de tuo in me ſtudio nonnihil imminutum ſit,) quae mihi quin gratiſſima atque iucundiſſima futura ſit, te non dubitare certo ſcio. Tibi carum atque acceptum extitiſſe munus illud, quod obivit Franciſcus Sadoletus, ex tuis litteris cognoſcere aveo. Vale Murete praeſtantiſſime, atque aetatis noſtrae decus. Ferrariae III. Id. Aprilis. CIↃ IↃ LXXXII.

Quae iam ſequitur, videtur huic reſpondere.

M. ANTONIUS MURETUS,
S. D.
PAULO SACRATO SUO.
XXXIX.

REperiam tamen aliquando aliquid temporis, quod in ſcribendis ad te litteris ponam: meque tibi de tam diuturno ſilentio purgem. Purgabo autem me uno verbo: Purgabar. Quod niſi me Deus, ut tempeſtive facerem, in mentem immiſiſſet, ſi ulla medicis fides habenda eſt, praeſens mihi letalis morbi periculum imminebat. Ita mihi ingens quaedam copia pituitae ac bilis atrae omnes corporis meatus obſtruxerat, vix ut evaſurus viderer. Sed bene, quod occupavimus, celereſque fuimus in praecavendo. Si paulum modo ceſſatum eſſet, fuerat tibi amicus Sacrate. Nunc redeamus ad veterem conſuetudinem noſtram confabulandi per litteras, & ut praeſentes ſolemus, feriis ioca, iocis ſeria commiſcendi,

Ita multa in unum iura ut cum miſcet coquus.

Accepi infitia tredecim, numerum huic pontificatui congruentem: (r) & cum eis ſcopas excutiendo e veſtibus pulveri binas ſane quam elegantes. De iis omnibus habeo tibi, ut par eſt, magnam gratiam. Vellem quo-

[r] *Fuit enim tum Pontifex Gregorius XIII.*

que aliquid eſſet, quod tu tibi curari velles, non deeſſem officio. Sed tu iampridem ita mecum ſocietatem coiiſti,ut tuae partes ſint dandi,accipiendi meae. Tuum tamen aliquando fuerit, aliquid mihi mandare, quod tua cauſſa faciam: niſi operam meam tam parvi deputas, nihil ut tibi navare poſſim. Equidem ſi nihil aliud potero, augebo ac cumulabo acceſſione aliqua munuſculum aliud, quo tu tanto opere oblectari viſus es: commentariolum illum dico in particulam pandectarum. Quem perpolitum diligentius, & altero tanto auctiorem tibi denuo apponam: Etſi non ſum neſcius, repetita crambe quid audire ſoleat. Sed non poſſum facere, quin tibi aſſidue aliquid oneris imponam. Ardeo incredibili quadam cupiditate libri cuiuſdam aſmatnm Cypriani Roris, qui quotus ſit, neſcio: ſed ea ſigna huic epiſtolae ſubiiciam, ex quibus facile, quid velim, intelligi poſſit. Ac vide, quantopere tua facilitate abutar. Velim te & per te & per amicos operam dare, ut eum reperias & ad me mittas, precibus, pretio; quoquomodo *Mea nihil refert*, ait adoleſcens ille Terentianus, *dum potiar*. Levicula res videri poteſt: ſed tamen magnum mihi a te officium tributum putabo, ſi hanc moleſtiam mea cauſſa ſuſcipere ad devorare non gravaberis. Hoc igitur ita a te peto, ut ardentius ac maiore ſtudio petere, hoc quidem tempore, nihil poſſim: Fer, quaeſo te hoc ineptum ſtudium meum, & amico, quaſi aegrotanti, obſequere. Ama me & valetudinem tuam cura. Romae 14. Kal. Iul. CIↃ IↃ LXXXII.

M. ANTONIUS MURETUS
PAULO SACRATO SUO.
S. D.

Commodior huic locus fuiſſet proxime poſt Epiſt. 36.

XL.

ET annua quae mihi voluntate praeſtas accepi libenter, & epiſtolam tuam libentiſſime. Quem cum

uno obtutu totam percurriſſem, principio miratus ſum, nihil in ea ineſſe, quod ad eam, quam ad te proxime ſcripſeram, pertineret. Poſtea animadverti ſcriptam eſſe de menſe Aprili, quod admirationem ſuſtulit. Quid ego nunc tibi gratias agam? Magis mihi curandum, ut tibi aliquid pro iſta liberalitate tua reponam, quod omnino faciam. Hanc aeſtatem, ſimul atque otium erit ab hoc iampridem moleſto publice docendi munere, decrevi mihi vindicare, & in ſcriptis quibuſdam meis edolandis conſumere, in quibus erit aliquid iampridem Sacrato ſacratum. Nam quod tu mea extollis, tua abiicis: ne vivam, ſi quidquam a me praeſtari tibi poſſe arbitror, in hoc quidem genere, quod tu ſi aſſe emeris, non nimis care emeris. Sed quando ipſi me iuris magiſtri docent, tanti eſſe quidque quanti vendi poteſt: non ego quidem te fallam, neque committam, ut ex aedilitio edicto mecum experiri queas. Sed ſi tu te ipſe indues, ſi pluris licitaberis mea, quam ego ipſe addicerem: errare te patiar, neque ero tam ſtultus, ut pretium rebus ipſemet meis detraham. Ago tibi ingentes gratias Sacrate optime & humaniſſime, & ad illam verboſam epiſtolam, quam nuper ad te dedi, aliquid expecto. Vale. Romae, ipſo pervigilio Pentecoſtes. CIↃ IↃ LXXXIII.

M. ANTONIUS MURETUS,
S. D.
GILBERTO GENEBRARDO,
Theologo eruditiſſimo, & ſacrarum litterarum doctori Regio.

XLI.

ET litterae tuae ſuaves mihi atque optatae fuerunt, & liber quem ad me miſiſti, multis nominibus cariſſimus. Primum quod ingraveſcente iam aetate, ſero quidem (video enim, quanto id maturius facere debuerim,)

rim,) ſed tamen aliquo , ut ſpero , cum fructu , in ſacrorum librorum lectione quotidie temporis aliquid ponere inſtitui , magis magiſque in dies perſpiciens , alia omnia inania eſſe , ex eis ſolis veram animi quietem , ſolidum & efficax remedium adverſus improbas cupiditates, certiſſimam moleſtiarum, quibus in hac vita conflictantur etiam , qui feliciſſimi videntur , conſolationem peti oportere . Mihi autem, quanquam in aliis ſtudiis minoris momenti non prorſus inexercitato, in his tamen plane tyroni , multa occurrunt , in quibus haeream, neque ſatis ipſe per me explicare me poſſim . Ac facio quidem quod Moſes iubet, ut interrogem ſenes meos , id eſt , ut illos perpetuo eccleſiae conſenſu probatos patres conſulam , ex illorum libris , eorum quae minus intelligo , explicationem petam . Sed illi plerumque grandia quaedam & ſublimia loquuntur , ἀλληγορικὰ καὶ ἀναγωγικὰ, quae ego ſuſpicio quidem & admiror, & divinitus cogitata eſſe video : ſed tamen,ut puerulus, lac concupiſco , & aliquam eiuſmodi interpretationem requiro, quae ſimpliciter ac dilucide ſententiam eorum , quae lego grammaticorum more ſingula verba minutatim perſequens , mihi patefaciat. Ea ſuffulto ac ſubnoxio faciliorem mihi ad ardua illa gradum fore, confido . Cum tu igitur, talis tantuſque vir tale quoddam munus non ſuſceperis modo, ſed ut ex litteris tuis intelligo, magna iam ex parte confeceris: quantum tibi me Genebrarde, quantum alios mei ſimiles, qui ſane multi ſunt, eo nomine debere arbitraris? Deinde quod a pſalmorum potiſſimum editione exorſus es, vix credas, quam id mihi gratum optatumque obtigerit. Mirabiliter enim capior eius libri lectione: cumque mihi certa pars illius ex eccleſiae inſtituto quotidie legenda ſit , ſubiniquo interdum animo ferebam,tam multa eſſe,quae intelligentia conſequi non poſſem . Ex quo autem librum tuum accepi , ſenſi magnam mihi detractam eius

moleſtiae partem. Ideoque quoties eum in manus ſumo, (quotidie autem id facio,) fauſta tibi ac felicia omnia comprecor, & quanta maxima poſſum animi contentione a Deo peto, ut tibi ad tam ſanctum & ſalutare opus perficiendum vitam proroget, vires augeat, otium ac quietem tribuat; inprimis autem, ut mentem tuam perpetua ſpiritus ſui luce colluſtret. Perge, obſecro te, Genebrarde, in tam ſancto propoſito: etiamſi ſcires, induſtriam tuam ab iis, qui in cathedra peſtilentiae ſedent, non riſu modo, ſed probris ac conviciis omnibus exceptum iri. Quanto pluris apud te eſſe debet, quod omnes te pii ac probi laudabunt; quod pro te vota facient; quod, etiamſi ab hominibus nihil conſequare, is ipſe qui hoc beneficium hominibus per te praeſtat Deus, bonum opus ſuum in te remuneraturus eſt. Summo quidem Pontifici, cuius tu iudicium & autoritatem, ut facis, maximi facere debes, Liber tuus iucundiſſimus fuit: eique ſi pari ſtudio ac fide in caeteris ſacroſanctis libris illuſtrandis perexeris, neque facultas, neque voluntas ornandi tui defutura eſt. De negotio tuo quid actum ſit, a fratre tuo intelliges. Vale, meque mutuis apud Deum precibus adiuva, Romae IV. Idib. Aprilis, cIↃ IↃ LXXXI.

M. ANTONIO MURETO ASCANIUS COLUMNA

S. Sophiae Abbas

S, D.

XLII.

MEmini, Murete Romanorum eloquentiſſime, (Romae noſtrae gratulor, quod te Gallum hominem Romanum & civem meum appellare poſſim,) memini inquam, mi Murete, cum Romae te publice dicentem docentemque puer audirem, tanta me ad eloquentiae ſtudia cupiditate incenſum, ut ſi quid in iis profeci, quan-

quantumcunque illud ſit, totum tibi deberi videatur. ceſſere huc privatae tuae ad eloquentiam cohortationes, quae ex eo tempore ita adhuc haerent in animo, ut noctes ac dies quibuſdam quaſi ſtimulis pungant. Deterret interdum ab incepto difficultas, & ſtatim ac quantum ab hac laude abſim, cogito, debilitatur langueſcit induſtria. Sed revoco ipſe me, & ut animos mihi ipſi addam, ingenii periculum facere interdum libet. Orationem ſuperioribus diebus habui in funere ſereniſſimae Annae Auſtriacae, Hiſpaniarum Reginae, quam ad te cum his litteris mitto: Si quid erit, quod Romanas aures offendat, ſcito philoſophorum & iuriſconſultorum barbariem candorem illum Latii quodammodo infuſcaſſe; tanta iam ſunt cordis & linguae facta diſſidia. Sin quid erit, quod a te laudari poſſit, fruere tanto bono, & gaude, te Romanam iuventutem ad amiſſam eloquentiae poſſeſſionem recuperandam & verbis exemplo excitaviſſe. Vale, Salmanticae pridie Id. Mai. CIϽ IϽ LXXXI.

Sequitur Reſponſoria Mureti.

M. ANTONIUS MURETUS ASCANIO COLUMNAE S. Sophiae Abbati *S. D.*

XLIII.

BEatus mihi viderer, Aſcani, adoleſcens praeſtantiſſime, ſi id, quod ſcribis, penitus credere auderem, & exemplo te & cohortatione mea incitatum, eloquentiae ſtudio exarſiſſe: neque id minus mihi glorioſum ducerem, quam aut Herodoto, aut Calliſtrato fuit, illi Thucydidem, huic Demoſthenem ad ea ſtudia, in quibus uterque poſtea principem locum tenuit, excitaſſe. Sed vereor, ne tu pro illa, quae ita generi veſtro propria ac perpetua eſt, ut in te tamen mihi quidem ſemper eminere praeter caeteros viſa ſit, humanitate, ac

comitate, id mihi ſponte tribuere volueris, quod hominem, quem tui obſervantiſſimum & gratiae tuae cupidiſſimum eſſe cognoſces, libentiſſime auditurum putares. Utut tamen eſt, nolo obſtare ipſe felicitati meae, neque committere, ut & tibi minus, quam par eſt, fidei habuiſſe videar, & hoc tanto tamque inſperato gaudio, quod mihi a te obiectum eſt, minus aliquo ac ſincero fruar. Dicar ſane & nunc & apud poſteros, Aſcanio Columnae, magni illius M. Antonii filio, Romanae iuventutis Principi, dux & auctor ad eloquentiam fuiſſe: qua ille poſtea, non me modo, qui quam non excellam ſentio, ſed omnes aequales ſuos magna omnium cum admiratione ſuperarit. Glorioſum mihi fuerit ab eo victum fuiſſe, cuius ego patrem, de victo communi hoſte triumphantem frequentiſſima populi Rom. concione celebrarim. (s) Perge igitur Aſcani, perge Romanae nobilitatis eximium decus, & cum philoſophiae ac iuriſprudentiae ſtudiis, in quibus mirificos te progreſſus feciſſe & audio, & facile credo, iſtam ornate copioſeque dicendi laudem coniunge. De oratione tua ingentes tibi gratias ago, atque a te peto, ſi quid poſtea eiuſmodi edideris, uti me participem facias. Ego quoque meorum aliquid ad te mittam, ſi ex litteris tuis gratum tibi id fore cognovero. Vale. Romae prid. Id. Iunii CIↃ IↃ LXXXI.

Q. CORRADUS
M. ANTONIO MURETO
S. P. D.
XLIV.

VIx enim aliud a me nunc quidem erit ἐπιςολικόν. Nam ſcribere accuratius dum volo, diu officium negligere ſum coactus, quod epiſtolam non invenio adhuc dignam eloquentia tua. Itaque Marcelii Veſtrii &

(s) *Vide Volum I. Orat. 19. p. 170.*

& Antonii Militiae mei litteris, & amore potiſſimum tui ſemper antea permotus, iam nimium ſero, hanc ad te, quidlibet potius quam epiſtolam, ſcripſi, teſtem veteris obſervantiae in te meae. Spero mihi poſthac faciliorem aditum fore ad te ſcribendi, illo ſaltem nomine, quod ex litteris tuis mearum ſe offert ὑπόθεσις multa litterarum. Tu fac nos ames: equidem rapior ad amorem tui. Vale. Neapoli IV. Non. Mai.

Siquitur Reſponſio Mureti.

MURETUS Q. MARIO CORRADO
S. D.
XLV.

PErgratae mihi fuerunt litterae tuae. Antea enim, fatebor, ſubinvidebam amiciſſimis quibuſdam meis, ad quos extant epiſtolae tuae, quod in eis ad me nulla legeretur. Ac, quod tu, quaſi communis quidam omnium, qui in Italia ſunt, elegantium atque eruditorum hominum pater, cum illam inter eos gloriae ac nominis haereditatem divideres, nullam mihi eius ne unciolam quidem aſperſiſſes, ſed me tanquam ἄγροικόν τινα καὶ ἄμουσον praeteriiſſes: meditabar olim, ſi ita fors tuliſſet, adverſus tabulas tuas inofficioſi querelam. Extra iocum, Corrade vir optime & eruditiſſime multi iam anni ſunt, cum e ſermonibus primum Petri Io. Perpiniani, qui, dum vixit, mihi coniunctiſſimus fuit, denique multo etiam magis ex libris epiſtolarum tuarum, tanti te facio, ut verae ac ſolidae eruditionis, eximia quadam latinae orationis facilitate ac copia, tecum ex huius aetatis hominibus pauciſſimos comparem, neminem certe anteponam. Itaque quoties mihi copia fuit hominum, qui te familiarius noſſent, quaerebam ſtudioſe de te de moribus tuis, (quos tamen ſatis mihi videbar e ſcriptis tuis habere perſpectos,) de tua valetudine, de toto denique rerum tuarum ſtatu:

ut omnes facile cernent cupiditatem conſtituendae tecum amicitiae meam. Nunc te quoque erga me eodem animo fuiſſe video: neque quiquam a perfectione amicitiae noſtrae aliud aberat, quam ut uterque agnoſceret alterius erga ſe voluntatem. Antehac enim erat ξυνοῖα μὲν, λανθάνουσα δέ. Quae cum ſe tandem patefecerit, ſerius quidem, quam par erat, & quam ego cuperem: quaeſo te, mi Corrade, ita enim vocare te poſſe videor, quaeſo inquam te, demus operam, ut eam, pro ſua uterque parte, omni officiorum genere quam diligentiſſime colamus. Ego, quid a me tibi praeſtari poſſit, nondum video: illud quidem tibi omni adſeveratione confirmo, ſi quid evenerit, in quo tu perſpicere ſtudium erga te meum velis, curaturum me, ut re ipſa intelligas, neminem tibi eſſe, quam ego ſum, vere atque ex animo amiciorem. Vale Romae XIV. Kal. Iunii.

MURETUS IOAN. ANTONIO ODISCALCO SUO

S. D.

XLVI.

ETſi pro mutua inter nos voluntate tibi eſſe dubium non poteſt, quin tua omnia mihi cara ac iucunda ſint, tamen mihi hoc affirmanti credas velim, litteras tuas mihi etiam iucundiores fuiſſe, quam tu exiſtimare facile poſſis. Nam &, quod ego ſummopere cupiebam, continebant, λεπτομερέστατα totam rationem itineris tui, & quae iſtic vita, qui mores, quae cum caeterarum artium, tum iuris docendi ratio, ita diſerte ac luculenter explicabant, ut Ulixis Homerici narrationem Alcinoo ac Phaeacibus minus fuiſſe iucundam putem. Admiſcueras etiam eis plurimum nativi illius leporis, & αὐτοφυοῦς urbanitatis, qua praeſens ſermones tuos condiebas: ut eas legens tantum non ſpectare te, ac tecum

con-

conſabulari viderer. Acceſſit ad voluptatem meam, quod patruus tuus, V. C. qui eas mihi uſque in Quirinalem, (ibi enim nunc ſumus,) ipſemet attulit, oſtendit mihi etiam eas, quas ad alterum patruum ſcripſeras, quibus eadem prope quae in meis, ſed latine expreſſa, continebantur. Iam demum agnovi, quid te adduxiſſet, ut ad me populari ſermone ſcriberes. Neque enim illud te movit, in quo iocaris, Phormionis exemplum: ſed id potius feciſti φιλοτιμούμενος· παρ' ἡμῖν ὅτι τῇ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἰδιώμασιν εὐεπίᾳ. Quod artificium tuum cum iam detectum eſſe videas: cenſeo poſt hac ad me quoque latine, ſi videbitur, ſcribas. Quod tamen ea lege a te peto, ut ne propterea minus crebras, aut minus longas litteras des: quidvis enim malo, quam earum fructu carere. Gaudeo mecum de iis, qui iſtic ius civile profitentur, vanum fuiſſe: & eos ſcriptores, quos ego tibi dilaudare conſueveram, etiam iſtic vigere. Felicius hac in parte tecum actum eſt, quam cum quibuſdam aliis συμφοιτηταῖς tuis, qui ut a me digreſſi ſunt, inter illos συρφετώδεις ac βορβορώδεις ſplendidarum ineptiarum magiſtros conſeneſcunt. Ego & tibi hoc nomine, ut debeo gratulor, & cupide tempus illud expecto, cum ad nos non illa inani δικηγορίᾳ, ſed vera ac ſolida iuriſprudentia inſtructiſſimus revertaris. Nondum audiſſe te puto, me hic pandectas publice interpretari, non ſine aliqua moleſtia eorum, qui nollent configi oculos cornicibus, & *quae iuvenes dedicere, ſenes ridenda fateri.* Equidem dabo ſtudioſe operam, ut eripiam ex animis hominum ſtultiſſimam illam opinionem, nihil in iure aut ſapienter cogitari poſſe, quod non ex illis lacunis hauriatur, aut erudite dici, quod non inſulſe ineleganterque dicatur. Spero me his aeſtivis menſibus, quibus res proferentur in Tiburtino ſeceſſu aliquid novi edolaturum. Quicquid erit, ſi modo erit, (ſum enim mirifice Callippides,) ad te mittetur. Interea amabis

me,

me, ut facis: ſcis enim te id mutuo facere, & ad me, quam ſaepiſſime poteris, ſcribes. Vale.

MURETUS THOMAE MARTINO SUO.

XLVII.

NIſi me tibi bene notum eſſe confiderem, Martine optime & humaniſſime, valde vererer, ne apud te veniſſem in magnam opinionem non tarditatis modo, a quo vitio me interdum non longiſſime abeſſe fateor, ſed etiam eius, a qua ſemper abhorrui, inhumanitatis. Ad litteras enim, quas ad me pleniſſimas amoris & officii Lutetia de menſe Septembri dediſti, nunc demum, id eſt quarto poſt menſe reſpondeo. In quo tamen nulla a me culpa contracta eſt. Nunc enim eas a Caſtorio noſtro accepi, eiſque magna cum animi voluptate perlectis, ſtatim me ad ſcribendum contuli: ut hae, quibus me apud te omni ſuſpicione exſolverem, paratae, eſſent, ſimul atque eſſet cui darem. Quod conſervas memoriam mei, amiceque de me, cum occaſio eſt, loqueris, gratiam habeo. Ego quoque te, mihi crede, unice amo: neque quicquam eſt, quod quidem a me praeſtari queat, quin ego id libenter ac cupide etiam, cauſſa tua facturus ſim. Debeo hoc virtuti & eruditioni tuae: debeo amori erga me, quem in te mihi perſpexiſſe videor prope ſingularem. Quod autem etiam clariſſimum ac praeſtantiſſimum virum, Archiepiſcopum Narbonenſem, uſque eo amicum eſſe ſcribis, ut de me, homine tenui & infimae ſortis, tantus vir & amanter & honorifice loquatur: qua me laetitia ex iſto nuntio eſſe affectum putas? Cuius tu gratiam, quaeſo te, Martine mi, omni mihi ratione conſerva: eique meo nomine pollicere, me ea quidem quae ſunt ingenii & eruditionis, & eius generis laudum, nolle in me recipere, neque ea cauſſa teneri: certe quidem quae de meo erga Catholicam religionem animo, de ſtudio bene me-

rendi

rendi, quantum in me erit, de omnibus aliiſque eiuſmodi praedicare dignabitur, ea me perpetuo, cum Deo volente cumulate praeſtiturum. Puteanus iampridem deſiit ad me ſcribere: quod ego, dum me amare pergat, aequo animo feram. Nihil enim ab amicis, niſi commodo ipſorum, poſtulo. Illum Muſarum chorum, quem litteris tuis complexus es, τὸν μυστηγέτην Auratum; Ronſardum pridem Pindarum, nuper etiam Homerum Gallicum; ſuaviſſimum mihi amiciſſimum fratrem meum, & iam illi Homero ſupparem Heſiodum Baifium; & eum, cui ego quam nomine, utinam & eruditione tam propinquus eſſem, Duretum; & elegantiſſimi hominem ingenii Paſſeratium, meos veteres amicos, quorum ego ipſa recodatioue recreor & afficior intimis ſenſibus: eos igitur omnes mihi viciſſim ſaluta. Vale.

MURETUS ALEXANDRO IUSTINIANO MEDICO S. D.

XLVIII.

QUod ad tuas amantiſſime ſcriptas litteras ſerius reſpondeo, certo ſcio te &, cur id faciam, cognoſcere, & quod faciam ignoſcere. Illae vero mihi pergratae, perque iucundae fuerunt, &, ſi quid mihi credis, viſae ſunt aliquam morbi partem levaſſe. Ego ille, Alexander, qui nunquam in vita ne leviſſimo quidem morbo tentatus fueram, totos viginti dies in lecto decubui: cum interea cibo & pauciſſimo & tenuiſſimo utens, quem tamen ipſum vix capere poteram, idem potarem quod canes. Itaque partim inedia, partim purgationibus ita exhauſtus ſum, ut ipſemet mirer. Neque minus animus exinanitus eſt: cum hoc toto tempore nihil legere, nihil ſcribere nihil meditari licuerit. Quare illa tua, quae oſtendis te eſſe miſſurum, mitte, quaeſo te, quam primum, ut ad homi-

nem

nem famelicum. Sed amice magne, noli id facere ea ſpe, qua ſignificas fore, ut a me accipias χρύσεα ἀντὶ χαλκείων. Nam & tua omnia χρύσεα plane ſunt, & mihi ne χάλκεα quidem ſunt domi. Imitare potius hominum vere liberalium ingenium atque naturam, qui quicquid poſſunt, in eos, quos amant, conferunt, nulla ſpe, ut ait Ariſtoteles, quicquam ab eis recipiendi. Saluta mihi diligenter Iohannem Dellianum noſtrum: ad quem ſcribam cras: nam nondum multum uno die ſcribere audeo: tibi autem, qui prior ſcripſeras, prius reſponderi aequum fuit. Vale prid. Non. Oct. Patavio.

MURETUS ALEXANDRO IUSTINIANO
S. D.
XLIX.

VEre iudicas, nihil detractum eſſe de vetere illa noſtra coniunctione propter diuturnam intermiſſionem litterarum. Neque enim unquam deſii amare te, de te ſtudioſe ex omnibus, qui iſtinc veniebant, quaerere, gaudere cum audirem, ea quae cupiebam, quaeque ſperabam: neque unquam dubitavi, quin tu eodem ſemper erga me animo eſſes. Itaque gratiſſimae mihi fuerunt litterae tuae: eruntque eo gratiores, quo crebriores, dum id nullo tuo incommodo fiat. Quanquam enim magnam ex earum lectione voluptatem capiam: maiorem tamen a te commodi tui, quam voluptatis meae, rationem haberi volo. Iohannem Biſſonerium ita amabam multis nominibus, ut vix putarem ad eam voluntatem, qua iam eum complexus eram, ullam acceſſionem poſſe fieri. Tantum tamen acceſſit commendatione tua, quantum nunquam cogitaſſem. Neque mihi quicquam moleſtius, quam quod eius conſuetudine brevi cariturum me video. Cogitat enim Bononiam, ut illic ſe totum dedat ſtudio iuris civilis. Ego eum Sigonio, Amaſaeo, caeteris ordinis mei

ho-

hominibus de meliore nota commendabo. Tu quoque, qui multos illic veteres amicos habes, ſi idem feceris, id, quod ingenio & conſuetudini tuae conſentaneum eſt, feceris. Si quid eſt, quod hic a me aut tibi, aut tuorum cuiquam curari velis, quaeſo te, ut plane perſuadeas tibi, me omnia cauſſa tua ſemper cupidiſſime diligentiſſimeque facturum. Vale Roma VI. Id. Aprilis.

MURETUS HIERONYMO ZOPPIO Bononienſi Philoſopho S. D.

L.

TRagoediam ſive ab auditoribus tuis, ut ſcribis, ſive, ut mihi veriſimilius fit, a te ipſo conſcriptam, non tantum cum voluptate, ſed etiam cum admiratione perlegi: ita mihi viſa eſt longe ſupra conſuetudinem huius aetatis, ornata multis & gravibus ſententiis, & tempeſtive prolatis, & grandi ac ſublimi verborum genere illuminatis. Iam quod fabulam ipſam leviter immutaſti, pauloque aliter tractaſti, quam a veteribus tradita eſt, factum a te prudentiſſime & ſummo artificio iudico. Nam & veteres ipſos eius rei auctores habes: & non magna mutatione perſonas, quales Ariſtoteles ad tragoediam aptas eſſe vult, reddidiſti. Totum autem poema olet Academiam, olet Lyceum, olet philoſophiam, non illam horridam & incultam, & aut elinguem, aut ſtulte clamoſam, quae hodie ſcholas prope omnes occupavit: ſed vetuſtam illam Atticam, ornatam ingenuarum artium multo ſplendidoque comitatu. Neque dubito fore, ut aut omnibus placeat, aut iis tantum diſpliceat, quibus diſplicere laus eſt. Ne me tamen haec auribus tuis tribuere dicas, indicabo etiam, quae non probem: ut tanto magis intelligas, mihi caetera probari. Quod igitur in prologo omnes, quibus probitas ac pietas cordi eſt, iubentur exire, ut ii tantum ſpe-

ſpectent, qui crudelitate, & immanitate paſcantur, non placet: Iſta enim ratione vacuum relinqui theatrum, neceſſe. Ac ſcio, haec figurate dici: ſed hoc dico, figuram ipſam mihi nullo modo probari. Illa quoque, quae ad mulieres pertinent, ut lepida & arguta videri queant, certe tragicae gravitatis aliena ſunt. Et, ut ſemel dicam, totum prologum delerem, neque ullo prorſus prologo uterer. Ubi enim chorus eſt, tali prologorum generi locus eſſe non poteſt. Etenim Zoppi, veteres poetae, (quod tibi quoque pro tua ſingulari eruditione notum eſſe ſat ſcio) ſi quid ad ſe commendandos, aut defendendos dicere neceſſe habebant, id faciebant in choris, cum in reliqua fabula non liceret: cuius rei aliquot apud Ariſtophanem exempla ſunt. Neque tum ullo tali prologo utebantur, quales ſunt Plautini aut Terentiani: ſed quae prima perſona prodibat, cuius opera pars argumenti cognoſcebatur a ſpectatoribus, ea προλογίζειν dicebatur. Poſteaquam populus Athenienſis, exhauſto diuturnitate bellorum aerario, inania ſumptuum amputavit, & comoediis choros dare deſiit, tum demum illud prologorum genus natum eſt; & nova comoedia, quae chorum non haberet, talibus prologis uti coepit. Tragoedis ſemper ex publico datus eſt chorus: idcircoque nunquam tragoedia tales prologos habuit. Quare qui veterum conſuetudinem in reliquo poemate accurate ac diligenter retinueris: hic quoque, quod hominum antiquitatis imperitorum inſcitia invectum eſt, deleas cenſeo. Placeret etiam ita edi hanc fabulam, ut ne notarentur principia actuum, ſed ita continuarentur omnia, ut in Aeſchhyli, Sophoclis, Euripidis tragoediis, etiamque in Ariſtophanis comoediis factum. Vera cauſſa eſt, cur ita fieri cenſeam: ſed malo eam in aliud tempus reiicere. Omnino autem illam inutilem & ſupervacaneam, & a ſtultis litteratoribus excogitatam actuum in ſcenas diviſionem, quaeſo te, ut tollas.

Lyſſae

Lyſſae nomen peregrinum adimerem: Italicum darem. Nam & Plautus cum Luxuriam & Inopiam loquentes faceret, non illam Tryphen, hanc Penian vocavit, ſed utrique nomen latinum dedit. Quod alicubi apud inferos *ſolem ſilere* ais, cum tenebras, ut opinor, & caliginem ſignifices: vereor ne imitari volueris Virgiliana *Lunae ſilentia*, & in eo Politiani errorem ſecutus ſis. Certe enim ſilentia, id eſt conticinium, non ut ille ratus eſt, tenebrae quas efficit ſiderum coniunctio. Nam Troiam plenilunio captam eſſe conſtat. Halcyonis quoque videris vocare aves ipſas. Vides, haec quam levia ſint quamque puſilla. Quae rogo te, ut in bonam partem accipias, &, quod tam ſero ad tuas litteras reſpondeam, ignoſcas occupationibus meis. Ego Zoppi vir eruditiſſime, & toti civitati Maceratenſi bene ex animo cupio, mihique occaſionem opto aliquam dari, qua id re ipſa declarare poſſim: & te quem nunquam praeſens praeſentem videre memini ſingulari eruditione commotus, in ſinu atque in oculis fero. Vale. Romae III. Kalend. Sext.

MURETUS SINIB. ANTONINO S. D.

LI.

IN ſummis occupationibus meis, Snibalde Antonine, quae me reſpirare vix ſinunt, legi tamen dialogum tuum, & voluptatem longe maximam ex eius lectione percepi. Delectarunt me argumenta & ingenioſe excogitata, & denſo, & vivo, ut ita dicam, ac ſpiranti orationis genere expreſſa. Itaque, ut Pythagoram aiunt e modulo pedis, quanta corporis mole fuiſſet Hercules, iudicaſſe: ſic & ego ex hoc brevi commentariolo facile de tui ingenii magnitudine ac praeſtantia iudicavi. Amor autem erga me tuus, quem plane ſingularem omni ex parte declaras, noli quaerere, quantopere mihi gratus ac iucun-

condus ſit. Neque enim ullum unquam mihi maiorem fructum vigiliarum ac laborum meorum propoſui, quam ut a tui ſimilibus amer. Quare etſi non agnoſco eas laudes, quas tu αὐτῷ τῷ θυλάκῳ, ut aiunt, in me congeris: ſumme tamen amo iſtum amorem, qui tibi homini tam acuto ac perſpicuo tenebras offuderit, eaque de me ſentire ac praedicare coegerit, quae ne tu quidem, quanquam diſertus es, alii cuiquam facile perſuadere poſſes. Dialogum edas cenſeo: nolo enim ita modeſtus videri, ut gloriae tuae modeſtia obſtet. Auctor etiam tibi ſum, ut alia meditere ac procudas, neque reformides obtrectatorum voculas: quae in proſceninm prodeunti nonnihil fortaſſis moleſtiae futurae ſunt: ubi tibi ſemel audientiam feceris, conticeſcent. Vale. Romae.

ANTONIUS CONSTANTIUS MURETO
S. D.
LII.

Hieronymus Centurio adoleſcens nobiliſſimus, qui tibi has litteras tradet, mihi longe cariſſimus eſt, idemque bonarum artium ſtudiis mirifice deditus, tui autem ita ſtudioſus a me litteras, quas ad te perferret, ut ſibi darem, in magni muneris loco petiit. Haec autem tria, quae de eo dixi, ſic alia ex aliis apta & colligata ſunt, ut uno poſito, caetera quodammodo conſequantnr. Nam neque poteſt quiſquam bona ſtudia colere, qui te non colat: & mihi, niſi qui te colat atque obſervet, amicus eſſe nemo poteſt. Sed hic, ut dixi, & me amat, & bonarum artium ſtudio incenſus eſt, & te tanti facit, quanti omnes, qui te norunt, aut faciunt, aut facere debent. Velim igitur ita eum excipias, ut confirmes id, quod ego ſaepe praedicare ſoleo, meam commendationem apud te non minimum ponderis habere.

bere. Scripſi etiam nudius tertius ad te de ſtatu meo, de mea valetudine, deque omnibus rebus meis: ac ſpero me quam citiſſime aliquid abs te litterarum accepturum. Vale. Genuae IV. Non. Nov. cIɔ Iɔ LXXXI.

Sequitur Reſponſio Mureti. E qua tamen coniicere licet, plura quam quae hic legimus, fuiſſe in Epiſtola Conſtantini.

MURETUS CONSTANTINO SUO
S. D.
LIII.

Litteras a te poſt diſceſſum hinc tuum nullas accepi, praeter eas, quae mihi menſem fere abhinc unum redditae, ſunt, una cum vaſculo conditi e malis Perſicis, quod mihi ſane iucundiſſimum fuit. Tam multa tibi adverſa eveniſſe, moleſte fero: incolumem te ex illis evaſiſſe, immortaliter gaudeo. Quod me amas, ſcito te id mutuo facere. Et ſi quid accidet, in quo declarari tibi velis, quanti a me fias, non fallam opinionem tuam. Vinum quod te miſſurum ſcribis, ſi erit per quem commode mittas, ita demum mihi gratum futurum eſt, ſi nullo tuo ſumptu id fiat. Omnino enim ſumptum a te nullum mea cauſſa fieri volo. Satis ſuperque mihi futurum eſt, cum quid iſtinc mihi curari volam, (erunt autem interdum nonnulla quae velim,) ſi mea cauſſa operam dederis, ut lecta omnia & cum fide ad me adferantur. Pretium & pro merce & pro vectura ſtatim adnumerabo, cui tu ſcripſeris, & quantum ſcripſeris. Reſpondiſſem citius ad litteras tuas, ſi eas ad me Centurio ipſe attuliſſet. Sed nuper admodum ad me venit. Ego autem, antequam eum viderem, cui litteras ad te tuto dare poſſem, neſciebam. Viſus eſt mihi adoleſcens honeſtiſſimus, & dignus tum nobilitate gentis ſuae, tum tua commendatione. Itaque detuli ei prolixe mea omnia: omninoque puto fore, ut ante aliquot menſes extet egregia aliqua ſignificatio voluntatis in eum meae.

Mittam ad te ſcripta quaedam mea, ſimulatque has litteras ad te perlatas eſſe cognovero. M. Antonius fratris mei F. te ſalutat, crebro de te loquitur amat te, ut debet, ex animo, & ad te propediem ſcribet. Tu quoque perge amare utrumque noſtrum, & vale. Romae Idib. Ian. CIↃ IↃ LXXXII.

MURETUS ANTONIO CONSTANTINO SUO

S. D.

LIV.

Litterae tuae datae 5. Kalend. Februarii redditae mihi ſunt pridie Kalend. Martii: quod equidem & miratus ſum, & ſubmoleſte tuli. Magnam oportet eſſe tabellariorum ſocordiam, magnam tarditatem. Ego quoque ad eas ſerius reſpondeo, quam par fuit. Sed ſpero te id facile condonaturum perpetuis occupationibus meis. Sumptum a te mea cauſſa fieri omnino nullum volo: niſi tu quoque tibi hinc aliquid mitti voles, quo inter nos paria faciamus. Vinum, cum commodum erit, expecto. Sed librorum veterum, de quibus ſcribis, tantam mihi cupiditatem inieciſti, quantam tu quoque, qui me noſti, coniicere facile potes. Nihil mihi gratius facere potes, quam ſi eos ad me miſeris. Ego autem ita cumulate tibi gratiam referam, ut omnes homines intelligant te mihi cariſſimum eſſe. Mihi crede, perficiam, ut ex iſto tuo in me officio ſingularem aliquando capias voluptatem. Sed vide, ut ad me diligenter ac fideliter perferantur. Scripta quaedam mea, quae ad te mittere cupio, recuperare a quodam, qui ea a me inſpicienda rogavit, nondum queo. Neque tamen dubitare debes, quin ea ad te quamprimum miſſurus ſim. Quid Spinulae acciderit, ſcio iſtuc perlatum eſſe. Mirifica res viſa eſt prope omnibus, qui eum norant. Ego eum divino ſpiritu afflatum, & ad hanc vitae muta-

mutationem impulſum fuiſſe non dubito. Sunt tamen qui aliter loquantur. Ama me, Conſtantine mi, & vale. Romae V. Id. Martias. cIↃ IↃ Lxxxii.

ANTONIUS CONSTANTINUS MURETO
S. D.
LV.

TAmen nihil reſpondes, quaternis iam meis litteris provocatus. Quid putem? meas ad te perlatas non eſſe? Facit quidem tuum iſtud ſilentium, ut tale quidpiam ſubverear. Sed tamen ſupicionem quae minuant, multa animo occurrunt. Quid igitur? occupatum eſſe te? video fieri aliter non poſſe. Scio enim inibi eſſe te, ut intermiſſa ſtudiorum tuorum curricula repetas. Sed quae poſſunt occupationes eſſe tantae,ut non vacet ad hominem amiciſſimum, tuarumque litterarum ſitientiſſimum,duobus verſiculis ſcribere? Obſecro te,excita e ſomno humanitatem illam tuam; neque patere litterarum tuarum deſiderio languere me diutius. Etiam atque etiam vale, mi Murete, columen fortunarum mearum. Ticini. III. Idus Oct. cIↃ IↃ Lxxxii.

M. ANTONIUS MURETUS IUNIOR ANTONIO CONSTANTINO
S. D.
LVI.

PAtruus meus in aliorum quidem officiorum ratione ſatis bonum nomen & eſſe ſe, & haberi ait: ſed in litteris ultro citroque mittendis iampridem decoxiſſe,neque ſperare ſe unquam ſolvendo fore. Tam multos enim in hoc genere creditores habet,ut iam qui tempore priores, qui poſteriores ſint, rationem inire non poſſit. Quoſdam tamen praecipuos habet,in quibus tu es: quibus brevi ſe non tantum ſortem,ſed etiam omnes praeteriti temporis

fructus exſoluturum pollicetur. Neſcio autem, quid ipſi venerit in mentem, ut me tibi hoc tempore delegare voluerit: qui cum meo ipſe nomine tantum debeam, quantum amantiſſimo praeceptori debere non ingratus nec immemor diſcipulus poteſt: quomodo hoc quoque aes alienum ſuſcipere, aut a te idoneus haberi poſſum? Parendum tamen eſt: quomodo enim ipſius imperio adverſer? Tu modo ſequere, obſecro, non invitus fidem meam. Si enim nihil aliud potero, at quotidie urgebo, appellabo, inſtabo, neque deſinam obtundere, donec aliquid extrudero. Scio autem illum iam in eo eſſe, & aliquid meditari libelli quod in tuo nomine appareat. Saepe enim dicentem audivi, ſe pudore iam quodam, ne ad te ſcribat, impediri: neque tibi amplius epiſtola, ſed libro aliquo ad te miſſo ſatisfieri poſſe. Tu modo ſcito & litteras tuas, & librum Senecae, & illa laute ſane & opipare condita ac concinnata, ſeu bellaria ſeu tragemata vocanda ſunt, (rem enim ipſam teneo, nomen non teneo) ad nos perveniſſe, & omnia fuiſſe gratiſſima: te tamen ipſum, ſi huc veneris, cuius rei ſpem nobis poſtremae tuae litterae oſtendunt, eoque magis, ſi eos libros veteres, quorum indicem miſiſti, attuleris, & ipſi & mihi longe optatiſſimum ac iucundiſſimum fore. Vale. Romae prid. Id. Mai. CIↃ IↃ LXXXIII.

ANTONIUS CONSTANTINUS M. ANTONIO MURETO IUNIORI. S. D.

LVII.

Reſpondet praecedenti.

Litterae tuae quas paucis abhinc diebus accepi, tantam mihi voluptatem attulerunt, ut nulla maior adferri potuerit: tum quia tuae ſunt, tum etiam quia ex illis cognovi, omnia quae a me vobis miſſa ſunt, tuto iſtuc perveniſſe. Sed quid, quaeſo, ais M. Antoni ſuaviſſime,

viſſime, patruum tuum in litteris ultro citroque mittendis decoxiſſe? Ego vero nullum aliud officium ab eo facilius expletum iri putaſſem: mecum praeſertim, qui ea lege ab eo, ut ad me ſcribat, peto, ut commodi ſui rationem quam maximam habeat. Cum autem mihi & ſortem & praeteriti temporis fructus ſe exſolturum polliceatur, quid minus, quam eum decoxiſſe, credendum eſt? Pudore illum impediri, ne ad me ſcribat, epiſtola mihi ſatisfieri non poſſe, ſed libro aliquo ad me miſſo, *σκήψεις καὶ ἀναβολαί*. Sed extra iocum, Murete mi, (arbitror enim iocatum eſſe te cum illa ſcriberes,) a patruo tuo mihi nihil plane debetur. Ego vero me illi tantum debere ſentio, ut ſi vel vitam ipſam pro eo profundam, tamen ne minimam quidem magnorum eius erga me meritorum partem videar conſecuturus. Tu ut coepiſti, perge ſcribere ad me quam ſaepiſſime poteris de tua patruique tui valetudine, de tuis ſtudiis, & ſi quid *σπουδαιότερον* habebis: ac tibi perſuade, nihil te hoc mihi gratius facere poſſe. Ego contra recipio tibi me operam daturum, ne quid ex officio meo deſideres. Vale. Genuae Kal. Quintilis cIↃ IↃ LXXXIII.

MURETUS CONST. BARGELLINO
Epiſcopo Reatino
S. D.
LVIII.

VIde quam non ſim curioſus. Te, quem iampridem videre diſcupio, prius ex Urbe diſceſſiſſe cognovi, quam in Urbem veniſſe cognoſſem. Neque hoc mirabitur quiſquam, qui ingenium ac conſuetudinem meam noverit: cum de ipſo Pontifice plerumque rurine an in Urbe ſit, neſciam; & ſaepe de iis, quae hic unum aut alterum menſem omnium ſermone celebrata ſunt, non aliter quaeram ex aliis, quam ſi peregre redirem. Itaque, ſi quando audies, ut ſaepe fit, inquiri in

eos, qui rumores temere exceptos huc illuc ſpargunt, & quid Pontifex non agat tantum, ſed in animo habebat, quid Galli, quid Hiſpani, quod Germani moliantur, facta infecta miſcentes, ſcribunt ad homines alienarum rerum quam ſuarum curioſiores: mea quidem cauſſa libero te omni metu. Nunquam me quiſquam in talia edicta incidiſſe criminabitur: ita perſpectum eſt omnibus, omnium eiuſmodi rerum cognitionem mihi, ut Thucydideo verbo utar, ἀταλαίπωρον εἶναι: Sed tamen, (παῤῥησιαςέον γάρ,) ſi quid a me in eo peccatum eſt, quod te non inviſerim: ne tu quidem plane culpa vacas. Potuiſti enim domum ad me mittere, qui mihi de adventu nuntiaret, indicaretque cuius hoſpito utereris. Accurriſſem ſtatim ad te, & quodlibet potius vadimonium deſeruiſſem, quam ut diutius carerem optatiſſimo mihi fructu ſermonis tui. Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν. Epiſtolas noſtras iamdudum & in Gallia & Coloniae in Germania editas eſſe ſcis. Earum ego neque volumen ullum habeo: &, ſi haberem, vix ad te mittere auderem: ita me diſpudet eorum, quae in illis innumerabilia a librariis vitioſe deſcripta ſunt. Sed dabo operam, ut emendatiores exeant. Urgent enim, ac moleſti ſunt & iidem illi, & alii librarii, ut ad ſe alias epiſtolas mittam, quibus liber grandior fiat. Omnino abſurdum mihi atque alienum videtur, reperiri homines, uſque eo abundantes otio, ut eius partem aliquam tribuere epiſtolis meis legendis velint. Quando tamen id amore quodam erga me adducti facere videntur, (ſic enim interpretor,) obſequar eorum ſtudio, vel cum diſpendio famae; & ut eis animum expleam, repetam diu intermiſſam conſuetudinem latine interdum aliquid ad amicos ſcriptitandi. Quod qui legerint, ſi poſtea periiſſe ſibi tempus dolebunt, aequi tamen mihi eſſe debebunt, qui ingenue profiteor, nullam unquam a me epiſtolam ſcriptam, quam legi operae eſſet, niſi ſemel ab

eo;

eo, ad quem ſcriberetur. Neque ego quemquam fallo aut induco. Si qui ſe ſciens feſellerit, ſecum agat. Editus eſt & hic nuper liber hymnorum, quos olim iuſſu Gulielmi Ducis Mantuae ſcripſeram, auctus ſexcentorum amplius verſuum acceſſione. Hunc ſcio ad te ab Heliconio miſſum eſſe. Sed nimis multa de nugis. Vicus quidam eſt in dioeceſi tua, qui S. Luciae dicitur. Eius vici plebem qui regebat ſacerdos, Caeſarius nomine, proximo ſuperiori menſe exceſſit e vita. In eius locum ſe ſubſtitui cupit Veſpaſianus Coletta preſbyter, qui has tibi litteras tradet. Qui cum mihi ab uno e ſummis amicis meis accuratiſſime commendatus eſſet, profectus ſum eius cauſſa heſterno die ad Datarium Summi Pontificis, apud quem, puto te ſcire me aliquid poſſe. Is reſpondit, quanquam menſis ille pontificius ſit, tuarum tamen partium eſſe, inquirere in eos, qui ſe ad id munus admitti poſtularent, & de eorum natalibus, moribus, doctrina iudicare; quem tu teſtimonio tuo comprobaſſes, ei beneficium illud tributum iri. Nunc ego illud a te, Conſtanti humaniſſime, omnique cultu atque obſervantia digniſſime poſtulo, ſi hic quem dico, Veſpaſianus idoneus videbitur ad id munus ſuſtinendum, ut ei potius, quam cuiquam alii, mea cauſſa gratificandum putes. Is qui mihi eum commendavit, ita mihi amicus eſt, ut qui maxime; & ego ſaepe ei dixi, ita te mihi amicum eſſe, ut nihil ſupra. Si ergo te huc homini durum ac difficilem praebeas, verendum erit, ne ego aut tantopere abs te amari, aut minus diligenter eum tibi commendaſſe videar, quam me facturum recepi: quorum alterum veritati, alterum perfidiae adſcriberetur. Quantum igitur plurimum, ſalva fide ac ratione officii, illi te tribuere poſſe ſtatues, tantum ut tribuas, vehementer a te etiam atque etiam peto. Interea mitto ad te munuſculum utrique noſtrum conveniens, imagi-

nem Iesu Chriſti in cruce ſuffixi, a praeſtantiſſimo artifice ſummo artificio elaboratam. Eius aſpectu quoties ad fundendas preces commoveberis, quaeſo, eius quoque ut memineris, cuius verſus utrinque adſcriptos videbis. Vale. Romae IX. Kalend. Iunii.

MURETUS IAC. AUG. THUANO
Conſiliario Regio in Curia Pariſienſi
V. C. S. D.
LIX.

PArum abfuit, quin abiecerim conſilium, quod ceperam, ſcribendi aliquid de laudibus clariſſimi ac praeſtantiſſimi viri patris tui: ita me eruditorum hominum verſus, quos eodem argumento ſcriptos ad me miſiſti, deterruerant. Sed vicit voluntas obſequendi tibi: neque enim dubitabam, quin aequo animo quicquid a me ſcriberetur accepturus eſſes. Mitto igitur ad te aliquot verſus, (t) non illos quidem valde bonos: ſed quales expectari poterant ab homine neque unquam poeta, & iam ſene, & tum ſuis, tum amicorum negotii aſſidue implicato. Eos tu ſi ſemel lectos concerpere volueris, feceris quod merentur; ſin una cum caeteris quae alii ſcripſerunt edendos duxeris: eundem fortaſſis uſum praeſtare poterunt, quem in pictis tabulis umbrae, quae efficiunt, ut luminoſa magis emineant. Sed ſi editurus es, peto a te, quantum me amas, ut eos prius cum duobus tribuſve probatiſſimis Sorbonici Collegii Theologis communices, ac ſi fieri poteſt, ab eis impetres, ut ſuum quoque de eis iudicium adſcribant: ne quid imprudenti exciderit, quo quiſquam offendi queat. Iam nunc enim ſubvereor, ne, quod poetarum more Aſtream deam vocari, duris id non ſatis aequus interpres accipiat. Ego tamen profiteor, Aſtreae nomine nihil

(t) *Monodiam, in obitum Chriſtopheri Tuani. Quam dabit lib. II Poem.*

nihil aliud a me quam divinam iuſtitiam intelligi: quo poſito & cognito, puto caetera ferri poſſe. Ignoſce, quaeſo te, timiditati meae. Satis multos ex illo Collegio amicos habeo: inter caeteros Genebrardum, qui unus mihi eſt pro centum millibus. Is, ut ſpero, & tua cauſſa libenter, & mea non invitus, omnem nobis ſcrupulum eximet. Vale, & perge, ut facis, patris tui deſiderium tua ſingulari ac praeſtanti virtute lenire. Romae. Idib. Octobris.

MURETUS R. PINCAEO CONSILIARIO REGIO V. C. S. D.

LX.

Cum hac epiſtola conferendae ſunt, quae leguntur infra LXIV. & ſequentes.

NE me ſerius ad litteras tuas reſpondere mireris, ſcio eas reditas mihi eſſe XVI. Kal. Martii, id eſt, biduo poſt diſceſſum tabellarii, idque mihi plerumque evenire ſolere, aut negligentia eorum, quibus illae commendantur, aut quod aedes meae in ipſis radicibus Quirinalis longe diſtant ab iſtis negotioſis hominibus, qui ſaepe aut propter imbres, aut propter itineris longitudinem expectant uſque eo, dum venire ad me commodo ſuo poſſint. De Cardinali S. Stephani, (ita enim ſe vocari vult,) ſciebam nuntium tibi iucundiſſimum fore, ideoque id tibi gaudium primus obiicere volui. Ei quoque litterae tuae magnae voluptati fuerunt: quas ad eum pertuli poſtridie quam eas acceperam. Reſcripturum non dubito: ita certe facturum ſe recepit. Quin etiam, capta ex litteris tuis occaſione, multa mihi de te, multa de C. V. patre tuo, multa de tuis omnibus iucunde memoriterque narravit: ut facile appareret eum libenter in illo ſermone verſari. De praeſtantiſſimo viro Briſſonio, quod nonnihil conqueſtus ſum, fateor tibi, id mea quadam ambitione factum. Quia enim illum

illum plurimi facio, ſubmoleſte tuli, ſumſiſſe eum a me, quo alium ornaret, eum praeſertim, qui a me tam multa ſumpſit quae pro ſuis venditaret. Sed illud cuicuimodi eſt, pupugit quidem me, neque tamen altius in animo inſedit. Iampridem enim ad tales ludos occallui, & iſta minutiora ſunt, quam ut me valde moveant. Gratulor tibi, qui talem & amicum & vicinum habeas, & (*δεῖ γὰρ τ' ἀληθῆ λέγειν*) ſubinvideo vobis iſtam mutuam conſuetudinem: ſi hoc invidere eſt, dolere non quod aliis bene ſit, ſed quod tu quoque eodem bono frui non queas. Quos, Deus bone, oportet eſſe congreſſus veſtros, quos ſermones, quam multa *πολιτικά*, quam multa de antiquitate, de mitioribus ſtudiis de omnibus denique partibus *τῆς φιλολογίας*. Utinam mihi veſtigia veſtra ſubſequi,& captare ſermones veſtros liceret,quam multa, quae vobis excidunt, ſublegerem; quanto quotidie doctior domum redirem. Quod quando non datur: at tu me interdum, qua licet, ſermonum veſtrorum participem facito, & id tibi, cum otium erit, ſcribendi ad me argumentum ſumito. Sed noli, quaeſo te, delicias facere, & dicere, tibi perpetuo rem eſſe cum Bartolis, Baldis caeteriſque eiuſmodi infelicibus capitibus, ideoque minus polite ſcribere: cum ea ſcribas, quae mihi quidem Athenas ipſas,Hymettum ipſum redolere videantur. Quas tibi videri oportet epiſtolas meas, quas ego neque pectere unquam neque comere, ſi verum vis, ne relegere quidem ſoleo: ſi tuae tibi minus cultae videntur? Ludis tamen & vereri te ais, ne verboſiores ſint. Quaſi non ego id multo iuſtius metuere debeam, cui ad te, talem virum, quicquid in buccam, ſcribere audeo: quanquam huius rei culpam tu ſuſtines, qui iubes me, longitudine ſaltem litterarum, tecum paria facere. Quid, cum ſcribendi argumentum nullum eſt? *Dicatur potius, τὸν δ' ἀπαμειβόμενος,* (u) ait Hiſpanus poeta.

(u) *Martialis, lib. I. Epigr.* 46.

ta. Egoque quando ita te velle video, ita plane faciam, & chartas, ut facere me vides, onerabo nugis potius, quam tibi animum non expleam. Nos hic omnes ſuſpenſo animo ſumus, propterea quod Pontifex ſub finem menſis Aprilis Bononiam cogitat. Quod ſi erit, (& certa opinio eſt fore,) quae Romae vita futura ſit, veremur. Ego ſub Kal. Iulias abdicare me hoc docendi munere cogito: etſi non fiet hoc ſine luculenta fortunarum mearum deminutione. Decedent enim annui nummi aurei ſeptingenti. Sed tanti eſt otiari. Supererit tamen ſic quoque, *unde mihi aſſiduo*, ut ille (*x*) ait, *luceat igne focus*. Et quod ſenectus attentiores ad rem facere dicitur: illa vero me indies negligentiorem facit. Otii cupidus ſum, ad quod ſi ſemel pervenire potuero: nihil tanti erit, ut me ab eo velli patiar. Neque tamen ignaviae me dedere cogito, ſed ſolutus aliis curis, multa quae iampridem inchoata, partim etiam affecta apud me iacent, ut potero, abſolvere ac perpolire. Sed quid ago? aut cur tam longe ſpes iacio? Haec meditanti fortaſſis interventura mors eſt. Quae, quondoque venerit, occupatum me deprehendat malo, quam nihil agentem. Vale. Romae IV. Kal. Mart. CIↃ IↃ LXXXIV.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
HERCULI CIOFANO SUO.
LXI.

IAmpridem tantum me odium ſcribendi cepit, ut plane ad neminem ſcribam: ne tu tam diu nullas te meas litteres accepiſſe mireris. In amando, & in labore amicorum cauſſa capiendo, cum opus eſt, & tibi & cuivis par eſſe poſſum: in ſcribendo non poſſum. Nihil eſt, quod faciam invitius. Quo facilius exiſtimare potes, quam ex animo cupiam tibi commendatiſſimum eſſe

(*x*) *Tibull. lib. I. Eleg. I. v. 6. Dum meus aſſiduo luceat igne focus.*

eſſe Colam Antonium Rainaldum, qui te nunc praeceptore iſtic utitur. Cognatus eſt iis, quibus ego maxime cupio, L. Lilio, & Rutilio Veteri: quorum utriuſque rogatu haec ad te ſcribo. Neque vero abutar pluribus verbis. Hoc tantum dicam, cogniturum eſſe me ex ſtudio, quod in illum conferes, quantum apud te commendatio mea valeat. Quaeſo igitur te, efficias, ut ii, qui hoc a me petierunt, tibi apud me quam citiſſime quam maximas gratias agant. Vale. Romae prid. Id. Ian.

MURETUS FRANCISCO VENIERIO

S. D.

LXII

BEne facis, quod te latine ſcribendo quotidie exerces, conatumque omnem adhibes, ut praeſtantiam in eo genere aliquam conſequaris. Non enim dubito, quin & caetera vita, & iſtud tuum ſtudium eo, quo debet, id eſt, ad propagandam gloriam Chriſti & ad eccleſiam pro tua virili parte ab inſultibus improborum defendendam dirigatur. Sed quid te uſque huc deterruerit, ne ad me ſcriberes, diſpicere equidem non queo. Nam neque ea auctoritate ſum, ut quiſquam iudicium meum vereri debeat: & ſi eſſem, ſumma tamen mea erga totam ſodalitatem veſtram voluntas omnem iſtum metum tibi facile adimere poterat: cum tu praeſertim ita ſcribas, ut laudem potius exſpectare ab omnibus debeas, quam cuiuſquam faſtidium extimeſcere. Cave igitur poſthac, difficile tibi quiddam atque arduum putes, ad Muretum ſcribere. Hanc modo mihi veniam dato, ut ad litteras tuas, quae mihi quo crebriores eo iucundiores futurae ſunt, ſolutius ac negligentius, id eſt, hoc familiari ac quotidiano ſermonis genere reſpondere liceat. Nihil enim invitius facio, quam ut in limandis ac poliendis epiſtolis otio abutar. Neque mihi ullum praeceptorum, quae tradita ſunt a dicendi magiſtris, magis

gis placet, quam illud, dandam eſſe operam, ut ſponte fluere videatur oratio. Ego vero, ut magis videatur, ſponte plane fluere eam ſino; & ignaviae meae excuſationem ab ipſis magiſtris peto. Tu quoque, ſi me amas, aut potius quoniam me amas, imitare cum ad me ſcribes, hanc ipſam negligentiam meam: ne, ſi accuratius ſcripſeris, mihi quoque accurate ſcribendi neceſſitatem imponere videaris. Deus & ſtudia & totam vivendi rationem tuam ad gloriam ſuam perpetuo dirigat. Vale. Romae VI. Non. Martii, quo ipſo die litteras à Bencio accepi: ne me ad eas ſerius reſpondere mireris.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
FABRICIO MANCINO.
LXIII.

IAmpridem ad te ſcripſi, quod iterum ſcribam, quando litteras meas ad te perlatas non eſſe video, ineptos iſtos, de quibus ſcribis, indignos prorſus eſſe; quibus reſpondeatur: ita ſe ne leviter quidem litteris tinctos eſſe declarant. Quid enim eſt cur, de *Paullo* & *Quincto* me potiſſimum accuſent? Cur non cum Manutio potius & cum Sigonio agunt? quorum uterque ante hos, opinor viginti quinque annos ita ſcribendum eſſe docuit. Et certe in vetuſtis marmoribus, praecipueque in faſtis Capitolinis ita perpetuo ſcribitur. At verſum illum exagitant:

Una virum & virtutum omnium acerba lues.

Ridicula capita, quaſi non ei plane geminus ſit ille Catullianus:

Troia virum & virtutum omnium acerba cinis.

Deſinant igitur ſtultitiam ſuam prodere ac patefacere, & prima ſaltem elementa diſcant, priuſquam de reprehendendo cogitent. Satisfacere tibi, quem video mei ſtudioſum eſſe, volui: alioqui tam ſtultas reprehenſiones riſu ac ſilentio excepturus. Tu quoque idem facias, ſuadeo, &

iſtos

iſtos contemnas, ac conſenſcere in inſcitia ſua ſinas. Stulta illos de ſe perſuaſio indignos, qui doceantur, facit. Verſiculi tui valde me oblectaverunt: nam & ſcite ac lepide facti ſunt, & habent inſignem ſignificationem amoris erga me tui. Si quid hic erit, quod me cauſſa tua facere poſſe arbitreris, non omittam ut fruſtra me amare videaris. Vale. VI. Kal. Iulii, (quo ipſo de acceperam litteras a te ſcriptas Idibus Maii, ne me forte ad eas ſerius reſpondere mireris) CIↃ IↃ LXXXIV.

B. BRISSONIUS M. ANT. MURETO
S. D.
L X I V.

SUaviſſimis tuis ad Pincaeum noſtrum litteris (*y*) provocatus, in quibus non minus amoris in me tui, quam Romani leporis, non leviter preſſa veſtigia apparent, facere non potui, quin has ad te mutuae voluntatis teſtes, in maximis, quibus diſtineor, occupationibus darem: ne cum tibi ſumma omnia ſemper tribuerim, in amore etiam, in quo paria tecum facio, ſuperari viderer. Quod ſi per Pararium nomen faciendum ſit, eundem Pincaeum, quocum multis mihi de te quotidie ſermo eſt, adpromiſſorem dabo, & quicquid ille tibi de me receperit, cumulatiſſime praeſtaturum me ſpondebo. Nullam quidem certe poſthac certificandae amicitiae noſtrae occaſionem praetermittam, nec committam, ut ulla in re meum abs te officium requiri aut deſiderari poſſit. Vale Lutetiae Pariſiorum Non. Ap. CIↃ IↃ LXXXIV.

MURETUS BARNADAE BRISSONIO
Pariſienſis Senatus Praeſidi V. C.
S. D.
L X V.
Reſpondet praecedenti.

ETſi μεμψίμοιρος haberi nolim, gaudeo tamen, quod apud Pincaeum noſtrum per litteras conqueſtus leviter

(*y*) *Epiſtola huius libri LX.*

ter ſim de formula illa, cuius animadverſae laus, ſi qua in tantula re laus eſt, aliis abs te tributa erat. Elicui enim hoc modo litteras tuas, quibus mihi nihil iucundius contingere poterat. Ego te Briſſoni ſemper maximi feci, non propter illa externa, quae vulgi oculos in ſe convertunt: ſed propter illa vere ac proprie tua, quae & te provexerunt ad iſtum, in quo es, dignitatis gradum, & provectura, ut ſpero, ſunt etiam altius, &, ſi nihil tale aut effeciſſent, aut effectura eſſent, omni te tamen cultu atque obſervantia digniſſimum reddidiſſent. Virtus enim & eruditio, vera mihi & ſolida videntur bona: τὰ δὲ λοιπὰ πάντα προσθῆκαι. A te peto, ut me mutuo ames, &, ſi quando erit otium, participem per litteras me facias ſuavitatis tuae. Quae tibi fuit, eadem mihi cauſſa brevitatis eſt: occupationum multitudo, quibus te perpetuo diſtineri ſcio. Vale. Romae prid. Non. Mai. CIↃ IↃ LXXXIV.

MRETUS R. PINCAEO

Conſiliario Regio V. C.

S. D.

LXVI.

BEne & amice factum a te de Briſſonio, cuius mihi litterae ſane quam ſuaves fuerunt. Ad eas reſcribens eadem βραχυλογίᾳ uſus ſum, tum, ne occupationes ipſius interpellarem; tum quia nulla nunc quidem erat ὑπόθεσις. Quod iocoſe, ita enim accipio, quereris illud meum λογίδιον de circumciſione (z) ad quemvis potius, quam ad te, miſſum eſſe: vide, ne quid tibi iumento, ut ait Plautus, (*a*) tuo arceſſas mali. Nam ſi pergis, tam frequenter mittam ad te aliquid naeniarum mearum, ut dicturus ſis, Ohe iam ſatis eſt. (*b*) Equidem qnanquam vix fas eſt de vobis talibus viris quidquam ſequius ſuſpicari:

[z] *Vol. II. Orat. III.*

[a] *Amphitr. Act. I. ſc. I. v. 171.*

[b] *Martial. IV. Epig. ult.*

cari: ſubvereor tamen interdum, ne ludatis me, hominem ſimplicem & credulum; & poſtuletis ad vos mitti mea, ne deſit, quod rideatis. Quid enim a me, quod veſtra non dicam commendatione, ſed lectione dignum ſit, praeſtari poteſt? Sed tamen veſtrà iſta cura ac cogitatio fuerit. Ego bona fide agam; & quidquid cudero, mittam ad vos, &, ſi nihil aliud, ambitioni certe cuidam meae ſerviam, oſtentaboque epiſtolas veſtras, ut me homines putent eſſe aliquid, cuius ſcripta a ſummis viris exſpectantur. Et ut hinc numerare incipias, mitto ad te neſcio quid verſuum, (*c*) quos feci nuper, cum ad me Ioh. Zamoſcius magnus Poloniae Cancellarius duo ingentia nomiſmata aurea miſiſſet, quorum in uno Stephani Regis effigies viſitur, in altero ipſius Zamoſcii: Ex adverſo autem, in illo quidem Regio, provinciae duae, quas ipſe ab hoſtibus recepit; in Zamoſciano autem coronae duae implexae, oleagina una, Laurea altera, additis vocibus, *utraque civis*. Volui, ut potui virum ſumma dignitate praeditum remunerari, & ſaltem reddere aerea pro aureis. Atque utinam id ipſum aſſecutus ſim, ut ſaltem aerea remiſerim. Valde enim metuo, ne miſerim οὐδὲ χαλκοῦ ἄξια. Ergo igitur Choerilus, qui *inclutis verſibus & malefactis Retulit acceptos*: noſti caetera. (*d*) Eos tu ſemel lectos concerpas, an etiam oſtendas quibus videbitur, iudicii atque arbitrii tui res eſto. Ad Gillottum V. C. poſt illam oratiunculam, miſi etiam libros duodecim hiſtoriarum Pii Secundi Pontificis: itemque graecum librum veterem, quo ſumma quaedam analytices & phyſices luculenter explicata continentur. Neque tamen ab eo litteteras poſtea ullas accepi. Spero fore, ut brevi nanciſcar aliquid otii: quod ſi dabitur, explebo vos nugis meis. Heri conveni Cardinalem S. Stephani, & cum eo de te diu collocutus ſum. Mihi crede, valde te amat. Tu

quaeſo

(*c*) *Eos vide lib. I. Poem.*

(*d*) *Regale nomiſma, Philippos. Hor. lib. II. Epiſt.*

quaeſo ex iſto nobiliſſimo conſeſſu veſtro, quos mihi amicos eſſe ſcis, eos, quod commodo tuo fiat, meis verbis ſaluta. Rom. Non. Mai. CIↃ IↃ LXXXIV.

R. PINCAEUS M. ANT. MURETO S. D.

LXVII.

Reſpondet praecedenti.

NEc tu homo liberalis es, Murete doctiſſime, & apud quem optime ponitur, qui pro duobus numiſmatis Zamoſcii aureis plurimos verſus reddas, non aureos illos quidem tantum, ſed auro ipſo, gemmis ipſis, ſi quid hac in re mei iudicii eſt, pretioſiores: in quibus Stephani Regis, itemque Magni eius Cancellarii non effigies modo, ſed mores, velut ob oculos ponuntur; ita plane ut, quos a nobis infinita prope locorum diſtantia ſeiunxit, in oculis geramus, quos nunquam viderimus, ſumma veneratione, tua opera proſequamur. *Excudent alii ſpirantia mollius aera*: (e) Muretus οὐκ ἀνδριαντοποιός. ἐστι, ſed ea ex more dicit, & ſcribit quae nullis numiſmatis repraeſentari, nulla oblivione deleri queant: ut quod olim de Achille ſcriptum legitur, felicem illum qui praeconem laudum ſuarum Homerum inveniſſet, de Stephano Rege, & Zamoſcio iure dici poſſit; felices ambo, qui celebri tuo praeconio ad omnem poſteritatis memoriam commendentur. Quo minus dubium tibi videri debet, quid a nobis, quando rem totam noſtri arbitrii eſſe voluiſti, de ſuaviſſimis tuis verſibus factum fuerit: arripuimus, perlegimus, non libenter modo, ſed etiam cupide; ac ne tam ſolida gaudia in ſinu gaudere nos putes σὺν τοῖς quoque oſtentamus. Addam & illud, quod fortaſſe non exiſtimaſſes, his legendis idem mihi eveniſſe, quod iis ſolet accidere, qui in ſole ambulant, ut etiamſi aliam ob cauſſam ambulent, neceſſe tamen ſit eos colorari; ita me, qui nunquam in

X bicipiti

(e) *Virgil. VI. Aen. v.* 847.

bicipiti Parnaſſo, ut ille (*f*) ait, ſomniavi, repente poetam evaſiſſe: Quam bonum, nihil ad rem: tenere tamen me non potui, quin tuo, ut interpreter, ἐνθουσιασμῷ correptus aliquot ex tempore verſus & effuderim, & remiſerim: non ut te quam ſimillimo munere remunerarer, (eſſent enim χάλκεια χρυσείων, ſed, ut ſi nihil aliud in eo genere aſſequerer, ſaltem, velut anſer inter olores, obſtreperem. Tu, quod eſſe debuiſſet vacuae mentis opus, profectum ab homine negotiis forenſibus occupato, aequi bonique conſule. Briſſonius tuas a me litteras accepit, teque ſalvere iubet. Vale, & me, ut facis, ama. Lutetiae A. D. XVI. Kal. Quinct. CIϽ IϽ LXXXIV.

IACOBUS GILLOTUS
M. ANTONIO MURETO V. C.
S. D.
LXIIX.

Ex epiſtola ad Pincaeum noſtrum, lepida certe & Mureto digna, illum etiam aliquando de nobis cogitare perſpexi, & ad me libros quoſdam miſiſſe intellexi: (*g*) quos ut ſummum beneficium ſupinis manibus accipiam, (nondum enim mihi traditi ſunt) Recordatio autem tua mei, magno mihi ornamento fuit, & ſemper erit. Quoſdam libellos e typographia Morelli ad te dederam, qui longo poſt tempore, quo a te acceptos putabam, in manus meas reciderunt: arbitror, quod faſculus ſub legati olim noſtri Foxii, iam defuncti, nomine perferebatur. Eos remitto. Caeterum quod ſcripta tua, ab omnibus litteratis valde expetita, ſubverecunde nobis negare videris, mihi crede, peccas. Nemo eſt, qui, ſi litteras ſciat, & tuas vel epiſtolas, vel orationes, vel lucubrationes legat, etſi te non cognoſcat, Muretum unquam e manibus dimittat. Utinam te omnes & audire

&

(*f*) *Perſ. Prooem. Satyr.*
(*g*) *Reſpice ad Epiſt. LXVI. prope fin.*

& videre poſſent. Legi te nomiſmatis Stephani Poloni & Zamoſcii tua illa χρυσᾶ ἔπη, e quibus ut & ex omnibus, quae ab ore prodeunt tuo, iudicare te licet χρυσοῤῥήμονα. Nomiſmata ſcio multis de cauſſis plurimi feciſti & facis: Dii me perdant, εἰ μὴ τὰ ἔπη ἀντὶ τῶν νομισμάτων εἱλόμην. Quae qui habeat, ipſa nomiſmata facile & merito contemnat. Poloni certe & Zamoſcii ora omnium oculis ſubieciſti, qui illos nunquam ſunt intuiti. A petitione Taciti non deſiſto, nec de eo tecum expoſtulandi finem faciam. Cave ne adverſum te Iudices adeam nomine publico, & tanquam legitimus totius Reipublicae litterariae actor, te condemnem ex pollicitatione, quam in communem, non unius civitatis aut reipublicae ſed totius orbis utilitatem feciſti. Etſi moram facere pergis, uſurae accedent. Denique quaſi debitum, ea omnia quae cudiſti, quae cudis, & poſthac cudes, a te exigi poſſe contendo: ut qui tot opera in publicum commodum ſtruere aggreſſus es; perficere obligatus ſis. Quis ſit rerum noſtrarum ſtatus, a me, qui rempublicam nulla ex parte attingo, non accipies. Foxium, Pibracum & Ferrerium (quem interiiſſe ferunt) πατριώτας, ſcis quantos viros, lugemus. Caeſaris noſtri interitum, cuius unicum iam ad vos allatum non dubito, an rumor rerum, an ſpes melior conſequatur, incerti ſumus. Novi (ſat ſcio) rumores iam ſparguntur, & ad aures veſtras forte allati, celebres & magni, de quibus nonniſi manu trepida reſcribere licet. *Quando iam libera nulli Lingua manuſque ſua eſt, voces & ſcripta notantur*. Illi ſolennia funeris parantur. Deducetur, ſi verum eſt, quod audimus, VI. aut V. Kal Iulii, regio, ut dicunt, honore. Haec auſu fortaſſe temerario latine ſcripſi, bonitati tuae confidens potius, quam cenſoriam ſeveritatem timens. Veniam, ut ſpero, mihi & inſcientiam & negotia excuſanti, dabis. Vale: Lutetiae XIII. Kalend. Iulii, CIↃ IↃ LXXXIV.

 STE-

STEPHANUS DEI GRATIA REX PONIAE, Magnus Dux Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſſoviae, Samogitiae, Livoniaeque &c. Tranſilvaniae Princeps,
M. ANTONIO MURETO
LXIX.

Reverende, devote, dilecte, ſingularis doctrina atque eruditio Devot. Veſtrae a multis, humanitas eius, atque erga ſubditos noſtros ſtudium a Venerabili etiam Stanislao Reſcio Secretario noſtro diligenter praedicata nobis ſunt. Quae cum nos merito maximi faciamus, praemittere nolumus, ut cum hoc tempore Illuſtrem & Reverendum Andream Battori de Somolio, Illuſtris olim Andreae fratris noſtri filium, Praepoſitumque Miechovienſem in Urbem ad S.D.N. mitteremus, litteris hiſce noſtram erga devotionem veſtram propenſionem teſtificaremur. Uberius autem ex eodem fratris noſtri filio coram eam cognoſcet devotio veſtra, quam valere cupimus. Cracoviae die VIII. Menſis Septembris, Anno Domini CIƆ IƆ LXXXIII. Regni noſtri octavo.

STEPHANUS REX.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
PRINCIPI STEPHANO
Dei Gratia Poloniae Regi, Magno Duci Lituaniae, Ruſſiae, Pruſſiae, Maſſoviae, Samogitiae, Livoniae, Tranſilvaniae Principi &c.
M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
LXX.

Reſpondet praecedenti.

Ad litteras, quas pridem Maieſtas tua ad me ſcribere dignata eſt, ſtatim reſpondere neceſſe non iudicavi: cum praeſertim is ipſe, qui eas mihi reddiderat,

Illu-

Illuſtriſſimus & Reverendiſſimus D. Andreas Battoreus non ita multo poſt iſtuc rediturus diceretur: Ita igitur diem ex die ducens, uſque huc diſtuli, cum ſcirem Maieſtatem tuam longe gravioribus curis occupatam eſſe, quam ut de meis, tenuis & obſcuri hominis, litteris cogitaret. Nunc autem cum idem ille, non hoc tantum ſeculo, ſed etiam, ſi optimis temporibus natus eſſet, rari & inſignis exempli ſemper futurus adoleſcens, fratris tui filius, ſummo bonorum omnium gaudio Cardinalitia dignitate decoratus, reditum iſtuc pararet, ſcribendum mihi eſſe ad Maieſtatem tuam duxi: primum ut immortales ei gratias agerem, quod eum mihi honorem habuerit, cuius ego ſi ullam unquam partem promeferi potuero praeclare mecum actum eſſe exiſtimabo. Deinde ut ei gratuler, quod e ſinu ac complexu ſuo tanta ac tam commemorabili virtute praeditum adoleſcentem huc miſerit: Qui ita ſe perpetuo geſſit, ut ſanctitate vitae, pietate in Deum, munificentia in egenos, comitate & affabilitate erga omnes, omnium ſibi ſummorum, infimorum ſtudia voluntateſque devenxerit: ita ut dici vix poſſit, univerſa haec civitas magis illius honore laetata ſit, an abitu doleat. Nos hic, ſereniſſime Rex, multa de tuis in omni genere plane regiis virtutibus, deque iis, quae a te fortiſſime & feliciſſime geruntur, aſſidue audimus. Quibus eo res perducta eſt, ut unicum eſſe te hodie vivum ac ſpirans perfecti Regis exemplum, ne illi quidem iam negare audeant, qui de principio regnare te, non ſatis aequo fortaſſis animo ferebant. Deus optimus Maximus Maieſtatem tuam quotidie in maius ac melius provehat, eamque mentem immittat caeteris regibus, ut tandem aliquando exemplum ipſius ſecuti, ad rem Chriſtianam conſtabiliendam, & ad hoſtes illius comprimendos potius quam ad explendas cum publica pernicie cupiditates ſuas animum adiungant. Romae VII. Kal. Aug. cIↃ IↃ Lxxxiv.

HERMANNUS ORTENBERGUS
M. ANTONIO MURETO
I. C. & C. Romano S.
LXXI.

QUod eſt mecum erga te ſtudium, & officium, nihil atque mihi curae eſt, atque re ipſa oſtendere, quanti te faciam. Itaque diu anxius fui, quonam pacto faſciculum, quem mihi Roma proficiſcenti crediſti, quam tutiſſimo tranſmitterem. Nam Francoſurtum, propterea quod vererer, ne ob viarum impedimenta, & latrocinia, nemo illuc Antverpia veniret, minime quidem impeditum: Antverpia autem recta mittere, hoc tempore mihi longe periculoſiſſimum videbatur. Quamobrem ea de re egi aliquoties cum magiſtro veredariorum Tridenti, viro fideli, mihique amico, qui cum affirmaret, eos Coloniam Ubiorum ſine ullo periculo dirigi poſſe, ſuamque in ea re operam mihi promitteret; oportune admodum litteras accepi a viro multis nominibus clariſſimo, Ioanne Metello, Sequano, qui Coloniae ſedes habet, in quibus ſcriptum erat: *Muretum litterarum hominum principem meis verbis obſecro ſaluta, eique nuntia, me tuas litteras* (Roma enim ad illum miſeram,) *de eius edendis libris ad Plantinum miſiſſe. Si quid praeterea per me confici volet, non recuſo ſed offero.* Faſciculum itaque illum Coloniam miſi ad eundem Metellum, ut is per occaſionem ad Plantinum tranſmittat. Qod ſpero brevi fideliterque facturum, idque ſemel ab ipſo intellexero, faciam te illico certiorem, ea tamen lege, ut, ſi fortaſſe Plantinus de eo ad ſe perlato ante ad te ſcribat, id tu mihi quoque ſignifices. Sum enim in maxima expectatione eius rei, neque animo ero quieto, priuſquam ſalvum in manus Plantini traditum eſſe cognovero. Vale. Tridenti XVI. Kalend. Octob. cIↃ IↃ LXXVIII.

M. AN-

M ANTONIUS MURETUS HERMANNO ORTEMBERGO SUO
S. D.
LXXII.

Reſpondet praecedenti.

ETſi mihi nunquam dubium fuit, quin abs te amarer: tamen eius rei magnam mihi ſidem fecerunt litterae tuae. Tanta enim fide ac diligentia negotium tibi a me mandatum curaſti, ut ego ipſe maiorem optare non potuerim. Ioannem Metellum iampridem e libris Antonii Auguſtini, & e ſermonibus Hieronymi Oſorii noveram: ſed eum mihi tanto opere amicum eſſe neſciebam. Peto a te, ut cum primum copia erit, eum meo nomine ſalutes: eique pro certo confirmes, me valde quidem litterarum non eſſe, ſed valde obſervantem eiuſmodi virorum. qualis ipſe eſt, hoc eſt, eruditione & virtute praeſtantium. Itaque ſi quid a me cauſſa ſua hic fieri poſſe arbitretur, magnae mihi curae fore, ut plane perſpiciat, ſe a me mirabiliter amari. A Plantino nihil adhuc accepi. Si quid acceperο, faciam te ſtatim certiorem. Tu quoque itidem facias, a te maiorem in modum peto atque contendo. Hermanne mi optime & ſuaviſſime, etiam atque etiam vale. Romae XV. Kal. Nov. CIↃ IↃ LXXIIX.

ANDREAE BATHOREO S. R. E. Cardinali ac Pprincipi Illuſtriſſimo M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
LXXIII.

DIe ipſo natali Dominico accepi exoptatiſſimas mihi litteras tuas, quibus haud ſcio an quicquam mihi gratius ac iucundius adferri potuerit. Nam cum iampridem audiſſem ita te pro tua ſumma humanitate ac comitate mei memorem fuiſſe, ut ex ipſo itinere ad me ſcribere

dignatus eſſes: litterae autem tuae nuſquam comparerent, conficiebar miro quodam angore animi, neque levationem ullam reperire poteram, praeter eam unam, quam mihi litterae tuae attulerunt. Ego te, Cardinalis optime ac praeſtantiſſime, ſemper obſervavi ac colui, captus non tam nobilitate ipſa regii generis tui, quam admiratione tuarum ſingularium in omni genere virtutum: quibus ita tibi, dum in urbe verſatus es, omnium voluntates conciliaſti ac devinxiſti, ut hodie quoque abſente te, cum ſolutiores linguae, & liberiora iudicia eſſe ſolent, nemo tamen aliter de te, quam de perfecto quodam & omnibus numeris abſoluto virtutis exemplo loquatur. Ex quo facile potes intelligere, quantopere mihi de tali patrono gloriandum ſit! quantaque in parte felicitatis ponere debeam, quod non tantum in clientibus tua voluntate numerer, ſed etiam, nullo merito meo, apud te aliquo in pretio habear. Equidem, quantum in me erit, omni ſtudio connitar efficere, ut conſervem tuam iſtam erga me animi propenſionem: neque quicquam habeo antiquius, quam ut praeſtem ea omnia, quae tibi ex me non iniucunda accidere poſſe arbitrabor. Ac quoniam ab homine in libris ac litterulis abdito vix aliud expectari quicquam poſt, mittam ad te foetus quoſdam ingenii mei: non illos quidem valde dignos qui a te inſpiciantur, ſed tamen non uſquequaque tibi, ut ſpes eſt, ingratos futuros, quod ab homine tui obſervantiſſimo proficiſcentur. Mittam igitur, ſi Deus volet, ante finem menſis Ianuarii libros duos Rhetoricorum Ariſtotelis a me converſos in gratiam piorum quorundam & eruditorum hominum e ſodalitate Ieſu, (*b*) qui pro auctoritate, qua plurimum apud me valent, egerunt mecum, ut id munus ſuſciperem, quod interpretationem, quia in ſcholis ſuis uterent, reperire ſe ullam negarent. Hoc igitur primum. Sub finem autem menſis April. ſpero fore, ut mittam opera omnia, quae

[*b*] *Bencii inprimis, cui & dedicavit. Vide lib. III. Ep. 98.*

quae quidem extant, Senecae, emendata a me innumerabilibus locis, additis etiam notis quibuſdam meis. Eum vero librum ſpero & tibi, & magno Cancellario, & vero ipſi Sereniſſimo Regi ac Domino meo dignum viſum iri, in quo ſubſicivi temporis aliquid collocetur. Quod ſi tu mihi animo facies, laxabo fortaſſis frenos veteri cuius dam ambitioni meae, quam uſque huc compreſſis ac continui, & tentabo, ſi quid tranſmittere ad poſteros poſſim, quod me vobis quoque carum vixiſſe teſtetur. Nihil tamen temere ſuſcipiam, neque quicquam tale tentabo, niſi tu me prius arrogantiae metu liberaris. Interea peto a te quanta maxima contentione poſſum, primum ut me ames; deinde ut tum Sereniſſimi Regis, tum affinis tui viri omni laude praeſtantis Zamoſcii benevolentiam mihi omni ratione conſerves. Vale. Romae IV. Kal. Ian: CIↃ IↃ LXXXIV.

ANDREAS CARD. BATHOREUS M. ANTONIO MURETO S. D. P.

LXXIV.

Reſpondet praecedenti.

Litterae tuae IV. Kal. Ianuarii datae, nuper autem ad me perlatae, tanto mihi iucundiores acciderunt, quanto maiore illarum deſiderio, & expectatione iampridem tenebar. Verebar enim ne, ſi poſteriores haec meae, quemadmodum priores illae, quas Bononia ſcripſeram, intercidiſſent, & tibi meae erga te optime voluntatis teſtimonio, & mihi tuarum lectione carendum aliquandiu eſſet. Nunc itaque non poſſum non gaudere, & meas tibi redditas eſſe, & in tuis hiſce eam, quam cum eſſemus in urbe coram ſatis perſpexi, amoris erga me tui ſignificationem elucere. Quae ut me mirifice afficit: ita tibi non fruſtra polliceri & potes & debes, te a me in maximo pretio haberi, propter inſignes ingenii, eruditionis, pulcherrimarumque virtutum

tutum dotes, quibus in tui amorem & admiraticnem omnium animos pertraxiſti. Quamobrem ſi quibus in rebus tibi gratificari potero, ſcias velim, me nullam praeclare de te merendi occaſionem unquam praetermiſſurum. Ingenii tui ſoetus, quos te mihi miſſurum ſcribis, maxima cum alacritate expecto, Senecam praeſertim, quem a mendis purgandum & notis illuſtrandum curaſti, maximam certe gratiam apud omnes optimarum litterarum amatores inibis. Dixi Sereniſſimo Regi Domino & patruo meo, cum nuper ad me eſſet, de tam propenſa erga nos voluntate conſilioque tuo, quod illi perquam gratum accidit. De te vero praeclare & ſentit & loquitur. Magnus Cancellarius affinis meus, ad latus Regis non erat: faciam eum tamen de tuis cogitationibus certiorem. Scio enim te tuaque ab illo vehementer amari. Utinam autem is ego ſim, qui non ſolum tibi animos faciam ad evulgandas lucubrationes tuas, quas huc uſque comprimis & contines, ſed plane id ego unus a te impetrem, quod publica utilitas, & omnium, qui laborum tuorum fructus expetunt, ſummum deſiderium iampridem obtinere merito debeat. In maxima felicitatis meae parte id ponerem. Perſuadere tibi certe id poteſt vel ipſa conſilii tui ratio, qua ductus ad ſcribendum acceſſiſti, nimirum profectus publici contemplatio. Cuius quoniam tu in omnibus ſtudiis & exercitationibus tuis, ſumma cum tui nominis gloria, maximam ſemper curam habuiſti: committere profecto non debes, ut ea praeclari ingenii tui monumenta in tenebris deliteſcant, quae ad eruditionem ſolidam parandam lucis plurimum adferre multis poſſunt. Quamobrem quod facturus es aliquando, facias id quaeſo citius vel mea cauſſa, ut & deſiderio plurimorum morem geras, & quod mihi maximae laudi gloriaeque perpetuae ducam, poſteritati nos tibi caros cumprimis fuiſſe vel hoc iudicio planum facias. Vale vir praeſtantiſſime: & cum propter multam lectionem te merito βιβλιοφάγον vocare poſſimus, ſi diu-

diutius lucubrationes tuas preſſeris, ne te deinceps βιϐλιοτάφον appellemus, cave. CIↃ IↃ Lxxxv.

NATIO GERMANORUM
In ſcola Patavia Iuriſprudentiae operam navans
M. ANTONIO MURETO
S. D.

LXXV.

REm arduam ſane tentamus,atque difficilem, ſed ut ſperamus,iudicio tuo,Murete,& auctoritate confirmati, laudabilem inprimis & fructuoſam, non tam nationi noſtrae,quam univerſae Reipublicae litterariae. Petimus a ſcholae Patavinae Triumviris,magno multorum nobis adverſantium odio atque invidia, Iureconſultum, qui Pendectas iuris civilis in eadem ſchola publice interpretetur,non more illo barbaro,& incondito, ſed Gallico, hoc eſt, omnium recte ſentientium iudiciis comprobato. Ex omnibus autem Iureconſultis, quos praecellenti doctrina in Italia vel ipſi novimus,vel fama & praedicatione aliorum accepimus, neminem ſcimus, quem tibi hac in parte comparare,nedum antefere debeamus. Quod itaque ex fide dignis hominibus,iampridem intellexiſſemus,non te penitus conſilium abieciſſe redeundi in haec loca,& in iis,quod vitae reliquum eſt, tranſigendi: unum te,quamvis ignarum huius inſtituti noſtri,ex omnibus nominare, & a Triumviris coram & per litteras flagitare non dubitavimus. Qui nobis polliciti fuerunt denique, ſe ad Legatum Venetum, qui Romae eſt,ſcripturos,eique utde hac re tecum agat, negotium daturos. Quia vero ſcire non poſſumus, quid tecum ille, aut an omnino egerit aliquid, ex diuturna vero mora, & conatibus multorum, ſpei noſtrae quaedam minus convenientia metuimus: his te litteris rogare auſi ſumus, ut de tota hac re, deque animo & conſilio tuo, aliquid certi quamprimum nobis ſignificare ne graveris. Nam illud humanitas

ſin-

ſingularis tua, & animus ille tuus ad praeclara omnia comparatus, ne rogare quidem nos patitur, ne vel deſiderio noſtro tam honeſto, vel communium litterarum cauſſae, vel laudi denique & gloriae tuae deeſſe velis. Quam etſi ſummam iam adeptus es, ſplendeſcet illa magis tamen, novae huius dignitatis quaſi luce colluſtrata: quae ad omnis gloriae cumulum uni tibi divina quadam ſorte deſtinata videtur. Praeſtitiſti tu quidem antehac eximia omnia, planeque admiranda, & eloquentia tua prope divina, omnes populos ac gentes tibi devinxiſti, quae ſenſu aliquo humanitatis praeditae ſunt. Reliquus eſt, ad extremum vitae actum tibi reſervatus, ingens quidem ille labor, ſed viro magnanimo, & ad ſummum laudis, & gloriae faſtigium contendenti, optatus maxime atque iucundus, ut ſcilicet, alter tanquam Hercules, hydra illa tot capitum confecta, Augiae ſtabulo expurgato, denique barbarie foediſſima profligata, reginam ſcientiarum omnium Iuriſprudentiam in priſtinam dignitatis ſedem reſtituas. Eſt illa ſane laus maxima, ut diximus, quam ex caeteris ſtudiis, & laboribus tuis es conſecutus: ſed tamen communis tibi quodammodo cum doctiſſimis quibuſdam viris. Haec vero laus, quae ex inuſitato & praeclariſſimo facinore te manebit, tua erit propria, tibique uni victoriae tam inſignis triumphi omnes debebuntur. Sed indecore facimus, qui ad ea te incitemus, ad quae ſponte te inflammatum eſſe novimus. Studium profecto ſummum, & deſiderium tui noſtrum, ex his litteris perſpicies. Cui deſiderio ſi eventus reſponderit, tuque ſpem optatiſſimi adventus ad nos tui, nobis confirmaveris: officio apud Triumviros noſtros non ſumus defuturi, & ſi quid nationis noſtrae preces, ſi quid utilitas & dignitas ſcholae Patavinae, apud viros prudentiſſimos, & litterarum amantiſſimos poterunt, brevi magnum illum Muretum in ampliſſimo hoc orbis terrarum Gymnaſio, de omni barbarie triumphantem aſpiciemus. Vale. Datae

Pa-

Patavii III. Non. Ianuarii, Anno poſt partum Virginis CIϽ IϽ LXXVIII.

ORNATISSIMAE AC NOBILISSIMAE SODALIDATI GERMANORUM, in ſchola Patavina Iuriſprudentiae ſtudia colentium, M. ANTONIUS MURETUS S. D.

LXXVI.

Reſpondet praecedenti.

Tertio Idus Ianuarii, cum iam adveſperaſceret, accepi litteras veſtras: hoc eſt, eo ipſo die, quo tabellarii publici qui ſtatis diebus hinc Venetias eunt, iter ingreſſuri erant: quo factum eſt, ut ſtatim reſpondere non potuerim. Poſtridie autem eius diei conveni legatum Venetum, ut ex eo cognoſcerem, num quid in mandatis habuiſſet ea de re, de qua vos ad me amantiſſime & honorificentiſſime ſcripſeratis. Negavit quicquam ad ſe tale, aut a Triumviris, aut a quoquam alio ſcriptum eſſe. Ex quo facile intelligere poteſtis, non tantam haberi honeſtiſſimae voluntatis veſtrae rationem, quantam par erat. Omnino autem video rationem illam tradendae verae ac ſolidae Iuriſprudentiae, quae hodie in Italia viget, Italis non placere: & ſi ego quidem in hac urbe, cum libros Digeſtorum interpretarer, multorum ſtudia commoveram, iamque illud conſecutus eram, ut plerique iſtorum, qui magno faſtu illas, quas vos merito averſamini, ineptias docent, ſoli in ſcholis relinquerentur. Itaque quidam ex eis adierunt Pontificem ac cum eo egerunt, ut ne me illam docendi Iuris rationem tenere pateretur; alioqui fore, ut iuventus orationis ſuavitate capta praeclaram Bartoli & talium doctrinam repudiarent; ſe quidem, ſi ego ulterius pergerem, deſtituros, potiuſque ſe docendi munere abdicaturos. Quid plura? & ipſi facile perſuaſerunt,

quod

quod volebant: & ego non aegre a me obtineri paſſus ſum, ut annuo quingentorum nummorum aureorum ſtipendio propoſito, eloquentiae potius & politices praecepta traderem. Nuper etiam cum me Stephanus Poloniae Rex tantis propoſitis praemis, quanta vix cuiquam alii cuiuſquam artis Profeſſori hoc tempore propoſita fuiſſe ſcimus, in Poloniam evocaſſet: Pontifex, ut me in urbe retineret, ſuapte ſponte ad vetus illud ſtipendium quingentorum ducentos praeterea nummos aureos annuos addidit, porroque ſe multa facturum pollicetur, quo mihi magis in urbe eſſe libeat. Quo igitur in ſtatu res ſit, videtis. Heſterno quidem die curavi, ut ipſe Pontifex per oratorem Regis Galliae, qui hic eſt, de veſtra audiendi mei cupiditate certior fieret. Qui cum hoc libenter accepiſſe viſus eſſet: cur non ipſi, inquit, potius huc veniunt? Excipientur enim a nobis omni genere humanitatis: neque tunc impediemur, quo minus Muretus arbitratu ſuo illorum ſtudiis obſequatur. Certe Pontifex ipſe propenſiſſima eſt in gentem veſtram voluntate: neque vobis ignotum eſt, quantam vim pecuniae quotannis attribuerit & aſſignaverit Germanis aliquot adoleſcentibus educandis. Ego vero, Nobiliſſimi & Ornatiſſimi viri, ſemper mirifico animo erga Germanos fui: motus ingenua quadam ſimplicitate & integritate ab omni fuco & fallaciis remotiſſima, quam in eorum pleriſque ita cognoveram, ut eam laudem gentis veſtrae propriam eſſe ſtatuerem. Quando igitur iſtic una eſſe non licet: videte num rationibus veſtris expediat huc venire, & mecum una, communi ſtudio, ad vendicandam a barbarie Iuriſprudentiam incumbere. Mihi credite: ſi vobis huc venire libeat, aliquid fiet. Quaeſo autem obteſtorque vos, ut quidquid hac de re conſilii capietis, ad me ſcribere ne gravemini, Vobiſque ita plane perſuadeatis, quicquid a me veſtra cauſſa aut publice, aut privatim fieri poterit, id ſemper cupidiſſime facturum eſſe. Romae. XV. Kalend. Februar. ↀIↃ IↃ LXXVIII.

M. AN-

M. ANTONIUS MURETUS, PAMPHILO AMASAEO SUO

S. D.

LXXVII.

Quod ad amantiſſime ſcriptas litteras tuas ſerius quam par erat ſpondeo, peto a te, ut id, pro caetera tua humanitate, noſtraque veteri amicitia, non dicam occupationibus, ſed afflictae valetudini meae, multiſque moleſtiis, quibus hoc toto tempore conflictatus ſum, condonandum putes. Nam cum ſextum iam menſem tantis tibiarum ac pedum doloribus vexatus ſim, ut ardere interdum mihi viderer, eaque res & mihi ſomnum adimeret, & efficeret, ut neque cibum appeterem, & id ipſum, quod capiebam, non concoquerem, unde mirabilem cruditatem exiſtere neceſſe erat: ita me diuturnitas morbi & magnitudo doloris efferaverat, ut ἄγριός τις καὶ ἀπρόσιτος γεγενημένος, Telephi alicuius aut Philoctetae, quam eius, quem me amici ſemper indicaverant, ſimilior viderer. Accedebat eo aeque diuturnus, ſed, ut res ipſa magno cum meo moerore docuit, periculoſior morbus nobiliſſimi & humaniſſimi adoleſcentis Poloni, qui cum in aedibus meis diverſarerur ſub id fere tempus, quo tuae litterae mihi redditae ſunt, tabe conſumptus eſt: quo tantus cumulus additus eſt ad illam ſuperiorem animi mei aegritudinem, ut nullum tempus, nullum locum quietis reperire poſſem. Nunc cum, Dei beneficio, & prope convaluerim, & aegritudini ex amici morte conceptae dies ipſa levationis aliquid adferre coeperit: reſpondebo ad litteras tuas, διὰ κεφαλαίων. Ac primum quod vetas me amoris erga me tui magnitudinem litterarum gravitate metiri: ego quoque a te, Amaſaee vir optime & eruditiſſime, peto, ut mecum eodem iure utaris: neve ex litterarum ſilentio factam unquam eſſe ullam de mea erga te, tibi, ut arbitror, non incognita voluntate diminutionem ſuſpiceris. Sit igitur hoc inter nos poſitum, ne alter

ab

ab altero, quod minus ſaepe litteras accipiat, minus etiam ſe amari putet. Nunc ad caetera. De Federico Silburgio, qui me ſibi quaſdam in Halicarnaſſeum & alios notas pollicitum eſſe ait: fieri quidem poteſt, ut ita ſit; neque ego de eo, quem tu & doctiſſimum & humaniſſimum eſſe ſcribis, quidquam ſequius ſuſpicari debeo: ſed tamen quod inter nos dictum ſit, neque Federici ipſius nemini, neque me quidquam eius generis cuiquam Germano pollicitum eſſe. Et ut verum fatear, typographus ille, quem nominas, peſſime hic religionis audit: ut quidquam cum eo habere commercii neque ſatis tutum, neque ſatis pium videatur. Cogitabis hoc ipſe tecum paullo accuratius, meque ſi id tanti putabis, qui tui conſilii ac ſententiae ſit, admonebis. Venio nunc ad ultimam epiſtolae tuae partem, in qua omnibus ex partibus ſeſe tuus ille ſaepe ſpectatus in me amor oſtendit. Quod ais, iſtius nobiliſſimae civitatis (*i*) magiſtratus ſaepe de me in Sigonii τοῦ μακαρίτου locum vocando ac ſubſtituendo cogitaſſe; ſed cum ſcirent, quomodo hic res meae conſtitutae ac conſtabilitae ſint, putaſſe me non facile ad eam conditionem accipiendam adduci poſſe; quod ſi ſpem aliquam oſtendero muneris illius, non detrectandi, & ipſos cupide facturos omnia, & te ſtudioſe operam daturum, ut id quam maximo meo commodo fiat: primum video quantum illi ſplendidiſſimo & honoratisſimo XL. virum conſilio debeam, qui de me, homine nulla eximia eruditione praedito, tam honorificum iudicium fecerint; deinde tibi Pompili amiciſſime, vel hoc uno nomine ita eſſe me obſtrictum ac devinctum agnoſco, ut tecum unquam paria faciendi omnis mihi ſpes plane praeciſa ſit. Equidem ſi paulo minus ſenex eſſem, non ambirem quidem iſtum honoris gradum, conſcius mihi tenuitatis meae: ſed ultro delatum, ſine ulla detrectatione avidiſſime arriperem.

Nunc

(*i*) *Bononienſis. In hac enim mortuum fuiſſe Sigonium, teſtis Buchole. Chronol. ad A.* 1584. *p.* 674.

Nunc quam me multae res impediant, ne id facere poſſim, vide. Vixi Romae annos plus minus XXIV. quo toto tempore prolixam & propenſam erga me agnovi & P. R. & ſummorum Pontificum voluntatem. Praecipue autem Gregorius XIII. Pontifex ad bene merendum de omni humano genere natus, ita me perpetuo fovit, ea eſt charitate complexus, ut ſi mihi vita pro eo refundenda ſit, nullam tamen beneficiorum ipſius erga me partem videar conſecuturus. Quo igitur ore, qui nuper ab eo, ut veteranus emeritis ſtipendiis, miſſionem & petierim & impetraverim, petere ab eodem audeam, ut me iſtuc venire patiatur? An poenituiſſe me dicam, quantum mihi honorarii nomine quotannis penderetur? Septingenti aurei numi: quantum nemo, opinor, ante me, qui hoc litterarum genus profiteretur, accepit. Et tamen, ſi ea me res moviſſet, nihil facilius erat, quam efficere, ut ad eam ſummam aliquid adderetur. Sed demus, aliquid tamen cauſſae reperiri poſſe, cur qui Romae amplius docere noluerim, Bononiae, quamvis eoſdem labores ſuſcipiam, non recuſem: quid, quod ea migratio ſine luculento rei familiaris detrimento a me fieri non poteſt? Hic in aedibus meis non commode tantum, ſed etiam pro meo captu, ſplendide habito. Iſtic pro aedibus pendenda merces erit; diſtrahenda ſupellex, & quae magno empta ſunt, vili addicenda; emenda Bononiae nova, maiore fortaſſis pretio, uſu minore; ſumptus in itinere, & in librorum meorum geſtatione faciendi. Trecenti aurei nummi, quos mihi otioſo Pontifex perſolvi voluit quotannis ex ea ipſa pecunia, quae iis, qui publice in urbe docent, adſignata eſt, adimentur fortaſſe, ſi alio me contulero. Multas hic habeo militias, ex quibus tantum fore cupio, quantum ad alendam familiam ſit ſatis: abſentibus multa ex earum fructibus amittenda ſunt. E penſionibus, ut vocant, Eccleſiaſticis ſeptingentos nummos aureos annuos percipio: Debitores, qui ſaepe lenti eſſe ſolent,

non tam facile abſens urgere potero, quam praeſens, & magno principum ſupremi ordinis favore ſubnixus. Hic tot incommodis remedium nullum reperiri poteſt. Ut igitur ego longe plurimum debere me fateor iis, qui me tanto honore dignum cenſuerunt: ita eos ſupplex obteſtor, ne iniquo animo ferant, neve me propterea minus ament, quod hoc tempore non poſſe me ſtudio erga me ſuo obſequi vident. Vale. Romae Id. Decemb. CIↃ IↃ LXXXIV.

M ANTONIUS MURETUS
S. D.
PETRO LUPICO GOTHOLANO.
LXXVIII.

OCcupationes, quibus perpetuo diſtineor, effecerunt, ut ad litteras tuas, quas binas eodem exemplo accepi, ſerius quam par erat reſpondeam, eandemque mihi nunc neceſſitatem brevitatis imponunt. Accipe igitur ad ſingula. Verba illa, *nunquam defugiam auctoritatem*, (*k*) nullo modo dici poſſunt a Parmenone. Nam, *defugere auctoritatem*, nihil omnino aliud eſt, quam nolle praeſtare ea, quae te auctore facta ſint: neque uſquam genus hoc loquendi aliter a latinis ſcriptoribus acceptum reperietur. Hoc ſi quis negat, iube, locum unum ex aliquo bono atque idoneo latinitatis auctore proferat, ubi aliter acceptum ſit: & a me quod volet praemium petat. Praeſto tibi, nullum unquam repertum iri. Itaque ſponſionem quamlibet in eam rem facito: quicquid eo nomine pendendum fuerit, ipſe praeſtabo, neque unquam defugiam auctoritatem. Atque hoc ita manifeſto perſpici poteſt ex illis Plauti & Ciceronis locis, ut mirer, ſi quis aliter ſentiat. Male igitur Donatus, qui ita exponit: *Non recuſabo facere, dum tu tamen auctor ſis facti*. Nunquam, inquam, quiſquam, qui latine ſciret, ita dixit, *Defugere auctoritatem*. Viderat hoc & Victorius. (*l*) erroremque Donati

[k] *Apud Terent. Eunuch. Act. II. ſc. 3. in fine.*
[l] *Lib. V. Var. Lect. cap. 22.*

Donati vere eruditeque coarguerat, niſi quod imprudens in eundem illum errorem incidit, quem in Donato notabat. Verum hoc eſſe, conſtat ex his Victorii verbis, quibus locum Ciceronis (m) declarat: *Significat autem*, ſe non defugere *dicens* auctoritatem ſui conſulatus, *ſe cuncta illa, quae tunc geſſit, confiteri ac prae ſe ferre recte & ordine geſta eſſe*; *paratumqae illa defendere*. Brevius omnino & concinnius poterat uti verbo praeſtandi; ut in iure civili auctor eſt, qui praeſtat evictionem: ſed tamen, ſi nihil addidiſſet, ferri utrumque poterat. Sed vide quid addiderit: *ac quaecunque quaſi iuſſerit ille ac mandarit, non recuſaturum facere*. Quae interpretatio eadem eſt cum illa Donati. Nunc adhibe eam ad verba Ciceronis; ut videas, quam non vera ſit. *Attende*, ait Cicero, *iam Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei*. Id eſt, ut ego quidem interpretor, *quam non recuſem praeſtare, quicquid in conſulatu geſſi recte atque ordine geſtum eſſe*. An, ut Victorius. *Quam non recuſaturus ſim facere, quaecunque quaſi iuſſerit ac mandarit conſulatus meus*. Quid autem quaſi iubere ac mandare poterat Ciceroni conſulatus; cum ipſe amplius conſul non eſſet? Inſpice totum Ciceronis locum. Videbis eum non de futuris, ſed de praeteritis loqui. Fac idem in Plautino loco: (n) *Si auctoritatem poſtea defugeris*; id eſt, ſi Victorium ſequare: *ſi recuſaris facere quaecunque ego iuſſero ac mandavero*, quo quid alienus aut ineptius cogitari poteſt? Sed ego cum ſcholia illa (o) ſcriberem, Victorium, qui triennio, ut opinor, ante libros variarum lectionum ediderat; exagitare nolui: neque enim mihi unquam ex aliorum inſectatione gloriam petendam putavi. Quod autem illic quoque uſus ſum verbo Putandi, (p) non

 eo

(m) *Orat. pro Syll. p. 173.* (n) *Poenul. Act. 1. ſc. 1. v. 19.*
(o) *In Terentium.*
(p) *Sic enim ibi ſcripſerat:* Haec illius orationis [*apud Ciceronem*] cum ſit vis: puto hoc quoque loco illud: *Nunquam defugiam auctoritatem*, non a Parmenone, ſed a Chaerea dici, &c.

eo feci, quod res apud me dubia eſſet: ſed, ut tu recte ac vere accipis, ne cui arrogantius loqui viderer. Iſte autem, quiſquis eſt, qui putat me uſum eo verbo, quod ſuſpicantis potius eſſet, quam ullam certam ſententiam proferentis, tritus videlicet non eſt in veteribus illis, qui etiam in his rebus, quas pro certiſſimis & exploratiſſimis haberi volunt, ſaepe has voces adhibent, ἔοικε, δοκεῖ, ἴσως, & eiuſdem generis alias. Quod quaeris, quae cauſſa loci corrumpendi fuiſſe videatur, dicam tibi. In vetuſtiſſimis Plauti, Terentii, Ariſtophanis Exemplaribus neque actuum, neque, ut indocti poſtea locuti ſunt, ſcenarum, ac ne perſonarum quidem ulla certa diſtinctio erat. Omnia continenter ſcribebantur: niſi quod inter perſonarum dicta exiguum aliquod inane ſpatium relinquebatur. Inde illae perturbationes ac confuſiones extiterunt, cum pro ſuo quiſque captu hoc aut illud ab hoc aut illo dici putaret. Et eius varietatis crebra eſt etiam apud Donatum mentio. Sed ego qui me brevem fore dixeram, iuſto etiam verboſior fui. Tu tamen, qui brevitati ignoviſſes, libentius, niſi me fallit animus, ignoſces loquacitati. Petrum Galeſum videre & amplexari diſcupio. Magnus vir eſt, & quo non civitas modo veſtra, ſed tota Hiſpania merito gloriari queat. Vale. Romae Poſtrid. Non. Nov. CIϽ IϽ LXXXIX.

M. ANTONIUS MURETUS *S. D.* CHRISTOPHORO PLANTINO SUO

LXXIX.

Circa hanc & ſequentem epiſtolam legenda, quae notavi ad lib III. Epiſt. 2. & 3.

Vide quae ſit vel tabellariorum negligentia, vel temporum difficultas. Binas litteras tuas, quarum priores decimo die Octobris, poſteriores die duodecimo Decembris datae erant, eas utraſque cum aliquot capitibus variarum lectionum mearum, & parte electorum Li-

pſii

pſii accepi Kalendis Februarii. (*q*) Saepe iam ad te ſcripſi, ne ullam aliam praefationem expectares, ſed ea ipſa, quae octo prioribus libris iampridem propoſita eſt, (*r*) ſine ulla mutatione uterere: ſed video multas meas ad te litteras intercidiſſe. Litteras tuas ad Symphoniacos Pontificis, ſtatim reddendas curavi. Ad Lipſium ſcribo. (*s*) Reliquum Variarum mearum & Electorum ipſius cupidiſſime expecto. Velim ſcire, num tibi commodum futurum ſit, deſcribere typis tuis Libros Ariſtotelis Ethicorum ad Nicomachum graece, ducentis amplius locis a me emendatos. Cuperem eos primum ſeorſum edi: ac tum demum commentarium in eos meum; quam bonum neſcio, uberem certe & copioſum in eos emitterem. Habeo & notas in Thucydidem ac Plutarchum ſane multas: quas ad te mittam, ſi tanti mea eſſe putaveris. Si eorum omnium editionem e re tua futuram non putas: ſupprimamus ſane omnia. Iampridem enim talium rerum ſatietas me quaedam tenet: neque mihi longius quidquam videtur, quam dum, vacuo & ſoluto animo, hanc deteriorem aetatem melioribus, id eſt, theologicis ſtudiis dicare poſſim. Mi plane optime & amiciſſime vale. VI Id. Febr. Roma.

MURETUS LIPSIO S.
LXXX.

NUnc ipſum accepi litteras tuas datas a te Kalend. Iulii. (*t*) Negas te ita Abderitanum eſſe, ut quae a me ſcripta ſunt, (*u*) quo pertineant, non intelligas. Si quid mihi apud te fidei eſt, Lipſi, nemo uſque adhuc librum meum cum tuo contulit, & contulere multi ac cla-

(*q*) *eodem hoc die & ep. Lipſ. allata ipſi eſt. Ipſum vid. ſupra l. III. ep. 2. in fine.*
(*r*) *Ad Hippolytum Eſtenſem Cardinalem. Habes eam ſupra l. III. ep. 8.*
(*s*) *Innui puto Epiſtolam, non quae hic ſequitur, ſed quae eſt libri III. 2.* Neque enim. *Certe eundem illa cum praeſente diem habet adſcriptum. Nec ipſa res abnuit.*
(*t*) *Non licuit eas reperire in Centuriis Lipſianarum. Itaque inter deperditas vel omiſſas numeremus. 9.* (*u*) *Loco, qui lit. ſeq. nominabitur.*

ri viri, quin obſtupuerit. Verba eadem non ſunt, neque ego hoc unquam aut dixi, aut ſcripſi: caetera quidem ita ſimilia, ut non lac lacti. Et negas te a me quidquam accepiſſe praeter unum, aut alterum, locum, in quibus etiam ais factum a te mentionem mei. Quid ego nunc dicam? Non libet tecum ullam contentionem ſuſcipere; non ſi mihi Iupiter auctor ſpondeat, ſuperiorem me fore: ſed tamen tu me non niſi ſemel nominaſti. Sed piget ſuper re tam tenui plura. Quaeſo, obteſtorque te, ut in illa capitis primi (x) praefatione, quicquid eſt quod in deteriorem partem accipi poſſe videatur, mutes, corrigas, deleas. Potes has meas litteras Plantino oſtendere: ex quibus intelligat, mihi id non tantum volenti, ſed cupienti atque exoptanti fore. Nihil enim mereri velim, ut te amicum habere deſinam, aut vero ulla ex parte minus mihi amicum eſſe ſuſpicer. Dices: cur id ipſe non facis? Non tam facile cuilibet detegerem arcana mea. Sed tu me iam pridem noſti, quam ſim in hoc toto genere ῥάθυμος. Ne vivam Lipſi, ſi eius capitis ullum penes me exemplar habeo. Hoc alius non ita facile crederet; te, qui, quam ſim μισόπονος, noſti, crediturum eſſe confido. Iterum te etiam atque etiam oro, ut quicquid aſperius dictum videbitur, mitiges. Reliquos libros, quos iam miſſurus eram ad Plantinum, tunc demum mittam, cum iſtuc, quod te rogo, a te praeſtitum eſſe cognovero. Interea ama me, & certo tibi perſuade te a me amari. Vale Romae Non. Septembris, CIↃ IↃ LXXVI. (y)

M. A. MURETO IUL. IACOBONIUS
S. D.

LXXXI.

VIx me heri veſperi a quorundam hominum conventu honeſte diſſolvi: quibus obfirmato animo adſe-

[x] *Libri XI. Variarum Lectionum Mureti. Vide quae notavi ad lib. III. Epiſt. 2. lit. a. b. Idem enim agitur utrobique.*
[y] *Sitne recte adſcriptus hic annus, deliberandum amplius.*

adſeverantibus, lapidem nuper ad Tyberis ripam effoſſum, Semoni Sanco Deo Fidio, inſcriptum, Simonem illum Magum deſignare, cum omnino ipſe adverſarer, ludibrio omnibus, ac deſpectui eſſe coepi. Cumque quodam Fidio Sango, vel Sanco legiſſe me aliquando affirmarem: Semoneſque terrenos deos antiquitus fuiſſe appellatos, tum magis a quibuſdam irridebar, qui Sancum Sabina lingua Magum, Semonemque quam Simonem Hebraice dici malebant. Ego vero qui nugas illos agere, ſibique ſomina confingere plane videbam, diſcedo inde iratus, ut qui veritati fucum ab imperitis factum intuebar, neque locus tum mihi ullus, quo illorum perfringerem ſtultitiam, ſuccurrebat. Neque quod me vel maxime angit, & nunc ſuccurrit; ac ſi ſuccurreret, haud facile mihi eſſet invenire; libris enim fere omnibus, ut ſcis, careo, atque ita in praeſentia occupationibus obruor, ut nihil requietis habeam. Itaque ad tuae mihi expromptae ac prope divinae memoriae theſaurum confugiendum, atque iſtam tuam reconditam doctrinam advocandam putavi, quae, quoties quis aliquid abditum atque obſtruſum quaerit, promptuarium eſt. Obſecro te, Murete doctiſſime, ut ſi quid contra horum inſulſiſſimorum hominum ſententiam colligere potes, (poſſe te praeclara opinor plurima,) ad me, niſi te de rebus tam ridiculis diſputare pudeat, quam primum mittas. Video namque aliquos de noſtris proinde ſtudiis peſſime ſentire, niſi, quemadmodum heri me facturum recepi, hodie aliquid, quo ſane illorum opinionem reflectere, ac cohibere valeam, in medium afferam. Ut igitur rem ipſam prorſus inſpicere atque inveſtigare queas, mitto ad te inſcriptionem totam ex ipſo vetuſto lapide ad verbum, ordineque deſumptam: de qua quidem re aliquod tuarum litterarum teſtimonium vehementer expecto, quo ſcilicet uno meorum ſtudiorum conſcientiam nunc & in perpetuum ſuſtentabo. Vale. XIII. Kal. Septembris, CIϽ IϽ LXXIV.

SEMONI.
SANCO.
DEO. FIDIO.
SACRUM.
SEX: POMPEIUS. S. P. F.
COL. MUSSIANUS.
QUINQENNALIS.
DECUR.
BIDENTALIS.
DONUM. DEDIT.

Sequitur Mureti reſponſio.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
IULIO IACOBINO.
LXXXII.

QUaeris ex me, ecquid inſcriptio vetus nuper effoſſa, in qua Semonis Sanci Dei Fidii mentio eſt, ad Simonem magum pertineat, id enim quoſdam pro vero ac comperto adſeverare. Res mihi, ut tibi verum ingenue fatear, vix ſatis videtur digna, de qua aut tu quemquam, aut me quiſquam conſulat. Nihil enim tritius aut pervulgatius. Et certo ſcio, teipſum per te hanc ſtultitiam refutare potuiſſe, niſi id a me fieri maluiſſes. Semonis Sangi Fidii mentio eſt apud Livium librorum octavo his verbis: *Bona Semoni Sango cenſuerunt conſecranda.* Nominat eum & aliis aliquot locis. Et apud Ovidium VI, Faſtorum: (z) *Quaerebas Nonas Sango, Fidione referrem, An tibi Semo pater.* Ubi vulgo legitur *Semipater*, aut *Semiaper*, vitio eurum, qui quae non intelligunt, mutant. Mentio eiuſdem apud Halicarnaſſaeum libro quarto, apud Auguſtinum de civitate Dei. Rex Sabinorum fuit, quem mortuum retulerunt in deos: ut eſt apud Lactantium libro primo. Mentio eius & apud Silium Italicum: apud Feſtum indi-

(z) *verſ.* 233.

in dictione *Propter viam*, apud Fulgentium in libro de vocibus antiquis. Scio eſſe & neſcio quid apud Plutarchum. Ne longum faciam, res contrita ac communis eſt, quamque parum decorum ſit, ut abſtruſam ac reconditam, vel quaerere, vel repertam venditare. Neque ego haec ſcripſiſſem, niſi tibi morem gerendum eſſe duxiſſem. Neque tam te haec ex me quaeſiviſſe arbitror, ut ea cognoſceres, quam ut iſtis neſcio quibus mei quoque teſtimonii pondus opponeres. Vale XIII. Kal. Sept. cIↃ IↃ LXXXIV.

BALTH. ANSIDEUS M. A. MURETO.
S. D.
LXXXIII.

NIſi Lucas Sempronius Romam iret, meque ut ad te officii cauſſa ſcriberem, ſubmonuiſſet, nunquam profecto, ut qui tuas ſtudiorum aliarumque rerum occupationes notas habeo, litteras ad te dare auſus eſſem. Sed is pollicitus mihi eſt omnem ſeſe daturum eſſe operam, atque effecturum denique, quo minus importunae tibi meae litterae accidant. Ego vero eam ob cauſſam non invitus eo me induci paſſus ſum, ut te ſalutem, nomenque tibi meum, ſi forte exciderit, in memoriam revocem ſingularemque amorem atque obſervantiam, qua te proſequor quantumque praeterea tibi debeam pro ſingulari mihi olim praeſtito beneficio, declarem. Atque utinam aliquod grati animi ſignum praebere tibi poſſem. Quid enim gratius unquam accidere mihi poſſit, quam ut ipſe intelligas, apud memorem te virum beneficium collocaſſe? Sed meam ipſius tenuitatem conſideranti ſpes omnis effracta concidit. Quando igitur, quod ſumme concupiſco non licet, faciam, quod in promptu eſt, beneficiique tui .... quo te contentum fore mihi perſuadeo, tum quod belli homines, qualis profecto tu es, haud plus exigere debent quam quis praeſtare queat; tum quod in remunerandis beneficiis lex videtur illa ſancita

eſſe,ut,qui minus referre poteſt,gratiam habeat,animusque magnae inſtar remunerationis ſit. Idque tuus, niſi fallor,Seneca ſentit,quem propediem abs te emendatum, ſcholiiſque illuſtratum exiturum aiunt. Quem diem quando ego videro: nihil mihi longius. Nullius enim viri ſcripta libentius & neque libenter quidem lego, ac tua: quae cum eruditione ſumma, tum elegantia ſingulari adeo referta ſunt, ut nihil omnino eruditius, ac purius fieri poſſe putem. Atque utinam aut ea tibi a principio mens fuiſſet, ut longe plures epiſtolas ederes, aut aliquando σωμάτιον illud ita augeas, ut ad iuſti magnitudinem voluminis excreſcat. Nam, meo iudicio, nihil cumulatius excellentiuſque in eo genere reperiri poteſt. Quas ego cum lego, ne ipſorum quidem antiquorum ingenium, dexteritatemque deſidero. Nolo tibi pluribus moleſtus eſſe. Vale, meque ama; & quamquam nihil in me ſit, quod amorem mereatur tuum: ea tamen de cauſſa dignus ſum,qui abs te amer,quod ego in te amando nemini concedo. VII. Id. Dec. CIƆ IƆ LXXXIV.

Sequitur Mureti reſponſio.

M. ANTONIUS MURETUS BALTHASARI ANSIDEO SUO S.

LXXXIV.

GRatiſſimae mihi,ut ſemper,litterae tuae. In quibus hoc a te ſerio ſcriptum non puto,veritum quodammodo eſſe te,ne nomen tuum mihi excidiſſet. Scriptum enim mihi animo eſt ita, ut nulla longinquitate temporis deleri queat; & id ipſi quoque tibi notum eſſe exiſtimo. Si quid olim feci,quod hodie utile tibi eſſe ſentias,gaudeo: & ſi qua ſe offeret occaſio, ſemper promptiſſimo animo procurabo,quicquid in rem tuam eſſe arbitrabor. Neque eſt,quod de me remunerando cogites. A quibus me amari ſentio,ab iis cumulate mihi ſatisfactum puto. Tu modo praeſta te eum,quem ſemper praeſtitiſti,& perge amare eas artes, quibus te iam pridem deditum eſſe cognovi. Magnum

gnum mihi aliquid de te ſemper augurat. Seneca meus prodibit, ut ſpero, circiter Kalend. Mai. prodibunt & alia quaedam mea; & inter caetera, epiſtolae: quas aut a te aut a quoquam alio expeti miror. Neque enim quiſquam me in ſcribendo negligentior eſt, & ego nuſquam negligentior, quam in ſcribendis epiſtolis. Sed quando vos ita vultis, obſequar ſtudio veſtro: & ad illas, quae iam editae ſunt, alias addam, neque meliores aut elegantiores, neque accuratius ſcriptas, in quibus vos, qui, quod me amatis, mea, cuicuimodi ſunt, libenter legitis, bonas horas male collocetis. Ego te amare non deſinam, niſi tu, qui es, eſſe deſieris: hoc autem pro certo atque explorato habeo nunquam fore. Vale. IV. Non. Ian. CIƆ IƆ LXXI. Romae.

HORATIUS CARDANETUS MURETO S. D.

LXXXV.

LUca noſtro Ariminenſi ad urbem eunte, libet ad te perbreves litteras dare: quae quidem tui me obſervantem eſſe tibi ſignificent. Iam diu nihil ſcripſi quod nolui moleſtus tibi eſſe. Balthaſar quidem meus epiſtolam ad te miſit hortatu meo ſuperiori anno: cui cum non reſponderis, noluimus tibi amplius obſtrepere. Te quidem amamus, ut ſolemus: tibique gratulamur, quod depoſita publice interpretandi provincia in otium te receperis. Speramus enim te non minus ſilentem, quam dicentem ſtudioſis litterarum profuturum. Ama nos, & vale. Die feſto divi Ambroſii, CIƆ IƆ LXXXIV.

Sequitur reſponſio Mureti.

MURETUS CARDANETO S.

LXXXVI.

AMari me a te ſcio: neque tibi dubium eſſe debet, quin a me mutuo ameris. Saepe ad eos, quos amo, ſcribere, ubi nulla id neceſſitas exigit, neque poſſum, neque lubet: neque a quoquam id genus officii valde exigo. Ad Balthaſarem non magis tuum, quam meum, eo non

ſcripſi,

ſcripſi, quia aegrotabam, neque adhuc plane convalui. Depoſitam a me publice docendi provinciam, cauſſa eſſet, cur gratularemini, niſi mea me facilitas in maiores etiam & moleſtiores occupationes induxiſſet. Reperiam tamen, ut ſpero, quomodo ab his quoque me expediam: & tunc fortaſſis, ut & poſteris proſim, operam dabo. Vale IV. Non. Ian. CIϽ IϽ LXXXIV. Romae.

M. ANTONIUS MURETUS ANTONIO CONSTANTINO SUO S. D.

LXXXVI.

NUnquam deſtiti, ex quo primum te novi, mi Conſtantine, ob egregias animi tui dotes ita te amare, ut ad amorem in te meum prope ſingularem nihil plane accedere poſſe arbitrarer. Nunc tamen, quod video te tantum tam parvo tempore in Iuriſprudentia profeciſſe, tantus ad amorem in te meum cumulus acceſſit, ut ipſemet mirer. Petis a me, ut explicem tibi vulgatam quaeſtionem Poſſeſſio ſitne iuris an facti? Pluſculum etiam praeſtabo quam petis. Nam tibi de tota poſſeſſionis natura & ratione breviter ac perſpicue, quod quidem in me erit, diſſeram: non quin te quotidie de doctoribus, quibus iſtuc uteris, meliora audire ſperem: ſed quod pro tuo in me ſtudio mea quoque libenter lecturum ac cogniturum ſciam. Quod autem vereri videris, ne mihi talibus quaeſtionibus moleſtus ſis: qui quaeſo moleſtus eſſe potes? Tu vero moleſtus eris, niſi iſto modo ſaepiſſime moleſtus fueris. Mihi enim omnis, qui tua cauſſa capietur, ſemper iucundus futurus eſt labor. Vale & ſi me amas, aut potius quoniam me amas, ama indies magis magiſque ea ſtudia, in quae, me auctore, ingreſſus es.

De verbo poſſidendi.

Poſſidere eſt habere, tenere, obtinere, habere rem in poteſtate, & eo verbo veteres in omni rerum genere utebantur. Sic *poſſidere amicos, mores, regnum, artem, virtutem*, caetera-

teraque nullo diſcrimine in eorum ſcriptis legimus. Ac denique quod quiſque habebat ſuum, aut tanquam ſuum, id poſſidere dicebatur. Ergo cum vetus conſuetudo eſſet, ad maiorem expreſſionem, congerendi verba, quae idem valerent; ſaepe etiam haec coniungebant, *Habere, Poſſidere*, quod tenendi verbum latius pateat: tamen id tum demum verum eſt, cum proprie, ut Iuriſconſulti faciunt, loquimur; Nam in communi quidem uſu *tenere, poſſidere*, κρατεῖν, κατέχειν, idem ſaepenumero valent, Ovidius: *Poſſidet & terras, & poſſidet aequora Minos*, id eſt, κρατεῖ γῆς τε καὶ θαλάσσης: quod etiam ita diceretur: *Et terrae & mare tenet Minos*. Seneca. *Pellices coelum tenent*, οὐρανοῦ κρατοῦσι. *Poſſidere* quoque & *obtinere* pro eodem ponuntur. Terentius: *Antiquam tuam venuſtatem obtines*. At Plautus meretricem quandam *huius ſeculi mores poſſidere* dicit. Idem huic eſt *poſſidere*, quod illi *obtinere*. Κρατεῖν dicuntur Graecis, quorum imperium eſt. Dicuntur & Latinis *tenere*. Virgilius: ------ *Genitor tum Belus opimam vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat*. Horatius: *O quae beatam Diva tenes Cyprum:* id eſt, cuius in poteſtate eſt Cyprus. Eodem modo accipitur verbum *Habere*. Tacitus: *Urbem Romam a principio Reges habuere*. Sic in illo dicto Ariſtippi, cui cum obiectum eſſet; quod haberet Laidem: *Habeo*, inquit, *ſed non habeor*. Ita enim Cicero in epiſtolis ἔχω ἀλλ' οὐκ ἔχομαι. Sappho: Κύπρον Πάφον τ' ἔχουσα πάντα κλῆρον. Sic alibi Seneca; *Avaros* ait *non divitias habere, ſed a divitiis haberi*.

Unde dictum ſit poſſidendi verbum.

Atque haec mihi videtur vera huius verbi notatio; ut non a *poſitione ſedium*, quod tamen noſtris placuiſſe video, aut *pedum*, quod miror reperiri, qui editis pandectis Florentinis pergant tamen defendere, ſed a verbo *poſſum* ductum ſit verbum poſſidendi, quod qua quiſque re poteſt, quicquid collibuit facere, eaque arbitratu ſuo uti abuti, eam poſſidere dicatur. Nam in verbo κρατεῖν

quae-

quaedam eiuſmodi poteſtatis ſignificatio eſt: Potentes enim *τοὺς κρατοῦντας* dicebant: & Horatio, *Sic te Diva potens Cypri*, eſt *κύπρου κρατοῦσα, κύπρον μεδέουσα, καὶ ἀνάσσουσα*, & qui regere poſſunt cupiditates ſuas *ἐγκρατεῖς*, qui non poſſunt *ἀκρατεῖς*, vocantur. Ac quoniam praecipua in quaque re poteſtas ſit domini, poſſidere dicebant eum, qui dominus eſſet. Et cum Horatius ait, *Valeat poſſeſſor oportet, ſi comportatis rebus bene cogitat uti*, poſſeſſorem dicit *τὸν κεκτημένον*: quomodo ſaepe & Cicero loquitur. Noſtri ſubtilius iſta conſiderantes viderunt neque ſemper dominum poſſidere, neque ſemper qui poſſideret, dominum. Itaque diſtinxerunt dominium ſive proprietatem a poſſeſſione: ita tamen, ut docuerint eum demum proprie & utiliter poſſidere, qui animo domini tenet, id eſt, qui pro ſuo poſſidet. Caeterorum enim vitio & inutilis poſſeſſio eſt: ut furis, ut praedonis, ut eorum, qui vi, clam, precario poſſident, ut denique omnium, qui ſciunt ſe alienum poſſidere. Poſſidet igitur qui rem habet in poteſtate. Idque magis ex his, quae dicam intelligi poteſt. Feram cepi eamque incluſi: poſſidere dicor. Evaſit e cuſtodia? non amplius poſſideo: non enim habeo eam amplius in poteſtate. Aberravit pecus meum; vas ita excidit, ut quamlibet diligenter quaeſitum reperiri non poſſit? deſino poſſidere, l. Sed hoc iure §. Nerva D. hoc titulo. Subrepta mihi res furto eſt? Non ideo amiſi eius proprietatem. Itaque ubilibet repertam vindicabo. Sed interim amiſi poſſeſſionem. Et hoc eſt, quod ait Scaevola furtum ſolius poſſeſſionis fieri, l. prima §. Scaevola. D. ſi is qui teſtament. lib. &c. Quomodo igitur purgatur vitium rei furtivae) Si reſtituatur quod ereptum eſt, id eſt, ſi res redeat in potentiam, l. quarta. §. Quod autem. D: De uſurp & uſucap. Ex hoc quoque intelligas licet, tum rem poſſideri cum eſt in poteſtate.

Divi-

Diviſio Poſſeſſionis.

Iam habere aliquis in poteſtate ſua rem poteſt duobus modis: aut ſine ullo titulo, aut iuſto aliquo titulo, id eſt, qui iure civili probatus ſit. Ille naturaliter tantum ſive corporaliter poſſidet, & ut aiunt, pro poſſeſſore, l. pro haerede: cum l. ſequenti & ſimilibus. D. De haered. pet. Qui cum titulo poſſidet, aut titulo nititur & iuſto & vero: atque hic non poſſeſſor modo eſt, ſed dominus: ut qui emit a Domino aut iuſto quidem, ſed non vero: ut qui non a Domino inſciente inſciens emit: id eſt, cum & emptor venditorem, & ipſe ſe venditor iuſto errore ductus dominum putaret. Atque hic dominus quidem non eſt: (neque enim potuit a non domino dominus fieri L. Nemo plus iuris, De regulis iuris:) ſed eſt bonae fidei poſſeſſor: & longa ac continua poſſeſſione dominus de lege effici poteſt, toto tit. de uſurp. & uſucap. Hic dicitur non naturaliter tantum, ſed etiam civiliter poſſidere: quod ipſius poſſeſſio iure civili probetur. Poſſeſſio igitur naturalis ſive corporalis tantum ſemper iniuſta eſt: at poſſeſſio naturalis, quae aliquo iure civili nititur, civilis eſt, id eſt, iuſta & aequa. Eſt etiam reperire ſolam poſſeſſionem civilem, ſine naturali: ut in ſervo qui eſt in fuga. Quamvis enim eum tunc quidem naturaliter ac corporaliter non poſſidemus, civiliter tamen poſſidemus, certe quidem quandiu a nemine alio poſſidetur, L. Rem quae nobis. D. hoc tit. Sic & fundum, cuius alienus uſusfructus eſt, proprietas noſtra, naturaliter poſſidere videtur fructuarius: cum tamen eum nos civiliter poſſideamus, L. Naturaliter. hoc tit. Et quod alibi multis in locis fructuarius, comodatarius, depoſitarius, qui precarium accepit, negantur poſſidere, id ita intelligendum eſt, eos non poſſidere animo domini: idcircoque talem poſſeſſionem quamlibet longam nihil valere ad uſucapiendum. Itaque genere quodam & poſſident & non poſſident.

Poſ-

Poſſeſſio ſitne Iuris an facti.

Ex his conſtare opinor poſſeſſionem eſſe facti: quod tam multis in iure locis probatur, ut eos annumerare pigeat: praeſertim cum obvii expoſitique ſint. In quo tamen quaedam adhibenda diſtinctio eſt. Nam poſſeſſio mere naturalis eſt meri facti, ut quae nullo prorſus iure nitatur. Civilis eſt & ipſa quidem facti ſed quia iure nititur, habet etiam aliquid iuris. Nam qui civiliter poſſidet is & interdicto retinet poſſeſſionem, dum res evincatur, & ſi diu ſine interpellatione poſſederit, rem ſuam facit: idque ſive & animo & corpore, ſive etiam animo tantum poſſideat, dum civiliter poſſideat, L. Nemo ambigit C. eo tit. Et certo niſi civilis poſſeſſio haberet aliquid iuris, non diceremur adquirere poſſeſſionem. Etenim quae meri facti ſunt, non dicimur adquirere, ut nemo dicitur adquirere traditionem, etſi traditione aliquid adquiritur. At non tantum dicimur adquirere aliquid poſſeſſione: ſed & ipſam poſſeſſionem adquirere. Eſt igitur in ea aliquid facti, eſt etiam aliquid iuris. Sed ſcrupulum tibi non immerito iniicit L. Poſſeſſionem D. hoc tit. quae quomodo intelligenda ſit & concilianda cum L. Pupillus. De adquir. rer. dom. breviter aperiam Nam qui dicunt eam non de poſſeſſione civili, ſed de detentione Aſinia loqui, eorum, ut ſuum verbum eis referam, plane aſinina expoſitio eſt. Pupillum ſine tutore auctore non poſſe conditionem ſuam ulla in re deteriorem facere, indubitati iuris eſt. Hoc cum doceret Sabinus, dixerat Pupillum neque dominium, neque poſſeſſionem poſſe amittere niſi tutore auctore. Cum hoc obſcurius dictum videretur Ulpiano, in notis ad Sabinum addidit, non poſſe quidem pupillum animo, id eſt, voluntate ſua amittere poſſeſſionem: nam etiam ſi velit eam amittere, & in alium transferre, nihil agit; poſſe tamen amittere id, quod eſt facti, ut ſi per vim deiiciatur de fundo, quem poſſidet: alioqui enim id damnoſum eſſet

ipſi

ipſi pupillo. Quomodo enim poſſeſſionem interdicto repeteret, niſi amiſiſſet? At vero alienare & animo ac voluntate ſua amittere poſſeſſionem, etiamſi maxime velit, ſine tutoris auctoritate non poteſt, & hoc modo ſententiam Sabinianorum accipiendam eſſe docet Marcianus in L. Pupillus. Haec ſunt, mi Conſtantine optime, quae mihi nunc quidem de poſſeſſione in mentem venerunt: plura fortaſſe quam expectabas, pauciora certe, quam habiturus eras, ſi per occupationes licitum eſſet. Sed & haec ipſa tibi forſan uſui futura non ſunt, melioribus abundanti. Ego tamen ſcripſi tanquam futura. Si quid poſthac habebis eiuſmodi, in quo opera & conſilio meo egere tumet tibi videberis, me ſemper paratiſſimum habebis, ad ea omnia, quae tibi & utilitatis & voluptatis aliquid allatura eſſe cognovero. Ac ſpero me his aeſtivis menſibus, quibus res proferentur, multa eiuſdem generis edolaturum, eaque ad te miſſurum. Ut ſtudioſe uterque operam demus, ut eripiamus ex animis hominum ſtultiſſimam illam opinionem, nihil in iure aut ſapienter cogitari poſſe, quod non ex illis leguleiorum lacunis hauriatur, aut erudite dici; quod non inſulſe ineleganterque dicatur. Vale. Romae XIII. Kal. Febr. CIↃ IↃ LXXXII.

M. ANTONIUS MURETUS, ILLUSTRISSIMO VIRO IULIANO Archiepiſcopo Medici, Epiſcopo Albicienſi S. D. P.

LXXXVIII.

IN ſummis doloribus, quibus vexabar ex ingenti quadam vi flavae bilis, quae diu per totam ſiniſtram corporis mei partem graſſata, tandum in tibiam ſiniſtram tota decubuerat, allatae mihi ſunt a te litterae. Iuliane Praeſul ampliſſime, veterem illam, qua vincis omnes, humanitatem tuam, ſingularemque amorem, quem erga me iampridem ſuſcepiſti, omni ex parte ſpirantes: quae mihi le-

vationem quidem aliquam doloris attulerunt, neque tamen ita me confirmare potuerunt,ut ſtatim ad te reſcribere auderem. Miſi igitur ad Ioan. Baptiſtam Altovitam, (ille enim eas mihi curaverat,)qui eum meo nomine rogaret, ut in ſuis ad te litteris excuſationem tibi meam exponeret, polliceretur que me officio non defuturum,ſimul atque dolor aut depulſus,aut mitigatus foret: quod eum feciſſe non dubito. Nunc cum Dei beneficio, non quidem me plane reliquerit dolor, ſed tamen & multum de priori acerbitate remiſerit,& intervalla ſatis crebra habeat: non differam diutius hoc aes alienum, ne merito non ruſticus modo, ſed plane ἀναίσθητος videar, niſi perſentiſcere me oſtendero, quantum tibi debeam, qui iſta nobilitate generis, iſta dignitate,iſta eruditionis magnitudine praeditus faſces tamen ſummittere, & de rerum mearum ſtatu tam ſollicite atque amanter exquirere non graveris. Nam quod meam eruditionem, & eloquentiam tam multis verbis commendas, non poſſum equidem negare,quin mihi gratiſſimum ſit laudari abs te laudato viro:ſed mihi ſaepe tua legenti veniebat in mentem illud Homericum, ὄτις τοι Θεός εἰμι. Facis tu in eo, quod plerique faciunt,ut quae ſibi ſuperſunt,aliis non gravate tribuant: ſic enim & tu, qui veris, ac ſolidis laudibus abundas, tenuiores amiculos earum non invitus participes facis. Itaque iis omiſſis ad alia,quae ſcire cupere ais, venio. Ego, Iuliane mi praeſtantiſſime, aequitate animi eadem ſum,qua ſemper fui; conditione, quod ad τὰ ἔξωθεν attinet, meliore atque optabiliore. Nam & ipſos Principes civitatis amiciſſimos, quoſdam etiam mei ſtudioſos habeo,& opum is modus eſt,qui ad liberaliter vivendum ſit ſatis. Cuius rei vel hoc tibi argumentum ſit, quod ſuperioribus menſibus petita prius eius rei a Pontifice venia, publico docendi munere, quod annos in hac urbe unum & viginti ſuſtinueram, ſponte me abdicavi: & tamen ex eo capiebam quotannis ſeptingentos aureos num-

nummos, quam pecuniam nemo niſi aliunde affatim inſtructus, facile, ut opinor, contemſerit. Cauſſae mihi fuerunt capiendi eius conſilii multae. Quinquaginta octo annos natus ſum, & ſentio me paulatim viribus defici. Semper autem audivi a ſapientibus dici, deſinere ſatius eſſe, quam deficere. Multa ſcripta habeo partim inchoata, partim etiam effecta: quae mecum omnia intercidant neceſſe eſt, niſi mihi ad ea expolienda otii aliquid ſumpſero. Simul verebar, ne quis ἀπληστίαν meam accuſaret, ſi, quod ſatis ſuperque eſt ad tuendam vitam conſecutus, labori tamen non parcerem, ſed amplificandae rei ſupra modum ſtuderem. Ergo & hac ſuſpicione me exſolvi & otium mihi, ut ſpero, in reliquam vitam comparavi. Quo tamen otio non ad ignaviam abutar: ſed ſemper aliquid moliar, quod me prodeſſe poſteris, ſi minus potuiſſe, ac certe toto animo voluiſſe teſtetur. Deſcribuntur hic nunc a typographis opera omnia Senecae, emendata, ſtudio ac diligentia mea. Quae ſimul abſoluta erunt ad te mittentur. Sequetur Commentarius in Ethica Ariſtotelis, aliaque deinceps, quae tibi non uſquequaque diſplicitura confido. Interea mitto ad te oratiunculam (*a*) habitam hic a me in funere Pauli Foxii Archiepiſcopi Toloſani, magni ac praeſtantis viri, tibique ut opinor, non ignoti. Addidi duo quaedam poematia mea, ad quae familiaris quidam meus notulas quaſdam adiecit, non prorſus inelegantes. (*b*) Haec pauca libenter accipies, teque iis oblectabis, dum a me gravius aliquid & dignius, quod ad te mittatur, accipias. Interea oro te per illam ſaepe mihi ſpectatam humanitatem ac comitatem tuam, ut amare me pergas, eiuſque rei mihi fidem interdum, quod commodo tuo fiat, tuis iucundiſſi-

(*a*) *Ea Voluminis ſecundi eſt ultima, p.241.*

(*b*) *Monodiam opinor intelligit in obitu Chriſtoph. Tuani, & inſtitutionem puerilem ad filium fratris. Utrique notas addidit Antonius Conſtantinus. Reperies autem in fine libri II. Poematum.*

mis mihique optatiſſimis litteris facias. Vale. Romae VI. Kal. April. cIↃ IↃ LXXXIV.

M. ANTONIUS MURETUS I. C. S. D. PAULO SACRATO SUO. LXXXIX.

Reſpondet Sacrato ad epiſtolam appendicis noſtrae XXXI. Iam diu expecto.

AT ita tu me, dum vivam, merito ames, Sacrate optime, ut ego ſtatim accepto annuo illo munuſculo (c) tuo litteras ad te ſcripſi, quibus ſignificarem, quam id mihi, ut tua omnia, gratum atque acceptum fuiſſet. Neque tamen recordari nunc queo, cui litteras dederim, niſi id quidem liquet mihi deierare, a me ſcriptas fuiſſe. Ex illo tot me occupationes impeditum devinctumque tenuere etiamque nunc tenent, ut interdum vitae me ipſius taedium capiat: eo magis, quod amicis multa poſtulantibus, ne ſi derumpar quidem, ſatisfacere omnibus poſſum; & ut cuiuſque petitioni deſum, is ſe a me negligi putat, mecumque expoſtulat, quod parum ſibi in amore reſpondeam. Ego vero interdum ita obruor multitudine eorum, quae a me poſtulantur, ut quo potiſſimum vertere me debeam, ſatis conſtituere non poſſim. Quare, ſi me amas, ut certe amas, neque enim exemplum tuum ſequi volo, ut de tua erga me voluntate dubitare fas putem: ſed ſi me amas, vel potius, quia me amas, ignoſce interdum occupationibus meis, & quando bonum nomen eſſe me ſcis, ὑστερούμενον interdum eſſe me patere. Mittam brevi quae pollicitus ſum in iure civili, (d) jam enim deſcripta ſunt, neque quicquam aliud ſupereſt, quam ut a me demum percurrantur, ſi quid forte peccatum eſt ab eo, qui illa deſcripſit. Habebis & librum epiſtolarum mea-

[c] *Inſitorum, de quibus ſupra Epiſt.* 22. & 26.
(d) *Commentarium de origine iuris, quem Sacrato dedicat lib. III. Epiſt.* 19.

mearum; & alia quaedam quandoquidem libet tibi in nugis meis bonas horas conſumere. Vale. VII. Id. Iul. CIↃ IↃ Lxxx. Romae.

M. ANTONIUS MURETUS
S. D.
FRANCISCO BENCIO SUO.
XC.

Etſi eum, qui has ad te litteras adfert, ſatis & tibi, & caeteris tui ordinis hominibus pro veſtra omnium pietate commendatum eſſe confido: putavi tamen aliquid acceſſurum, ſi eum mihi magnae curae eſſe & a me non vulgariter diligi omnes cognoſceretis. Peto igitur a te, non tantum ut ipſe, quicquid potes ſtudii, operae officii, in eum libenter conferas: ſed etiam ut eum meo nomine commendes diligentiſſime iis omnibus e veſtra ſodalitate, quibus ipſe commendari ſe volet. Iampridem & ego vos omnes ex animo conſtantiſſime amo, & mihi perſuadeo, me a vobis viciſſim amari. Nihil dignius aut meo perpetuo erga vos ſtudio atque obſervantia, aut in quo melius ac certius veſtri erga me amoris magnitudo perſpiciatur, efficere poteſtis, quam ſi huic adoleſcenti omnia pietatis & charitati Chriſtianae officia tribuatis. Hoc a te, Mafeo, Fulvio, Horatio meis, aliis quoque, ſi opus fuerit, ſed his praecipue, exponi, ac patefieri volo. A te autem vetere alumno diſciplinae meae prope pro meo iure quidvis poſſe videor poſtulare. Mi Benci optime, & cariſſime, etiam atque etiam vale. Prid. Kal. Iun. CIↃ IↃ Lxxv.

M. ANTONIUS MURETUS
L. MEMMIO FREMIOTO PATRICIO DIVIONENSI. S.
XCI.

Iam primum accedit e Mureti Commentariis ad Nicomachea & c. p. 570. Dedicat autem Fremioto latine

redditum a ſe commentarium Alexandri Aphrodiſienſis in ſeptimum Topicorum Ariſtotelis.

QUibus ex cauſſis quaeque res effecta eſt, Luci Memmi, earum interitu ac commutatione ipſam quoque labefactari ac concidere neceſſe eſt. Quare mirandum non eſt, ſi, quas amicitias vulgaris aliqua ac levis cauſſa coniunxit, eas nutare ad omnem, ut dicitur, ventulum, tandemque ad nihilum recidere videamus. Me vero non fluxa aliqua res & viciſſitudini obnoxia coniunxit tibi: ſed cum eximia quaedam ingenii naturaeque tuae bonitas magnam in animo meo tui admirationem excitaſſet: ea deinde inter nos amicitiae fundamenta conſtituta ſunt, quae quia aeternas planeque divinas radices habent, falluntur, ſi qui coniunctionem hanc noſtram aut locorum intervallis, aut temporum, aut ulla vi ſemper ſaevientis in optimos quoſque fortunae diſſolvi poſſe arbitrantur. Equidem cum praeſentem te nunquam non viſus ſim admirabili quodam omninoque immenſo amore complecti: ex quo tamen flagitioſa illa nos quorundam coniuratio diſtraxit, ita eum in dies augeri ſentio, ut pene iam a Magiſtro meo Ariſtotele diſſentiam, credamque etiam ad ea, infinita quae ſunt, aliquam fieri poſſe acceſſionem. Cuius rei non tibi, cui hoc certiſſimum eſt, ſed caeteris omnibus iudicium volo eſſe, quod cum hanc Alexandri Aphrodiſienſis, (ſi verus eſt index,) librum animi cauſſa a graeco interpretatus etiam in publicum edere ſtatuiſſem, neminem habui, cui eum potius dicatum vellem, quam tibi. Vale. Venetiis, Cal. Iul. CIↃ IↃ LIV.

M. ANTONIUS MURETUS
GEORGIO GOZZIO PATRICIO RAGUSINO
S. D.

XCII.

Acceſſit & haec iam demum, e Mureti Commentariis in Ariſtotelis Rhetorica p. 175. Eſt autem Commentariorum illorum Dedicatoria.

Etſi

ETſi prudentia e libris hauriri non poteſt, Georgi. dubium tamen non eſt, quin tractatio ac pervolutatio certi cuiuſdam generis librorum plurimum momenti habeat ad prudentiam comparandam. Tales autem ſunt cum alii, tum ii praecipue, quibus aut hiſtoria perite & intelligenter explicata, aut praecepta ad informandam vitam utilia continentur. Iam utroque in genere apud Graecos quidem duo mihi videntur excelluiſſe, Xenophon & Plutarchus: e Latinis autem; (nimium fortaſſe mihi ſumo, qui tanta de re iudicare audeam; ſed ut reprehendendus eſſem, ſi quaſi iudex aut arbiter ſtatuerem: ita licere arbitror, tanquam uni e multis, quid ſentiam dicere:) ex omni igitur Latinorum ſcriptorum copia longe mihi hac laude ſupra caeteros Cornelius Tacitus excellere videtur. Quare iis, qui litteras ita tractare cupiunt, non ut a vitae muneribus feriati abditarum rerum & vulgi captum ſuperantium meditatione animum paſcant, ſed ut in hominum conſuetudine & in Reipublicae adminiſtratione verſantes & privatim & publice caeteris proſint; Vobiſque praeſertim, qui ea in republica noti eſtis, quae tota veſtro, id eſt, nobilium conſilio atque auctoritate regitur, eiuſmodi ſcriptores, praeter pauca quaedam Plutarchi, quae ad mathematicas diſciplinas, aut ad phyſiologiam pertinent, totos diligentiſſime cognoſcendos, & in manibus habendos puto. Platonis autem & Ariſtotelis non omnia, ſed utriuſque ea modo, quae ad conformandos mores, & inſtitutionem Reipublicae & ad eloquentiam pertinent. Hoc meo conſilio & alii olim nobiles adoleſcentes uſi ſunt, quorum etiam nonnulli hodie magis ac clari in civitatibus ſuis viri ubereres ex eo fructus percipere fatentur: & tu cum maxime uteris, qui horas tibi quotidie aliquot ſumis, quas mecum in accurata talium ſcriptorum lectione conſumas. Hoc igitur ſtudio tuo adductus, ſimulque impulſus amicitia ac familiaritate noſtra, quae multis abhinc annis

inſtituta ita iam crevit, vix ut quiſquam ſibi ipſe carior ſit, quam uterque noſtrum eſt alteri, do dicoque tibi commentariorum in libros Ariſtotelis de arte dicendi, nuper a me, ut commodis Auditorum meorum conſulerem, latino ſermone, ut potui, expreſſos. Cum eum laborem poſt tot alios ſuſceperim, neque tibi ignotum eſt, & alii ſuo loco ac tempore ſine ulla in quemquam contumelia intelligent. Liber quidem ſecundus eiuſmodi eſt, ut, ſi ſinguli libri cum ſingulis conferantur, vix ullum reperiri poſſe opiner, qui plus ad prudentiam conferat. Tibi autem certo ſcio munuſculum hoc gratisſimum fore, tum ſuapte vi, tum quod ab homine tui amantisſimo proficiſcitur. Ac praeter caeteras voluptates, quas eo relegendo capies, illa, ut ſpero, non minima futura eſt, quod, quoties eam partem inſpicies, in qua ſummus philoſophus, quae opulentos ac nobiles vitia comitari ſolent, tradit, te qui utraque re non multos, ne quid gravius dicam, in civitate tua ſuperiores habes, omnium tamen iudicio ab eis omnibus vitiis longisſime abeſſe cognoſces. Mirificam enim etiam erga infimos comitatem ac facillitatem perpetuo retinens, ita te geris, ut nobilitatem quidem pro incitamento, opes autem pro inſtrumento exercendae virtutis a rerum omnium praepotenti Deo accepiſſe videaris. Vale. Romae, Id. Febr. cIↃ IↃ LXXVII.

APPENDIX

EPISTOLARUM XXXI

PAULI SACRATI

AD

M: ANTONIUM MURETUM.

Quae, ſervato diligenter temporis ordine, petitae ſunt omnes ex Epiſtolarum Sacrati editione Colonienſi Anni 1583.

I.

E lib. I. p. 41. *A. 1562. 3. Id. Septemb.*

O Fortunatam atque felicem diem illam, quo te videre, Murete optime atque doctisſime, ac de facie noſſe mihi contigit. Qua de re quantum Paulo Manutio debeam, eximio viro, mihi ipſe ſum conſcius. Quid enim te venuſtius, quid ſuavius a me deſiderari potuit? Sed neſcio, quid primum in te admirer, doctrinam ne, an humanitatem? Nam cum hae duae res in te plurimum eniteant: altera quidem longe viciſti eam, quam fama nominis tui adductus opinionem de te conceperam; altera vero aditum mihi ad amicitiam tuam ita aperuiſti, ut magna mihi iam tecum eſſet familiaritas. Sed mittam de doctrina dicere, quae, cum plurimorum ac praeclarisſimorum virorum voce celebretur, meum vero iudicium ſuperet, non magnopere laudes meas deſiderat. De humanitate autem tua ut verba faciam, coegit me gratisſima mihi tui ſummi erga me ſtudii recordatio. Quid enim praetermiſiſti iis paucis diebus, quibus hic una fuimus, quin tuam in me benevolentiam ſignificares? Nam cum ad te accedebam, ut eos ex te caperem fructus, qui ex iucundisſima praeſtantisſimi viri conſuetudine percipi ſolent:

lent:

lent: nonne ita me comiter ac benigne excipiebas, ut interdum ſtudiorum tuorum oblitus, mecum ſuaviter ac iucunde colloquerere? Quae, Murete optime, me non ſolum ad obſervantiam cultumque nominis tui vehementer inflammarunt, ſed etiam in viſceribus ita inhaeſerunt, ut nullum (mihi crede) tempus, quamvis te videre (quod Deus avertat,) amplius mihi non liceret, tui memoriam ex animo meo delere unquam poſſit. In quo praeclare tuae lucubrationes me quoque adiuvabunt, quas ad me Venetiis perferendas continuo curavi; eas enim ita ſaepe in manibus habebo, ut imaginem tui quotidie intuear. Hiſce litteris omnia tibi ſignificare volui, ut memineris, te hic Paulum Sacratum habere tuae excellenti virtuti ita addictum, ut nulla res tanta ſit, quam tua cauſſa non ſit facturus. Tu quoque, ut me amare pergas, tibique ea de me polliceri, quae a ſtudioſiſſimo tui expectari debent, magnopere a te peto: facies enim nihil ab eximia tua humanitate alienum, meque maximo beneficio afficies. Vale, V. Id. Septemb. CIↃ IↃ LXII. (*a*) Ferrariae.

II.

D Lib. I. p. 43. *A. 1563. Gal. Decemb.*

Litteras (*b*) ad te proxime dedi, Murete praeſtantiſſime, ex quibus perſpicere potuiſti, quanti te facerem, quamque praeclariſſimarum tuarum virtutum amore vehementer incenſus eſſem. Quas quidem ad te perlatas fuiſſe puto, ſed te graviſſimis occupationibus impeditum reſcribere minime potuiſſe. Non enim adduci poſſum, ut te noluiſſe credam; nec in te, virum ſumma (*c*) integritate ſuaviſſimiſque moribus praeditum, in excolendis praeterea amicitiis valde conſtantem, huiuſmodi cadere

(*a*) *Ita huius & ſequentis Epiſtolae annum conſtituo pro 1651. ut propius ambae connectantur tum III. cum videatur his tribus ſimul, certe praeter tertiam alicui, quae duabus his argumento ſit ſimilis, eadem epiſt. reſpondere.*

(*b*) *Hae ſunt proxime praecedentes.*

(*c*) *Deeſſe vox haec, aut ſimilis aliqua, videbatur.*

dere poteſt ſuſpicio. Me autem ad ſcribendum impulit cum non mediocre iucundiſſimae conſuetudinis tuae deſiderium, qua non ſine animi moleſtia careo, tum nonnulla etiam dubitatio, ne forte ex animo effluam. Nam cum te iſtic tot negotiis diſtrictum eſſe intelligam, ut ſcribendi facultas tibi non detur, quod ampliſſimus Cardinalis noſter in hac turbulenta ob haereſes tempeſtate opera tua uti maxime velit, cum tu unus inter omnes & copia dicendi, & admirabili doctrina excellas: exiſtimavi mihi curandum eſſe, ut meae tibi litterae reddantur; quae ſi tuas allicere non poſſint, te tamen certiorem faciant, nunquam ex animo meo tuae ſummae virtutis memoriam diſcedere, tibique ſuadeant, ne te mei oblivionem capere patiaris. Quas tibi fore gratas ex hoc coniiciam, ſi ex occupationibus tuis tantum temporis ſumes ad ſcribendum, ut me de hoc uno admoneas, me abs te magnopere diligi. Quod ego ſi a te impetraro, ſicut dulciſſima natura tua, & illa amoris erga me tui ſignificatio, quam praeſens non mediocrem mihi dediſti, ſpem afferunt, me in coelo eſſe putabo. Sin aliter ceciderit atque opinor, de hac tamen ſententia nihil me dimovere unquam poterit, quin te perpetuo obſervem colamque, atque in divinis ſcriptis tuis, quae mihi ante oculos aſſidue verſantur, imaginem tuam videam. Vale mi optime Murete, quem nobis Deus opt max. incolumem diu ſervet, III. Kal. Dec. CIↃ IↃ LXII. (*d*) Ferrariae.

III.

E Lib. I. p. 44. *A.* 1563. (*e*)

COgnovi ex litteris praeclariſſimi Viri Pauli Manutii, mihique amiciſſimi, te incolumem iſtuc veniſſe. Ex quo nuncio cum tua cauſſa incredibilem cepi laetitiam, (is enim es, cuius potiſſimum ſalus, ob admirabilia, quae quotidie in vulgus prodeunt, ingenii tui monumenta, magnum huic ſeculo decus afferat,) tum etiam mea.

Nam

(*d*) *Annus coniecturae noſtrae. Vid. ad Epiſt. praeced. Ill. a.* 2 (*e*) *Plane aberrat annus. Sed hunc epiſtolae huic deberi ſuadebit reſponſoria Mureti.*

Nam cum ego cogito, me iſtic praeſtantiſſimum Muretum habere, cuius mira humanitate effectum ſit, ut ei ſim tam familiaris quam optare mihi vix licuiſſet, cuiuſque ſtudia in me ſingularia extent: ita mihi crede, hac cogitatione oblector, ut in ea omnes curas moleſtiaſque deponam. Hoc vero ut plerique intelligant, magna me tecum amicitia coniunctum eſſe, diligenter certe curabo. Quid enim hoc officio uſuvenire mihi poterit iucundius atque glorioſius? At cum Dei opt. max. benignitate a tali viro gratiam inierim, cuius amicitiam multi ſummi viri appetunt: eſt quod eundem orare atque obſecrare non deſiſtam, ut, licet in te ſatis conſtantiae in colenda amicitia hactenus eſſe perſpexerim, in officio tamen ipſe atque hac optima ſententia te perpetuo retinere velit, quo ad felicitatem, quam mihi videor ex hac coniunctione noſtra eſſe adeptus, quotidie magis accedat. Ego quidem mea ſtabili erga te voluntate operam navabo, ut tuum erga me amorem indies magis provocem; omnemque meam cogitationem induſtriamque in eo figam atque locabo, ut me dignum praeſtem, quem tuo ſtudio ac patrocinio ſemper foveas. Vale atque Alphonſum Ianinellum meo nomine ſalvere iube.

Huic, ſimul & praecedentibus duabus, vel alicui ſimili, reſpondet Muretus lib. IV. Ep. 12. Neque te uno. A. 1565. 5. Id. Sextil.

IV.

E Lib. I. p. 47. A. 1563. *prid. Kal. Ian.*

Reſpondet Mureto ad modo dictam. Neque te uno.

SI de tui animi conſtantia in tuenda amicitia, Murete optime, nonnihil dubitarem, de immutata quoque tua erga me voluntate valde ſuſpicarer, praeſertim ſi mei diuturni ſilentii cauſſa tibi haud nota eſſet. Verum integerrimo viro, ac Iuriſconſulto optimo Franciſco Martellio per litteras mandavi, ut meis tibi verbis haec referre vellet: multis me negotiis impeditum, nec non

adver-

adverſa matris meae valetudine valde affectum, non tui oblivione, litteras ad te dare intermiſiſſe, niſi temeritatis abs te condemnari velim, quod, cum ego tuam amicitiam magnopere expetiverim, ac me tuae benignitati totum adſcribere fuerim profeſſus, nulli autem merito meo, qui me in amicitiam facile ac libenter recepiſſes; me mea culpa talis ac tanti viri familiaritate carere nunc paterer, eiuſque gratiam effunderem. Cumque is ad me reſcripſiſſet, ſe ſemel officio amici functum omnia tibi expoſuiſſe: ſuis, mihi crede, litteris ita me recreavit, ut, ex animo tuo ne effluerem amplius, fere ſine timore eſſe coeperim. Ac perſuadeas tibi velim, poſtquam de matris ſalute ſperare, de qua aliquando deſperavi, eaque in ſpe pene omnes curas moleſtiaſque deponere coepi: nihil mihi fuiſſe antiquius, quam ut graviſſimis elegantiſſimiſque litterris tuis reſponderem; quas eo in loco collocaram, ut illae in conſpectu mihi ſemper eſſent, quotidieque de meo me officio admonerent. Nam nullum me diem fere praetermiſiſſe, quin eas legerem, ſi tibi affirmem, vix fortaſſe credas: & tamen vere dicam, in aſſidua litterarum tuarum lectione ita conquieſcebam, ut dolorem meum valde lenirem. Quid enim ſuavius, quid iis dulcius in meis maximis moleſtiis accidere mihi poterat? Quas ſcito a me ſumma diligentia ſervatum iri, quo perpetuum tui erga me amoris monumentum extet, poſterique intelligant, me cum praeclariſſimo viro M. Antonio Mureto, a quo & diligi ſumma eſſet felicitas, maxima fuiſſe neceſſitudine coniunctum. Tu quoque ſi perfeceris, ut promiſſum illud tuum appareat, de quo litteris tuis ad me ſcribis, (nihil enim non conſideratum ex ore tuo exire exiſtimandum eſt) eum, quem tuae excellenti virtuti penitus deditum eſſe noſti, perpetuo tibi devinxeris. Quod reliquum eſt, ex litteris Laelii Gavardi, optimae ſpei adoleſcentis, qui cum Paulo Manutio noſtro, viro praeſtantiſſimo aliquot menſes fuit, cognovi, te Ariſt. Ethica publice

lege-

legere; maxima atque celeberrima Auditorum frequentia, tuamque omnes dicendi vim & orationis elegantiam demirari. Quod etſi mihi minime novum accidit, quippe qui tuos nervos iam videar perſpexiſſe, miro tamen modo gratum accidit. Itaque animum tuum vehementer probavi, cum caeteros ſuavitatis ingenii tui atque doctrinae ſtatuiſti participes facere: coepique meae fortunae ſubiraſci, qui non iſtic adſim, ubi tua graviſſima atque ornatiſſima verba excipere, reconditoſque tuos ſenſus tenere poſſim. Ita enim ſum illo nuncio commotus, itaque tui deſiderio exarſi, ut, ſi unqnam me domeſticis curis plane exolvero, ad te ſtatim advolaturus ſim. Interea me amabis, ac ſi quid adhuc in te de mea ſumma erga te obſervantia falſae opinionis reſidet, id totum mea cauſſa depones, Vale Murete praeſtantiſſime, quem Deus Opt. Max. pro ſua benignitate tueatur. Pridie Kal. Ian. CIↃ IↃ LXIII.

Reſpondet Muretus lib. IV. Epiſt. 13. E tuo tam diuturno, *A.* 1564. 18. *Kal. Febr.*

V.

E Lib. I. p. 51. *A.* 1564. *prid. Id. Oct.*

EGo, Murete optime, aeſtivos hoſce menſes litteras ad te dare intermiſi, quod ab aeſtu, valde iactarer, nec commode libros evolvere poſſem, tum etiam domeſticis curis, quae eo tempore maxime a ſtudiis animum avocant, vehementer eſſem diſtentus. Non enim exiſtimare debes, me amicitiae tuae, quam ut mihi conciliarem, divino quodam munere contigiſſe ſemper putavi, fuiſſe oblitum, nec humanitatis tuae eximiae, quam in excipiendo me comiter & peramanter crebro ſum expertus. Itaque cum vererer, ne mihi ipſe deeſſem, Laelio Gavardo, quem ego iuvenem propter eius ſuaviſſimos mores mirifice diligo, mandata dedi, ut quotieſcunque ad te proficiſceretur, meo te nomine ſalutaret, meque tibi de mea taciturnitate excuſaret. Quae ſe confeciſſe, ac ſingularia mea in te ſtudia gratiſſima tibi extitiſſe, mihi ſignificavit. Quo ipſius

facto

facto tunc ita recreabar, ut in cognitione officii mei redderer etiam negligentior. Venit tandem tempus, quo ad mea me ſtudia referre licuit Cum primum igitur ad ſcribendum me contuli, quod iam noctes me adiuvarent: primum lucubrationem meam ad te miſi, quod ego te unum pluris faciam, quam caeteros ſimul omnes & admirer. Cuius meae erga te voluntatis coniecturam ex eo facere potes, quod, cum tua in me ſtudia in memoriam revoco, teque honoris gratia nominare volo, (nomino autem fere quotidie,) ita afficior, ut loco ſummae felicitatis eſſe ducam, quod me tibi intimum eſſe volueris. Tu quoque ſi quid in animo tuo opinionis de mea in ſcribendo negligentia forte inſedit, ut protinus eiicias mea cauſſa, nec priſtinam tuam humanitatem mihi claudas, te etiam atque etiam rogo. Quod te facturum, cum ſuaviſſima natura tua, tum maxima conſtantia mihi pollicetur. Ego, quoad vivam, incredibilem tibi amorem ac obſervantiam, nec non omnia officia, quae a deditiſſimo tibi expectari poſſunt, ſemper debeo. Vale, doctiſſime Murete. Prid. Id. Oct. CIƆ IƆ LXIV.

Reſpondet Muretus lib. IV. Ep. 14. Puto mirum tibi. *A.* 1565. *Id.* 6. *Mart.*

VI.

E Lib. I. 66. *A.* 1565. 6. *Id. Mart.*

ETſi non cogitabam nunc ad te ſcribere, praeſtantiſſime Murete, quod hoc tempore religionis cauſſa in viſenda, ut debeo, plebe mihi commiſſa valde occupatus eſſem, ſed tuas ego litteras potius expectabam: Alexandro tamen Canalio, mihi amiciſſimo Collegae iſtuc proficiſcenti, qui non ſolum a me petivit, ſed flagitavit etiam, ut meis litteris aditum ſibi ad amicitiam tuam aperirem, denegare non potui, quin has ad te darem. Scio igitur, me hanc ſcribendi occaſionem libenter arripuiſſe, ut tibi ſignificarem, me omnia moliri, ut tecum in gratia perpetuo ſim. Quanquam in hoc Laelii Gavardi

vardi officium certe ac diligentiam valde deſideravi, quo adiutore ſperabam fore, ut ad amorem erga me tuum quotidie potius aliquid accederet, quam quicquam de eo detraheretur. Sed quid eum ab optimo inſtituto avocaverit, nihil plane conſcius ſum. Canalio autem mandavi, ut ipſe te meis verbis ſtudioſe ſalutaret, meaeque tuarum praeſtantiſſimarum virtutum praedicationis optimus mihi apud te teſtis eſſet. Cuius ſuaviſſimos mores, ſingularem modeſtiam cum deguſtaveris, non vereor, ne non eum amicitia tua dignum ſtatuas. Praeterea cum eundem optimis & litteris & artibus vehementer delectari comperieris, quem etiam tibi, dum iſtic erit, ſaepe diſcipulum fore ſpondeo: facile, opinor, illum inſinuare ſe in conſuetudinem tuam, tibique familiariſſimum eſſe patieris. Quare, quod tua ſingularis humanitas benignitaſque poſtulat, ut tua ſponte, nedum a me rogatus facias, libenter Alexandrum in fidem & clientelam tuam recipies, putabiſque quicquid in eum officii ac ſtudii contuleris, illud utrique noſtrum ita gratum fore, ut pro eo ambo tibi plurimum debituri ſimus. Vale. Ferrariae VI. Id. Martii cIↃ IↃ LXV.

VII.

E Lib. II. p. 70. *A. 1566. Non Quint.*

IAm diu nihil ad te litterarum dedi, Murete praeſtantiſſimae, ea ſane de cauſſa, ne te, in gravioribus ſtudiis tuis, & in munere praeſertim publice interpretandi impeditum, magis impedirem, nec ante cogitavi ad te ſcribere, quam Alexander Canalius, Collega meus optimus, me in hanc mentem impulit: cuius adventus certe mihi periucundus fuit. Eius enim ſuaviſſimo congreſſu carebam, quo fere quotidie, propter praeſtantes ipſius virtutes, libenter fruor. Nam mihi primum de tua eximia humanitate ac moribus ſuaviſſimis, de tua ſingulari doctrina ac dicendi facultate multa narravit, nec non de maxima virorum doctorum frequentia, qui ad te audien-

dum

dum quotidie confluerent. Quae quidem mihi nec nova, nec inopinata, quippe qui cognitam omnino ac ſpectatam haberem virtutem ac omnium optimarum artium ſcientiam tuam, ſed gratiſſima acciderunt. Laetor enim mirum in modum, illius meritis, quem ego ſemper admiratus ſum, ex quo tempore intueri ipſum mihi licuit, ſummos ab omnibus honores tribui. Addit deinde, non obſcura te ſigna illi amoris erga me tui cum alias saepe oſtendiſſe, tum diſcedenti diligenter mandaſſe, ut me tuo nomine ſalutaret. Quo quidem officio dum Canalius ipſe fungeretur, mihi vehementer gratulatus eſt, quod tanto viro ita cordi ſim, ut ille mei memoriam retinere non ceſſet aliis in rebus occupatus. Quod quanti mihi faciendum ſit, oratione certe aſſequi minime poſſum. Sed tamen, cum ſumma efferar laetitia, quod in gratia apud te ſim, non mihi arrogo, ut merito meo valde abs te diligar, (eſſem enim modeſtiae oblitus:) totum vero eximiae ac praeſtanti naturae tuae tribuo, quae te etiam adduxit, ut quas proxime ad Canalium litteras miſiſti, in iis honorificam quoque mentionem de me faceres. Itaque cum me ſtudiis indies maioribus ornes, nec gratiarum actioni locum relinquas; referendi autem non modo gratiam tibi, ſed ne vix cogitandi quidem facultas mihi ſit: curabo equidem omni opera, ſtudio, diligentia, aſſidua quoque tuorum in me officiorum commemoratione, ut omnes homines memorem me, ac tibi magnopere gratum eſſe intelligant. Quod ſi ad praeclara tua in me merita hoc quoque acceſſerit, ut promiſſum exolvas, quo iampridem teneris: fateor, me tibi ita devinctum fore, ut nemini unquam me plus debiturum eſſe profitear. Perge igitur me amare, quando totus tuus ſum. Ego enim ſumma obſervantia amori tuo certe reſpondebo. Vale, Murete Ornatiſſime, quem praepotens Deus incolumem ac ſalvum diu ſervet, Ferr. VI. Non Quin. CIↃ IↃ LXVI.

Reſpondet Muretus lib. IIII. Ep. 15. Etſi ſerius ad te. *A.* 1566. 4. *Id. Oct.*

VIII.

E Lib. II. p. 72. *A. 1566. Id. Oct.*

Scripta antequam reſponſoriam Mureti, de qua modo dictum, acciperet.

QUantum acceperim dolorem ex diſceſſu hinc tuo, Murete praeſtantiſſime, ex eo facile pro tua ſumma prudentia iudicare potes, poſtea ita affectus fui, ut ne litteras quidem ad te dare potuerim. Sed, mihi crede, ita dolui, quod e conſpectu meo quaſi fugiens evolaſti ut maiorem nulla ex re quae mihi unquam acciderit, moleſtiam traxerim. Careo enim cum dulciſſimae conſuetudinis tuae fructu, quem maxima animi cum voluptate quotidie fere guſtabam, dum vix diem intermittebam, quin te convenirem: tum ſuaviſſimo congreſſu doctiſſimiſque ſermonibus tuis; quorum mira ſuavitate, cum mecum eſſe bis terve domi meae una cum Iacobo fratre haud gravatus eſſes, ita detinebar, ut niſi nos diremiſſet tempus & hora, me abs te avelli minime paſſus fuiſſem. At ut nunc de tua multa humanitate ac moribus eximiis dicere mittam, quibus nuſquam mea par erit oratio: quid dicam de ſummis tuis in me ſtudiis, de tot ac tantis amoris & benevolentiae ſignis, quae maxima mihi dediſti, ut me tibi vehementer gratum eſſe nemo ne perſpiceret? Quae cum mihi veniunt in mentem, tunc mirum in modum angor, tantum ſolatium repente mihi ereptum fuiſſe. Sed tu, quod acerrimo ingenio ac ſingulari iudicio tuo futura longe provides, non mediocrem ſummo dolori meo medicinam adhibuiſti, cum ea ad Alexandrum Canalium ſcripſiſti, quae hanc animi mei aegritudinem valde leuarunt. Oſtendis enim in litteris tuis, meam ſummam erga te obſervantiam magnopere tibi gratam extitiſſe, teque unquam mei memoriam depoſiturum, ſed ſemper in eorum, quos unice ac ſingulariter amas, numero habiturum eſſe affirmas. Quarum etiam humanitatem litterarum Canalius ipſe, ſuavi ſermone

mone ſuo ſubſecutus eſt: ita enim mecum & mirabiliter ſentit,& palam praedicat, ut te admodum colere prae ſe ferat. At reliquiae doloris me exercent, Murete optime: (tuae enim incredibilis comitatis, conditae magna gravitate, non mediocre mihi deſiderium reliquiſti:) impedire tamen non potuerunt, quin has ad te darem. Dum enim tecum colloquor, teque cogitatione complector abſentem,omni moerore animi fere mihi ſolutus videor. Quas tibi fore non ingratas, qualeſcunque eae ſint, ex hoc coniiciam, ſi tu ad alia tot tua in me officia hoc quoque addideris,ut tuarum me litterarum ſuauitate oblectes. Quod ſi impetrabo,non ſolum omni me moleſtia liberabis, ſed tanto etiam gaudio afficies,ut me revixiſſe putem. Vale, aetatis noſtrae decus. Ferrariae. Id. Octobr. CIↃ IↃ LXVI.

Reſpondet Muretus lib. IV. Ep. 16. At ita mihi omnia. *A.* 1566. 12. *Kal. Nov.*

IX.

E Lib. III. *p.* 138. *A.* 566. *prid. Kal. Nov.*

Prima huius Epiſtolae verba, quin ſimul ad tres Mureti reſpondeatur,dubitare nos non ſinunt.E quibus ſuſpicor duas eſſe lib. IV. Ep. 15. Etſi ſerius ad te: & 16. At ita mihi omnia:*tertiam periiſſe nobis opinor,italice ſcriptam fortaſſe.*

Accepi tres abs te Epiſtolas,Murete praeſtantiſſime! quae tanta me laetitia affecerunt,ut omnem,quem ex diſceſſu hinc tuo non mediocrem ceperam, dolorem prorſus abſterſerint. Eae enim leporis omnis ac venuſtatis adeo plenae ſunt, ut te ipſum in illis contemplans mente ſemper complectar & oſculer. Itaque cum proxime illius fratris obitu,qui omnia fere negotia iſtic noſtra gerebat, vehementer affectus fuerim, in lectione litterarum tuarum ita conquievi, ut omnes ſollicitudines curaſque omnem denique moerorem depoſuerim. Quod ſcribis,neminem mihi abs te praepoſitum iri,quem illius Orationis, quam ſuperioribus diebus in Senatu iſtic pu-

blico ad Pontificem habuiſti, participem facias: quanti hoc tui in me amoris indicium a me fieri debet, & quotidie praedicari? Sed cum tu de ſingularibus tuis in me ſtudiis me perpetuo tacere magnopere cupias: nonne cum tibi pareo, cuius ex voluntate omnia me facere decet, officio meo maxime ſatisfecero? Unum tamen hoc a me non impetrabis, ut ſilentio praeteream, quod ſtatueris in ſcriptis tuis, ut in extremis tuis litteris (*f*) affirmas, apud poſteros teſtatum relinquere, quantum me dilexeris: non enim inſignis tuae erga me benevolentiae ſignificatio id patitur. Nec eo dico, quod mihi perſuadeam, me tam propenſam tuam in me voluntatem dicendo aequare poſſe: ſed hac de re eos, qui utrique noſtrum maxime amici ſunt, (ut fratres mittam,) celare non queo, quin te mihi admodum favere intelligant. Qui ut forte me ambitionis arguant, quod te mei ſtudioſum eſſe gaudeam: illud quidem affirmare non poterunt, ut hoc meae erga te obſervantiae, meiſque in te officiis a te debitum mihi eſſe arrogem, ac non totum eximiae praeſtantique naturae tuae acceptum referam. Quorum e numero cum praecipuus ſit Alexander Canalius noſter, qui eſt & mearum cogitationum & conſiliorum particeps ac ſocius: eum ſuavitate litterarum tuarum privare fas non eſſe putavi, quippe qui totus nomini tuo valde addictus eſt, vixque mihi concedit, ut ſe in te colendo vincam. E cuius litteris cauſſam tarditatis meae in ſcribendo iam cognoſcere potuiſti, ſicuti ex iis, quas ad eum miſiſti, te abundantia quadam amoris ea mihi attribuere perſpexi, quae cum in me perexigua, in te vero ſumma ſint, a me tamen narrari minime pateris. Sed Alexander, (credo,) cauſſam meam tuebitur. Nunc illud ex-

(*f*) *Legitur hoc prope finem Epiſtolae 15. At haec ſequentis 16. comparatione extrema non eſt, ſi tempora ſequimur adſcripta. Aut ergo Muretus erravit in adſcribendis temporibus: aut Sacratus in numeranda extrema; aut nobis de 16. quaſi cui hic reſpondeatur, plane tacendum fuit.*

exploratum habeas velim; Edictum illud Pontificium, quod ad me pro tua liberalitate miſiſti, valde mihi gratum extitiſſe. Cui ut obedire aliqua ex parte valeamus, divinum nobis auxilium vehementer expetendum atque implorandum eſt: nam, ut illud nos in hoc mundo vitam degentes atque aſſidue verſantes penitus exequamur, vix optare debemus. Tu ut me tua gratia fovere pergas, magnopere abs te peto. Vale. Ferrariae, prid. Kal. Novemb. CIↃ IↃ LXVI. (g)

X.

E Lib. II. p. 84. *A.* 1567. 16. *Kal. Sext.*

Etſi complures dies, Murete optime, litteris tuis carui, quod te maximis occupationibus diſtrictum eſſe, non mediocri mihi fuit argumento, cum tu in ſcribendo impiger eſſe ſoleas: interea tamen non ſivi tui mentionem unquam intermitti. Ego enim cum Paludino & Canalio in aliquum de te ſermonem fere quotidie incidebam. Quid enim ſuppetere nobis uberius poterat, quam de tua eximia virtute diſputatio? Redditae tandem mihi fuerunt ab Hercule Faccio litterae tuae, una cum Oratione, quam pro Rege Poloniae habuiſti. (*h*) Quibus lectis a riſu abſtinere non potui, nec ſatis mirari, qui tam brevem tamque novam omnibus uno temporis puncto amicis tuis ſatisfaciendi rationem iniiſſes: nec aliter Collegis meis optimis uſuvenit, quos lectionis litterarum tuarum continuo feci participes. Quare mihi, qui te, quantum fert ingenii mei tenuitas, imitari ſtudeo, dabis hanc veniam, ut in hoc quoque laconico ſcribendi genere te auctorem ſequar. Orationem tuam ſcito ab omnibus nobis non ſolum probari vehementer, ſed ſummis etiam laudibus efferri, nec tamen abs te vinci opinionem de te

(*g*) *Exaratus annus erat* 1571. *Pro hoc poſuimus e conjectura noſtra* 1566. *quod eodem anno ſcriptae Epiſtolae, ſaltem* 15. *reſponderi hic videtur.*

(*h*) *Eam vide ſupra Vol. I. Orat.* 15. *p.* 129. *habitam. A.* 1567. *Ut adeo credibile ſit hunc eundem annum etiam huic ep. deberi.*

noſtram,qui a ſummo ingenio tuo excellentique doctrina maiora etiam expectamus. Vale. Canalius, Iacobus frater meus, caeterique amici perpetuam tibi incolumitatem ac felicitatem cupiunt,multamque tibi ſalutem dicunt. Ferrariae. XVI. Kal. Sextil. cIↃ IↃ LXVII. (*i*)

XI.

E Lib. I. p. 78. *A. 1567. Id. Decemb.*

EGo ad te litteras iamdudum dediſſem, Murete praeſtantiſſime, ex quibus intelligeres, me in crebra tui nominis commemoratione conquieſcere, niſi magna me diu ac multum detinuiſſet valetudinis infirmitas. Nulla enim maiori, mihi crede, voluptate affici ſoleo quam cum per litteras tecum colloquor, cum tuo iucundiſſimo conſpectu frui non poſſum. Quod cum per corporis imbecilitatem perficere hectenus mihi non licuerit, egi ſaepe per litteras cum Nicolao Thalamio, morum ſuavitate ac doctrina praedito, mihique amore & amicitia coniunctiſſimo, quas ad eum aliena manu ſcriptas miſeram, ut ſalutem meo nomine tibi nunciaret, ac me tui ſtudioſiſſimum eſſe, tuarumque excellentiſſimarum virtutum cultorem egregium ſignificaret. Quod illum facere non deſtitiſſe ex ipſius litteris cognovi. Non enim tam laborabam, ut priſtinam ſalutem reciperem, quam ne tanti viri gratiam, quam mihi non merito meo ullo, ſed eius bonitate ac liberalitate conciliaram, penitus effunderem. Iam vero, ſtatim ut ex morbo convalui, perbreves has ad te ſcripſi, ut ad reſpondendum te provocarem. Quas tibi ex eo gratas fuiſſe perſpiciam, ſi, cum lectionis publicae vacatio tibi fuerit; (ita enim aequitas ac modeſtia poſtulat,) exoptatiſſimas litteras tuas accepero. Vale, meque, ut conſueviſti, ama. Ferrar. IV. Id. Dec. cIↃ IↃ LXVII.

Reſpondet Muretus lib. IV. Epiſt. 17. Quod nunquam antea. *A.* 1567. 13. *Kal. Ian.*

XII.

(*i*) *Iam dixi cauſſam huius anni. Legebatur alias* 1569.

XII.

E Lib. II. p. 80. *A.* 1568. 15. *Kal. Dec,*

EGo ad te iamdiu non ſcripſi, quod te ab urbe abeſſe audieram, & eſſe Tibure cum ampliſſimo Cardinali tuo. Sed Nicolao Thalamio, tui ſtudioſiſſimo ſaepe mandavi, ut quotieſcunque cognoſceret, te in urbem rediiſſe, meis te verbis ſalutaret, ac me apud te in gratia poneret. Qui me per litteras certiorem fecit, ſe mandata mea diligenter curaſſe, perſpexiſſeque a me te magnopere diligi. Itaque Nicolai humanitas ac diligentia (fateor) me in fungendo munere meo negligentem reddidit. Nam cum eum iſtic haberem, cuius opera atque induſtria pro veteri mea cum eo amicitia uti liceret, officii mei fere oblitus ſum. Acceſſit, ut negligentior factus ſim quod diſtillatione valde moleſta complures dies laboravi, quae & facultatem ſcribendi mihi eripuit, & voluntatem abiicere impulit. Proxime vero ab eo admonitus, in animo tibi eſſe longiores ad me litteras mittere, tanquam e gravi ſomno, mihi crede, excitatus ſum. Timui enim, ne anteverteres, quod ab inſtituto meo prorſus alienum fuiſſet. Nam cum mihi in optatis ſit, divina tua ſcripta ſemper legere: ſoleo te aliqua puſilla epiſtola interdum laceſſere, quo te alliciam ad ſcribendum, cupiamque ex litteris tuis eam voluptatem, quae ex illius, qui omnibus ingenii gloria antecellit, doctrina percipi poteſt maxima. Quare quoniam meus ita faciendi mos eſt, haec ad te ſcripſi primum, ut quae Thalamio recepiſſes, in memoriam redigerem: deinde ut ſignificarem tibi, ſi unquam alias, nunc praecipue vigere nomen tuum, nec a me ullum fere diem ſine tuarum eximiarum virtutum mentione intermitti. Quid enim me magis delectet, quam meus cum amicis de illo ſermo, quem propter ſummam humanitatem tanti facio, quam quem maximi, & propter magnarum ſcientiam artium mirum in modum admiror? Te vero in amore mihi re-

ſpondere, quanto afficiar gaudio, tu, qui ſenſus meos iam cognitos habes, facile iudicabis. Perge quidem, ut facis: pro hoc enim in me ſtudio perpetuo tibi debiturus ſum. Vale, aetatis noſtrae decus. Ferrariae XV. Kal. Dec. cIↄ Iↄ LXVIII.

XIII.

E. Lib. II. p. 81. *A. 1569. Non. Iun.*

VEreor interdum, ne dum litteras tuas expecto, quae me de ſtatu tuo erudiant, interim te mei capiat oblivio: idque ut caverem, omnibus officiis, quae a me tribui amicitiae noſtrae potuerunt, diligenter. Quod ſi temporis diuturnitate id accidere haud poſſe arbitrarer, non te litteris nunc obtunderem, in ſtudiis apprime occupatum, praeſertim cum nullum ſcribendi argumentum mihi ſuppetat, uno hoc excepto, quod valde timeo, ne Paulus Sacratus e tua memoria invitus elabatur. Niſi enim hunc ſcrupulum mihi evelleris, nihil amplius amoris erga me in te reſidere arbitrabor. Te vero a me indies pluris fieri etſi nihil eſt, quod dubites, id tamen teſtibus permultis planum tibi faciam, Canalio imprimis ac Alberto Lollio, qui te valde obſervant atque admirantur. Teſtificabuntur enim ii, nunquam Mureti mei ſuaviſſimi memoriam ex animo meo diſcedere. Nam nullum, mihi crede, tempus praetermitto, multa de te cum Canalio verba faciendi, mirabilitaterque loquendi: magnopere enim in tuo nomine acquieſco. Tu quoque, ſi non paſſus fueris te mihi in ſuſpicionem tuae de me oblivionis venire, verum oſtenderis, meae admodum in te propenſae voluntatis recordari, non ſolum me vehementer recreabis, ſed magna etiam voluptate perfundes. Vale. Ferr. IV. Non. Iun. (*k*) cIↄ Iↄ LXIX.

Huic & praecedenti reſpondet Muretus lib. IV. Epiſt. 18. Non puto me tibi. *A.* 1569. 18. *Cal. Quint.*

XIV.

(*k*) *Ita malo, quam* Ianu. *Suadet tempus reſponſ...*

XIV.

E lib. II. p. 111. *A.* 1570. 4. *Non. Ian.*

QUantum de tua ſumma humanitate ac ſuaviſſima natura mihi pollicear, Murete optime atque doctiſſime, ex eo coniicere potes, quod cum ſcribendi officium iam diu tibi debitum intermiſerim, me tamen excuſare minime velim: id enim inveteratam iam amicitiam noſtram & multis benevolentiae indiciis utrinque cultam haud deſiderare puto. Ac quoque narratione cauſſarum ſilentii mei ſuperſedeo, quod eas a Nicolao Thalamio, intimo ac familiari meo audire potuiſti, ad quem proxime ſcripſeram, me in maximis eſſe moleſtiis, praeſertim ob infirmam & periculoſam matris valetudinem, eique mandata dederam, ut te domum ſalutatum veniret, ac tibi de mea in te fide & obſervantia incredibili ſponderet. Quo igitur argumento utar? inanibus ne litteris tibi obſtrepam, qui altiſſima divinoque tuo ingenio maxime digna quotidie meditaris? Tantum dicam, me ex eiuſdem Thalamii litteris cognoviſſe, memoriam mei apud te admodum vigere, atque abs te adeo multa de me praedicari, ut tuus non mediocris in me amor facile perſpici poſſit. Quorum alterum me vehementer etiam atque etiam delectaſſe non inficior; (nam me beatum eſſe puto, quod in animo tuo inſideam, nec maius quicquam ab te tanto viro expectare auſus unquam fuiſſem;) alterum vero, ut ea mihi tribuas, quae ſi in me agnoſcerem, ad ſummam felicitatem profecto nihil addi poſſet, ab abundantia quadam amoris & humanitatis proficiſci, ut, quae tua ſunt propria, cum aliis communicare velis, nemo eſt, qui ambigat. Quis eſt enim, qui aut ignoret, perpaucos reperiri, qui doctrinam atque eloquentiam admirabilem cum eximia morum ſuavitate comitateque coniunxerint & copulaverint; inter eos autem te praecipuum eſſe non aeque omnibus conſtet? Sed haec mittam: nam te laudes tuas non libenter audire imo ab

hoc ſcribendi genere animum tuum abhorrere iam diu exploratum habeo. & me praeſtantiſſima animi tui bona ac merita tua oratione aut ulla dicendi facultate aequare non poſſe, cunctis eſt perſpicuum. Reliquum eſt, ut te orem atque obſecrem, ne Pauli tui memoriam conſervare deſiſtas, ſicut tua excellens virtus non patitur, ut de te dubitem. Perſuadeas enim tibi velim, in te colendo me parem unquam habiturum eſſe neminem. Vale, aetatis noſtrae decus. Alexander Canalius, qui te plurimum obſervat, multam quoque tibi ſalutem adſcribit. IV. Non. Ianuarii CIƆ IƆ Lxx.

Reſpondet Muretus lib. IV. Epiſt. 19. Heri accepi a te. *A.* 1570. *Kal. Febr.*

XV.

E. Lib. III. p. 123. *A.* 1571. 10. *Kal. Iun.*

CUm diu me ſiluiſſe, mihi venit in mentem, Murete eximie, vehementer pudet, me tanta in ſcribendo negligentia uſum fuiſſe, ut me tanquam minus ſtudioſum tui, ac tuorum in me officiorum parum memorem iure reprehendere poſſis. Ac niſi ſingularis humanitas ac dulciſſima natura tua me recrearent, quae mihi ſpem non modicam oſtendunt fore, ut de tua priſtina in me benevolentia nihil imminuatur; eſſem in magno timore, ne ex animo tuo penitus effluxiſſem. Sed quam ceſſationis meae excuſationem habere poſſum, quae me tibi conciliet? An in terrae motum, qui tantam huic civitati cladem perniciemque attulit, quique nos magnopere vexavit, & quotidie vexat, culpam transferam? At Philipp. Sacratus, frater meus, eam omnino abs te accipiendam eſſe negabit, quod is paulo ante me litteris ſuis ter admonuerit, ut maximas tibi gratias de illa ſumma amoris erga me tui ſignificatione agerem, cum ampliſſi. Patrono eloquentia mirabili perſuaſiſti, vel potius eum impuliſti, ut munus illud nobis ab Epiſcopo Carpontoracti miſſum, quod ipſius familiares in gazam recondiderant, libenter reſtitueret.

tueret. Quod praeclarum factum tuum fratri meo tam gratum atque iucundum extitit, ut ſe amicum mei & amiciorem exclamaret, a me haberi neminem. An ſegnitiem inertiamque mihi obſtitiſſe dicam? Utrumque mihi crede, magno impedimento fuit. Nam cum ego meditarer, quo potiſſimum argumento uti deberem, ut ſingulari tuo in me ſtudio aliqua ex parte reſponderem, animadverteremque (ut ſoleo,) me ad ſummum virum & acri iudicio praeditum ſcribere, diutiuſque in hac cogitatione immorarer: ecce terrae motus ab omni alia cura animos noſtros ad maximum timorem traduxit, atque in hortos migrare compulit, de quo multa te audiſſe credo. Nec ſtudiis meis vacare mihi licet, quod ab eo adhuc affligamur, &, quis exitus futurus ſit, plane ignoremus. Itaque verum ingenue fatenti facile opinor erratum condonabis. Non enim hoc accidiſſe oblivione tui, vel mea erga te obſervantiae imminutione ulla exiſtimare debes: quod alterius quidem teſtes mihi ſint Paludinus noſter, (qui iam dudum, Roma cum veniſſet, me tuo nomine ſalutavit,) & Canalius noſter, tui ſtudioſiſſimi, quibuſcum de ſaepe mentionem facio ſermoneſque habeo tua excellenti virtute digniſſimos. Alterum vero ſat ſcio, te adduci non poſſe, ut credas: non enim te latet, iamdiu me omnem cocogitationem in eo fixiſſe, ut gratiam abs te inirem, meque in tuam familiaritatem inſinuarem. Quae cum ita ſint, ignoſce mihi quaeſo, ſi iuſtam tibi do excuſationem, & fac ad amorem erga me tuum aliquid potius additum, quam quicquam detractum eſſe ut intelligam. Nam ſi facilitatem & humanitatem tuam in hoc etiam exercueris, ut me aliquo litterarum genere in hac calamitate conſoleris: tantum ex hoc pio tuo officio voluptatis capiam, ut omnem timorem abiiciam, & exultare laetitia ac triumphare gaudio incipiam. Vale, aetatis noſtrae decus. Ferrar. X. Kal. Iunii. cIↃ IↃ LXXI.

XVI.

XVI.

E Lib III. p. 126. *A. 1571. 11. Nov.*
Reſpondet Mureto ad lib. IV. Ep. 20. Scripſi nuper iuſſu. *A. 1571. Id. Aug.*

LItterae tuae quam gratae atque iucundae mihi extiterint, quibus non non modicam mihi conſolationem adhibuiſti, Murete doctiſſime, oratione exprimere nequeo. Carmina vero, quae ad me miſiſti, cumulum mihi gaudii attulerunt. Quid enim elegantius, quid ſuavius, quid venuſtius? Itaque non ſemel ea legi, ſed ſaepe ac ſaepius perlegi. Nec hoc contentus exclamavi: O beatum Tibur, cui tantum laudatorem habere contigit: Quae civitas huic aequanda eſt, poſtquam ſummus ille Muretus eam celebrare coepit? Non eſt profecto, qui Mantuae aut Veronae invideat. Nec putes, me unum ita iudicare. Doctiſſimus Montecatinus, cuius te iudicium extimeſcere ioco dicis, ita ſentit, de teque mirabiliter praedicat. Martellius noſter optimus atque prudentiſſimus te admiratur, Tiburique maxime gratulatur. Quid de Paludino dicam? qui ut primum guſtavit carmina tua, ad te ſcripſit, binaſque litteras dedit, cum adhuc infirma eſſet valetudine: ex cuius litteris illius iudicium de ipſis perſpicere potuiſti. Canalius autem noſter, qui a civitate menſem fere abfuit, quique tarditatis mearum litterarum auctor eſt, te eum eſſe affirmat, a cuius divino ingenio ut quotidie maiora proficiſcantur, expectare cuncti debeamus. Caeteros quamplures mitto, quos tuarum lucubrationum participes facere ſoleo: ii enim te in coelum ferunt. Denique omnes una voce fatentur, ampliſſimum Patronum tuum tibi plurimum debere, quod facta eius ſcriptis tuis prudentia plenis praeclara admodum atque illuſtria reddas. Ego vero immortales tibi gratias ago, quod me hoc eximio munere affeciſti, quodque exaratos praeſertim manu ita ad me verſus tuos miſiſti, ut tuus praecipuus in me amor vel maxi-

maxime appareat: optoque talem me erga te praeſtare, quem ſaepe & libenter maximis ſtudiis tuis ornes. Nam etſi non factis nec re ipſa, at certe animo ac mirifico tuarum praeſtantiſſimarum virtutum cultu tua in me beneficia ſuſtinere conabor. Vale, Ferrariae XI. Nov. CIↃ IↃ LXXI.

XVII.

E lib. III. p. 134. *A.* 1572. 4. *Non. Febr.*
Reſpondet Mureto ad Lib. II. Ep. 22. Feci nuper neſcio *A.* 1571. 7. *Kal. Ian.*

ACcepi orationem tuam, Murete humaniſſime, eamque ſtatim legi ſemel atque iterum, quae ita me delectavit, ut nihil ipſa dulcius ac venuſtius, graviuſque unquam deguſtaverim. Feci deinde ſic ut iuſſiſti, ut illam cum Paludino, Canalio ac doctiſſimo Montecatino communicarem. Quae cauſſa fuit, ut tardius ad te reſcripſerim quam putaram. Ac Paludini quidem ſenſum ex illius litteris iam percipere potuiſti, qui differre noluit, ut in eundem faſciculum meas adderem. Alexander autem Canalius in eadem perſtat ſententia, ut ſuam de te opinionem vincere haud valeas: ita enim de te ſentit, ut nihil in lucem edas licet divinum, quin ex tuo admirabili ingenio acerrimoque iudicio maiora quotidie manare poſſe affirmet. Non potui vero cum eximio Montecatino ſermonem habere, quod is maximis negotiis diſtrictus ſit: totum enim ſe aulae dedidit. Ad quem cum miſiſſem orationem, iam ante ab eo perlectam fuiſſe nucius mihi retulit. Ego denique multos viros doctos ac mihi amiciſſimos feci lucubrationis tuae participes: qui te omnes uno ore celebrant, & in coelum efferunt, fatenturque quotquot de hac victoria aliquid conſcripſere, qui ſane permulti ſunt, cunctos abs te in hoc argumento longe ſuperatos fuiſſe. Ac meum quidem iudicium, quale ſit, audiſti. Non enim cogitata mentis eloqui audeo, quod ſaepe mihi ſignificavit Canalius,

nalius, abs te meam praeſtantiſſimarum tuarum virtutum commemorationem ferri non poſſe, utpote a natura tua alienum. De tuo tamen in me ſtudio, ut ex omnibus, qui amore ac familiaritate tibi coniuncti ſunt, me potiſſimum elegeris, quem ornares hoc honore, ac tam divino munere donares, an ſileam? an non maximas tibi gratias agam? Equidem cum mihi valde glorioſum ſit, te talem, qualem haud ſcio optarem nemini, mihi amicum eſſe; eiuſdemque in me benevolentiam conſervari mea multum referat; & tuis in me meritis verbis, nedum reipſa, ſatisfacere non valeam; ſemper tamen gratiam tibi ſummam habebo dum vivam, & cum caeteris communibus amicis tuae ſingularis in me humanitatis ac benignitatis praedicatione efficiam profecto, ut ii me dignum iudicent, apud quem tot ac tanta officia collocare perſeveres. Vale aetatis noſtrae decus. Ferrariae. IV. Non. Febr. CIↃ IↃ LXXII. (*l*)

XVIII.

E Lib. III. p. 147. *A. 1573. Kal. Febr.*

SCio partes meas fuiſſe pro noſtra veteri amicitia, ut te de morte ampliſſimi Patroni tui conſolarer, quamvis non ignorarem, in te ſatis eſſe animi conſtantiaeque ut adverſa fortiter ferres: ſed in eo ſtatu eram, ut ego ipſe conſolatione non mediocri egerem. Quantum enim dolorem acceperim ex obitu Philippi fratris mei, in cuius amore magnopere conquieſcebam, tu imprimis, qui eum noſti exiſtimare potes. Nec illud me angit ſolum, quod fratre privatus ſum, ex cuius humanitate & optimis moribus omnia mihi iucunda accidebant: verum etiam, quod eo careo, qui apud te me in gratia

(*l*) *Perperam impreſſum erat 1571. Illam certe victoriam, de qua Mureti Orationem acceperat Sacratus, Octobri menſe A. 1571. reportatam a Turcis fuiſſe, conſtat e Calviſio.*

gratia ponebat, & ſi quando in colenda amicitia noſtra negligentior fuiſſem, me tibi adeo excuſabat, ut pro tua ſingulari humanitate ac benignitate nihil de tua in me benevolentia imminutum eſſe videatur. Quid autem, ſi adhuc viveret? nonne in hoc graviſſimo caſu tibi affuiſſet, a me quoque admonitus, atque coram, quanti te faceret, declaraſſet? Quae illius officia quam grata ac mihi accepta eſſent, ego, qui tuam familiaritatem ſemper appetivi, ſum mihi ipſi conſcius. Quare ſi tibi parva nunc amoris atque obſervantiae erga te meae ſigna dediſſe videor, quamvis exploratum haberem, te tanti viri iacturam aequo animo & ſapienter ferre: domeſticum tamen dolorem meum ab hac cogitatione me hactenus avocaſſe exiſtimes velim. Cui ut tuis ſuaviſſimis litteris aliquam medicinam adhibere velis, ex quibus intelligam quoque, te voluntatem eam, quam erga me ſemper habuiſti, retinere, nec ob taciturnitatem meam immutatam eſſe, te rogo. Iis legendis maxima certe conſolatione afficiar. Denique ſi me certiorem feceris, quid agas, quidque acturus ſis, magnum te in me beneficium contuliſſe putabo. De tuo enim ſtatu ſcire aveo. Vale, aetatis noſtrae decus. Ferrariae. IX. Kalend. Februar. CIƆ IƆ LXXIII.

XIX.

E Lib. III. p. 148. *A. 1573. Non. Febr.*

IAm ſcripſeram ad te, Murete doctiſſime, ac litteris meis tibi ſignificaveram, quo in deſiderio eſſem de tuo ſtatu intelligendi, cum mihi allata eſt oratio tua. Ex cuius lectione tantum voluptatis cepi, quod erat Mureti, illius celeberrimi viri, ut me ſatiare non potuerim. Sed nuncius ille litteras tuas mihi non reddidit, quod mihi fuit ſummae occupationis tuae argu-

XX.

E Lib. III. p. 150. *A. 1573. 3. Id. Oct.*

Miror, cur tam diu ſileas: nihil enim de te audio, nec lucubrationem ullam tuam lego, & in quo ſtatu ſis, quod mea multum ſcire refert, adhuc ignoro. An forte mihi ſubiratus es, quod penſionem non ſolverim? Non enim te puto exſpectare meas litteras, cum poſt obitum ampliſſimi Patroni tui binas (o) ad te miſerim, ad quas nunquam reſpondiſti. An vero cogitationes maximae atque ita graves verſantur in animo tuo, ut haec noſtra minime cures? Nam te aliquo morbi genere laborare non arbitror. Tu enim is es, quem cum omnes admirentur, nonnulli amici mei ad te, ſiquid periculi eſſet, ad me perſcriberent. Itaque cauſſam, quae te a me abalienarit, ſive te hoc perpetuo ſilentio uti tibi perſuaſerit, cum divinare non valeam, nec artem hanc profitear: ſtatui his te litteris laceſſere, (ſi forſan tuas eliciam,) ex quibus cognoſcas, me valde moeſtum eſſe, quod vereor, ne eum, quem ſemper mirifice colui, atque admiratus ſum, mihi immutatum eſſe intelligam. Sed tu, qui humanitate excellis, ſi eadem es, qua ſoles, erga me voluntate (nec enim aliter de te ſentire debeo,) vel ſi quid in te amoris reſidet, ſuaviſſimis litteris tuis omnem hanc animi mei moeſtitiam penitus abſtergere, & quid agas, quid ſcribas, quid a me agi velis, ut tuam in me benevolentiam tuear, mihi ſignificare non gravere. Vale. III. Id. Oct. CIↃ IↃ LXXIII.

Cohaeret haec Epiſtola cum praecedentibus duabus: Sed priores duae Mureto redditae non fuere. Quamobrem ſoli huic ultimae reſcribit lib. IV. Epiſt. 23. Reſpondebo breviter *A. 1573. prid. Kal. Non.*

(o) *Quae utraeque hic praecedunt.*

XXI.

E lib. III. p. 60. *A.* 1574. 5. *Id. Ian.*

Reſpondet Mureto ad lib. IV. Epiſt. 24. Superioribus diebus. *A.* 1573. 11. *Kal. Dec.*

TArdius ad te ſcripſi, Murete doctiſſime quod eo tempore, quo litteras tuas accepi, & exemplaria tuae praeclariſſimae Orationis duo, tanta me capitis diſtillatio arripuit & hactenus ita vexavit, ut vix ſpiritum ducere poſſem. Itaque mihi crede, iam ſenectutem adventare ſenſi, ut poſthac deliberandum mihi ſit, quonam pacto reliquum traducere tempus debeam. Non tamen in hanc cogitationem veniam, antequam iſtinc reverſus fuero, quo anno proximo, (Deo Opt. Max. mihi propitio,) ſtatui proficiſci. Ubi, dum divinis rebus operam dabo, te, ut ſpero, ſaepe complectar, & tuo iucundiſſimo conſpectu fruar ita frequenter, (habita tamen a me ſtudiorum tuorum ratione,) ut non verear, ne tui ſuaviſſimi congreſſus ſatietas me teneat. Tunc vero me in otium referam & in crebra tui commemoratione conquieſcam. Venio ad litteras tuas, quibus me ſtatim paruiſſe ſcito. Nam poſtridie mane Montecatinum adii, eique ut iuſſiſti, orationis tuae exemplum unum manu mea dedi, (cui quam gratum fuerit, ex ipſius litteris te cognoſcere arbitror;) alterum vero, poſtquam ego bis terve legi, innumerabiles amici tui in manibus habuerunt: qui omnes Mureti ſummi viri lucubrationem eſſe voce magna exclamarunt. Quare te in hiſce regionibus maximum nomen habere perſuadeas velim; qui vero deditus tibi ſit, ac propter excellentem virtutem magis addictus quam ego unquam habiturum eſſe neminem. Brevius ad te ſcripſi, quam cupiebam, quod nondum ſatis firmo corpore fui. Poſt haec pluribus tecum agam. Vale. Ferrar. 5. Id. Iun. CIↃ IↃ LXXIV. (*p*)

XXII.

(*p*) *Poſtulat hunc annum Epiſtola Mureti, cui haec reſpondet. Vitioſe legebatur* 1573.

XXII.

E Lib. III. p. 161. *A. 1574. prid. Id. Quint.*

NUnc ſentio, te mei oblitum eſſe, Murete optime, poſtquam praeclariſſimam illam Orationem in funere Regis Galliae abs te iſtic habitam ad me perferendam non curaſti Solebas enim in mittendis ad me lucubrationibus tuis ita diligens eſſe, ut ſingulare tuum in me ſtudium prae te ferres, meoſque Collegas in maximam admirationem traduceres. Sed quid potiſſimum cauſſae fuerit, quod tam facile amorem erga me tuum ex animo eieceris, cogitatione profecto aſſequi non valeo. Nec tamen mihi conſcius ſum, quicquam a me commiſſum eſſe, quod te mihi immutare poſſet. Ad tuas enim litteras ſemper reſpondi, ac te meis laceſſivi interdum, ex quibus perſpicere potuiſti, quantum tibi tribuerim. Niſi forte Canalio & mihi ſubiratus es, quod more noſtro te non ſalutaverimus. In quo certe non defuit nobis ſumma voluntas, & diligentia magna adhibita eſt: ſed viam reperire nunquam potuimus, qua tibi gratificaremur. Quanquam de te quippiam tale ſuſpicari non debeo. Non enim novi te animo eſſe ita humili, ut haec parva cures. Veruntamen cum iſtuc proximo anno venire nobis ſtatutum ſit Deo clementiſſimo iuvante: certe tecum coram ita agemus, ut oblivionem tui nunquam in mente noſtra inſediſſe, ſed nomen tuum in intimis viſceribus ſemper inhaeſiſſe, fateri cogaris. Interea te etiam atque etiam rogo, ne me tuam in me benevolentiam deſiderare patiaris, ſi me vis animo eſſe aequo atque tranquillo, nec ſingularem illam humanitatem, qua in communicandis mecum ſcriptis tui ſoles. Sin aliter tibi faciendum eſſe decreveris: iſtuc dum ero, me nunquam auſurum venire in conſpectum tuum, exploratum habeas velim. Quare tuo me chirographo conſolare, obſecro te, & qua ſis in me voluntate fac me certiorem. Vale. prid. Idus Quint. CIƆ IƆ LXXIV.

Reſpondet Muretus lib. IV. Ep. 25. Ne orationis a me. *A.* 1574. 12. *Kal. Sextil.*

XXIII.

E Lib. III. p. 163. *A.* 1574. 16. *Kal. Dec.*

VEnienti iſtuc Vincentio Fantino, Collega meo optimo & humaniſſimo, non potui has perbreves ad te litteras non dare. Ex quibus intelliges, quod ad tuas non reſponderim, ac tuam praeclariſſimam Orationem, quam in funere Caroli habuiſti, abs te paucis ante diebus miſſam, mihi iucundiſſimam fuiſſe tibi non ſignificaverim, huius ſilentii mai multas atque adeo graves cauſſas mihi extitiſſe, ut excuſationem meam accipere debeas. Quas Vincentius tibi narrabit, cum te otioſum eſſe cognoſcet. Quem in maximam familiaritatem tuam venire, ac tibi intimum eſſe patere. Nam cum is integritate, doctrina, ſuaviſſimiſque moribus apprime ornatus ſit: magnam te ex eius conſuetudine voluptatem non ſolum capturum eſſe polliceor tibi atque ſpondeo, ſed habiturum etiam mihi gratiam, quod tibi tam ſincerum amicum conciliarim. Itaque ad eam benevolentiam, qua ipſum ſponte complexus es, fac aliquid mea cauſſa etiam accedat, ut is meam commendationem nonnihil apud te ponderis habuiſſe ſentiat. Vale, Murete aetatis noſtrae decus. Ferrariae, XVI. Kal. Dec. CIƆ IƆLXXIV. (*q*)

XXIV.

E Lib. IV. p. 185. *A.* 1575. 12. *Kal. Iunii.*

STatueram, cum primum Ferrariam veniſſem, Murete praeſtantiſſime, epiſtolam longiorem ad te dare, in qua tua innumerabilia in me ſtudia commemorarem, tibique gratias agerem immortales: videbatur enim magnitudo tuorum in me beneficiorum longam orationem deſiderare. Sed cum egregia facta tua conſiderare atque perpendere coepi: ita ſum a ſcribendo deterritus, quod cognovi, tua incredibilia in me merita nullo modo

do

(*q*) *Male excuſus erat annus* 1524.

do verbis a me aequari poſſe; ut hanc omnem cogitationem abiecerim, ſententiamque mutaverim. Itaque has perbreves ad te litteras miſi. Ex quibus perſpicies, me totis viribus curaturum, (quanquam mihi nunquam ſatisfaciam,) & crebra tot ac tantorum tuorum in me officiorum mentione, & excellentiſſimae tuae virtutis, ſingulariſque erga me humanitatis praedicatione, ut his apud omnes quam gratiſſimus erga te iudicer; tibi vero me talia ſummi amoris atque obſervantiae erga te meae quotannis ſigna daturum, ut te mihi in viſceribus inhaerere, memoriamque nominis tui menti meae ſemper infixam eſſe credas. Perge tu modo, Murete humaniſſime, in ea erga me voluntate, qua hactenus fuiſti. Puto enim fore, imo ſpondeo, ut te tot ac tanta mihi benevolentiae ſigna & indicia oſtendiſſe non pigeat. Vale aetatis noſtrae decus, teque Deus Opt. Max. perpetuo fortunet. XII. Kal. Iunii CIƆ IƆ LXXV.

Reſpondet Muretus lib. IV. Ep. 26. Nunc ipſum accepi. *A. 1575. Kal. Iun. Cui Manutius viciſſim reponit ſequentem.*

XXV.

E Lib. IV. p. 196. *A. 1575. 17. Kal. Quint.*

LEgi litteras tuas, Murete praeſtantiſſime, atque perlegi. Quae non modo mihi vehementer gratae fuerunt, (mira enim eſt in eis ſuavitas,) ſed etiam mihi riſum moverunt. Nam mihi attribuis, quod occaſionem exercendae eloquentiae captem in amplificandis iis, quae per ſe tenuia ſunt, ut vix appareant. Tu vero tantam dicendi facultatem & orationis copiam adhibes, ad imminuenda ea, quae illuſtria admodum atque egregia ſunt & in excelſo loco abs te geſta, in quibus nemo connivere poſſit, ut omnes admiratione ſtupefiant. Et quando non negas, oblatam tibi occaſionem declarandae tuae in me benevolentiae te cupide cepiſſe: omittis tamen id, quod caput eſt, te de me, niſi perfectis iis, quae expedienda ſuſcepiſti, quae certe magna & gravia

fuerunt, nunquam conquieviſſe. Quod communes iſtic amici probe ſciunt,& non ignorat Vincentius Fantinus, Collega meus, tuique ſtudioſiſſimus, qui mecum aderat. Itaque tantis me officiis atque beneficiis oneras, ut ea ſuſtinere iam non poſſim, nec ea me praedicare, ſed tacere vis, ut ex litteris tuis perſpicere videor; tibi autem dicere licere,& quod nihil praeſtiteris, quod merita erga te mea aequare poſſit, & quod tot illuſtribus ſignis meam erga te obſervantiam perſpexeris,ut, ſi plurimum perſolveris, ſemper tamen aliquid reliqui futurum ſit. Atque ſimulas, non videre, dum verbis ampliſſimis graviſſimiſque ſententiis tua ſumma in me officia extenuare conarisquantam veritati vim adhibeas: nec recordari quot iſtic teſtes adſint tuae ſingularis in me humanitatis; qui mihi gratulabuntur cuncti, quod in gratia tecum adeo eſſem, ut omnia mea cauſſa velles. Quae, cum ita ſe habeant, eloquentiam tuam,Murete, aut ſaltem parem dari mihi velim, qua tecum contendere poſſem, tibique demonſtrare, quanta ſit tuorum in me beneficiorum magnitudo, (pro quibus magnam tibi gratiam habebo, dum vivam,) quam grata atque iucunda fuerit mihi egregia & praeclara opera tua, quam iſtic mihi naviſti. Sed cum hoc optare vix liceat: quod reſtat, colere excellentem virtutem tuam memoria ſempiterna, & alia tibi indicia ut ſigna meae erga te voluntatis poſthac dare non omittam. Tibi nunc acceptum fuiſſe officium iſtud, quo Tiberius Pompeius meo nomine functus eſt, vehementer laetor; promiſſum quoque quod ego quotannis ſolvam, tibi fore iucundum, gaudeo; tuum vero ut ſerves, interdum per litteras abs te flagitabo. Vale, aetatis noſtrae decus, teque Deus immortalis perpetuo fortunet. Ferrariae, XVII. Kal. Quint. CIↃ IↃ LXXV.

XXVI.

XXVI.

E lib. IV. p. 206. *A.* 1575. *Id. Oct.*

ACcepi dudum, Murete praeſtantiſſime, a Iohanne Bolono litteras, quae maximo me dolore affecerunt. In iis enim ille mihi ſignificat, te febri tertiana laborare ita gravi, ut vehementer afflictarere: ſperare te tamen, ut ipſe aiebat, cito eſſe convaliturum, quod ſalubri & moderato victu tibi temperares. Nunc autem animo valde ſolicito ſum, quod nihil de te audio, & magnopere cupio iſtic eſſe. Multam enim & utilem operam tibi praebere conarer, atque hanc tibi agritudinem, quoad eius fieri poſſet, & conſolando & miniſtrando lenire. Quod ſi mihi contigiſſet, ut hoc tempore eſſem Romae, felicem me atque beatum putarem, quod in infirma valetudine tua meum tibi ſtudium navare poſſem. Cum vero id aſſequi mihi non liceat, quoniam longo locorum intervallo disiuncti ſumus: Deum Opt. Max. precari, venerari, atque implorare non deſinam, quotieſcunque a me ſacra conficientur, ut ſua is benignitate atque clementia ſalutem tibi reddere atque reſtituere velit: Ego quidem animo nunquam ero tranquillo, quoad te firmo eſſe corpore, atque ad recolenda ſtudia tua integra mente caeteriſque ſenſibus intellexero. De quo ut certior fiam, ad Bolonum litteras dedi, quem ſpero nuntium mihi iucundiſſimum mihi allaturum. Et eidem mandatum dedi, ut ſi te in eo ſtatu eſſe perſpexerit, ut litteras legere queas, breves has tibi reddat, ſin: diligentiſſime ſervet eas domi, uſque dum opportunum ſibi videbitur. Ex quibus cognoſces, me admodum aegre ferre, quod apud te tantum virum tamque admirabilem non recte ſit. Quem optarem vitam ad ducenteſimum annum perducere, ſi voluntas Dei Opt. Max. ita ferret: ut tuam ſingularem doctrinam, incredibilem eloquentiam, divinum denique ingenium guſtare omnibus fas eſſet, Quem enim cum Mureto, ſummo illo viro, conferre poſſumus;

non habemus. Quod non meum tantum, ſed praeclariſſimorum & doctiſſimorum etiam virorum eſt iudicium. Quare cum te mihi amicior nemo ſit, (quod tuae ſummae benignitati tribuo, qua etiam impulſus mearum iſtic rerum omnium patrocinium ſuſcepiſti;) ego vero tibi ob tua tot ac tanta in me merita ita addictus ſim, ut viam tibi ſatisfaciendi me nunquam reperturum certe ſciam: ſi te nunc carerem, (quod omen Clementiſſimus Deus pro infinita bonitate ſua prorſus avertat,) quo animo, qua mente me eſſe putares? Hoc mihi ſolatium ereptum eſſe. Cum enim mihi venit in mentem, te iſtic eſſe, teque eum eſſe, quem mihi perpetuo colendum propoſui: profecto in memoria nominis tui conquieſco. At ea de tuo ſtatu, quae mihi grata & iucunda erunt, Deo Opt. Max. adiutore, me cogniturum eſſe confido. Cura valetudinem tuam, Murete humaniſſime. Idibus Octobr. CIƆ IƆ LXXV.

XXVII.

E Lib. IV. p. 216. *A. 1577. 4. Non. Ian.*

SUmma tua virtus & humanitas incredibilis, Murete praeſtantiſſime, iam pridem fecit, ſi diu tacerem plurimis diſtentus occupationibus, quae me a ſcribendo, & a ſtudiis meis hactenus avocarunt, ut ſperarem te meam excuſationem benigne fuiſſe accepturum. Nunc vero, etſi moleſtiis & curis domi foriſque vacuus non ſim, quippe qui multis adhuc angor: differre tamen amplius nolui, quin breves has ad te litteras darem, ne forte me tui oblitum putares, qui mihi haeres in viſceribus cuiuſque memoriam & in ſacris meis, & in ſermone quotidiano libenter uſurpo. Quid autem me imprimis impulerit ad ſcribendum, quaeris? Mirificus (mihi crede) meus erga te amor, vehemenſque deſiderium de tuo ſtatu intelligendi. Nam iamdudum nihil de te audio, & quid agas, plane ignoro. Careo etiam Johannis Boloni litteris ſuaviſſimis, quibus me aliquando valde recreavit,

cum

cum te in ſacerdotum numerum adſcriptum fuiſſe nunciavit, deinde paucis poſt diebus ſacra celebraſſe. Ex quo nuncio tanta laetitia me perfuſum eſſe memini, quod eum, quem propter ſingularem eius virtutem maxime admirarer, Collegam nunc haberem, ut nunqum iucundius quidquam audierim. Itaque cum & ſileat Io. Bolonus, & caeteri iſtic amici mei, Tiberius quoque id, quod ſcrire aveo, ſilentio praetereant & ut perſpicio, etiam frigeant: mihi in hac anxia de te cogitatione verſanti procraſtinare viſum non eſt, quin de me te certiorem facerem, tibique ſignificarem, quanta ardeam cupiditate litterarum: ex quibus cognoſcam, utrum apud te ſit, ut volo & opto, tecumque proſpere agatur, & an mei memoria apud te vigeat. Quod ſi me dignum cenſueris, quem ſingularibus tuis ſtudiis ornes, praecipue vero ſuavi chirographo tuo a cura & ſolicitudine liberes: non ſolum perpetuam pro tua maxima in me benignitate gratiam tibi habebo, ſed te vitam etiam mihi dediſſe putabo. Vale, aetatis noſtrae decus. IV. Non. Ian. CIↃ IↃ LXXVII. (r)

XXVIII.

E Lib. V. p. 254. *A. 1578. 6. Id. Nov.*

Reſpondet tarde licet Mureto ad Lib. I. 66. Tandem ad te remitto. *A. 1578. Kal. Mai.*

ETſi vetus amicitia noſtra innumerabilibus utrinque officiis iamdiu culta minime poſtulat, ut diuturni ſilentii mei ulla excuſatione utar, (non ignoras enim, eos qui maximam domeſticarum rerum curam ſuſtinent, quique non modica commodis amicorum inſerviendi cupiditate ardent, multis implicari negotiis & occupationibus diſtineri:) ſcito tamen, eam unam atque precipuam taciturnitatis meae cauſſam extitiſſe, poſteaquam illas tuas litteras accepi, in quibus de Polonico negotio, flu-

(r) *Hunc annum pro 1572. ſuadent, ut alia mittam, quae hac in epiſtola leguntur de ſacerdotio Mureti.*

flumine illo eloquentiae tuae aureo, ſigillatim agebas, quod ex earum lectione tantus me ſtupor oppreſſit, ut ingenium meum poſthac tardum & hebes, minimeque ad reſpondendum tibi accommodatum fuerit. Nec te hoc latuit, quippe ex litteris meis vernacula lingua atque inſulſe ſcriptis me ab hoc officio detterritum eſſe ſenſiſti. Itaque cum certo ſcirem, in mentem tuam irrepere non poſſe, ut tuae ſingularis virtutis atque incredibilis humanitatis, tuorumque in me meritorum memoriam unquam deponam, (noſti enim ſenſus meos:) coepi in te ſalutando negligentia ita plecti atque pigritia, ut ad hoc uſque tempus perductus fuerim. Nunc vero, ne tuae ſummae in me benignitati ac benevolentiae nimis confidere, atque abuti tibi viderer, differre, amplius nolui, quin breves has ad te darem litteras. Nam veritus non ſum, ne non legendis nugis meis a publico interpretandi munere parumper animum tuum avoces, quo non mediocre ſtudium erga me tuum ſignificare minime praetermittas. Ex quibus nullum unquam me tempus ac diem intermiſiſſe cognoſces, quin Mureti mei, ſummi viri, cuius imaginem quotidie video, ſemper meminerim ac ſaepe conſentientibus una mente & voce communibus amicis noſtris, ac multis Collegis meis, te unicum aetatis noſtrae decus & ornamentum eſſe concluſerim. Tu quoque ſi mei memoriam conſervas, & priſtinum me locum apud te tenere pateris, (ſicuti, ne dubitem, conſtantia ac firmitas animi tui, dulciſſimaque natura tua mihi promittunt ac ſpondent:) qui me ſit felicior nemini concredere me, perſuadeas tibi velim. Vale, Murete optime, quem Clementiſſimus Deus diutiſſime ſervet ac protegat, Ferrar. IV. Id. CIↃ IↃ LXXVIII.

Reſpondet Mureto lib. IV. Epiſt. 27. Heri accepi a te. *A.* 1578. *Kal. Oct.*

XXIX.

XXIX.

E Lib. V. p. 261. *A. 1579. Kal. Apr.*

Reſpondet Mureto ad lib. IV. Epiſt. 28. Tanti fuit torquere. *A. 1579. 4. Kal. Mart.*

NUnquam inficiabor, nec enim debeo, conſcientia me ſtimulante) quin ſubiratus fuerim, non tibi quidem, Murete praeſtantiſſime, ((qui enim poſſum ſuccenſere, ei quia me mirum in modum colitur, & in ſinu mihi eſt, cuiuſque nomen impreſſum atque inſculptum a me iampridem habetur? accedunt tanta eius in me offici ac merita ut ei iamdudum addictus ſim:) ſed tarditati tuae atque in ſcribendo negligentiae. Nam cum non ignores, quam moleſta ſit diuturna expectatio iis, qui negotia ſua omni feſtinatione expedire properant: prae te tuliſti, in deliciis tibi eſſe, me cruciare; nec ante litteras ad me miſiſti, quam ira me vidiſti exardeſcentem, quo me rideres. Neque tu id negas: ais enim, tibi iucundiſſimum fuiſſe ſubiratum me intueri, meque in ira ſuaviſſimum vocas. Quas cum legerem, vix riſum tenere potui, ac dixi, Muretum meum, qui me iamdiu in ſua poteſtate habet, mecum feſtive iocari, & aperte quidem, ſed ſuaviter, mihi illudere. Ego autem vehementer laetatus ſum, τὸν θυμὸν ἐμὸν tanti apud te fuiſſe, ut ea te ad ſcribendum litteras tam dulces, tamque facetas impulerit, quae omnem mihi moleſtiam abſtergerent, aliter enim eas forte expectarem. In quibus extremis quod mihi ex ſtudiis tuis munuſculum parare te inquis, tantae mihi nuncius hic fuit iucunditati, ut ne veſtigium quidem irae amplius in me reliquum ſit. Et quis tam ferreus aut durus eſt, quem tu ſingulari orationis tuae ſuavitate non mollias? Quare quod non ſolum me recreaveris & hac aegritudine levaveris, ſed ſpem etiam mihi oſtenderis, fore brevi, ut promiſſum exolvas: permagnam tibi nunc habeo gratiam, & more meo propediem referam. Si autem fidem tuam liberaveris, quoniam hoc erit mihi graviſſimum atque firmiſſimum amoris erga me tui argu-

argumentum;cumulatius quotannis meum quoque munus augebo ut intelligas, licet aequa conditione in remunerando tecum diſceptare non valeam,quod me prae te pro nihiloducam: magnitudine tamen animi ac vi amoris me a te nunquam ſuperatum iri. Quin etiam meum ſtudium eximium ac ſingulare ſemper (quod hac luce fruar,) ita tibi navabo, ut te a me in colenda officiis veteri amicitia noſtra victum fuiſſe, tandem fateri cogare. Vale, aetatis noſtrae decus. Ferrariae XV.Kal.Apr. CIↃ IↃ LXXIX.

XXX.

E Lib. V. p. 275. *A. 1579. 4. Id. Oct.*

Etſi nullae iamdudum litterae meae ad te perferuntur, Murete praeclariſſime, quod nihil habeam novi, de quo certiorem te facere debeam, niſi vetus illud & uſitatum, me quotidie de te cogitare, te intueri, ſingulis horis te in ore habere, quod celeberrimum Mureti nomen aureis litteris deſcriptum in animo meo inſculptum ſit, non tamen ſilentium hoc conſecutum fuiſſet, niſi poſtulaſſet temporum ratio, ut rei domeſticae tractandae operam navarem. Noli enim exiſtimare, niſi mente captus ero, tibi unquam occaſionem oblatam eſſe memoriam mei oblivione delendi. Qui ſi caſus incidere poſſet, (quod ne cogitare quidem, nedum eloqui debeo,) ut mea cauſſa ex animo tuo effluerem: ipſum, quod in vita manerem, mihi certe acerbiſſimum eſſet. Nunc re familiari conſtituta, ſtatim ut redii ad ſtudia mea, differre amplius nolui, quin has ad te litteras darem. Sed quid ſcribam? quid? quod aveo de te aliquid audire & intelligere, quid agas. Nam cum more amantium tibi ſemper aliquid metuam, quid eſt, quod pacatum animum meum atque tranquillum magis reddere queat, quam tum te recte valere, ac feliciter laeteque vivere nuncius mihi affertur, & ad hoc accedit recens tua ſummae meae erga te obſervantiae recordatio? nihil, mihi crede. Cum igitur ex optimo ſtatu tuo mea pendeat vitae tranquillitas atque iucunditas: aeternum ac

ſuper-

immortalem Deum aſſidue precabor, ut te ſalvum ac ſuperſtitem mihi diutiſſime relinquat, quo monumentorum ſplendidiſſimi ac divini ingenii tui non ſolum amicis tuis omnibus, ſed cunctis etiam nationibus, copia largiſſime fiat. Vale, aetatis noſtrae decus. Ferr. IV. Id. Oct. cIↃ IↃ Lxxix.

XXXI.

E Lib. VI. p. 309. *A.* 1580. *Kal. Quint.*

IAm diu expecto litteras tuas, Murete praeclariſſime, nec accipio. Et cum ampliſſimi illi Viri, quos domeſticarum rerum mearum feci participes, ad me ſuaves litteras dederint: mirum, te ſolum ita tardum ac negligentem eſſe, ut cum ter quaterque ad te ſcripſerim, curaverimque, ut meae tibi redderentur, ad eas reſpondere nolis, (nam te poſſe certo ſcio) qui non ignoras, quam breviſſimas litteras tuas, etiam vernacula lingua exaratas, mihi jucundiſſimas fore. Nec divinare queo, quid in hanc te mentem impulerit, ut ſilentio tam diuturno uti volueris. Quod ſi te valde occupatum excuſes: an otioſum eſſe me putas, qui quotidie moleſtiis atque angoribus conficior? a quibus me nihil iam abducere poteſt, niſi mira duntaxat Mureti excellentiſſimi humanitas atque urbanitas. Cioſanus quidem noſter mihi ſignificavit, te de me recte ſentire, atque in tuorum me numero amiciſſimorum habere, quod certe mihi gratum magnopere fuit, ſed vellem epiſtolam, licet puſillam, manu tua ſcriptam ad me perferri, (quam ſaepe oſculari poſſem, ut ſoleo & ex cuius lectione aliquid ſolatii caperem, ſi mei memoriam ex animo tuo non diſceſſiſſe mihi perſuadere cuperes. Quod cum mihi deneges, vereor, ne conſtantiam atque in tuenda amicitia perſeverantiam tuam non retineas. Quod ſi mihi conſcius eſſem, aliquid a me commiſſum eſſe, quod voluntatem a me tuam abalienare potuiſſet: quamlibet poenam libenter ſuſtinerem atque ſubirem, ut tecum in gratiam redirem. Quo vero in hac cogitatione & cura

rim

magis verſor, ut odorer, & inveſtigem in quo te offenderim, eo minus reperio, quod me torqueat. Hoc autem occurrit animo, te novis neceſſitudinibus munire te velle, & eorum, qui tibi adſunt atque ante oculos verſantur, in te benevolentiam tueri; veteres autem amicitias paulatim tibi diſſuendas, & eorum, qui ab oculis tuis abſunt, memoriam voluntaria oblivione delendam arbitrari: eorum praeſertim, qui luce hac diutius frui, ſpiritumque ducere non queunt. Quam enim ſuſpicionem aliam afferre poteſt taciturnitas tua, quam ut amorem illum erga me tuum penitus, ut opinabar, inſitum ex mente tua eiicere tibi ſit propoſitum? niſi forte differe & proraſtinare vis, ut volumen conficias atque perficias, quod ad me nec opinantem perferatur, in quo te mihi purges: hoc enim unum reſtat, quod in cogitationem cadere poſſit. Nam te infirma eſſe valetudine, (quod Clementiſſimus Deus incredibili benignitate ſua omnino avertat,) ſuſpicari mihi non libet; a Ciofano enim & caeteris amicis noſtris de hoc certior factus fuiſſem. Verum eſto, ut imparatum me aggredi moliare, te tamen interea hac me levare moleſtia quamvis parvo chirographo tuo, & mihi timorem hunc ac dolorem eripere decet, ſi eam velli ex animis multorum opinionem vis, quae de tua mei oblivione ſcripta eſt. Fac igitur, ut tuas litteras amplius non deſiderem: nulla enim maior abs te conſolatio mihi adhiberi poteſt. Vale, Murete humaniſſime, aeatis noſtrae decus, Coiſanoque noſtro eruditiſſimo multam ſalutem dic. Ferrariae III. Kalend. Quint. ƆIↃ IↃ LXXX.

Rſpondet Muretus lib. IV. Epiſt. 89. At ita tu me. *A. 1580. 7. Id. Iulii.*

F I N I S.

SERIES

Univerſarum, quas Paulus Sacratus & M. Ant. Muretus inter ſe commutarunt, quae quidem cum haberi a nobis poſſent, hoc in opere leguntur, Epiſtolarum LXVI.

1.	S. A. 1562. Id. Septembr. *O fortunatum.*	App. 1
	. . . . 3. Cal. Dec. *Litteras ad te.*	. . 2
	. . 1563. 3. Cal. Dec. *Cognovi ex litteris.*	. . 3
	M. . . . 5. Id. Sextil. *Neque te uno.*	Lib. IV. 12
5.	S. . . . . prid. Cal. Ian. *Se de tui animi.*	App. 4
	M. 1564. 18. Cal. Feb. *E tuo tam diuturno.*	Lib. IV. 13
	S. . . . . prid. Id. Octobr. *Ego, Murete optime.*	App. 5
	M. 1561. 6. Id. Mart. *Puto mirum tibi.*	Lib. IV. 14
	S. - - - - - - - - *Etſi non cogitabam.*	App. 6
10.	. . 1566. 6. Non. Quintil. *Iam diu nihil ad te.*	- - 7
	M. - - - 4. Id. Octobr. *Etſi ſerius ad te.*	Lib. IV. 15
	S. - - - - Id. Octobr. *Quantum acceperim dolorem.*	App. 8
	M. - - - 12. Cal. Nov. *At ita mihi omnia.*	Lib. IV. 16
	S. - - - - prid. Cal. Non. *Accepi tres abs te.*	App. 9
15.	- - 1567. 16. Cal. Sex. *Etſi complures dies.*	- - 10
	- - - - - Id. Dec. *Ego ad te litteras.*	- - 11
	M. - - - 16. Cal. Ian. *Quod nunquam antea.*	Lib. IV. 17
	S. 1568. 15. Cal. Dec. *Ego te iamdiu.*	App. 12
	- - 1569. 4. Non. Ian. *Vereor interdum, ne.*	- - 13
20.	M. - - - 18. Cal. Quint. *Non puto me tibi.*	Lib. IV. 18
	S. 1570. 4. Non. Ian. *Quantum de tua.*	App. 14
	M. - - - 15. Cal. Febr. *Heri accepi a te.*	Lib. IV. 19
	S. 1571. 10. Cal. Iun. *Cum diu me ſiluiſſe.*	App. 15
	M. - - - Id. Auguſt. *Scripſi nuper iuſſu.*	Lib. IV. 20
25.	S. - - - - 11. Novemb. *Litterae tuae quam gratae.*	App. 16
	M. - - - Cal. Ian. *Feci nuper neſcio.*	Lib. II. 22
	S. 1572. 4. Non. Febr. *Accepi orationem tuam.*	App. 17
	M. . . . 3. Non. Iulii. *Proxime cum vellem.*	Lib. IV. 21
	S. . . . . 11. Cal. Sex. *Legi tuum ca men.*	. . 21
30.	. . 1573. 9. Cal. Febr. *Scio partes meas.*	App. 18
	. . . . . . 3. Non. Febr. *Iam ſcripſeram ad te.*	. . 19
	. . . . . . 3. Id. Octobr. *Miror cur tam diu.*	. . 20
	M. . . . prid. Cal. Nov. *Reſpondebo breviter.*	Lib. IV. 23
	. . . . 11. Cal. Dec. *Superioribus diebus.*	. . 24

35. S.

35. S. A. 1574. 5. Id. Ian.	*Tardius ad te ſcripſi.*	App. 21
. . . . prid. Id. Quint.	*Nunc ſentio te mei.*	. . . 22
M. . . . 12. Cal. Sex.	*Ne orationes a me.*	Lib. IV. 25
S. . . . . 15. Cal. Dec.	*Venienti iſtuc Vincentio.*	App. 23
. . 1575. 12. Cal. Iun.	*Statueram cum primum.*	. . 24
40. M. . . . 5. Cal. Iun.	*Nunc ipſum accepi.*	Lib. IV. 26
S. . . . . 17. Cal. Quint.	*Legi litteras tuas.*	App. 25
. . . . . . Id. Octobr.	*Accepi dudum, Murete.*	. . 26
. . 1577. 4. Non. Ian.	*Summa tua virtus.*	. . 27
M. . . . 3. Id. Iul.	*In multis, tenuibus.*	Lib. II. 23
45. . . 1578. prid. Cal. Mai.	*Tandem ad te remitto.*	. . 66
S. . . . . Id. Nov.	*Etſi vetus amicitia.*	App. 28
M. . . . 16. Cal. Dec.	*Heri accepi a te.*	Lib. IV. 27.
. . 1579. 4. Cal. Mart.	*Tanti fuit torquere.*	. . 28
S. . . . . 15. Cal. April.	*Nunquam inficiabor.*	App. 29
50. . . . . . 4. Id. Octobr.	*Etſi nullae iamdudum.*	. . 30
. . 1580. 3. Cal. Quint.	*Iamdiu expecto litteras.*	. . 31
M. . . . 7. Id. Iulii.	*At ita tu me.*	Lib. IV. 89
. . . . . Id Septembr.	*Ex omnibus veterum.*	Lib. III. 19
S. . . . . 7. Cal. Nov.	*Primum quidem maximas.*	. . 20
55. M. 1581. 3. Id. Ian.	*Volo te, mi Socrate.*	Lib. IV. 29
S. . . . . 8. Cal. Febr.	*Ego, Murete praeſtantiſſime.*	. . 30
M. . . . 16. Cal. Sept.	*Velim hoc mihi credas.*	. . 31
S. . . . . 4. Non. Oct.	*Redditae tandem mihi.*	. . 32
M. 1582. 16. Cal. April.	*Otioſus ſum.*	. . 37
60. S. . . . . 3. Id. April.	*Quantum me delectaverit.*	. . 38
M. . . . 14. Cal. Iul.	*Reperiam tamen aliquando.*	. . 39
. . . . . 17. Cal. Nov.	*Bene qui coniiciet.*	. . 33
S. . . . . Idib. Nov.	*Ego, Murete eximie.*	. . 34
M. 1583. prid. Id. Ian.	*Quando, quod tibi.*	. . 35
65. S. . . . . Non. Febr.	*Dudum Ioſephus Guidotus.*	. . 36
M. . . . pervig. Pent.	*Et annua quae mihi.*	. . 40

XXI	Idem eidem	223
XXII	Hub. Giphanius Mureto	225
XXIII	Iulii Pogiani Epiſtola	230

LIBER IV.

I	Muretus Manutio	235
II	Idem eidem	236
III	Idem eidem	238
IV	Idem eidem	239
V	Idem eidem	241
VI	Idem eidem	242
VII	Idem eidem	244
VIII	Idem eidem	244
IX	Idem eidem	245
X	Idem eidem	246
XI	P. Manutius Mureto	247
XII	Muretus P. Sacrato	249
XIII	Idem eidem	251
XIV	Idem eidem	253
XV	Idem eidem	254
XVI	Idem eidem	255
XVII	Idem eidem	257
XVIII	Idem eidem	258
XIX	Idem eidem	259
XX	Idem eidem	261
XXI	Idem eidem	261
XXII	Sacratus Mureto	263
XXIII	Muretus Sacrato	264
XXIV	Idem eidem	265
XXV	Idem eidcm	266
XXVI	Idem eidem	268
XXVII	Idem eidem	269
XXVIII	Idem eidem	270
XXIX	Idem eidem	270
XXX	Sacratus Mureto	272

XXXI	Muretus Sacrato	374
XXXII	Sacratus Mureto	277
XXXIII	Muretus Sacrato	279
XXXIV	Sacratus Mureto	280
XXXV	Muretus Sacrato	282
XXXVI	Sacratus Mureto	282
XXXVII	Muretus Sacrato	284
XXXVIII	Manutius Mureto	286
XXXIX	Muretus Sacrato	288
XL	Muretus Sacrato	289
XLI	Muretus Gilberto Genebrardo	290
XLII	Aſcanius Columna Mureto	292
XLIII	Muretus Columnae	293
XLIV	Q. Corradus Mureto	294
XLV	Muretus Q. Corrado	295
XLVI	Muretus Io. Ant. Odiſcalco	296
XLVII	Muretus Thomae Martino	298
XLVIII	Muretus Alex. Iuſtiniano med.	299
XLIX	Muretus eidem	300
L	Muretus Hieronymo Zoppio	301
LI	Muretus Sinibaldo Antonino	303
LII	Antonius Conſtantius Mureto	304
LIII	Muretus Conſtantino	305
LIV	Muretus eidem	306
LV	Conſtantinus Mureto	307
LVI	Muretus iunior Conſtantino	307
LVII	Conſtantinus Mureto iun.	308
LVIII	Muretus Bargellino	309
LIX	Muretus Iac. Aug. Thuano	312
LX	Muretus R. Pincaeo	313
LXI	Muretus Herculi Cioſano	315
LXII	Muretus Franc: Venierio	316
LXIII	Muretus Franc. Mancino	317
LXIV	B. Briſſonius Mureto	318
LXV	Muretus eidem	318

LXVI

INDEX

LXVI	Muretus Pincaeo	319
LXVII	Pincaeus Mureto	321
LXIIX	Iac. Gillotus Mureto	322
LXIX	Steph. Rex Poloniae Mureto	324
LXX	Muretus Regi Poloniae	324
LXXI	Hermannus Ortembergus Mureto	326
LXXII	Muretus Ortembergo	327
LXXIII	Muretus Andreae Bathoreo Car.	327
LXXIX	Bathoreus Mureto	329
LXXV	Natio Germ. Mureto	331
LXXVI	Muretus Nat. Germ.	333
LXXVII	Muretus Pamphilo Amaſaeo	335
LXXVIII	Muretus P. Lupico Gotholano	338
LXXIX	Muretus Chriſtof. Plantino	340
LXXX	Muretus Lipſio	341
LXXXI	Pub. Iacobinus Mureto	342
LXXXII	Muretus Iacobino	344
LXXXIII	Balth. Anſideus Mureto	345
LXXXIV	Muretus eidem	346
LXXXV	Horatius Cardanetus Mureto	347
LXXXVI	Muretus Cardaneto	347
LXXXVII	Muretus Conſtantino	348
LXXXVIII	Muretus Iul. medici	353
LXXXIX	Muretus Sacrato	356
XC	Muretus Franc. Bencio	357
XCI	Muretus L. Memmio Fremotio	357
XCII	Muretus Georgio Gozio	358

MAE 218284

Digitized by Google